शिक्षक निर्देशिका

नेपाली

कक्षा १

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

प्रकाशक : **नेपाल सरकार**
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

ISBN :

© सर्वाधिकार प्रकाशकमा

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको लिखित स्वीकृतिबिना यसको पुरै वा आंशिक भाग हुबहु प्रकाशन गर्न, परिवर्तन गरेर प्रकाशन गर्न, कुनै विद्युतीय साधनमा उतार्न वा अन्य रेकर्ड गर्न र प्रतिलिपि निकाल्न पाइने छैन । पाठ्यपुस्तक सम्बन्धमा सुझाव भए पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा पठाइदिनुहुन अनुरोध छ ।

पहिलो संस्करण : वि. सं. २०७८

मूल्य : रु.

मुद्रक :

वितरक :

तपाईँले किनेको पुस्तकमा छपाइसम्बन्धी प्राविधिक कुनै त्रुटि फेला परेमा वितरक अथवा स्थानीय विक्रेताबाट उक्त पुस्तक साट्न सक्नुहुने छ ।

- मुद्रक तथा वितरक

हाम्रो भनाइ

विद्यालय शिक्षामा आधारभूत तह घरायसी वातावरणबाट विद्यालयको वातावरणमा समायोजन भई औपचारिक शिक्षाको थालनी गर्ने तह हो । आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को उद्देश्य बालबालिकालाई आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान तथा सिप र जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हो । आधारभूत शिक्षाका माध्यमबाट बालबालिकाहरूले आधारभूत भाषिक, गणितीय तथा सञ्चार सिपको विकास र प्रयोग गर्न सक्छन् । यस तहमा विद्यार्थीमा अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणको विकास गर्नु अपेक्षित हुन्छ । यस्तै विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञानको विकास, शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी र जीवनोपयोगी सिपको विकास, कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि र सिर्जनात्मकताको विकास पनि यस तहका बालबालिकाको सिकाइका अनिवार्य पक्ष हुन् । यस तहको सिकाइमा बालबालिकाले आफ्नो परिवेशसँग परिचित भई विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र सम्भावनाको विकास गर्न सक्छन् । यस पक्षलाई दृष्टिगत गरी राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को मार्गदर्शनमा रही विकास गरिएको आधारभूत तहको एकीकृत पाठ्यक्रमका आधारमा विकसित पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा समावेश भएका सिकाइ कार्यकलापलाई कक्षा सहजीकरण गर्न नेपाली विषयको यो शिक्षक निर्देशिका विकास गरिएको छ । एकीकृत पाठ्यक्रमले विषय क्षेत्रगत आधारमा विषयवस्तुको छनोट गरेकाले पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा पनि विषयक्षेत्रगत आधारमै पाठहरू विकास गरिएको छ । यस निर्देशिकामा पनि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेका एघारओटा विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठ तथा अभ्यासको सहजीकरणका सम्भावित कार्यकलाप प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा प्रस्तुत गरिएका सहजीकरण योजना, सिकाइ कार्यकलापका आधार, शिक्षणका विधि तथा कार्यकलाप र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि मूल्याङ्कनका उपाय शिक्षकका लागि नमुना रणनीति मात्र हुन् । विषय क्षेत्रअनुसारका पाठहरूको सहजीकरण गर्न शिक्षकले कक्षामा जानुपूर्व पाठ्यक्रम पढेर, पाठ्य तथा कार्यपुस्तक हेरेर, अरू जानकार शिक्षकसँग छलफल गरेर, शैक्षणिक सामग्री तयार गरेर र शिक्षण सिकाइ योजना तयार पारेर आफूलाई अद्यावधिक गर्नुपर्छ । शिक्षकले कक्षाकोठाको सङ्गठनलाई प्रभावकारी बनाएर बालबालिकालाई सिकाइप्रति उत्प्रेरित गराई गरेर सिक्ने अवसर प्रदान गर्न यो निर्देशिका सहयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

यस निर्देशिकाको लेखनकार्य श्री ठाकुरप्रसाद पौडेल, श्री पुरुषोत्तम घिमिरे, श्री इन्दु खनाल र श्री चिनाकुमारी निरौलाको समूहबाट भएको हो । यसको थप परिमार्जन डा. लेखनाथ पौडेल, प्रा.डा. रमेशप्रसाद भट्टराई, डा. नवराज कट्टेल, डा. जानुका नेपाल, डा. गीता खरेल, श्री विष्णु ज्ञवाली, श्री नारायणजङ थापाबाट भएको हो । यसको विषयवस्तु र भाषा सम्पादन श्री टुकराज अधिकारी र श्री गणेशप्रसाद भट्टराईबाट भएको हो । लेआउट डिजाइन श्री राममाया श्रेष्ठ, नारायणप्रसाद अधिकारी र भक्तबहादुर कार्कीबाट भएको हो । उहाँहरूलगायत यस निर्देशिकाको विकास तथा परिमार्जन कार्यमा संलग्न सबैप्रति पाठ्यक्रम विकास केन्द्र हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछ ।

यस निर्देशिकालाई सकेसम्म कक्षा वातावरणमा प्रयोग हुने गरी व्यावहारिक बनाउने प्रयास गरिएको छ तापनि सहजीकरणका क्रममा अन्य क्रियाकलापहरू थप्न र स्थानीयकरण गर्न वा अनुकूलन गर्न पनि सकिन्छ । यसको प्रयोगलाई प्रभावकारी बनाई बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्ने कार्यमा सम्बद्ध शिक्षक तथा सरोकारवालाबाट सक्रिय योगदानको अपेक्षा गरिएको छ । यसमा सुधार तथा परिमार्जन गर्दै अझ प्रभावकारी बनाउनका पाठ्यक्रम प्रयोगकर्तालगायत सम्बद्ध सबैको निरन्तर रचनात्मक सुझावका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्र हार्दिक अनुरोध गर्दछ ।

वि.सं. २०७८ | **पाठ्यक्रम विकास केन्द्र**

विषयसूची

	पृष्ठसङ्ख्या
• शिक्षक निर्देशिका प्रयोग गर्दा ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने पक्ष	१
• क्रियाकलाप निर्धारण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्ष	१३
• म र मेरो परिवार	२४
• मेरो दैनिक जीवन	४५
• हाम्रो समुदाय	६६
• मेरो विद्यालय	९०
• हाम्रो वातावरण	१११
• मेरो सिर्जना	१४१
• रुचि र बानी	१७६
• हाम्रो संस्कृति	२१२
• सञ्चार प्रविधि र बजार	२५०
• हाम्रा क्रियाकलाप	२८७
• हाम्रो वरपरको संसार	३११

शिक्षक निर्देशिका प्रयोग गर्दा ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने पक्ष

पृष्ठभूमि

यो निर्देशिका प्रयोग गर्नुपूर्व पृष्ठभूमि खण्डमा दिइएका सबै बुँदाहरू गहन अध्ययन गर्नुहोस् ।

१. नेपाली विषयको कक्षा १-३ को पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री विकास गर्दा चारओटा भाषिक सिप (सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ) तथा आठओटा भाषिक तत्व (ध्वनि सचेतीकरण, श्रव्यदृश्य बोध, लेख्यवर्ण सचेतीकरण, शब्दभण्डार, पठन प्रवाह, बोध, लेखाइ र कार्यमूलक व्याकरण) को सन्तुलित समायोजन गरिएकाले यसमा भाषिक सिप एवम् भाषिक तत्वगत परिचयसमेतलाई ध्यान दिँदै सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

२. पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका व्यवहारकुशल सिप अध्ययन गरी यस निर्देशिकामा दिइएअनुसारका विषयक्षेत्र र क्रियाकलापसँग अन्तरसम्बन्धित गरी सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

३. कक्षाकोठाको बसाइ व्यवस्थापन, क्रमिक सिकाइ रणनीतिको उपयोग र सुधारात्मक सिकाइ सहजीकरणको अभिलेख व्यवस्थापनसहित कक्षामा सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

४. नेपाली विषयको पाठ्यक्रम तथा विद्यार्थी कार्यपुस्तक बहुविषयक विषयक्षेत्रका आधारमा विकास गरिएकाले हरेक विषयक्षेत्रमा एकीकरण गर्न सकिने विषयवस्तु पहिचान गरी कक्षा शिक्षण वा शिक्षक समूहबाट सिकाइ योजना वा दैनिक पाठयोजना निर्माण गरी उपयोग गर्नुहोस् । एकीकृत अवधारणाअनुसार तयार भएका सिकाइ क्षेत्रका मिल्दा विषयक्षेत्र निम्नअनुसार छन् । सिकाइ योजना तयार गर्दा अन्य विषयका सिकाइसँग जोडिएका विषयक्षेत्रसमेत हेरी योजना र सिकाइ क्रियाकलाप बनाउनुपर्ने छ ।

विषय/सिकाइक्षेत्र विषयक्षेत्र	मेरो नेपाली	मेरो अङ्ग्रेजी	मेरो गणित	हाम्रो सेरोफेरो
म र मेरो परिवार (Me and my family)	√	√	√	√
मेरो दैनिक जीवन (My daily life)	√	√	√	√
हाम्रो समुदाय (Our community)	√		√	√
मेरो विद्यालय (My school)	√	√	√	√
हाम्रो वातावरण (Our environment)	√	√		√
मेरो सिर्जना (My creation)	√		√	√
रुचि र बानी (Hobbies and interests)	√	√		
हाम्रो संस्कृति (Our culture)	√	√		√
सञ्चार प्रविधि र बजार (Communication technology and market)	√	√	√	√
हाम्रा क्रियाकलाप (Our activities)	√			
हाम्रो वरपरको संसार (Our immediate world)	√			√

भाषिक तत्त्वको परिचय

१. ध्वनि सचेतीकरण

परिचय

उच्चारित शब्दमा प्रयोग हुने ध्वनिको सुनाइ, पहिचान र प्रस्तुतीकरणलाई ध्वनि सचेतीकरण भनिन्छ । शब्दमा रहेका ध्वनिको सुनाइ र पहिचान गर्दै ध्वनि जोड्ने, छुट्याउने, थप्ने र परिवर्तन गर्ने कार्यहरूलाई ध्वनि सचेतीकरण सम्बद्ध

क्रियाकलापहरूमा समावेश गरिन्छ । यसमा एकाग्रता, ध्वनिको प्रयोगका लागि पूर्वतयारी तथा ध्वनिको संश्लेषण तथा विश्लेषण जस्ता पक्षले विशेष महत्त्व राख्छन् । प्रारम्भिक कक्षाका लागि ध्वनि सचेतीकरण सम्बद्ध क्रियाकलापहरूमा स्वर, व्यञ्जन र मात्राका आधारमा शब्दमा रहेका ध्वनिहरूको उच्चारण, जोडाइ र छुट्याइ आधारभूत पक्षहरू हुन् । त्यसैगरी यस्ता कक्षाहरूमा ध्वनि सचेतीकरणमा साधारण तथा लययुक्त ध्वनि पहिचान, एक ध्वनिका स्थानमा अर्को ध्वनि राखी ध्वनि प्रतिस्थापन, जटिल ध्वनि र अक्षरलाई छुट्याएर उच्चारण, प्रत्ययपरक ध्वनिलाई परिवर्तन गरी उच्चारण, जोडेमोडेका शब्दका ध्वनि, अक्षर र रूप छुट्याइ जस्ता विषयक्षेत्रका रूपमा समेटिन्छ । ध्वनि सचेतीकरणको उपयोग कथ्य भाषाका आधारमा गरिन्छ । यसर्थ सर्वप्रथम परिचित सन्दर्भमा प्रयुक्त प्रचलित शब्दको पहिचान, उच्चारण र गणना गरी त्यसका आधारमा शब्दमा रहेका ध्वनि सचेतीकरण सम्बद्ध क्रियाकलाप गर्नुपर्दछ । त्यसपछि क्रमशः लेख्य भाषाको उपयोग वा अभ्यास गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ ।

ध्वनि सचेतीकरण शिक्षणका सम्भावित क्रियाकलाप

(क) चित्र र चित्रकथा

(अ) बालबालिकाहरूलाई चित्रपत्ती देखाई नामकरण गर्न लगाउने । चित्रपत्तीमा घर, रुख, पोखरी, खरायो, हात्ती, कुकुर, बिरालो, गाई, बाख्रा, भैँसी, भेडा जस्ता परिचित पात्र, स्थान वा सन्दर्भको उपयोग गर्नुपर्दछ ।

(आ) पूर्वज्ञानका आधारमा परिचित सन्दर्भ वा चित्रको वर्णन, समस्या, प्रभाव वा चित्रमा देखाइएको समस्याभन्दा भिन्न परिवेशको अनुमान जस्ता क्रियाकलाप गराई परिचत शब्द, वाक्य र सन्दर्भ वर्णनको अभ्यास गराउनुपर्दछ । बालबालिकाहरूलाई वाक्यमा शब्दको पहिचान, गणना र उच्चारणको अभ्यास गराउने र यस क्रममा कक्षामा रहेका दोस्रो भाषी विद्यार्थीलाई समेत विशेष प्राथमिकता दिनुपर्छ ।

(इ) विद्यार्थीलाई चित्रकथा देखाई पात्र, परिवेश र सन्दर्भ वर्णन गराई अनुमान सम्बद्ध क्रियाकलाप पनि गराउनु राम्रो हुन्छ ।

(ख) लयबोध

(अ) स्थानीय लोकलयमा आधारित बालगीत वा कविता सङ्कलन गरी त्यसका आधारमा निम्नानुसारका क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ :

- शिक्षकले ताली बजाउँदै गति, यति र लय हालेर गाउने र विद्यार्थीलाई सुन्न अभिप्रेरित गर्ने
- विद्यार्थीलाई ताली बजाउन सिकाउने । ताली बजाउँदै आफूले गाउने र विद्यार्थीलाई सँगसँगै गाउन लगाउने
- विद्यार्थी र शिक्षक मिलेर गाइसकेपछि विद्यार्थीलाई मात्रै गाउन लगाउने
- गीत वा कविता हाउभाउसहित लयबद्ध रूपमा वाचन गर्दा अंश अंशको वाचन गर्दै पूर्ण गीत वा कविता वाचन गर्ने र आवश्यकताअनुसार लयबद्ध वाचन दोहोऱ्याउने
- गीत वा कवितामा भएका कठिन शब्दको परिचय गराई गीत वा कविताको सरल भाषामा आशय र सन्दर्भ पनि बताउने
- विद्यार्थीलाई गीत वा कविताका हरफमा आधारित भएर स्वतन्त्र रूपमा पटक पटक एकल वाचन गर्ने अभ्यास गराउने
- अभ्यासका क्रममा आवश्यक पर्ने विद्यार्थीलाई लयबद्ध वाचनमा सहयोग गर्ने र सिकिसकेका विद्यार्थीका लागि मिल्दाजुल्दा लयमा आधारित भई अतिरिक्त अभ्यास पनि गराउने

(आ) यस क्रियाकलापमा गराइने लयबोध शब्दगत रूपमा नभई लयबद्ध वाचनका रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्ने भएकाले बालगीत वा कविता छनोट गर्दा सकेसम्म अनुप्रास मिलेका परिचित शब्द प्रयोग भएका गीत वा कविता छनोटमा विशेष ध्यान दिनुपर्छ ।

(ग) शब्दका सुरुको ध्वनि पहिचान

(अ) सर्वप्रथम विद्यार्थीलाई शब्दको उच्चारण गर्न लगाई विद्यार्थीहरूलाई अनुवाचन गर्न लगाउनुपर्छ । त्यसपछि सुरुको ध्वनिलाई जोड दिँदै उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउने, जस्तै : अब /अ/, अफ /अ/, अलि /अ/ । यस्तो अभ्यासलाई पटक पटक दोहोऱ्याउने । त्यसपछि जुन ध्वनि सिकाउने हो, त्यो ध्वनि सुरुमा आउने शब्दहरूको सूची बनाई सूचीका आधारमा शब्दपत्ती निर्माण गरी ती शब्दहरू उच्चारण गर्दा सुरुमा कुन ध्वनि

आयो, भनिदिने, जस्तै : अनार /अ/, अमला /अ/, असल /अ/ ।

(आ) बालबालिकालाई शब्दको सुरुको ध्वनि पहिचान गर्ने अभ्यासमा असजिलो महसुस गरेका छन् भने नमुना प्रदर्शन र अभ्यास सम्बद्ध क्रियाकलाप पुनः गराउने । दिइएका शब्दको सुरुको ध्वनि छुट्टिने गरी फरक देखाउने, जस्तै : अमला, बल : /अ//ब/।

(घ) शब्दका अन्त्यमा रहेका ध्वनि पहिचान

(अ) सर्वप्रथम शब्दहरू सङ्कलग गर्ने, जस्तै : गाई, तराई, सलाई आदि । ती शब्दहरूको शब्दपत्ती वा शब्दचित्रपत्ती पनि तयार पारी प्रदर्शन गर्ने । /गा//इ/, /त//रा/ /इ/, /स//ला//इ शब्दहरूलाई उच्चारण गर्नुहोस् र विद्यार्थीहरूलाई अनुवाचन गर्न लगाउने । त्यसपछि अन्त्यमा रहेको ध्वनिलाई जोड दिँदै उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउने, जस्तै : गाई /इ/, तराई /इ/ । त्यसपछि जुन ध्वनि सिकाउने हो, त्यो ध्वनि अन्त्यमा आउने शब्दहरूको सूची बनाई ती शब्दहरू उच्चारण गर्दा अन्त्यमा कुन ध्वनि आयो बताइदिने, जस्तै : मलाई /इ/, मिठाई /इ/ ।

(ङ) ध्वनि पहिचान तथा अक्षर जोडाइ र छुट्याइ

(अ) यस क्रियाकलापमा नमुना शब्द उच्चारण गरी ध्यानपूर्वक सुन्न लगाउनुपर्दछ । यस क्रममा बालबालिकालाई शब्दको ध्वनि पहिचान गर्न शब्दसूची तयार पारी सूचीमा रहेका शब्दहरूको शब्दपत्ती वा शब्दचित्रपत्ती पनि बनाउने

(आ) विद्यार्थीहरूलाई शब्द उच्चारण गरी सुनाउने, जस्तै : आशा, आवाज, आपत् शब्दलाई एकपछि अर्को गर्दै छुट्याउने र जोड्ने क्रियाकलाप गराउने, जस्तै : /आ//सा/ = आशा, /आ/ /बाज्/ = आवाज, /आ/ /पत्/ = आपत् ।

(च) वर्ण थपी शब्द निर्माण

(अ) कतिपय शब्दमा समान वर्ण वा ध्वनि थप्दा नयाँ शब्द बन्छन् । ध्वनि सचेतीकरणका क्रममा यस्ता शब्दको पहिचान र उच्चारण गराउनुपर्छ ।

वर्णका आधारमा ध्वनि थप्ने : क वर्ण सुरुमा राखी प, फ, र, ल थप्ने (कप, कफ, कर, कल) ।

: ल वर्ण अन्त्यमा राखी का, ता, पा, छा थप्ने (काल, ताल, पाल, छाल) ।

शब्दमा ध्वनि थप्ने : त वर्ण सुरुमा राखी राई, राजु, ताइ, बेला थप्ने (तराई, तराजु, तताई, तबेला)

: लम ध्वनि अन्त्यमा राखी क, म थप्ने (कलम, मलम)

: रायो शब्द अन्त्यमा राखी क, ख, ज, ह, ... थप्ने (करायो, खरायो, जरायो, हरायो ।

: गायो शब्द अन्त्यमा राखी ब, भ, म थप्ने (बगायो, भगायो, मगायो)

(आ) उल्लिखित शब्दहरूका आधारमा सुरु र अन्त्यमा समान ध्वनि भएका शब्दहरू पहिचान, उच्चारण र जोडा मिलाउने अभ्यासलाई पटक पटक गराउने । यस क्रममा समान र असमान ध्वनि भएका शब्दहरूलाई छ्यासमिस गरी राखेर मिल्दाजुल्दा शब्दहरूलाई समूहबद्ध गर्ने अभ्यास पनि गराउने ।

२. श्रव्यदृश्यबोध

परिचय

श्रव्य र दृश्य सामग्रीका आधारका नाम र मुख्य मुख्य विषयवस्तु वर्णन गर्ने अभ्यासात्मक क्रियाकलाप श्रव्यदृश्यबोध हो । यसमा प्रचलित आकृति, रङ र सङ्केत चिह्नको प्रयोग, हाउभाउ र अभिनयसहितको मौखिक प्रस्तुति र त्यसको अनुकरण, संवेगात्मक अभिव्यक्ति (आश्चर्य, उमङ्ग, उत्सुकता, घृणा, चिन्ता, हर्ष) र प्रतिक्रिया, अनुमान, कल्पना र समस्या पहिचानसहित मौखिक वर्णन गर्ने क्रियाकलाप यसअन्तर्गत गराइन्छ । यसमा निम्न पक्षसम्बद्ध क्रियाकलाप गराउनुपर्छ :

- दृश्य वस्तुको नाम उच्चारण गर्न
- प्रचलित आकृति, रङ र सङ्केत चिह्नको पहिचान गर्न
- दृश्य सामग्रीका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु पहिचान गर्न
- श्रव्यदृश्य सामग्रीका आधारमा हाउभाउ र अभिनयसहित मौखिक प्रस्तुति गर्न

- अनुमान र समस्या पहिचानसहित मौखिक वर्णन गर्न
- दिइएका चित्रका आधारमा वर्णन गर्न
- श्रव्यदृश्य सामग्रीका बारेमा कुराकानी, छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न
- दुई दृश्य अवस्थाको सम्बन्ध पहिचान गरी तुलना गर्न
- दुईओटा दृश्यहरूको समानता र भिन्नता पहिचान गर्न
- श्रव्यदृश्य सामग्रीबाट सूचना तथा जानकारी लिन र दिन
- दिइएका सामग्रीका आधारमा विषयवस्तुको बोध गरी हाउभाउसहित वर्णन गर्न
- दुई दृश्य अवस्थाको तुलना गरी मौखिक तथा लिखित वर्णन गर्न

३. लेख्यवर्ण सचेतीकरण

परिचय

वर्ण भनेको ध्वनिको सङ्केत हो । कुनै ध्वनि सुनेर त्यसलाई सङ्केत चिह्नमा उतार्न सकिन्छ वा कुनै सङ्केत चिह्न हेरेर त्यसलाई जनाउने आवाज निकाल्न सकिन्छ भने त्यो वर्ण हुन्छ । वर्ण लेख्य र औच्चार्य गरी दुई प्रकारका हुन्छन् । औच्चार्य वर्ण भनेका उच्चारण मात्र गरिने वर्ण हुन् भने लेख्यवर्ण भनेका ध्वनि प्रतीकमा उतार्न सकिने वर्ण हुन् । लेख्यवर्ण सचेतीकरण भनेको ध्वनिले प्रतिनिधित्व गर्ने वर्ण वा अक्षरको सङ्केतलाई चिनाउनु हो । यो ध्वनि र वर्णको पहिचान तथा तिनका बिचको सम्बन्धको ज्ञान हो । भाषाका ध्वनिहरू र ती ध्वनिहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने सम्बन्धित भाषाका वर्णहरूको सम्बन्धको सिकाइ लेख्यवर्ण सचेतीकरण हो । लेख्यवर्णको सचेततापूर्ण चिनारीपछि मात्र भाषामा पढाइको वास्तविक सुरुआत हुन्छ । लेख्यवर्ण सचेतीकरणले वर्ण वा चिह्नलाई चिनेर ध्वनिमा परिणत गर्न र वर्णलाई सही तरिकाले लेख्न र वर्ण वर्णबिचको भिन्नता छुट्याउन सघाउँछ ।

प्रत्येक ध्वनि र तिनले प्रतिनिधित्व गर्ने सङ्केतबिचको सम्बन्ध बुझ्नुलाई नै वर्ण अथवा मात्रा चिनारी भनिन्छ, उदाहरणका लागि /अ/ध्वनिको सङ्केत 'अ' हो भनी पहिचान गर्न सक्नु नै वर्ण चिनारी हो । तसर्थ ध्वनि र सङ्केतबिचको सम्बन्धको ज्ञान नै वर्ण चिनारीको आधार हो । ध्वनिलाई छापामा परिणत गरेर बालबालिकालाई वर्ण चिनाइन्छ । वर्ण/मात्रा चिनारीलाई सरल प्रकृतिका ध्वनिबाट क्रमशः जटिलतातिर लैजानुपर्छ । ध्वनि सचेतीकरण जस्तै वर्ण/मात्रा चिनारी पनि भाषा शिक्षणको एक प्रभावशाली तफव हो । अक्षरको ध्वनि सङ्केत पहिचान गर्न, वर्ण पहिचान गर्न र क्रम मिलाएर वा नमिलाई वर्ण चिन्न वर्ण/मात्रा चिनारीको शिक्षण आवश्यक हुन्छ । वर्ण/मात्रा चिनाउँदा क्रमैसँग स्वर वर्ण, स्वर वर्णको सङ्केत, व्यञ्जन वर्ण, त्यसको सङ्केत बाह्रखरी र त्यसपछि शब्द निर्माण सिकाउँदै जानुपर्छ ।

लेख्यवर्ण सचेतीकरण शिक्षणका सम्भावित क्रियाकलाप

(क) चित्र पहिचान र शब्द उच्चारण

(अ) कलम, खरायो, गमला, घर, ङ्याउराको चित्र र अनार, आगो, इनार, ईशा, उखुको चित्र बनाई एउटा टेबलमा कलम, खरायो, गमला, घर, ङ्याउराको चित्र र अर्को टेबलमा अनार, आगो, इनार, ईशा, उखुको चित्र राखी क, ख, ग, घ, ङ, अ, आ, इ, ई, उ लेखिएका वर्णपत्ती पनि तयार गर्ने र चित्र पहिचान गर्दै शब्द उच्चारणको अभ्यास गराउने

(ख) स्वर र व्यञ्जन वर्णको पहिचान र उच्चारण

(अ) यसका लागि भौतिक वस्तु जनाउने र कक्षामा देखाउन सकिने वस्तु भएमा भौतिक वस्तु नै देखाई त्यसको नाम भन्न लगाई वर्णको उच्चारण तथा चिनारी गराउने, जस्तै : कलम हातमा लिने र यो के हो भनी सोध्ने । बालबालिकाले कलम भनेपछि यसको सुरुमा के आउँछ भनी सोध्ने । बालबालिकालाई क भन्न उत्प्रेरित गर्ने । यस क्रममा सही उच्चारण सिकाउने । त्यसपछि कलम लेखिएको शब्दपत्ती देखाएर कलम भनी उच्चारण गर्दै बालबालिकालाई पनि उच्चारण गर्न लगाउने

(आ) अब शब्दका सुरु, बिच र अन्त्यमा क भएका कमल, दमकल, चक जस्ता शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती वा शब्दचित्रपत्ती देखाई क वर्णको प्रशस्त अभ्यास गराउने । यसरी नै अन्य वर्णको पनि अभ्यास गराउने । भौतिक वस्तु देखाउन सकिने अवस्था नभएमा चित्र वा प्रतिमूर्ति देखाएर नाम बताउँदै विद्यार्थीलाई पटक पटक भन्ने

(ग) वर्णको सङ्केतन र विसङ्केतन

(अ) शिक्षकले वर्णपत्ती वा वर्णतालिका देखाई स्वर र व्यञ्जन वर्ण चिनाउँदै उच्चारण अभ्यास गराउने ।

(आ) वर्णलाई सङ्केत गर्ने काठ वा रबरका क्युब वा वर्णपत्ती देखाउँदै तिनमा लेखिएका वर्ण उच्चारण गरी चिनाउने र वर्णका थोप्ले पत्ती दिएर बालबालिकालाई क्रमशः थोप्ला जोडी अक्षर बनाउन लगाउने । यसका लागि वर्ण पहिचनअन्तर्गत पुस्तकमा दिइएका वर्ण थोप्ला जोडेर लेख्ने र स्वतन्त्र लेखनका अभ्यास गराउने

(इ) शिक्षकले बिरालो, रुख, आँप जस्ता आकृतिका विभिन्न ठाउँमा स्वर मात्र, व्यञ्जन मात्र वा स्वर र व्यञ्जन वर्ण लेखी वर्णलाई क्रमशः जोडेर आकृति बनाउन लगाउने

(ई) वर्णको चिनारीपछि बालबालिकाले चिनिसकेका वर्णबाट शब्द बनाई लेख्न लगाउने, जस्तै : आई, आए, कलम, कमल, एक आदि

(उ) वर्णको चिनारीपछि शिक्षकले मात्रा तालिका प्रस्तुत गरी वर्णमा मात्रा जोडेर हिज्जेसहित उच्चारणको लेखन गर्न लगाउने । यस क्रममा वर्णपत्ती, मात्रापत्तीको उपयोग गर्दै कुनै एक वर्णको बाह्रखरीको पहिचान र उच्चारण र लेखन गराउने, जस्तै : क आकार का ।

(ऊ) मात्रापछि सबै वर्णका पछाडि बाह्रखरी मात्रा लगाएर मात्रा चिनारी गराउने, जस्तै :

क, का, कि, की, कु, कू, के, कै, को, कौ, कं, कः

ख, खा, खि, खी, खु, खू, खे, खै, खो, खौ, खं, खः

(ऋ) मात्रासहितका बाह्रखरीका थोप्ले अक्षर दिई त्यसमाथिका थोप्ला जोडेर क, का, कि, की, कु, कू, के, कै, को, कौ, कं, कः लेख्ने प्रशस्त अभ्यास गराउने । साथै बाह्रखरी देखाएर त्यसको उच्चारण गर्न पनि लगाउने

(घ) व्यञ्जन वर्णमा मात्रा जोडाइ

(अ) अक्षर चिनारी (व्यञ्जन वर्ण) को क्रियाकलाप गरिसकेपछि शिक्षकले व्यञ्जन वर्ण र मात्राको सङ्केत चिह्न देखाएर मूल अक्षर के हो भनेर सोध्ने, जस्तै : 'क' को अक्षरपत्ती देखाएर बालबालिकालाई 'क' उच्चारण गरेर सुनाउने । यसैगरी 'आ' को सङ्केत चिह्न 'ा' देखाएर यसको मूल अक्षर 'आ' हो भन्दै उच्चारण गरेर सम्झनाउने । अन्य अक्षरपत्ती र स्वरको सङ्केत चिह्न देखाएर बालबालिकालाई उच्चारण गर्न लगाउन सक्नुहुने छ ।

(आ) स्वर वर्णको सङ्केत चिह्न उदाहरणका लागि 'ा' र पढिसकेको व्यञ्जन वर्ण जोडेर मात्रापत्ती प्रयोग गरी शिक्षकले बालबालिकालाई वर्णमा मात्रा जोड्ने अभ्यास गराउने

(इ) अक्षरसँग मात्राको सङ्केत जोडिँदाको ध्वनि उच्चारण गरेर सुनाउने । उच्चारण गर्दा शिक्षक र बालबालिकालाई सँगै उच्चारण गर्ने, बालबालिकालाई एकल वा समूहमा उच्चारण गर्न लगाउने

(ई) व्यञ्जन वर्ण र स्वर वर्णको मिश्रण प्रक्रिया सिकेपछि बालबालिकालाई बाह्रखरी चार्टमा अभ्यास गराउने

(ङ) शब्द पहिचान, उच्चारण र लेखन

(अ) शब्दपत्तीमा छमछम, थरथर, खलबल, घरघर, झटपट, दलदल जस्ता शब्द देखाई वर्ण चिनेर उच्चारण गर्न र लेख्न सक्ने बालबालिकालाई लेख्न पनि लगाउने

(आ) यस्ता क्रियाकलाप गर्दा पहिले बालबालिकाले चिनिसकेका शब्दमा कुनै वर्ण राखेर अभ्यास गराउने, जस्तै : क वर्ण सिकाउन कलम, कप ।

(इ) चिनेका शब्दमा अभ्यास गराइसकेपछि अपरिचित शब्दमा वर्ण राखेर अभ्यास गराउने

(ई) बालबालिकालाई मात्रा नलागेका केही शब्दका सूची देखाई वर्ण भन्न लगाउने, जस्तै मकल म.क.ल.

(उ) वर्णमा मात्रा लागेका केही शब्द देखाई तिनका वर्णलाई छुट्याएर उच्चारण गर्न लगाउने र साथमा बाह्रखरी तालिकाको उपयोग गर्दै वर्ण र मात्रा पनि चिनाउने, जस्तै : कुबेला : कु. बे. ला.

(ऊ) बालबालिकाले बाह्रखरी चिनेपछि बाह्रखरीबाट केही शब्द बनाई तिनका वर्ण छुट्याउन लगाउने, जस्तै : मेरो = मे.रो, मलाई = म.ला.ई.

(ऋ) बालबालिकाले बाह्रखरी चिनेपछि बाह्रखरीबाट केही रूप दिई तिनका रूप जोड्न लगाउनुहोस्, जस्तै : /मे.रो.= मेरो, म.ला.ई.= मलाई

(ए) शिक्षकले शैक्षणिक पाटीमा छुट्टाछुट्टै बाकसहरूमा वर्ण लेख्ने र त्यसपछि जोडेर लेख्ने अभ्यास गराउने

(ऐ) शब्दबाट अक्षरहरू टुक्र्याउन लगाउने, जस्तै : 'सखर' लाई 'स+ख+र' भन्न लगाउनुहोस् र मात्राका आधारमा

शब्दहरूको समूह छुट्याउन लगाउने, जस्तै : 'काका' र 'मामा' लाई एकातिर राख्ने 'तिल' र 'खिर' लाई अर्कातिर छुट्याई तोकिएको मात्रा सुरु, मध्य वा अन्त्यमा आउने शब्द लेख्न र पढ्न लगाउने

(च) आधा वर्ण पहिचान

(अ) आधा अक्षरहरूलाई चार्ट वा स्लाइडमा प्रस्तुत गर्दै समूहमा विभाजन गरी लेख्यवर्ण चिनारी, पढाइ र लेखाइको अभ्यास गराउने

- सग्ला अक्षरबाट ठाडो धर्को झिकेर बन्ने आधा अक्षर, जस्तै : ख बाट ख्, ग बाट ग्, च बाट च्, ज बाट ज् आदि
- सग्ला अक्षरको दाहिनेपट्टिको पखेटा काटेर बन्ने आधा अक्षर, जस्तै : क बाट क्, भ बाट भ्, ह बाट ह् आदि
- आधा अक्षर र 'र' वर्ण जोडिँदा देब्रेपट्टि खुट्टा थपेर बन्ने आधा अक्षर, जस्तै : च्र, प्र, आदि
- आधा अक्षर र 'र' वर्ण जोडिँदा तल कागपाती चिह्न झुन्ड्याएर र अक्षरसँग जोडिएर बन्ने आधा अक्षर, (ट वर्गका अक्षरमा) जस्तै : ट्र, ठ्र, ड्र, आदि
- डिको माथि रेफ चिह्न दिएर र छोटो बाङ्गो रेखा प्रयोग गरी आधा 'र' दुई किसिमले लेखिन्छ, जस्तै : पिर्का, भऱ्याङ

(आ) सबैले प्रस्टसँग देख्ने गरी आधा वर्ण प्रयोग भएका वर्ण सङ्केतको पत्ती देखाई ध्वनि उच्चारण गरी सुनाउने । विद्यार्थी मात्रैलाई पनि उच्चारणको अभ्यास गराउने

(इ) उक्त आधा अक्षरको सङ्केत चिह्नलाई ठुलो अक्षरमा बोर्डमा लेख्ने र बालबालिकालाई सङ्केत देखाउँदै पटक पटक ध्वनिको उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउने

(ई) शिक्षकले पालैपालो आधा अक्षर प्रयोग भएका वर्ण सङ्केतहरू लेखेर देखाई विद्यार्थीलाई पनि लेख्न लगाउने अभ्यास गराउने । यसका लागि पुस्तकमा दिइएका आधा अक्षरका वर्णका पाठहरूको उपयोग गर्ने

(उ) चार्ट वा स्लाइडमा प्रस्तुत गरी जोडेमोडेका वर्णहरूको लेखाइका प्रशस्त अभ्यास गराउने

४. शब्दभण्डार

परिचय

शब्द अक्षरहरूको सार्थक समूह हो । भाषा सिक्ने क्रममा प्रयोग भएका शब्दको अर्थ जान्नुपर्दछ । शब्द र अर्थ मिलेर नै शब्दार्थ बनेको हुन्छ । भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिप विकासका लागि शब्दार्थ प्रयोग हुन्छ । भाषालाई बोध र अभिव्यक्तिका दृष्टिले अर्थपूर्ण बनाउन शब्दभण्डार आवश्यक पर्दछ । बोधअन्तर्गत सुनाइ र पढाइ तथा अभिव्यक्तिमा बोलाइ र लेखाइ पर्दछन् । तिनै बोध र अभिव्यक्तिलाई आशयपूर्ण बनाई सोहीअनुरूप शब्दको प्रयोग गर्न शब्दभण्डार शिक्षण गर्न आवश्यक रहेको छ । प्रयोग भएका शब्दको सही अर्थ लगाई त्यसको प्रसङ्गपूर्ण प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । कुनै पनि शब्द एउटा सन्दर्भमा एउटा अर्थमा मात्र प्रयोग हुँदैन । सन्दर्भअनुसार शब्दहरूको प्रयोग हुन्छ । शब्दको सन्दर्भलाई ध्यान दिएर त्यसको सही प्रयोग गराउन शब्दभण्डार शिक्षण गर्नु आवश्यक ठानिन्छ ।

शब्दभण्डार वृद्धिका लागि प्रारम्भिक तहमा शब्दभण्डार शिक्षण गर्नु आवश्यक रहेको छ । शब्दभण्डारमा शब्दको उच्चारण, अर्थ र प्रयोगलाई ध्यान दिन्छ । शब्दभण्डारले बालबालिकाहरूलाई आफ्ना विचारहरू स्पष्ट ढङ्गले राख्न सहयोग गरेको हुन्छ । कक्षा १ मा आफ्नो परिवेशका १००० शब्दसम्मको शब्दभण्डार वृद्धि गरी चारपाँच शब्दका वाक्य बोल्न र लेख्न सक्ने अपेक्षा गरिएको छ । यो कक्षा १ मा सबै विषय पढिसकेपछिको अपेक्षा हो । नेपाली विषयमा मात्र यी शब्दको शब्दसीमा खोजी गर्न आवश्यक छैन तर बढी शब्द तथा वाक्य प्रयोग गर्ने पक्षमा भने ध्यान दिनु जरुरी छ ।

शब्दभण्डार शिक्षणका सम्भावित क्रियाकलाप

(क) वस्तु वा चित्रको नाम उच्चारण र अर्थ पहिचान

(अ) कक्षा १ का विद्यार्थीहरूलाई सुरुका चरणहरूमा चित्रका माध्यमबाट शब्दको अर्थ र अभिप्राय स्पष्ट गर्नु उपयोगी हुन्छ । कतिपय सन्दर्भमा विद्यार्थीका परिचित परिवेशमा आधारित शब्दहरूलाई बुझाउन अर्थलगायत अन्य विधिबाट कठिन हुँदा चित्र वा वस्तुको प्रतिमूर्ति प्रदर्शन गरेर अर्थ बुझाउन पनि सकिन्छ । कुनै पनि वस्तुको धारणा निर्माण गर्न चित्र अत्यन्तै उपयोगी हुने हुँदा ठोस वस्तुका चित्र देखाएर तिनका नाम भन्न लगाउने, जस्तै : हात्ती, आँप, डुङ्गा, गाई

(आ) विभिन्न प्रकारका चित्र दिएर ती चित्रसँग शब्दको जोडा मिलाउने र उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउने । यसरी चित्रसँग जोडा मिलाउँदा अमूर्तभन्दा मूर्त शब्दहरूमा आधारित भएर अभ्यास गराउने, जस्तै : सुन्तला, आप,

केरा, घर, रुख आदि

(इ) पाठ्यसामग्री, अभ्याससामग्री (पत्रपत्रिकालगायत) मा भएका तस्बिर, कक्षाकोठामा भएका विभिन्न वस्तुहरू देखाएर शब्द (नाम) भन्न लगाउने र तिनको अर्थ पनि बताउन लगाउने

(ख) शब्दहरूको उच्चारण, अर्थ पहिचान र प्रयोग

(अ) पाठमा प्रयोग भएका शब्द र तिनको अर्थ लेखिएको चार्ट वा शब्दार्थपत्ती देखाएर शब्द र अर्थबारे छलफल गराउने र स्तरअनुकूल वाक्यमा प्रयोगको अभ्याससमेत गराउने। यसरी शब्दार्थ शिक्षण गर्दा विद्यार्थीको परिचित परिवेशलाई आधार बनाएर शिक्षण गर्ने।

विद्यार्थीका परिचित परिवेशमा आधारित शब्दहरूलाई बुझाउन अर्थलगायत अन्य विधिबाट कठिन हुँदा चित्र वा वस्तुको प्रतिमूर्ति प्रदर्शन गरेर अर्थ बुझाउन पनि सकिन्छ। कुनै पनि वस्तुको धारणा निर्माण गर्न चित्र अत्यन्तै उपयोगी हुने हुँदा ठोस वस्तुका चित्र देखाएर तिनका नाम भन्न लगाउने, जस्तै : हात्ती, आँप, ढुङ्गा, गाई शब्द सिकाउनका लागि वस्तुका चित्रहरू उपयोग गर्नुपर्छ। यसै सन्दर्भमा शब्दभण्डारको शिक्षणमा निम्नलिखित पक्षमा जोड दिनुपर्दछः

- वस्तु वा चित्रको नाम, सम्मानबोधक शब्दको उच्चारण, अर्थबोध र प्रयोग
- दैनिक प्रयोगमा आउने शब्द, लब्ध शब्द, शीर्ष शब्द तथा विसङ्केतक शब्दको उच्चारण, अर्थबोध र प्रयोग
- पाठमा प्रयोग भएका नयाँ शब्द पहिचान र उच्चारण गर्न
- पाठका अनुच्छेदका आधारमा नयाँ शब्द पहिचान, अर्थबोध र प्रयोग गर्न
- पूर्वज्ञानमा आधारित भई धारणा र शब्दलाई सिकाइसँग मिले नमिलेको दाँज्न
- सम्मानबोधक शब्दको उच्चारण, अर्थबोध र प्रयोग गर्न

५. पठन प्रवाह

परिचय

लिपिबद्ध सामग्रीहरूबाट अर्थ ग्रहण गर्नु अथवा लिपि चिह्नद्वारा व्यक्त भएका कुरालाई सिकारुले आफ्ना अनुभव र ज्ञानका आधारमा ग्रहण गर्नु नै पढाइ हो । पढाइ भनेको आँखाको संलग्नता तथा चालले कुनै दृश्य तथा लिपिबद्ध गरिएका वर्ण, अक्षर, शब्द एवम् पदावली, वाक्य तथा अनुच्छेद आदिलाई उच्चारणद्वारा अभिव्यक्त गरिने भाषिक सिप हो । लिखित भाषामा व्यक्त भएका विचारलाई ग्रहण गर्नु पढाइ सिपको मुख्य कार्य हो । बालबालिकाले लेख्य भाषा पढ्न जान्नु भनेको ज्ञानको अर्को ढोका खोल्नु हो । त्यसैले पढाइ बालकको आत्मविश्वास बढाउने, शारीरिक विकासमा बल पुऱ्याउने, मनोरञ्जन प्रदान गर्ने र मुख्य रूपमा उच्चारणमा सुधार ल्याउने प्रमुख आधार हो । पढाइ बोलाइ सिपको आधार हो । मौखिक अभिव्यक्तिका क्रममा उच्चारण दोष निराकरण गरी बालबालिकाहरूलाई शुद्ध पढ्ने बानी बसाल्न यसको आवश्यकता पर्दछ ।

उपयुक्त गति र शुद्धताका साथ पढ्ने क्षमता पठन प्रवाह हो । पठन प्रवाहका आधारभूत पक्ष शुद्धता, गति र हाउभाउ हुन् । बालबालिकाहरूले उपयुक्त गतिमा शुद्धसँग हाउभाउ मिलाई पठन सिपको विकास गर्न सकेमात्र बोध क्षमता राम्रो हुन्छ । त्यसैले पठन प्रवाहको प्रत्यक्ष सम्बन्ध बोधसँग हुन्छ । पठन प्रवाहमा क्रमशः वर्ण त्यसपछि शब्द, वाक्य र अनुच्छेद पढ्न सक्ने सिप र बानीको विकास गरिन्छ । लिपिबद्ध भाषालाई आँखा र मस्तिष्कको उपयोग गरी शुद्ध उच्चारण र उपयुक्त गतिका साथ पढ्ने कार्य नै पठन प्रवाह हो । विभिन्न विषयको जानकारी, सूचनामूलक सन्देश र मनोरञ्जनका लागि पठन सिप महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । पठन प्रवाह शिक्षणका लागि मेरो नेपाली विद्यार्थी कार्यपुस्तकका पाठ र क्षेत्र तथा क्रमअनुसार सुहाउँदो सन्दर्भ सामग्रीलाई आवश्यकतानुसार उपयोग गर्न सकिन्छ ।

सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) वर्णहरूको पठन

(अ) विद्यार्थीहरूलाई पठन अभ्यास गराउँदा वर्णहरूको पठन अभ्यास गराउने। वर्णहरूको पठनका क्रममा स्वर वर्ण र व्यञ्जन वर्णको पढाइमा केन्द्रित भई वर्णहरूको पठनपछि शब्दहरूको पढाइमा केन्द्रित गर्नपर्छ। त्यस्ता शब्दहरू पाठ्यसामग्री तथा सन्दर्भ सामग्रीहरूबाट पढ्न लगाउन पनि सकिन्छ। शिक्षकले वर्णहरू वर्णपत्तीमा देखाएर विद्यार्थीलाई पालैपालो पठन प्रवाहको अभ्यास गराउने। पठन प्रवाह ढिलो भएका विद्यार्थीहरूलाई ती वर्णपत्तीहरू गोजीतालिकामा राखेर पटक पटक पढेर सुनाउन लगाउने । विद्यार्थीलाई सुन्न उत्प्रेरित गर्ने, जस्तै :

- अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ए, ऐ, ओ, औ, अं, अः
- क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज, झ, ञ, ट, ठ, ड, ढ, ण, त, थ, द, ध, न, प, फ, ब, भ, म, य, र, व, श, ष, स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ

(आ) शिक्षकले निम्नलिखित जस्तै उस्तै सुनिने वर्णहरू वर्णपत्तीमा लेखेर गोजीतालिकामा प्रदर्शन गरेर विद्यार्थीहरूलाई वर्ण पटक पटक पठन गराई अभ्यस्त बनाउने, जस्तै : ट/त, ठ/थ, ड/द, ढ/ध, ब/व, ण/न

(ख) शब्दहरूको पठन

(अ) निम्नानुसारका सग्ला वर्णबाट निर्मित सार्थक र निरर्थक शब्द जोडीहरू शब्दपत्तीमा देखाएर गोजीतालिकामा प्रदर्शन गर्दै पटक पटक पठन अभ्यास गराउने, जस्तै :

- सार्थक शब्द जोडी - घर/डर, दर/धर, कल/बल, मठ/मथ, भर/मर
- निरर्थक शब्द जोडी - ठग/थग, धन/ढन, थप/ठप, गज/घज, बस/मस, ढल/धल

(आ) निम्नानुसार दुईभन्दा बढी सग्ला वर्णबाट बनेका शब्दहरू शब्दपत्तीमा लेखेर गोजीतालिकामा राखेर प्रदर्शन गर्दै पठन प्रवाह बढाउन अभ्यास गराउने, जस्तै : कलम, मकल, कलश, कमल, बगर, नगर, सहर, रहर, कटहर, नहर, लहर, बहर

(ग) मात्रा लागेका शब्दहरूको पठन

(अ) बालबालिकाहरूलाई सग्ला अक्षरबाट बनेका शब्दहरूको पठन गराइसकेपछि मात्रा लागेका शब्द दिएर पठन प्रवाह बढाउने अभ्यास गराउने। यसका लागि मात्रा र त्यसका चिह्नका बारेमा उनीहरूलाई परिचित गराउने, जस्तै : आ (ा) (का), इ (ि) (कि), ई (ी) (की), उ (ु) (कु), ऊ (ू) (कू), ऋ (ृ) (कृ), ए (े) (के), ऐ (ै) (कै), ओ (ो) (को), औ (ौ) (कौ), अं (ं) (कं), अः (ः) (कः)

(घ) शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दु लागेका शब्दहरूको पठन

(अ) तत्सम शब्दका य, र, ल, व, श, स र ह वर्णहरूभन्दा अगाडि नासिक्य ध्वनि ङ, ञ, ण, न, म पञ्चम वर्ण उच्चारण हुने हुँदा शब्दमा शिरबिन्दु (ं) प्रयोग गर्नुपर्छ। त्यसै गरी अनुनासिक वा नाके ध्वनि उच्चारण गर्दा स्वर वर्णमा चन्द्रबिन्दु (ँ) प्रयोग गर्नुपर्छ। बालबालिकाहरूले यस्ता ध्वनिहरूको उच्चारणमा गल्ती गर्ने भएकाले शिक्षकले शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दु लागेर बनेका शब्दचित्रपत्ती वा शब्दपत्तीहरू तथा चार्टहरू प्रदर्शन गरेर पठन अभ्यास गराउने।

(आ) शिक्षकले निम्नानुसार शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दु लागेर बनेका शब्दहरू शब्दपत्तीमा देखाएर प्रदर्शन गर्दै 'म गर्छु, हामी गर्छौं र तिमी गर' का क्रियाकलापबाट पठन अभ्यास गराउने, जस्तै :

शब्दहरू : संसार, वंश, हंस, अंश, आँखा, आँप, दाँत, घाँटी, बाँस, टाँक, घाँस, साँझ, घुँडा, बाँदर, सिँढी, अँगार, औँला, अँजुली, आंशिक, आँगन, गाउँ, ठाउँ, कंस, खँदिलो, गउँत, छाँगो, बँदेल, बाँकी, बाँझो, साँचो, साँघुरो, साँढे, साँध, संवाद, संज्ञान, औँठी, उँट, ऐँठन, इँटा, इँजार, सारांश, संरक्षण ।

(इ) शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दु लागेका शब्द प्रयोग गरी बनेका वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्ने र त्यसबाट पठनसम्बद्ध क्रियाकलाप गराउने ।

(ङ) आधा अक्षर तथा जोडेमोडेका र अजन्त तथा हलन्त भएका शब्दहरूको पठन

(अ) बालबालिकाहरूलाई आधा अक्षर भएका र जोडेमोडेका शब्दहरूको उच्चारणमा कठिनाइ पर्ने हुँदा शिक्षकले त्यस्ता वर्ण तथा शब्दहरूको पर्याप्त पठन अभ्यास गराउनुपर्छ । यस क्रममा त्यस्ता वर्णहरू शब्दको सुरु, बिच र अन्त्यमा प्रयोग भएका मिश्रित प्रकृतिका हुनुपर्दछ । यसमा जोडेमोडेका शब्दहरू पनि राख्नुपर्छ ।

(आ) शिक्षकले निम्नानुसार आधा अक्षरबाट बनेका वा खुट्टो तानेर बनेका संयुक्त वर्णहरूबाट निर्मित शब्दपत्तीहरू दिएर पठन अभ्यास गराउने, जस्तै : क्य, ख्य, क्या, ख्या, न्या, च्या, छ्या, ड्या, ढ्या, ह्वा, ट्वाँ, ड्वाँ, ज्या, न्या, स्यो, ट्रा, प्रा, त्रा, । यस्ता अभ्यासहरू व्यक्तिगत रूपमा गराउनु उपयुक्त हुन्छ ।

(इ) निम्नानुसार आधा अक्षर (अगाडि, बिचमा) जोडिएर बनेका मिश्रित प्रकृतिका शब्दहरू शब्दपत्ती देखाएर पटक पटक पठन अभ्यास गराउने, जस्तै : अगुल्टो, झन्डा, भकुन्डो, शङ्ख, वसुन्धरा, चस्मा, ईश्वर, चप्पल, घ्याम्पो, झ्याल, फ्याउरो, नमस्ते, पुच्छर, बकुल्लो, डल्लो, अभ्यास, फिस्टो, खन्नुहुन्छ, सम्झना, म्याउँम्याउँ, सुपुक्क, कुटुक्क ।

(ई) शिक्षकले निम्नानुसार अजन्त र हलन्त भएर बनेका शब्दहरू शब्दपत्तीमा देखाएर पठन अभ्यास गराउने, जस्तै : गइन्/गइन, पढ/पढ्, बसिन्/बसिन, आउन/आऊन्, गराउन/गराऊन्, आइन्/आइन, भन्/भन,

बस्/बस, गरिन/गरिन्, लेख/लेख्, हिँडिन/हिँडिन् ।

(च) छोटा छोटा वाक्य तथा अनुच्छेद तहको पठन

(अ) दुई वा तीन पदीय वाक्यहरू निर्माण गरी सस्वर पठन गरेर सुनाउने। त्यसपछि पुनः शिक्षकले पढ्ने र सँगसँगै विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउने। विद्यार्थीलाई मात्र पढ्न लगाउने र शिक्षकले सुन्ने। शुद्धसँग सहज ढङ्गले पठन गरे नगरेको शिक्षकले अवलोकन गरी आवश्यक सहयोग गर्ने, जस्तै : रुगा लाग्यो। हात धोऊ। सफा होऊ। लुगा लगाऊ। डाक्टरकहाँ जाऊ। औषधी खाऊ। आराम गर। चिसामा नबस।

(आ) संयुक्त वर्णहरू प्रयोग भएका वाक्यहरू दिई अभ्यास गराउने । विद्यार्थीले सहज गतिमा पढे नपढेको अवलोकन गरी आवश्यक सहयोग गर्ने, जस्तै :

डोल्मा आइन् । चुट्किला सुनाइन् । सबै जना गलल्ल हाँसे । लाक्पा क्रिकेट खेल्छन् । मण्डल भकुन्डो खेल्छन् । अख्तर मोहम्मद कबड्डी खेल्छन् । कृष्ण कुस्ती खेल्छन् । जोन हिल्टन बक्सिङ खेल्छन् । अर्विन मण्डल सर्कस देखाउँछन् । निहारिकाले पौडी खेलमा पदक जितिन् । सिरुमाया राईले बास्केटबल खेलिन् ।

(इ) शिक्षकले बालबालिकाहरूलाई अल्पविराम, पूर्णविराम, प्रश्नसूचक, उद्गार जस्ता चिह्नहरू शैक्षणिक पाटीमा लेखेर तिनीहरूको नाम बताइदिने । त्यसपछि हरेक चिह्न प्रयोग भएका वाक्यपत्तीहरू फलाटिन पाटीमा टाँसी कक्षामा प्रस्तुत गर्दै ती चिह्नहरूको आशयअनुरूप आफूले गति, यति मिलाई वाचन गरेर सुनाउने । अनुकरण वाचनपछि बालबालिकालाई विभिन्न चिह्न प्रयोग भएका वाक्य तथा अनुच्छेद पालैपालो सस्वर पढेर सुनाउन लगाउने । त्यसपछि शिक्षकले विराम चिह्नहरू शैक्षणिक पाटीमा लेखेर बालबालिकालाई नै छोटा वाक्य निर्माण गराई पढ्न लगाउने, जस्तै : उर्गेन, हलिमा र आस्था साथीहरू हुन् । तिमीलाई सन्चै छ ?

ओहो ! कत्रो ठुलो हात्ती आयो।

६. पठनबोध

परिचय

बोध भनेको बुझाइ हो । पठनबोध र श्रुतिबोध गरी बोध दुई प्रकारका हुन्छन् । कुनै पनि कथा, कवितालगायत विषय एवम् सन्दर्भका कुराहरू सुनी त्यसका आधारमा बोध गर्नु श्रुतिबोध हो । कुनै पनि लिपिबद्ध सामग्रीलाई हेरेर र पढेर बोध गर्नु पठनबोध हो । यसर्थ सुनेर वा पढेर बुझ्ने क्षमता वा सिप अर्थात् जान्ने वा बुझ्ने काम वा ज्ञान वा जानकारी बोध हो । मौखिक वा लिपिबद्ध भाषामा व्यक्त भएको विचार वा ज्ञानको मौखिक रूपमा व्यवस्थापन गर्नु अर्थात् घटना, परिवेशसँग जोडेर प्रतिक्रिया गर्न सक्नु नै बोध हो । यसर्थ सुनेका, पढेका र लेखेका विषयवस्तुलाई व्यवहारसँग वा पूर्व अनुभवसँग जोडेर प्रयोग गर्न सक्नु नै बोध हो । कक्षामा जति पनि सिकाइ सहजीकरण सम्बद्ध क्रियाकलाप गरिन्छन् । त्यसबाट नै विद्यार्थीको ज्ञान र सिप विकास हुने हुनाले शिक्षण क्रियाकलापमा बोधको महफवपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । विद्यार्थीलाई विषयवस्तुको बोध भएमा सम्भाव्यता अनुमान गर्न सक्ने छन् । घटना वर्णन र चरित्र चित्रण गर्न सक्ने छन् । तथ्यमा आधारित भएर क्रिया एवम् प्रतिक्रिया गर्न सक्ने क्षमताको विकास हुन्छ । विषयवस्तुप्रति आफ्नो धारणा निर्माण गर्न सक्दछन् । विषयवस्तुको अर्थबोध र भावबोधबिच सम्बन्ध कायम हुने छ । त्यसकारण जुन विषयवस्तुको शिक्षण क्रियाकलाप गर्दा पनि विद्यार्थीको बुझाइलाई केन्द्र मानिन्छ । श्रुतिबोध होस् वा पठनबोध होस् दुवैमा सामग्रीको हेराइ, सुनाइ र पढाइपछि अर्थ, अनुमान, विस्तार, छलफल, प्रश्नोत्तर, सार निर्माण, चरित्र चित्रण र ढाँचा पहिचान गर्नेलगायत क्रियाकलापहरूलाई मुख्य आधार मानी शिक्षण सिकाइ गतिविधि सञ्चालन गर्नुपर्छ ।

बोधसँग सम्बन्धित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापहरू

(क) चित्रात्मक प्रस्तुतिको सिलसिलासहितको वर्णन

(अ) विद्यार्थीको पूर्वज्ञानसँग सम्बन्धित, जस्तै : कलम, खरायो, गमला, घरका चित्रहरू प्रस्तुत गर्ने । ठोस कलम देखाउँदै पालैसँग समाउन दिई प्रश्न गर्ने ।

(आ) विद्यार्थीलाई कुनै चित्र कथाका चित्रहरू देखाएर त्यसका बारेमा कुराकानी र छलफल गर्न लगाउने । शिक्षकले चित्रकथाबारे आफूले गरेको कुराकानी र छलफलमा विद्यार्थीहरू सक्रिय भए नभएको, ध्यान केन्द्रित गरे नगरेको, पालो पर्खेर कुराकानी गरे नगरेको, अरूका विचारको सम्मान गरे नगरेको अवलोकन गर्ने । विद्यार्थी अलमलिएको अवस्थामा सिकाइका लागि सहयोग गर्ने ।

(ख) पूर्वज्ञानका आधारमा अनुमान

(अ) कक्षामा सबै विद्यार्थीलाई पालैपालो आफूले देखेका कुरामा प्रश्न सोध्ने । सम्भव भए सबै विद्यार्थीलाई छुट्टाछुट्टै चित्र देखाएर प्रश्नोत्तर गराउने । यसो गर्दा विद्यार्थीलाई धेरैभन्दा धेरै विषयवस्तुको अनुमान गर्ने मौका र जानकारी लिने अवसर मिल्ने छ ।

(आ) कलम शब्द उच्चारण गर्दा क पहिला आउँछ । यसरी क वर्णबाट सुरु हने अरू शब्दका बारेमा प्रश्न गर्दै छलफल गराउने, जस्तै : - क बाट सुरु गरेर अरू के के शब्दहरू बन्छन् ?

- क बाट सुरु हुने शब्द अनुमान गर्न सहयोग पुऱ्याउने, जस्तै : कमल, कपाल, कलश, करुवा, कटर, कसार ।

(इ) कुनै वस्तु, सन्दर्भ, पुस्तक आदिका चित्र देखाएर पूर्व ज्ञानका आधारमा गरिने अनुमान, नयाँ अनुमान गर्न मिल्ने खालका प्रश्नोत्तर र छलफल गराउने ।

(उ) विद्यार्थीहरूलाई ससाना समूहमा विभाजन गर्ने । पाठ सुरु गर्नुपूर्व शीर्षक, चित्र र पूर्वज्ञान, पदावली तालिका, वाक्यपत्ती आदिका आधारमा पहिले पढिसकेका कथा कविताका बारेमा छलफल तथा कुराकानी गराउने ।

(ग) भाषिका र शिष्टाचारका शब्दको प्रयोग

(अ) शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई बुबा, आमा, दाइ, दिदी, भिनाजु, काका, काकी, भाइ एवम् बहिनीको भूमिका छुट्याइदिने र शिष्टाचार शब्द प्रयोग गर्ने तरिका सिकाउने। शिक्षकले एउटा भूमिका निर्वाह गरी सरल संवाद गरी विद्यार्थीलाई सुनाउने।

(आ) विद्यार्थीका बिचमा आफ्नो भूमिकाअनुसार अभिनयसहित शिष्टाचार शब्दको प्रयोग गराई सरल संवाद गराउने।

(घ) पूर्वज्ञानमा आधारित छलफल एवम् प्रश्नोत्तर

(अ) बोध सम्बद्ध क्रियाकलाप गराउँदा कथा, कविता तथा निर्धारित पाठका अतिरिक्त साइनबोर्ड, सूचनाहरू आदि उपयोग गर्न सकिन्छ। पाठको विषयवस्तुलाई श्रव्यदृश्यमा उतारेर देखाउन पनि सकिन्छ। साथै विद्यार्थीको पूर्वज्ञान र उनीहरूको परिवेशबाट प्राप्त सूचनाका आधारमा सन्दर्भमा आधारित भएर सुरुमा प्रश्नको मौखिक र दोस्रो चरणमा लिखित उत्तर दिन लगाउने।

(आ) पाठबाट प्रश्नोत्तर गराउँदा सर्वप्रथम विद्यार्थीहरूलाई छोटा छोटा प्रश्न सोधी मौखिक उत्तर दिन लगाउने। पाठ पढेर सुनाएर अथवा विद्यार्थीलाई पाठ पढ्न लगाएर शिक्षकले त्यसमा आधारित प्रश्न शैक्षणिक पाटीमा लेख्ने। ती प्रश्नको उत्तर के होला भनी विद्यार्थीबिच छलफल गराउने। प्राप्त उत्तर शैक्षणिक पाटीमा लेखी विद्यार्थीहरूलाई पढ्न लगाउने। पठनबोधका लागि निम्नलिखित पक्षमा ध्यान दिने :

- शीर्षक तथा चित्रबारे पूर्वानुमान वा अनुमान गर्न
- पाठगत सन्दर्भ र परिवेशका आधारमा छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न
- पाठको सामान्य साङ्गठनिक ढाँचा (प्रारम्भ, मध्य र अन्त्य) को बोध गर्न
- परिवेश, पात्र र सन्दर्भ पहिचान तथा तुलना गर्न
- पाठ पढी घटनाक्रम र सार भन्न तथा लेख्न

७. लेखाइ

परिचय

व्यक्तिका विचारलाई लिपिबद्ध गर्ने महत्त्वपूर्ण भाषिक सिप लेखाइ हो । वर्ण र मात्राको प्रयोग गरी लेखिने अर्थपूर्ण लिपिबद्ध अभिव्यक्ति नै लेखाइ हो । लेखाइका क्रममा आधार लेखन, वर्ण, मात्रा, अक्षर वा शब्दको प्रयोगलाई ध्यान दिनुपर्छ । लेखाइमा हिज्जे, हस्त लेखन तथा रचना गरी तीनओटा पक्ष रहेका छन् । वर्णको व्यवस्थित रखाइलाई हिज्जे भनिन्छ । यसैलाई वर्णविन्यास पनि भनिन्छ । लेखनपूर्व गरिने अभ्यास विभिन्न आकृतिसहितका धर्काहरूको निर्माणबाट सुरु गरिन्छ । त्यसपछि वर्ण, मात्रा, शब्द, वाक्य र अनुच्छेदलगायतका लेखन सम्बद्ध पक्षको अभ्यास गरिन्छ ।

पूर्वलेखाइ र लेखाइ गरी लेखाइका दुई अवस्था हुन्छन् । पूर्व लेखाइमा ढाँचाको अनुकरण तथा निर्देशित रेखाङ्कन गरी दुई पक्ष अभ्यासमा छन् । यसमा पनि बिन्दुमा आधारित रेखाङ्कन र सरल रेखामा आधारित रेखाङ्कन गरी दुई प्रकारका अभ्यास प्रचलनमा छन् । ढाँचाको अनुकरणमा मात्रा लेखन, लेख्य ढाँचाअनुसार अर्धाक्षरी, वृत्ताकार, अर्ध वृत्ताकारलगायतका पक्ष पर्दछन् । निर्देशित रेखाङ्कनमा त्रिभुज चतुर्भुजलगायतका आकृति निर्माणलाई जोड दिइन्छ । लेख्य ढाँचाको पूर्ण प्रस्तुति लेखाइ हो लेखाइको महत्त्वपूर्ण पक्ष हिज्जे पनि हो । हिज्जे शब्द निर्माणका लागि मात्राबिना वा मात्रासहितका वर्ण वा वर्णहरूको परम्परागत व्यवस्थापन गर्ने विधि हो । नेपाली भाषाको लेखाइ सचेतीकरणमा बायाँबाट दायाँतिर र माथिबाट तलतिरको अभ्यासलाई विशेष ध्यान दिइन्छ । यसमा मात्रारहित र मात्रासहितका वर्ण, शब्द शब्द, वाक्य वाक्य र अनुच्छेद

अनुच्छेद छुट्याएर लेख्ने परम्परा छ ।

हस्त लेखनमा अनुलेखन, श्रुतिलेखन, अभिलेखन, आलेखन, पुनर्लेखन जस्ता क्रियाकलाप गरिन्छ । आलेखन भन्नाले चित्रका पङ्क्ति कोर्ने कामलाई बुझाउँछ । आलेखन चित्र लेख्ने काम भएकाले तल्ला कक्षाहरूमा चित्रका माध्यमबाट भाषा सिकाउन महत्त्वपूर्ण पक्ष मानिन्छ । रचनामा निर्देशित लेखन, स्वतन्त्र एवम् सिर्जनात्मक लेखनलाई लिइन्छ । अतः शिक्षकले लेखाइका क्रियाकलाप गराउने क्रममा विद्यार्थीको तह, रूचि, स्तर, सन्दर्भ र परिस्थितिअनुसार हिज्जे, हस्त लेखन र रचनाको उपयोग गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ । लेखाइ क्षेत्रका उल्लिखित विषयवस्तुलाई आधारका रूपमा लिइएको छ । उक्त आधारबमोजिम शिक्षकले शिक्षण कार्य गर्नुपर्ने छ ।

लेखाइ शिक्षणको सम्भावित क्रियाकलाप

(क) विभिन्न ढाँचा र आकृतिको लेखन

(अ) विद्यार्थीहरूलाई अक्षर लेखन सिकाउनुपूर्व सिसाकलम समात्ने तरिका सिकाउने

(आ) आवश्यक परेको खण्डमा विद्यार्थीहरूको अनुमतिमा हात समाई सिसाकलम समात्न सिकाउने । सिसाकलम समात्न जानेपछि कापी वा कार्यपुस्तकमा कोरेका विभिन्न धर्का तथा आकृतिहरू विद्यार्थीलाई देखाई त्यसैमा कोर्ने अभ्यास गर्न सिकाउने

(इ) आफूसँगसँगै विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न प्रकारका धर्का र आकृतिहरू, जस्तै : ठाडो धर्का, तेर्सो धर्का तान्ने, अर्ध वृत्ताकार घेरा बनाउने खालका अभ्यास गराउने

(ई) विद्यार्थीले कापी वा कार्यपुस्तकमा विभिन्न धर्का र आकृति कोर्ने अभ्यास गर्ने छन् । विद्यार्थीले कोरेका धर्का र आकृति सही नभएमा उनीहरूलाई धर्का र आकृति लेखनमा उत्प्रेरित गर्दै वैयक्तिक भिन्नताका आधारमा उपचारात्मक किसिमले थप अभ्यास गराउने

(उ) विद्यार्थीले पाठ्यपुस्तक र अभ्यास पुस्तिकामा प्रयोग भएका विभिन्न धर्का र आकृतिहरू कोर्ने अभ्यास गर्ने छन् । विद्यार्थीले गरेका अभ्यासका आधारमा प्रश्नोत्तर विधिको प्रयोग गरी विद्यार्थीको स्वमूल्याङ्कनबाट धर्का र आकृति कोर्न जाने नजानेको परीक्षण गरी बारम्बार अभ्यासका लागि उत्प्रेरित गर्ने

(ख) हस्त लेखन

(अ) शिक्षकले पाठ्यवस्तुको वितरण तालिकाअनुसार मिल्दो स्वर वर्ण र व्यञ्जन वर्ण प्रयोग भएका वर्णपत्तीको प्रयोग गरी वर्ण चिनारी गराई वर्णको लेखन अभ्यास गराउने

(आ) वर्ण लेखाइको अभ्यास गराउँदा आधार अक्षरबाट अन्य अक्षर लेख्न सहज हुने हुँदा आधार वर्णहरूको लेखनमा बालबालिकालाई अभ्यास गराउन सकिन्छ

(इ) आधार अक्षरका सहायताबाट वर्ण चिनारी गराउँदा प्रत्येक वर्णअनुसारका वस्तुका चित्रसहितको धारणा दिने, जस्तै : 'ग' सिकाउनु छ भने गमलाको चित्र सँगै देखाएर ग वर्णबाट बनेको शब्द र चित्रसँग परिचित गराउने । बालबालिका धर्कासँग परिचित भइसकेका हुनाले ग वर्ण सिकाउँदा पहिला तेर्सो धर्को र त्यसपछि दुईओटा ठाडो धर्को तान्ने क्रियाकलाप अभ्यास पुस्तिकाका आधारमा गराई ग वर्ण लेख्ने तरिकामा अभ्यस्त बनाउने

(ग) लेख्य चिह्न प्रयोग गरी वाक्य लेख्न

(अ) चिह्नहरूको परिचय गराउनका लागि चिह्नपत्ती प्रदर्शन गर्ने र चिह्नको परिचय गराउने । शैक्षणिक पाटीमा लेखेर चिह्नपत्ती चिनाउने । कुन चिह्न कस्तो शब्द वा वाक्यमा प्रयोग गरिन्छ बताउने, जस्तै :

- । यो पूर्णविराम चिह्न हो। पूर्णविरामको प्रयोग वाक्य पूरा भएपछि गरिन्छ।
- ? यो प्रश्नवाचक चिह्न हो। यसको प्रयोग प्रश्नवाक्य पूरा भएपछि गरिन्छ।
- , यो अल्पविराम चिह्न हो। यसको प्रयोग नाम दोहोरिएको अवस्थामा वा लगातार आउने सङ्ख्याका बिच बिचमा प्रयोग गरिन्छ।

(घ) अनुच्छेद लेखन

(अ) सुरुमा शिक्षक आफूले देखेको एउटा रमाइलो घटना सुनाउने। त्यसैगरी विद्यार्थीलाई उनीहरूले देखे सुनेका र अनुभव गरेको एउटा एउटा घटना सुनाउन प्रोत्साहन गर्ने। विद्यार्थीले घटना वर्णन गर्दा हौसला थप्दै जाने। यस क्रममा उपलब्ध पाठ्यसामग्री र सन्दर्भ सामग्रीको उपयोग गर्ने

(आ) आफूले एउटा अनुच्छेद लेख्ने र सुनाउने। त्यसै गरी विद्यार्थीलाई उनीहरूले देखे सुनेका र अनुभव गरेका तीनचार

वाक्यको अनुच्छेद लेख्न लगाउने

(इ) विद्यार्थीले लेखेको अनुच्छेद परीक्षण गर्ने र अनुच्छेद लेखनमा कठिनाइ भएका विद्यार्थीलाई सहयोग पुऱ्याउने। राम्रो गर्ने विद्यार्थीलाई स्याबासी दिने। यसरी लेखाइको अभ्यास गराउँदा निम्नलिखित पक्ष महŒवपूर्ण हुन्छन् :

(क) विभिन्न आकृतिहरूमा रङ भराइ

(ख) वर्ण र मात्राहरूलाई आकार प्रकार मिलाई उपयुक्त ढाँचामा लेखाइ

(ग) वर्णहरूको क्रम र मात्रा मिलाएर परिचित शब्दका लेखाइ

(घ) वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दहरूका अलग अलग लेखाइ

(ङ) आफूले देखे, सुने तथा अनुभव गरेका विषयमा वर्णनसहितको लेखाइ

(च) लेख्य चिह्न प्रयोग गरी ससाना वाक्य रचना

(ज) स्वतन्त्र रूपमा ससाना सरल अनुच्छेद लेखन

८. कार्यमूलक व्याकरण

परिचय

कार्यमूलक व्याकरण भाषा सिकाइको महफवपूर्ण भाषिक तफव हो। यसले भाषाको अर्थपूर्ण प्रयोगमा जोड दिन्छ। यसअन्तर्गत सङ्गतिका आधारमा भाषाको लिखित तथा मौखिक अभिव्यक्ति, क्रियापदको पहिचान र प्रयोग, कालका आधारमा भाषिक प्रयोग, लेख्य चिह्नको पहिचान र प्रयोगसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप गराइन्छ। कक्षा २ र ३ का विद्यार्थीहरूलाई कार्यमूलक व्याकरण शिक्षणका सन्दर्भमा निम्न पक्षसम्बद्ध क्रियाकलाप गराउनुपर्छ :

(क) सङ्गतिका आधारमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति

- सङ्गति मिलेका र नमिलेका वाक्य पहिचान गर्न
- कर्ताको लिङ्ग, वचन, आदरअनुसारको क्रियापद पहिचान गर्न
- कर्ता र क्रियाबिच सङ्गति मिलाई वाक्य परिवर्तन गर्न
- सङ्गतिका आधारमा मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति दिन

(ख) लेख्य चिह्नको पहिचान र प्रयोग

- पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, उद्गार र उद्धरण चिह्न पहिचान गर्न
- चिह्न ख्याल गरी उच्चारण गर्न
- चिह्नको प्रयोग गरी वाक्य रचना गर्न

(ग) क्रियाका कालअनुसारको मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति

- धातु र तिनबाट बनेका क्रियापद पहिचान गर्न
- क्रियापद प्रयोग गरी वाक्य रचना गर्न
- पाठमा प्रयुक्त वर्तमान काल, भूत काल र भविष्यत् काल जनाउने क्रियापदका शब्द सूची तयार पार्न
- क्रियाका कालअनुसारका वाक्य प्रयोग गरी मौखिक वा लिखित अभिव्यक्ति दिन

क्रियाकलाप निर्धारण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्ष

१. निम्नानुसारका विषयक्षेत्रगत व्यवहारकुशल सिपसँग सम्बद्ध क्रियाकलापलाई छुट्टै क्रियाकलापका रूपमा प्रस्तुत नगरी भाषा सिकाइका क्रममै अन्तरसम्बन्धित बनाई सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् :

क्रम सङ्ख्या	विषयगत क्षेत्र	व्यवहारकुशल सिप	सम्भावित क्रियाकलाप
१	म र मेरो परिवार	• प्रयोग सिप (S1.1) • सिकाइ सिप (S1.2) • सञ्चार सिप (S3.1) • सहकार्य सिप (S3.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन • कुराकानी • प्रश्नोत्तर • धर्का लेखन • रङ भराइ
२	मेरो दैनिक जीवन	• प्रयोग सिप (S1.1) • स्वव्यवस्थापन सिप (S2.1) • सहकार्य सिप (S3.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन • वर्ण, मात्रा र शब्द (आई) को पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • कुराकानी • प्रश्नोत्तर • घटनाका आधारमा धारणा निर्माण (आत्था ! जिब्रो पोल्यो) र स्वव्यवस्थापन • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • रङ भराइ
३	हाम्रो समुदाय	• प्रयोग सिप (S1.1) • सिकाइ सिप (S1.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन • वर्ण, मात्रा र शब्द को पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • कुराकानी • प्रश्नोत्तर • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • रङ भराइ • शब्दमा वर्ण जोडाइ तथा छुट्याइ

क्रम सङ्ख्या	विषयगत क्षेत्र	व्यवहारकुशल सिप	सम्भावित क्रियाकलाप
४	मेरो विद्यालय	• सूचना साक्षरता सिप (S 4.4) • प्रयोग सिप (S 1.1) • सहकार्य सिप (S 3.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S 4.3)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन • वर्ण, मात्रा र शब्द को पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • कुराकानी • प्रश्नोत्तर • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • रङ भराइ • शब्दमा वर्ण जोडाइ तथा छुट्याइ • शब्द प्रयोग (कार्यमूलक व्याकरण) • वर्णक्रम पहिचान र प्रयोग
५	हाम्रो वातावरण	• प्रयोग सिप (S1.1) • रचनात्मक सोच सिप (S1.3) • सञ्चार सिप (S3.1) • सहकार्य सिप (S3.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) • सूचना साक्षरता सिप (S4.4)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन • वर्ण, मात्रा र शब्दको पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • कुराकानी • प्रश्नोत्तर • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • रङ भराइ • शब्दमा वर्ण जोडाइ तथा छुट्याइ • वर्णपूरण • कोठेपदबाट शब्द निर्माण • वाक्य पठन • शब्दको शुद्ध हिज्जे पहिचान र प्रयोग • शब्दचित्र (विसङ्केतन शब्दको प्रयोग : सूचना साक्षरता)
६	मेरो सिर्जना	• प्रयोग सिप (S1.1) • रचनात्मक सोच सिप (S1.3) • सञ्चार सिप (S3.1) • सहकार्य सिप (S3.2) • सहयोग तथा सहानुभूति सिप (S3.3)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन • वर्ण, मात्रा र शब्दको पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • प्रश्नोत्तर • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • रङ भराइ • शब्दमा वर्ण जोडाइ तथा छुट्याइ • कोठेपदबाट शब्द निर्माण • वाक्य पठन • शब्दको शुद्ध हिज्जे पहिचान र प्रयोग

क्रम सङ्ख्या	विषयगत क्षेत्र	व्यवहारकुशल सिप	सम्भावित क्रियाकलाप
७	रुचि र बानी	• प्रयोग सिप (S1.1) • निर्णय तथा समस्या समाधान सिप (S1.5) • सञ्चार सिप (S3.1) • सहकार्य सिप (S3.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन • वर्ण, मात्रा र शब्दको पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • प्रश्नोत्तर (तपाईं विद्यालय जाँदै हुनुहुन्थ्यो । बाटामा ठुलो जनावर देखियो । अब तपाईं के गर्नुहुन्छ ? निर्णय तथा समस्या समाधान, पृ. स. ८९ को चित्र) • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • रङ भराइ • शब्दमा वर्ण जोडाइ तथा छुट्याइ • शब्दजालबाट शब्द निर्माण • वाक्य पठन • शब्दको शुद्ध हिज्जे पहिचान र प्रयोग • शब्द प्रयोग (कार्यमूलक व्याकरण) • वर्णपूरण • बिङ्गो खेल
८	हाम्रो संस्कृति	• प्रयोग सिप (S1.1) • सञ्चार सिप (S3.1) • निर्णय तथा समस्या समाधान (S1.5) • सहकार्य सिप (S3.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) • बहुसांस्कृतिक साक्षरता (S4.5)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन (जन्मदिनसम्बद्ध विषयवस्तु) • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन (जन्मदिन, बिहे, चाडबारे प्रस्तुति : बहुसांस्कृतिक साक्षरता) • वर्ण, मात्रा र शब्दको पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • प्रश्नोत्तर • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • रङ भराइ • शब्दमा वर्ण जोडाइ तथा छुट्याइ • कोठेपदबाट शब्द निर्माण • वाक्य पठन • घटनाक्रम पहिचान र प्रस्तुति • पदसङ्गति • वर्णपूरण • बिङ्गो खेल

क्रम सङ्ख्या	विषयगत क्षेत्र	व्यवहारकुशल सिप	सम्भावित क्रियाकलाप
९	सञ्चार प्रविधि र बजार	• प्रयोग सिप (S1.1) • सिकाइ सिप (S1.2) • समय व्यवस्थापन सिप (S2.4) • सञ्चार सिप (S3.1) • सहकार्य सिप (S3.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन • वर्ण, मात्रा र शब्दको पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • पाठ पठन र घटनाका आधारमा समय बोध तथा व्यवस्थापन (पाठ : दीपावली) • प्रश्नोत्तर • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • शब्दमा वर्ण जोडाइ तथा छुट्याइ • कोठेपदबाट शब्द निर्माण • वाक्य पठन • घटनाक्रम पहिचान र प्रस्तुति • पदसङ्गति • वर्णपूरण • बिङ्गो खेल • कार्यमूलक व्याकरणको अभ्यास
१०	हाम्रा क्रियाकलाप	• प्रयोग सिप (S1.1) • निर्णय तथा समस्या समाधान (S1.5) • सञ्चार सिप (S3.1) • सहकार्य सिप (S3.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन (पङ्क्तिमा तपाईंभन्दा अगाडि उभिएको व्यक्तिले अगाडि नबढी पढ्न थाले के गर्नुहुन्छ ? अग्लो ठाउँमा भएका फलफूल कसरी टिप्नुहुन्छ ? : निर्णय तथा समस्या समाधान, पृ. स. १३९) • वर्ण, मात्रा र शब्दको पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • प्रश्नोत्तर • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • शब्दमा वर्ण जोडाइ तथा छुट्याइ • कोठेपदबाट शब्द निर्माण • पाठ पठन • पदसङ्गति • शब्दपूरण • ठिक बेठिक

क्रम सङ्ख्या	विषयगत क्षेत्र	व्यवहारकुशल सिप	सम्भावित क्रियाकलाप
११	हाम्रो वरपरको संसार	• प्रयोग सिप (S1.1) • निर्णय तथा समस्या समाधान (S1.5) • सञ्चार सिप (S3.1) • सहकार्य सिप (S3.2) • दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	• शब्द उच्चारण • लय वाचन • चित्र पहिचान • चित्र वर्णन • वर्ण, मात्रा र शब्दको पहिचान /सङ्केतन तथा विसङ्केतन • प्रश्नोत्तर र घटना बोध गरी निर्णय तथा समस्या समाधन : चित्र वर्णन, पृ. स. १६२ • वर्ण तथा शब्दको पठन र अनुलेखन • शब्दमा वर्ण जोडाइ तथा छुट्याइ • कोठेपदबाट शब्द निर्माण • पाठ पठन र घटना बोध गरी निर्णय तथा समस्या समाधन : ख्यामको क्यामेरा • पदसङ्गति • वर्णपूरण • स्वतन्त्र लेखन

२. निम्नानुसार जस्तै गरी अन्तरविषयक्षेत्रगत विषयवस्तुसँग सम्बद्ध क्रियाकलापलाई एकीकरण गर्दै भाषिक क्रियाकलापका आधारमा एकीकृत शिक्षण योजना निर्माण गरी सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् :

विषयक्षेत्र	नेपाली विषयसम्बद्ध मुख्य विषयवस्तु	गणित विषयसम्बद्ध विषयवस्तु	अङ्ग्रेजी विषयसम्बद्ध विषयवस्तु	हाम्रो सेरोफेरो विषयसम्बद्ध विषयवस्तु	एकीकरणको नमुना
म र मेरो परिवार	पठन तथा लेखनपूर्वको चरण : प्रविधिसम्बद्ध सामग्री नाम	१ देखि २० सम्मका अङ्कको गणना	Recognize and read familiar words accompanied by visuals	साधारण उपकरणको अवलोकन	नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११ को अन्तिम क्रियाकलाप
मेरो दैनिक जीवन	अ, आ, इ, ई वर्ण तथा मात्रा	दैनिक क्रियाकलापको समय र सात दिन	Talking about days of the week Telling time	घरमा खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको नाम चित्र कोराइ (रङ भराइ)	नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५ मा दिइएको कविताबाट बिहान, आठ बजे जस्ता समयबोध शब्द पहिचान र उच्चारण नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५ को अन्तिम चित्र, नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६ को पाठको चित्रका आधारमा दैनिक क्रियाकलापको बोध र अभिव्यक्ति नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको १७ को चित्र वर्णन - आगो, आमा, आलु, आत्था पाठको अन्त्यमा दिइएका आकृतिमा रङ भराइ
हाम्रो समुदाय	उ, ऊ, ऋ, ए वर्ण र मात्रा	जोर तथा बिजोर सङ्ख्या	-	मेलमिलाप र सहकार्य (आफ्ना दौँतरीसँग मिलेर बस्न र खेल्न तथा साथी र परिवारसँगको आपसी सम्बन्ध, सहयोग र सहकार्य)	नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ३५ को मिलिजुली खाए शीर्षकको पाठ

विषयक्षेत्र	नेपाली विषयसम्बद्ध मुख्य विषयवस्तु	गणित विषयसम्बद्ध विषयवस्तु	अङ्ग्रेजी विषयसम्बद्ध विषयवस्तु	हाम्रो सेरोफेरो विषयसम्बद्ध विषयवस्तु	एकीकरणको नमुना
मेरो विद्यालय	ऐ, ओ, औ, अं, अः वर्ण र मात्रा	हात नलागी आउने जोड	Giving simple commands	आफ्ना साथीहरूको नाम विभिन्न दुर्घटना तथा रोगमा गरिने औषधोपचार	नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४२ दोस्रो क्रियाकलाप (अङ्ग्रेजी) नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ३९ को कविता र ओदानको खुट्टो पाठबाट एक एक दुई, तीन खुट्टाबाट २ खुट्टा बाँकी र तेस्रो खुट्टो जोडी तीनओटा खुट्टा
हाम्रो वातावरण	क वर्ण र मात्रा प्रयोग	-	Asking and answering 'yes/no' and 'wh' questions	वरपरका वस्तु र घटना प्रयोग भएको प्रश्नोत्तर	नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४२ को काकाको कोट शीर्षकको पाठ र त्यसमा आधारित प्रश्नोत्तर
मेरो सिर्जना	ख, ग, घ वर्ण र मात्रा प्रयोग	स्थानका आधारमा वस्तुहरूलाई भित्र र बाहिर, अगाडि र पछाडि, तल र माथि, दायाँ, बायाँ र बिच, नजिक र टाढा छुट्याउन	-	समूहमा ताल मिलाए गीत गायन वा कविता सस्वर वाचन	नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६५, ७१ र ७६ का चित्र वर्णन गर्दा भित्र र बाहिर, अगाडि र पछाडि, तल र माथि, दायाँ, बायाँ र बिच, नजिक र टाढाका आधारमा प्रश्नोत्तर नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पाठ १४, १५ र १६ का कविता
रुचि र बानी	ङ, च, ज, छ, ज, ञ वर्ण र मात्रा प्रयोग	-	Expressing likes and dislikes	-	नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९७ को जात्रा हेर्न जाँदा शीर्षकको पाठ

विषयक्षेत्र	नेपाली विषयसम्बद्ध मुख्य विषयवस्तु	गणित विषयसम्बद्ध विषयवस्तु	अङ्ग्रेजी विषयसम्बद्ध विषयवस्तु	हाम्रो सेरोफेरो विषयसम्बद्ध विषयवस्तु	एकीकरणको नमुना
हाम्रो संस्कृति	ट, ठ, ड, ढ, ण, त, थ वर्ण र मात्रा प्रयोग	-	Perform rhymes and chants with appropriate rhyme and rhythm	घरमा विभिन्न समयमा गरिने क्रियाकलाप (जन्मदिन, बिहे) आफ्नो समुदायका संस्कार (तिहार)	नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०१ को कविता पृ. स. १०१ को चित्र, १०८ को पाठ र चित्र तथा ११२ को चित्र र पाठ
सञ्चार प्रविधि र बजार	द, ध, न, प, फ, ब, भ, म, य, र वर्ण तथा मात्रा प्रयोग	नोटको पहिचान	Recognize and read familiar words accompanied by visuals	परिवारका सदस्यले बजारमा किनबेच गर्ने सामग्री आफ्नो परिवार र साथीस मौखिक सञ्चार	नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२४ को पहिलो क्रियाकलाप र पृ. स. १२६ को पेडा शीर्षकको पाठ नेपाली विषयको पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२३ को दीपावली पाठ अङ्ग्रेजीमा पनि उही उच्चारण भएका शब्द (बस, रेडियो, याक, यती : पृ. स. १२५ र १३२)
हाम्रा क्रियाकलाप	ल, व, श, ष, स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण र मात्रा प्रयोग	-	-	-	
हाम्रो वरपरको संसार	हलन्त तथा अर्धाक्षरी वर्ण	-	-	आफ्नो घर र विद्यालय वरपरको जमिनको स्वरूप पहिचान	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५३ र १६२ को चित्र वर्णन

३. एकीकृत शिक्षण योजना निर्माण गर्दा कक्षा शिक्षण गर्ने भए सबै सिकाइ क्षेत्र समेटेर पाठयोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नुहोस् । यदि शिक्षक समूहले फरक फरक विषय अध्यापन गर्ने भए सम्बन्धित शिक्षक साथीको सहकार्यमा पाठयोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नुहोस् ।

४. धर्का लेखनको क्रमसँगै निम्नानुसार जस्तै गरी विभिन्न वर्णको आकृति निर्माण वा सङ्केतीकरण र लेखन वा विसङ्केतीकरण गर्न सकिने कुरा बताइदिनुहोस् :

सिधा, ठाडो, छड्के र वक्ररेखाको प्रयोग

- ⁄, ＼ र — को संयोजन गरी अङ्ग्रेजीको A वर्णको आकृति निर्माण
- |, (,) र — को संयोजन गरी O, d, व, क, q, p, b र १ को आकृति निर्माण
- 3, ε, |, — र) को संयोजन गरी उ, ऊ, अ, आ, छ, घ, ध, ६, ३ र B को आकृति निर्माण

५. सिकाइ सहजीकरण व्यवस्थापनका लागि निम्नानुसारका जस्तै रणनीतिहरू अवलम्बन गर्नुहोस् :

(अ) विद्यार्थीहरूलाई सिकाइमा सक्रिय बनाई राख्न कक्षामा चार समूहको बसाई व्यवस्था मिलाउनुहोस् र ती चार समूहमा क्रियाकलापअनुसार गतिशील रूपमा बस्ने व्यवस्था मिलाउनुहोस् । यस क्रममा विषयवस्तुको प्रकृति, विद्यार्थीको सिकाइ स्तरलगायतका आधारमा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकको पूर्ण सहयोग, शिक्षकको आंशिक सहयोग, दौँतरी सिकाइ र स्वयम् सिकाइ वा म गर्छु, हामी गर्छौं, तिमी गर) लाई उपयोग गर्नुहोस्, जस्तै :

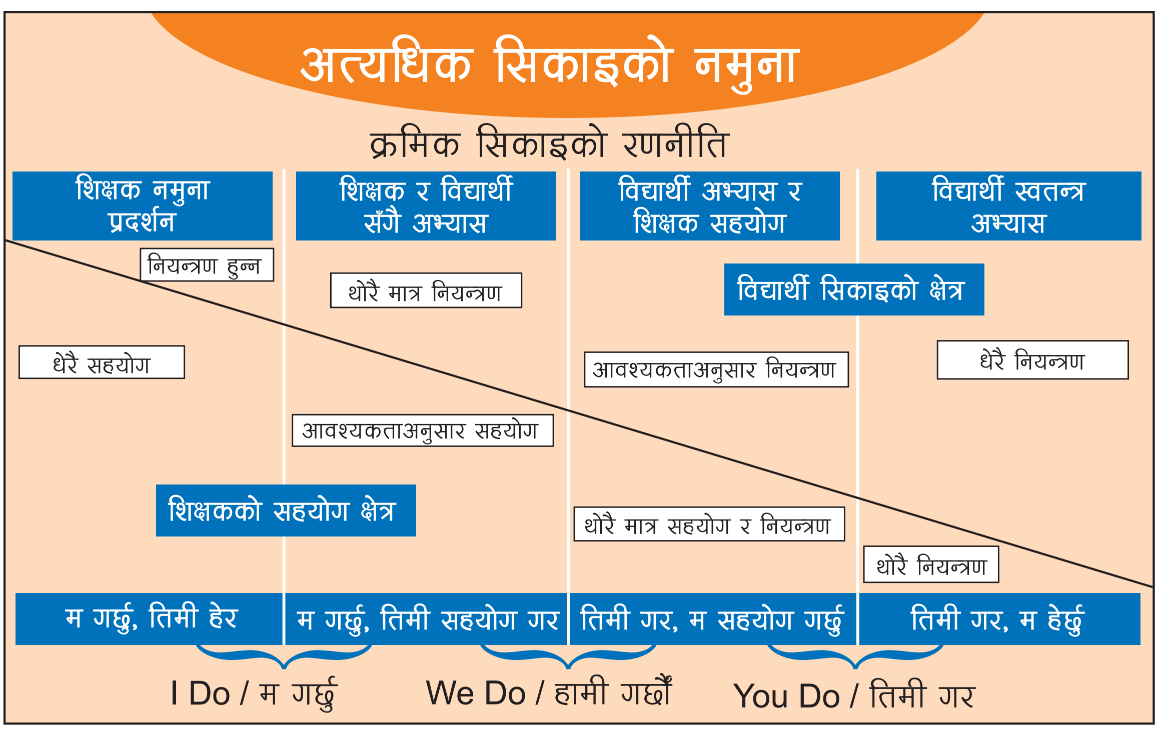

प्रशिक्षक निर्देशिका, २०७५, शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र, पृ. स. १६

(आ) कक्षामा क्रियाकलाप गर्दा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा राखिएको निर्देशनमा रहेका रङअनुसार रातो रङका क्रियाकलापमा शिक्षकले पूर्ण रूपमा सहयोग गर्नुहोस् । निलो रङका क्रियाकलापमा शिक्षकले आंशिक रूपमा सहयोग गर्नुहोस् । हरियो रङका क्रियाकलापमा सहपाठी सिकाइ वा विद्यार्थीको दौँतरीमा अभ्यासका रूपमा

कार्यान्वयन गर्नुहोस् । सुन्तला रङका क्रियाकलापमा हरेक विद्यार्थीलाई आफैँ गर्न लगाउनुहोस् । यसका लागि शिक्षकले सबै समूहलाई मार्गनिर्देश र सहजीकरण गर्नुपर्ने हुँदा समयको सन्तुलित र व्यवस्थित प्रयोगमा विशेष रूपमा ध्यान दिनुहोस् ।

६. सुधारात्मक सिकाइ र मूल्याङ्कन अभिलेखका लागि निम्नानुसारका क्रियाकलाप गराउनुहोस् :

(क) क्रियाकलापका क्रममा कुनै विद्यार्थीमा भाषिक तथा अभिव्यक्तिगत समस्या पाइएमा थप सिकाइको अवसर दिएर पुनर्बल प्रदान गर्नुहोस् । विद्यार्थीले निर्धारित क्रियाकलाप गरिसकेपछि उसलाई अर्को क्रियाकलाप गर्ने अवसर दिनुहोस् । सिकाइमा समस्या भएका (अपाङ्गता र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकारु) बालबालिकालाई व्यक्तिगत रूपमा सहयोग र सिकाइको थप अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीको सिकाइलाई व्यवस्थित र अगाडिको मार्ग स्पष्ट गर्नुका साथै विद्यार्थीको वैयक्तिक सिकाइ अवस्थालाई अभिलेखीकरण गर्न कार्यपुस्तकको अन्त्यमा क्रियाकलाप शृङ्खला (सिकाइ सिँढी) राखिएको छ । शिक्षक निर्देशिकामा कार्यपुस्तकका हरेक क्रियाकलाप गर्ने प्रक्रिया र मूल्याङ्कन प्रक्रिया पनि उल्लेख गरिएको छ । सोअनुसार विद्यार्थीले गरेको कार्यको मूल्याङ्कन गरी अर्को क्रियाकलापमा जान योग्य देखिएमा सम्बन्धित विद्यार्थीको कार्यपुस्तकमा रहेको उक्त सिकाइ सिँढीको क्रियाकलाप उसले हासिल गरेको सिकाइस्तर १, २, ३ वा ४ अङ्क लेखी र अर्को क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) निम्नानुसारको विद्यार्थीको उपलब्धिस्तर र त्यसको सामान्य व्याख्यालाई सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा मूल्याङ्कनपूर्वका क्रियाकलापका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकलगायतका शैक्षणिक सामग्री उपयोग गर्नुहोस् । सिकाइसँगै गरिने मूल्याङ्कनमा तेस्रो वा चौथो स्तर प्राप्त गर्न नसकेका विद्यार्थीलाई सन्दर्भ सामग्रीको समेत उपयोग गर्दै थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस अवस्थामा विद्यार्थीको रुचिलाई ख्याल गर्दै जानेका विद्यार्थीलाई थप अभ्यास वा सहपाठी शिक्षणको अवसर दिई सिकाइ सबलीकरण एवम् सुधार आवश्यक भएका विद्यार्थीलाई सुधारात्मक सिकाइ गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

स्तर	रेटिङ	क्रियाकलाप सम्पादन अवस्थाको व्याख्या
समान्यभन्दा कम वा कमजोर (Below basic)	१	निर्धारित क्रियाकलाप सम्पादन गर्दा थप सहयोगको आवश्यकता देखिएमा
सामान्य (Basic)	२	क्रियाकलाप गर्दा केही हदसम्म गरेको, सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक
प्रवीण वा राम्रो (Proficient)	३	सहजरूपमा क्रियाकलाप सम्पादन गरेको
उच्च (Advanced)	४	समयमा नै पूर्ण दक्षताका साथ क्रियाकलाप सम्पादन गरेको

(घ) सिकाइ क्रियाकलाप गराउँदा वैयक्तिक सिकाइ गतिअनुसार सिक्ने वातावरण तयार गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गराउनुहोस् ।

(ङ) विद्यालयमा यदि कुनै विद्यार्थी कुनै दिन अनुपस्थित रहेमा उसले अघिल्लो दिन सिकेको सिकाइ सिँढीमा अभिलेखीकरण भएको क्रियाकलापबाटै अगाडि बढ्न लगाउनुहोस् ।

(च) कक्षाकोठामा रहेका विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था स्पष्ट देखिने अभिलेखनका लागि निम्नअनुसारको विषयगत तालिका तयार गरी कक्षामा टाँग्नुहोस् र त्यसमा सम्बन्धित विद्यार्थीलाई आफ्नो नाममा आफूले सकेको पाठमा रङ लगाउन भन्नुहोस् :

क्र. स.	विद्यार्थीको नाम	पाठ १	पाठ २	पाठ ४	पाठ ६	पाठ ७	पाठ ८	पाठ ९	पाठ १०	पाठ ११	पाठ १२	पाठ १३	पाठ १४	पाठ १५	...	....	....
१	क																
२	ख																
३	ग																
४	घ																

७. सिकाइ सहजीकरण गर्दा विद्यार्थीको बसाइ व्यवस्थापनलाई विशेष रूपमा ख्याल गर्नुहोस् । कक्षा १-३ मा निरन्तर सिकाइ तथा मूल्याङ्कन र सुधारात्मक शिक्षणको सन्तुलन तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन आवश्यक भएकाले निम्नानुसारका सिकाइ विधिलाई उपयोग गर्नुहोस् :

(क) कक्षागत बसाइ व्यवस्थापन (समग्र सिकाइ विधि)

यस विधिमा एउटा कक्षाका विद्यार्थीमात्र एउटा कक्षामा राखेर सिकाइ क्रियाकलाप गरिन्छ । यो सिकारुलाई सँगसँगै अगाडि बढाउने सिकाइ विधि हो । एउटै सिकाइ स्तर र गति भएका विद्यार्थीको मात्र समूह भएको कक्षाका लागि यो विधि उपयोगी मानिन्छ । यसर्थ शिक्षकले आफ्नो कक्षाका विद्यार्थीको पूर्व ज्ञान वा सिकाइ स्तर एवम् सिकाइ गतिको लेखाजोखा गर्दा एउटै सिकाइ स्तर र गति भएका विद्यार्थी पाएमा यस विधिको उपयोग गर्नुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको अन्त्यमा रहेको सिकाइ सिँढी वा शृङ्खला तथा कक्षामा रहेको विषयगत तालिकालाई आधार बनाउनुहोस् ।

(ख) कक्षागत बसाइ व्यवस्थापन (बहुस्तर सिकाइ विधि)

यस विधिमा एउटा कक्षाका विद्यार्थीमात्र राखेर सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिन्छ । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा विद्यार्थीको सिकाइ क्षमता र वैयक्तिक सिकाइ गतिमा आउने भिन्नतालाई यसले उजागर गरिदिन्छ । पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको अन्त्यमा रहेको सिकाइ सिँढी वा शृङ्खला तथा कक्षामा रहेको विषयगत तालिकालाई उपयोग गर्दै विद्यार्थीको सिकाइ स्तर तथा गतिलाई सम्बोधन गर्न बहुस्तरअनुकूलका सिकाइ विधि प्रयोग गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना हुन्छ । अर्थात् यसमा एउटै कक्षामा पनि विभिन्न स्तरका विद्यार्थी हुन्छन् उनीहरूको क्षमता र गतिअनुसारको सिकाइ नै बहुस्तर सिकाइ विधि हो । यसबाट विद्यार्थीको व्यक्तिगत क्षमता र समस्या पहिचान गरी थप सहयोग पुऱ्याउन सकिन्छ र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको व्यवहारिक प्रयोग यसमा हुन्छ । यसर्थ कक्षाका विद्यार्थीको सिकाइ स्तर तथा गतिलाई ख्याल गरी यस विधिको उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) बहुकक्षा बसाइ व्यवस्थापन (बहुकक्षा बहुस्तर सिकाइ विधि)

कक्षा १, २ र ३ का विद्यार्थीलाई एउटै कक्षामा राखेर सिकाइ क्रियाकलाप गराउँदा सिकाइ प्रभावकारी हुन्छ । प्रारम्भिक कक्षामा विद्यार्थीहरू शिक्षकसँग भन्दा आफ्नै साथीसङ्गीहरूसँग बढी घुलमिल हुन्छन् । साथी समूहमा एकआपसमा कुराकानी गर्ने, खेल्ने र व्यवहार गर्ने हुँदा बालबालिकाको सिकाइ बढी प्रभावकारी बन्दछ । कक्षा १ मा पढेका कुरा सिकाइका क्रममा कक्षा २ मा पनि दोहोरिने, कक्षा १ र २ मा सिकेका विषयवस्तु कक्षा ३ को सिकाइका क्रममा पनि दोहोरिँदै जाने हुँदा सिकाइको निरन्तरता रहने र दिगो सिकाइलाई सहयोग पुग्ने हुन्छ । नेपालको भौगोलिक र जनसाङ्खिक दृष्टिकोणले पनि यस किसिमको बसाइ व्यवस्थापन बढी प्रभावकारी देखिन्छ । यसमा कक्षा १, २ र ३ का विद्यार्थीहरू सँगै बस्ने हुँदा सिकाइ पनि बढी अन्तर्क्रियात्मक बन्दछ । यस बसाइ व्यवस्थापनलाई विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले गुणस्तर कम्पोनेन्टअन्तर्गत समावेश गरेर गुणस्तर विकासका लागि आधारभूत विषयका रूपमा पनि स्वीकार गरेको छ । यस विधिमा विद्यार्थीले आफ्नो सिकाइ क्षमता र गतिअनुसार सिक्ने अवसर प्राप्त गर्दछ । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको व्यावहारिक प्रयोग यस बसाइ व्यवस्थापन र सिकाइ विधिमा हुन्छ । यसर्थ कक्षाका विद्यार्थीको सिकाइ स्तर तथा गति एवम् विद्यार्थीको सङ्ख्यासमेतलाई ख्याल गरी यो विधिको उपयोग गर्नुहोस् ।

म र मेरो परिवार

कार्यघण्टा : १५

परिचय

'म र मेरो परिवार' विषयक्षेत्रमा पठन तथा लेखनपूर्वको चरणमा केन्द्रित भई अभिवादन, परिचय, नाता, शरीरका अङ्ग, खानेकुरा, दैनिक प्रयोगका सामग्री, पेसा र प्रविधिसँग सम्बन्धित शब्दको ध्वनि पहिचान, उच्चारण र प्रयोग गरिएको छ । यसअन्तर्गत पहिलो पाठ अभिवादन, नाता र शरीरका अङ्गहरूसम्बद्ध विषयवस्तुमा आधारित छ । यस क्रममा निर्धारित शब्दको ध्वनि पहिचान, उच्चारण, अर्थबोध र मौखिक प्रयोग, श्रव्यदृश्य बोध र लेखाइ पूर्वका क्रियाकलापलाई क्रमबद्ध रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

पहिलो पाठमा व्यक्तिगत परिचय, घरपरिवारसँग सम्बन्धित शब्दको उच्चारण र प्रयोग, कथ्य भाषा र विद्यार्थीसँग भएका शब्दभण्डारको उपयोग गरी घरायसी परिवेश तथा सन्दर्भको प्रस्तुति, नातासम्बन्धी शब्दबोध र आदर (पदसङ्गति) सहितको प्रयोग, संवाद, भाषाको शुद्ध प्रयोग गरी दोहोरो सञ्चार गर्ने विषयवस्तु र क्रियाकलाप निर्धारण गरिएको छ ।

दोस्रो पाठ खानेकुरा र दैनिक प्रयोगका सामग्रीसम्बद्ध विषयवस्तुमा आधारित छ । पहिलो पाठका विषयवस्तुका अतिरिक्त यस पाठमा पाठ्यक्रममा निर्धारित विषयवस्तु र धर्का लेखन अभ्यासमा थप भिन्नता ल्याई स्तरीकरण गरिएको छ । तेस्रो पाठ पेसा, प्रविधि र लुगा (पहिरन) सँग सम्बद्ध विषयवस्तुमा आधारित छ । यस पाठमा दोस्रो पाठका विषयवस्तुका अतिरिक्त पाठ्यक्रममा निर्धारित विषयवस्तु, चित्र वर्णन र विषयक्षेत्रगत विषयवस्तुमा आधारित मूल्याङ्कन क्रियाकलापसमेत समावेश गरिएको छ ।

उपर्युक्त पाठहरूमा पारिवारिक परिवेशमा प्रयोग हुने शब्द र दृश्यवस्तु पहिचान गरी उच्चारण गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । सो क्रममा शिष्टाचारयुक्त शब्दको पहिचान र प्रयोग, कुराकानी, सोधपुछ र प्रश्नोत्तरका क्रममा भाषाको शुद्ध प्रयोगलाई जोड दिइएको छ । यसको अभिप्राय लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरको ख्याल गरी मौखिक अभिव्यक्ति दिन उत्प्रेरित गर्नु हो । अभिव्यक्तिलाई सबलीकरण गर्न समान र असमान चित्र, चित्रअनुसारका शब्द र शब्दअनुसारका चित्र पहिचान गराउनु यसको ध्येय हो । यसरी नै शीर्षक तथा चित्र हेरेर पूर्वानुमान वा अनुमान गर्न तथा छड्के, सिधा र गोलो रेखा कोर्न एवम् विभिन्न आकृति र चित्र निर्माण गरी रङ भर्न लगाएर भाषिक सिप विकास गराउने उद्देश्यसमेत यसमा राखिएको छ ।

पाठ १

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र.स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	परिचय	सञ्चार सिप (S3.1) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) सहकार्य सिप (S3.2) प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2)	१	१
२.	अभिवादन, नाता र अङ्ग		३	२, ३ र ४
३.	लेखनपूर्वको चरण (धर्का र रङ्गाइ)		१	५

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		विभिन्न तरिकाले अभिवादन गरेका चित्रहरू
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. परिवारको चित्र : परिवार वृक्ष, वैयक्तिक तथा सामूहिक तस्बिर २. शरीरका अङ्ग देखिने चित्र वा पोस्टर ३. श्रव्यदृश्य सामग्री
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		रेना, श्रव्य सामग्री, मल्टिमिडिया
ध्वनि सचेतीकरण	दौँतरी सिकाइ		हाते पपेट, टेबल, सेतो कपडा, काँटी वा पिन, श्रव्य सामग्री, मल्टिमिडिया
दृश्यबोध	स्वयम् सिकाइ		दैनिक प्रयोगका सामग्री
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		मानिसका अङ्गको पजल (ठोस वस्तु वा चार्ट पेपरबाट बनाइएका आकृति वा चित्र), चित्रपत्ती, कविता चार्ट
दृश्यबोध	स्वयम् सिकाइ		वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, लप्सीका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी, कलम, सिसाकलम, इरेजर, साइनपेन), चित्रपत्ती, प्रतिमूर्ति र दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		वस्तु (बाँसको सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, ससाना सिसीका बिर्का, भटमासका दाना, लप्सीका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी) र दैनिक प्रयोगका वस्तु
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, रङ

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई नमस्कार भन्दै हात जोडेर पनि देखाउनुहोस् । त्यसपछि पुनः आवाजसँगै नमस्कार गरी विद्यार्थीलाई पनि सँगै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'सबैलाई नमस्कार' कविता वा त्यसको कविता चार्ट प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) लाई उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) उल्लिखित क्रियाकलापपछि स्थानीय रूपमा प्रचलित अभिवादनका शब्द उपयोग गर्दै आफ्नो, साथी र शिक्षकको नाम सोध्न र भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई नमस्कार र नमस्ते जस्ता शब्द प्रयोगमा सहज देखिए तिनको प्रयोगमा उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(घ) मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत, कविता र संवाद सुनाई नमस्कार जस्तै अभिवादनका शब्द पहिचान र प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई एकआपसमा अभिवादन एवम् परिचय गर्न लगाई शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित सस्वर वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको पहिचान गरी बारम्बार उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) पाठमा प्रयोग भएका चित्रका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा सबैभन्दा पहिले शिक्षकले अभिवादनसँगै आफ्नो परिचय दिनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पनि आफ्नो परिचय दिन लगाउनुहोस् । यस क्रममा के, कस्तो, कहाँ, कति, कहिले जस्ता प्रश्नहरूका आधारमा चित्रका बारेमा भन्न लगाउनुहोस् । चित्र वर्णन गर्दा आफ्नो कक्षाकोठाको परिवेशसँग जोडेर छलफल गराउनुहोस् ।

(ख) पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग मिल्दाजुल्दा चित्र सङ्कलन र प्रदर्शन गरी सिकाइको थप अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा शब्दचित्रपत्तीको प्रयोग र शब्दबोध गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई विभिन्न सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसको वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । चित्रमा प्रयोग भएका हाउभाउ र सङ्केत उपयोग गर्दै एकआपसमा अभिवादन एवम् परिचय लिन र दिन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्रका विषयवस्तु पहिचान र प्रस्तुतिमा समस्या भएमा शब्दचित्रपत्तीको प्रयोग गरी बुझाउनुहोस् । त्यसपछि व्यक्तिगत रूपमा अभिवादन सम्बद्ध क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

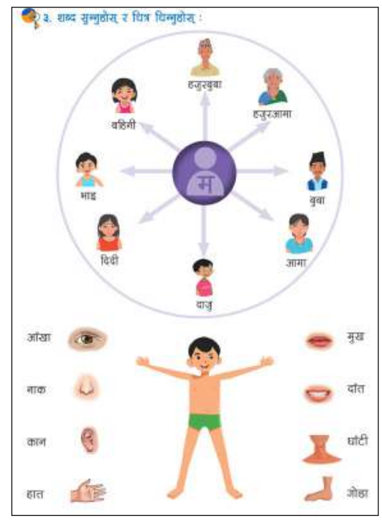

(क) परिवारको चित्र (परिवार वृक्ष, परिवारको सामूहिक तस्बिर) प्रदर्शन गरी चित्रको वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएका श्रव्यदृश्य सामग्री) को पनि उपयोग गर्नुहोस् । यस क्रममा निम्नानुसारको जस्तै पाठ प्रयोग गर्नुहोस् :

बाको बुई

कथा भन्ने हजुरबुबा
गीत गाउने मेरा बा
हजुरआमा रसिली
मेरी आमा हँसिली

काका चाचा दिनुहोस्
काकी कापी दिनुहोस्
छोराछोरी हामी दुई
खेल्छौं चढी बाको बुई

–डा. रामप्रसाद ज्ञवाली

(ख) चित्रमा जस्तै गरी पालैपालो आफ्नो परिवारका सदस्यसँगको नाता बताउन लगाउनुहोस् । त्यसपछि साथीसँग सङ्ख्या, पेसा, उमेर आदिका बारेमा कुराकानी र तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले शरीरका अङ्ग देखाउँदै शरीरका बाह्य अङ्गको चिनारी गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा सिर्जनात्मक (कार्य अनुकरण, आवाजको उपयोग, वस्तु सङ्केतको उपयोग, इन्द्रियजन्य सामग्री) तथा पाठमा प्रयोग भएका चित्रको पनि उपयोग गर्नुहोस् । चित्र पहिचान गराउँदा निम्नलिखित जस्तै कविता वा अन्य सान्दर्भिक पाठको उपयोग गर्नुहोस् :

आँखा छोऊ कान छोऊ, हात घाँटी छोऊ ।
गोडा धोऊ हात धोऊ, नाकमुख धोऊ ॥
दाँत माझ नङ काट, कपाल कोरी आऊ ।
निधार कम्मर घुँडा छाती, चिन र चिनाऊ ॥

(घ) शब्द चिनारी गर्दा सम्बन्धित मातृभाषासँग जोड्दै अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

घरपरिवारका सदस्यको नाम तथा नाता सम्बन्ध र आफ्नो शरीरका अङ्गका नाम बताउन लगाउनुहोस् । पाठसँग सम्बन्धित चित्र प्रदर्शन गरी नाम भन्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई नाम एवम् नाताबोधक शब्द र शरीरका बाहिरी अङ्गको उच्चारण र पहिचानमा समस्या भएमा प्रश्नोत्तर शैलीमा नाताबोधक शब्द प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अभिभावकको सहयोगमा शब्द पहिचान, श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रयोग गरेर निर्धारित शब्द उच्चारण र शब्दचित्रपत्तीको उपयोग गर्दै व्यक्तिगत रूपमा र समूहगत रूपमा अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) कक्षामा ऐना प्रदर्शन गरी र विद्यार्थीलाई सेनाअगाडि उभिन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई ऐनाले के के देखाउँछ ? तपाईंले ऐनामा के के देख्नुहुन्छ ? भन्ने जस्ता प्रश्नहरू सोध्नुहोस् । यस क्रममा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको 'ऐनामा म' पाठ शिक्षकले पढेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीले ध्यानपूर्वक सुने नसुनेको अवलोकन गर्नुहोस् । नमुनाका रूपमा शब्द वा वाक्य उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा सम्भव भएसम्म श्रव्य सामग्री तथा मल्टिमिडियाको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

(ख) 'ऐनामा म' पाठ शिक्षकले पुनः पढेर सुनाउनुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा गर्न लगाउने) अन्तर्गतका थप क्रियाकलापलाई उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई ऐनाअगाडि उभिएर कविता पढ्दै अभिनय गर्ने अवसर दिनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

शिक्षकले आफ्नो शरीरको बाहिरी अङ्ग छोएर देखाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई ती अङ्गको नाम भन्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि विद्याथीलाई ऐना हेर्दै शिक्षकले भनेको नाम सुनी बाहिरी अङ्ग देखाउँदै नाम भन्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई आफूले गरेका कार्य मिले नमिलेको स्वमूल्याङ्कन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द उच्चारणमा समस्या भएमा निर्धारित शब्दको व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, शब्दचित्रपत्तीको प्रदर्शन गरी शब्द उच्चारण र उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) शिक्षक, साथी शिक्षक वा अन्य कक्षाका विद्यार्थीको सहयोग लिई कुराकानीलाई सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा सम्भव भएसम्म श्रव्य सामग्री तथा मल्टिमिडियाको उपयोग पनि गर्नुहोस् । मल्टिमिडियाको उपयोग गर्दा दुई बालबालिकाको स्वरमा रेकर्ड गराई कक्षामा सुनाउनुहोस् ।

(ख) अभिवादनका शब्द प्रयोग गर्दै साथी साथीबिच कुराकानी गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् । कुराकानीलाई पपेटको सहयोग लिई वा कुनै साथीको सहयोग लिई अभिनेयात्मक कथन पनि गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् । अभिवादन गर्न नसक्ने विद्यार्थीलाई आवश्यकतानुसार सहयोग पनि गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थी विद्यार्थीबिच शरीरका बाहिरी अङ्गका बारेमा कुराकानी गर्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई सहज रूपमा कुराकानी गर्न समस्या भएमा श्रव्य सामग्रीको उपयोग गरी कुराकानी, सहपाठीको सहयोग लिई कुराकानी र मातृभाषी विद्यार्थी भएमा मातृभाषाको उपयोग गर्दै कुराकानी गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

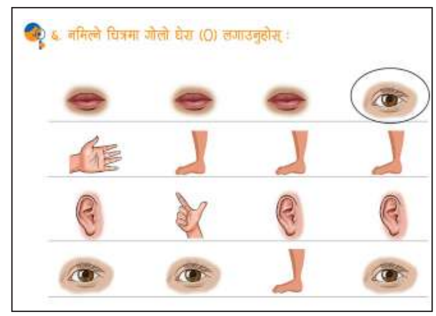

(क) चित्र हेरी मिल्ने र नमिल्ने चित्र पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा चित्रपत्तीको उपयोग गर्नुहोस् । यसका लागि चित्र पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् :

- शिक्षकले तयार गरेको आँखा, नाक, कान, ओठ, दाँत, चिउँडो, हात, गोडाका पाँच पाँचओटा चित्रपत्ती देखाई विद्यार्थीलाई नाम भन्न लगाउनुहोस् ।
- खेलका लागि विद्यार्थीको दुईओटा समूह बनाउनुहोस् । शिक्षकले आँखाको समूहमा एउटा नाक, नाकको समूहमा एउटा कान, कानको समूममा एउटा हात, हातको समूहमा एउटा गोडा, ओठको समूहमा दाँत, गोडाको समूहमा टाउको मिसाएर समूहका बिचमा चित्रलाई छोपेर लहरमा राख्नुहोस् ।
- समूहको पालोअनुसार एउटा लहरमा भएको चित्र उल्टाउन लगाउनुहोस् र यो केको चित्र हो भनी प्रश्न सोध्नुहोस् । पहिलो लहरका सबै चित्र उल्टाउँदा कुन चित्र फरक रहेछ भनी सोध्नुहोस् । यस्तै तरिकाले सबै लहरका चित्र समूहले उल्टाएर फरक कुरा पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले प्रस्तुत गरेका मिल्ने वा नमिल्ने चित्रका बारेमा वर्णन गरी वा महसुस गर्न लगाई सिकाइ गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । त्यसपछि उनीहरूलाई समूहमा छलफल गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ४ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लहरमा रहेका नमिल्ने चित्र पहिचान गरी घेरा लगाउन समस्या भएमा शरीरका बाहिरी अङ्ग देखाई पहिचान गर्न सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) विद्यार्थीहरूलाई शरीरका कुन कुन अङ्गले के के काम गर्छन् भन्ने जस्ता प्रश्नोत्तर गरी विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् ।

(ख) प्रश्नोत्तरपश्चात् तलको गीत सुनाएर विद्यार्थीलाई विषयवस्तुमा आकर्षित गर्नुहोस् :

आँखाले गर्छ हेर्ने काम
कानले गर्छ सुन्ने काम
नाकले गर्छ सुँघ्ने काम
मुखले गर्छ खाने काम ॥

हातले गर्छ लेख्ने काम
गोडाले गर्छ हिँड्ने काम
दाँतले गर्छ टोक्ने काम
मुखले गर्छ खाने काम ॥

उल्लिखित कविता शिक्षक आफूले पनि गाउनुहोस्, विद्यार्थीलाई पनि गाउन लगाउनुहोस् । कविताका बारेमा प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले 'कति मिठो' पाठ वाचन गरी सुनाउनुहोस् र विषयवस्तुमा आधारित भई मौखिक प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर गर्दा के, कुन, कसले जस्ता प्रश्न निर्माण गरी सबैलाई सहभागी हुने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

शरीरका बाहिरी अङ्गका चित्र प्रदर्शन गरी निम्नानुसार जस्तै प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :

(अ) यो कुन अङ्ग हो ?   (आ) यसले के काम गर्छ ?

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विषयवस्तु बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर   (ख) सुनाइ समस्या भएर   (ग) अन्य

क्रियाकलाप ८

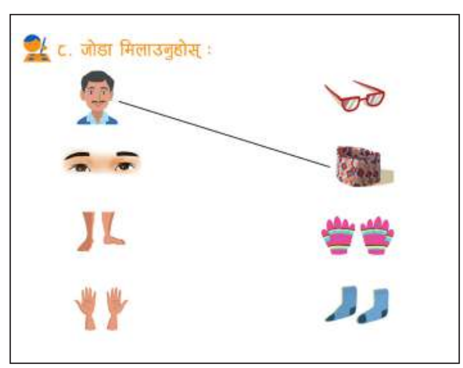

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(क) शरीरका अङ्ग र तिनमा लगाइने पहिरनका बारेमा वर्णन गर्दै चित्रपत्ती, प्रतिमूर्ति वा वास्तविक वस्तु प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ख) कुन पहिरन कहाँ लगाइन्छ भन्ने छलफल गराउनुहोस् र सोहीबमोजिम मिल्ने चित्रबिच जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ५ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले कुन लुगा वा वस्तु कुन अङ्गमा लगाउने भन्ने कुरा बताउन नसकेमा ठोस वा वास्तविक सामग्रीको उपयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

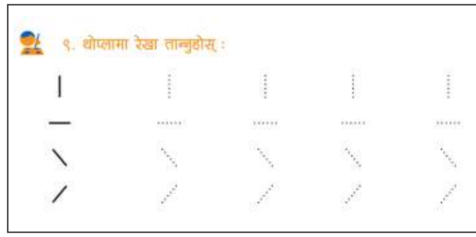

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) थोप्लामाथि रेखा तान्न लगाउने र स्वतन्त्र रूपमा लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) उल्लिखित क्रियाकलापका क्रममा ठाडो, तेर्सो र छड्के रेखा कोर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ५ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) शिक्षकले कक्षाकोठामा भएका विभिन्न सामग्रीको उपयोग गरी रङ चिनाउनुहोस् ।

(ख) दिइएको रङ उपयोग गरी भर्न लगाउनुहोस् । दिइएको निर्देशनबमोजिम रङ भरे नभरेको अवलोकन गरी समस्या भएका विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ५ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् र यस्तै अन्य आकृतिमा रङ भर्ने अभ्यास पटक पटक गराउनुहोस् ।

पाठ २

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	खानेकुरा	सञ्चार सिप (S3.1) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) सहकार्य सिप (S3.2) प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2)	१	६
२.	दैनिक प्रयोगका सामग्री		३	७ र ८
३.	लेखनपूर्वको चरण (धर्का र रङ्गाइ)		१	८

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. ठोस वस्तु
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. ठोस वस्तु
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. शब्दपत्ती २. शब्दचित्रपत्ती
दृश्यबोध	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. चित्रपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री
दृश्यबोध	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. चित्रपत्ती

श्रुतिबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. वस्तु (बाँसका सिन्का, बालुवा, धुलोमाटो, ससाना सिसीका बिर्को, भटमासका दाना, लप्सीका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी) र दैनिक प्रयोगका वस्तु २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, रङ

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) 'कता हराए' कविताको कविता चार्ट बनाउनुहोस् । सो सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तक देखाउँदै 'कता हराए' कविता ताली र लय मिलाई मनोरञ्जनपूर्ण तरिकाले आदर्श लयमा वाचन गरी सुनाउनुहोस् । त्यसपछि कक्षाका विद्यार्थीलाई समूह, युगल र एकल रूपमा अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा निम्नानुसारका पक्षमा विशेष रूपमा ख्याल गर्नुहोस् :

- विद्यार्थीले रुचि लगाएर अनुवाचन गरेका छन् वा छैनन् ? छैनन् भने कारण पहिचान गरी सच्याइदिनुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

कता हराए

भात पाक्यो भाँडामा, थाप थालमा
धेरै नुन नहाल, साग दालमा
चम्चा ल्याई चलाऊ, चिनी चियाको
मिठो अचार बन्छ रे, फर्सी बियाँको ।
स्याउ जामा लगाई, यता आउँछ
आलु टोपी ढल्काई, गीत गाउँछ
अङ्गुर केरा मेवाले, मलाई बोलाए
झोला कापी कलम, कता हराए ?

(ख) शिक्षकले लय नजानेको अवस्थामा स्थानीय स्रोत व्यक्ति (लयवाचन गर्न सक्ने) लाई कक्षामा ल्याई वाचन अभ्यास गराउनुहोस् वा लयबद्ध रूपमा वाचन गरिएको कविताको रेकर्ड कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै सँगसँगै शब्दको उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई तीन समूहमा विभाजन गरी पहिलो समूहलाई सिकाइ उपलब्धिमा आधारित भई प्रश्न सोध्नुहोस् । दोस्रो समूहलाई प्रश्नको उत्तर दिन लगाउनुहोस् र तेस्रो समूहलाई उत्तर सही भए नभएको छुट्याउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीमा लक्षित सिकाइ उपलब्धि हासिल नहुँदासम्म यो क्रियाकलाप दोहोऱ्याउनुहोस्, जस्तै :

(क) तपाईंका घरमा के के पकाइन्छ ?

(ख) तपाईंलाई कुन कुन फलफूल मन पर्छ ?

(ग) तपाईंलाई थाहा भएका भाँडाकुँडाको नाम भन्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई कविता वाचनमा समस्या भएमा सहपाठीको सहयोग लिई अनुवाचन, अभिभावकको सहयोग लिई अनुवाचन, उपलब्ध सामग्रीको उपयोग गरी कविता श्रवण तथा लयबोध, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) पाठमा प्रयोग भएका चित्र वा अन्य सान्दर्भिक चित्रलाई चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै छलफल गर्न लगाउनुहोस् । चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(क) चित्रमा के के छन् ?
(ख) चित्रमा कतिओटा आलु, केरा र स्याउ छन् ?
(ग) चित्रमा कुन कुन रङ प्रयोग गरिएको छ ?

(ख) पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग मिल्दाजुल्दा चित्र सङ्कलन र प्रदर्शन गरी सिकाइको थप अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा चित्रपत्तीको प्रयोग र शब्दबोध गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विभिन्न सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी नाम, सङ्ख्या र रङ भन्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

चित्र हेरी नाम बताउन समस्या भएका विद्यार्थीलाई ठोस सामग्री प्रदर्शन गरी शब्द पहिचान गराउनुहोस् । परिचित शब्दको प्रयोग गर्दै त्यससँग मिल्ने नयाँ शब्दको प्रयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) स्थानीय रूपमा उपयोग गरिने खाद्य परिकारको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (जस्तै : मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको सामग्री) को पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'अब, म के खाऊँ ?' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'अब, म के खाऊँ ?' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् र कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठसँग सम्बन्धित चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी नाम भन्न वा पाठको चित्र वर्णन गर्न लगाई विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार समस्या जस्तै कुन समस्या हो ? त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण (ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) दैनिक प्रयोगमा आउने सामग्रीका बारेमा वर्णन गर्दै चित्रपत्ती, प्रतिमूर्ति वा वास्तविक वस्तु प्रदर्शन गर्नुहोस् र त्यसको प्रयोगात्मक अभ्यास पनि गराउनुहोस् । अभ्यासका क्रममा विद्यार्थीलाई म के गर्दै छु भनी विद्यार्थीलाई पनि मौखिक अभिव्यक्ति गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) कुन सामग्री कहाँ कसरी प्रयोग गरिन्छ भनी प्रयोगात्मक अभ्यास गराउँदै छलफल गराउनुहोस् र सोहीबमोजिम मिल्ने चित्रबिच जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ७ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र चिन्न र जोडा मिलाउन समस्या भएमा सिकाइ सहजीकरणको क्रममा ठोस सामग्रीको उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) स्थानीय रूपमा प्रचलनमा रहेका भाँडाकुँडाको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि ‘थाल र चम्चा’ पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'थाल र चम्चा' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'के/कसले' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'के/कसले' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'के/कसले' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुनेमा भेट्टाइन्छ वा पत्ता लगाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस्, भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि वा पत्ता लगाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् ।

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

चम्चा र थाल

कुकर चुलामाथि बस्यो । कुकरमा भात पाक्यो । कराहीमा तरकारी पाक्यो । थालले भन्यो, "मलाई भोक लाग्यो ।" पनिउँले थाललाई भात दियो । डाडुले कचौरामा तरकारी दियो । गिलासले पानी ल्यायो । गिलासले भन्यो, "अब चम्चाले भात खाऊ ।" थालले भन्यो, "चम्चाले भात खाने हो र? भात त मानिसले पो खाने हो !"

(क) केमा भात पाक्यो ? (ख) थालले के भन्यो ?

(ग) कसले पानी ल्यायो ?

मूल्याङ्कन

पाठगत सन्दर्भमा विभिन्न अनुमान गर्न लगाई सो मिले नमिलेको एक एक गर्दै विद्यार्थीहरूसँग समीक्षा गर्नुहोस् । त्यसपछि पाठलाई स्वअनुभवसँग जोड्नका लागि तपाईंलाई पाठ कस्तो लाग्यो भनी विद्यार्थीलाई सोध्नुहोस् र विद्यार्थीको उत्तरका आधारमा सिकाइको मापन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा समस्या पहिचान गरी विषयवस्तुलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गर्नुहोस् । त्यसपछि प्रश्नोत्तर अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) चित्र हेरी मिल्ने र नमिल्ने चित्र पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा चित्रपत्तीको उपयोग गर्नुहोस् । यसका लागि चित्र पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् :

- शिक्षकले तयार गरेको गिलास, थाल, कचौरा, चम्चा, कसौँडी, कुकुर र कराईका पाँच पाँचओटा चित्रपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् र चित्र पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।
- उल्लिखित क्रियाकलापपछि खेलका लागि विद्यार्थीको दुईओटा समूह बनाउनुहोस् ।
- शिक्षकले एउटा फरक चित्रपत्ती पर्ने गरी विभिन्न लहर बनाई चित्रपत्ती घोप्ट्याएर राख्न लगाउनुहोस् ।
- समूहको पालोअनुसार एउटा लहरमा भएको चित्र उल्टाउन लगाउनुहोस् र केको चित्र हो भनी प्रश्न सोध्नुहोस् । पहिलो लहरका सबै चित्र उल्टाउँदा के फरक चित्र रहेछ, सोध्नुहोस् । यस्तै तरिकाले सबै लहरका चित्र समूहले उल्टाएर फरक कुरा पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) चित्रका बारेमा वर्णन गरी वा महसुस गर्न लगाई सिकाइ गर्ने अवसर प्रदान पनि गर्नुहोस् । त्यसपछि उनीहरूलाई समूहमा छलफल गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई समूहमा नमिल्ने चित्र पहिचानमा समस्या भएमा ठोस सामग्रीको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) कुनै एउटा घर वा विद्यालयको चमेना गृहको स्थलगत अध्ययन भ्रमण गराई वा सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'मेरो कोठा' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'मेरो कोठा' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् र कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठसँग सम्बन्धित चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी नाम भन्न वा पाठको चित्र वर्णन गर्न लगाई विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

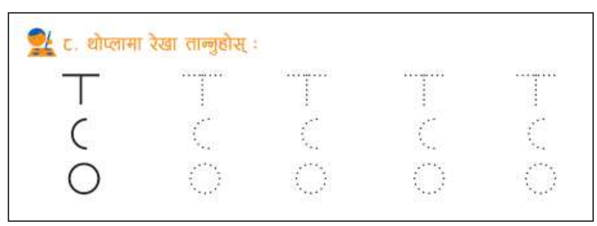

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) थोप्लामाथि रेखा तान्न लगाउने र स्वतन्त्र रूपमा लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) उल्लिखित क्रियाकलापका क्रममा सिधा र वक्र रेखा कोर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ८ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) शिक्षकले कक्षाकोठामा उपलब्ध सामग्रीको उपयोग गरी रङ चिनाउनुहोस् ।

(ख) दिइएको रङ उपयोग गरी भर्न लगाउनुहोस् । दिइएको निर्देशनबमोजिम रङ भरे नभरेको अवलोकन गरी समस्या भएका विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

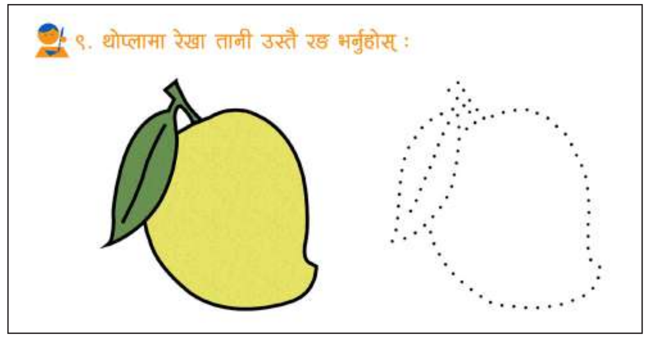

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ८ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी चित्रमा प्रयोग भएको रङ पहिचान गर्न र उपयुक्त रङ भर्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् र रङ भर्ने अभ्यास पटक पटक गराउनुहोस् ।

पाठ ३

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	पेसा	सञ्चार सिप (S3.1) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) सहकार्य सिप (S3.2) प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2)	१	९ र १०
२.	प्रविधि		२	१० र ११
३.	लुगा		१	१२
४.	विषयक्षेत्रगत सिकाइ मूल्याङ्कन		१	१३ र १४

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र
दृश्यबोध	स्वयम् सिकाइ		१. शब्दपत्ती (पेसासम्बद्ध) २. शब्दचित्रपत्ती
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. प्रविधिसम्बद्ध दैनिक प्रयोगका सामग्री २. चित्रपत्ती (घडी, रेडियो, कम्प्युटर, टेलिभिजन, मोबाइल, ल्यापटप, क्याल्कुलेटर, क्यामेरा)
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. वस्तु (बाँसका सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, ससाना सिसीका बिर्का, भटमासका दाना, लप्सीका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी) र दैनिक प्रयोगका वस्तु २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. चित्रपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. चित्रपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, रङ
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, रङ

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'म के पो बनूँ' कविता वा त्यसको कविता चार्ट प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति उपयोग गर्नुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

म पो के बनूँ

मेरा बाबा बेपारी, सानो पसल
मेरी आमा शिक्षक, सारै असल
ठुली दिदी सेनामा, सानी प्रहरी
कोही पनि बस्दैनन्, काम नगरी ।
काकी मेरी डाक्टर, काका किसान
जानुहुन्छ बारीमा, साँझ बिहान ।
पढ्न लेख्न सिकेर, के पो बन्ने हो ?
म त अहिले भन्दिनँ, पछि भन्ने हो ।

(ख) निम्नानुसारको जस्तै पट्याउने कविता भन्ने र लेख्ने खेल खेलाई विद्यार्थीलाई विषयवस्तु सिक्न थप उत्प्रेरित गर्नुहोस् :

(अ) कक्षालाई आवश्यकताअनुसार समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(आ) समानान्तर कविताको कुनै शीर्षक चयन गर्नुहोस् (समूहबाटै, जस्तै : बाबा) ।

(इ) समूहमा छलफल गराउँदै समानान्तर कविताको हरफ सुनाउनुहोस् । (जस्तै : मेरो बाबा किसान, उठ्नुहुन्छ बिहान)

(ई) सबै विद्यार्थीलाई आआफ्ना परिवारका सदस्यको पेसा सोधी त्यससँग लय मिल्ने शब्द भनिदिनुहोस् र उस्तै हरफ भन्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् :

बेपारी जौहरी, गायक नायक,

मेरी आमा बेपारी, उसका बाबा जौहरी .....

मेरा दादा गायक, बन्ने अरे नायक ....

(ग) शिक्षकको सहयोगमा बनेका कवितांशलाई शैक्षणिक पाटीमा टिपी विद्यार्थीलाई स्याबास भन्दै थप हौसला दिनुहोस् । यस क्रममा पेसासम्बद्ध शब्द भन्ने क्रियाकलापमा जोड दिनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

सम्बद्ध पहिरन लगाएका मानिसका चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी चित्रको नाम सोध्नुहोस् । त्यसपछि काम वा सन्दर्भ बताएको त्यो कसले गर्छ भनी सोध्नुहोस्, जस्तै :

(अ) पसलमा बसी सामान बेच्ने व्यक्ति

(आ) कक्षामा आई पढाउने व्यक्ति

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित सस्वर वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) पाठमा प्रयोग भएका चित्र प्रदर्शन गर्दै छलफल तथा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(क) चित्रमा कति जना मानिस छन् ?

(ख) चित्रमा ककसले के के गरेका होलान् ?

(ग) हामी डाक्टरकहाँ किन जानुपर्छ ?

(ख) पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग मिल्दाजुल्दा चित्र सङ्कलन र प्रदर्शन गरी सिकाइको थप अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मौलिक वाक्यमा चित्र वर्णन गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विभिन्न सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी चित्र वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा सहपाठी शिक्षण र अभ्यास, व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) पेसागत पहिचान झल्किने विभिन्न पहिरन, औजार तथा काम गरिरहेका व्यक्तिसँग सम्बन्धित चित्रपत्ती वा शब्दचित्रपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् र तिनका नाम भन्न लगाउनुहोस् ।

(ख) चित्रको नाम सही रूपमा भन्न नसकेमा मिल्ने चित्रबिच जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १० को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द र चित्र पत्ता लगाउन समस्या भएमा विद्यार्थीलाई पटक पटक अभ्यास गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) सूचना प्रविधिसम्बद्ध सामग्रीका चित्रपत्ती वा सामग्री नै प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'मोबाइलका साथी' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ‘मोबाइलका साथी’ पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् र कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले घडी, रेडियो, कम्प्युटर, टेलिभिजन र मोबाइल शब्द भन्न लगाउनुहोस् । कुनै विद्यार्थीले शब्दको सही उच्चारण गर्न नसके चित्रपत्ती प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् । यस्ता शब्दको उच्चारण शिक्षण गर्न अङ्ग्रेजी भाषा शिक्षक वा सिकाइ विधिको पहिचान र उपयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठसँग सम्बन्धित चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी नाम भन्न वा पाठको चित्र वर्णन गर्न लगाई विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) अङ्ग्रेजी भाषाबाट आएका शब्दसँग परिचित नभएकाले

(ख) सुनाइमा समस्या वा अपाङ्गता भएका कारणले

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारणले

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा अङ्ग्रेजी भाषा शिक्षक वा सिकाइ विधिको सहयोग लिई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

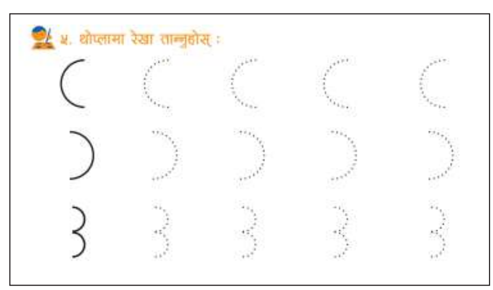

(अ) औँलाले आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) थोप्लामाथि रेखा तान्न लगाउने र स्वतन्त्र रूपमा लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) उल्लिखित क्रियाकलापका क्रममा सिधा र वक्र रेखा कोर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ११ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती, कापी र गोटीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

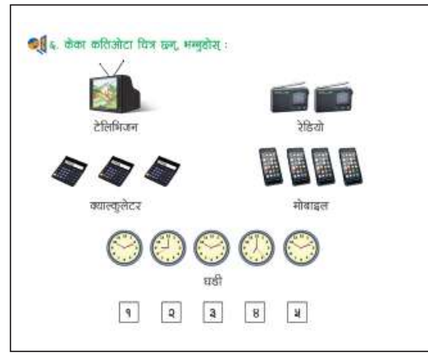

(क) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी नाम भन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा चित्रपत्तीको उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि कुनका कतिओटा चित्र छन्, गनी निम्नानुसार जस्तै भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) एउटा टेलिभिजन (आ) दुइटा रेडियो

(इ) तीनओटा क्याल्कुलेटर (ई) चारओटा मोबाइल फोन

(उ) पाँचओटा घडी

(ख) चित्रका बारेमा वर्णन गरी वा महसुस गर्न लगाई सिकाइ गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । त्यसपछि उनीहरूलाई समूहमा छलफल गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । त्यसपछि एकदेखि दशसम्मका सङ्ख्या गणना र अङ्ग्रेजी भाषामा समान उच्चारण हुने शब्दमा आधारित भई एकीकृत सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ११ मा तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

एकीकृत शिक्षण तथा सिकाइमा समस्या भएमा सहकर्मी वा अन्य विज्ञ तथा स्रोत व्यक्तिको सहयोग लिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) स्थानीय रूपमा प्रचलनमा रहेका पहिरनका चित्रपत्ती वा पहिरन प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'राम्रो विनय' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ' भन्नुहोस् । शिक्षकले 'राम्रो विनय' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'के' प्रश्नको उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'के' सम्बन्धी प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठसँग सम्बन्धित चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी नाम भन्न वा पाठको चित्र वर्णन गर्न लगाई विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठको बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् : (क) विषयवस्तुको बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

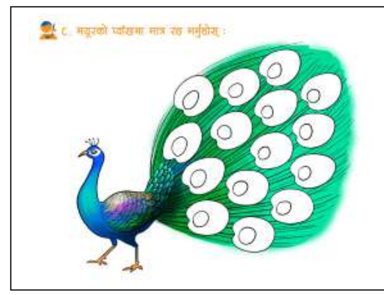

क्रियाकलाप ८

(क) शिक्षकले कक्षाकोठाका विभिन्न सामग्रीको उपयोग गरी रङ चिनाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका रङ उपयोग गरी भर्न लगाउनुहोस् । दिइएको निर्देशनबमोजिम रङ भरे नभरेको अवलोकन गरी समस्या भएका विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १२ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्रमा भर्ने रङ पहिचान गर्न र उपयुक्त रङ भर्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् र अन्य चित्रको प्रयोग गर्ने रङ भर्ने अभ्यास पटक पटक गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलापलाई विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेको छ उसैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्र १ सँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

मेरो दैनिक जीवन

कार्यघण्टा : ११

परिचय

'मेरो दैनिक जीवन' विषयक्षेत्रमा अ, आ, इ र ई वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूको ध्वनि पहिचान, उच्चारण र प्रयोगसम्बद्ध विषयवस्तु समावेश गरिएको छ । यसअन्तर्गत पहिलो पाठ अ र आ वर्णका वर्णगत ध्वनि, वर्ण सङ्केतन तथा विसङ्केतन, वर्ण पठन, श्रुतिबोध र लेखाइमा आधारित छ । यस क्रममा दैनिक कार्यव्यवहारमा प्रयोग हुने शब्द तथा सन्दर्भलाई उपयोग गर्दै निर्धारित शब्दका सुरुका वर्णगत ध्वनि पहिचान, उच्चारण, अर्थबोध र मौखिक प्रयोग, श्रव्यदृश्यबोध, श्रुतिबोध र लेखाइलाई सन्तुलित रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यस पाठमा कुराकानी, संवाद, छलफल र प्रश्नोत्तरका क्रममा शब्दको सही उच्चारणसहित प्रयोग, श्रव्य र दृश्य सामग्रीका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु पहिचान, प्रचलित आकृति, रङ र सङ्केत चिह्नको पहिचान हाउभाउ र अभिनयसहित मौखिक प्रस्तुति गर्ने विषयवस्तु र क्रियाकलाप निर्धारण गरिएको छ । दोस्रो पाठ इ र ई वर्ण तथा निर्धारित शब्दका सुरुका वर्णगत ध्वनि पहिचान, वर्ण सङ्केतन तथा विसङ्केतन, वर्ण तथा शब्द (आई शब्द) पठन, श्रुतिबोध र लेखाइमा आधारित छ ।

उक्त पाठहरूमा दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित परिवेशको उपयोग गर्दै विसङ्केतक (थोप्ला, सङ्केत, वर्ण र अङ्क) बाट वर्णको ढाँचा निर्माण, सङ्केतन एवम् विसङ्केतन गरी ढाँचाको अनुकरण, परिचित वस्तु र चित्रको नाम उच्चारण गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । सो क्रममा दैनिक प्रयोगमा आउने शब्द, लब्ध शब्द, शीर्ष शब्द तथा विसङ्केतक शब्द उच्चारण, पाठबाट नयाँ शब्द पहिचान, शीर्षक तथा चित्रबारे पूर्वानुमान वा अनुमान, आफ्नो अनुभवसँग पाठका सन्दर्भ मिलान तथा स्थानीय परिवेश र पाठको सन्दर्भबारे छलफल र प्रश्नोत्तरलाई जोड दिइएको छ । यसको उद्देश्य लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरको ख्याल गरी मौखिक अभिव्यक्ति दिन उत्प्रेरित गर्नु हो । अभिव्यक्तिलाई सबलीकरण गर्न दृश्यबोधका आधारमा पूर्वानुमान वा अनुमान गर्न तथा विभिन्न आकृति र चित्र निर्माण गरी रङ भर्न लगाएर भाषिक सिप विकास गराउने उद्देश्य राखिएको छ ।

पाठ ४

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	अ वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) स्वव्यवस्थापन सिप (S2.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	२	१५, १६ र १७
२.	आ वर्ण र ' ा ' मात्रा		३	१७, १८ र १९

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. अ आ इ ई वर्णपत्ती, चित्रपत्ती कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. वस्तु (अमला र कुचो) ३. शब्दचित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		शब्दपत्ती, चित्रपत्ती, काठ वा प्लास्टिकबाट बनेका स्वरवर्ण गोटी, थोप्लाद्वारा अ को आकार बनाइएका पत्तीहरू
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती ३. चित्रपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, लप्सीका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती ३. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		शब्दपत्ती, चित्रपत्ती, काठ वा प्लास्टिकबाट बनेका वर्ण, स्वरवर्णका गोटीहरू (इ, ई, ि, ी)
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, लप्सीका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी)
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. चित्रपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, रङ

लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, रङ
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, रङ

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'आहा ! कपडा' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । वाचन गर्दा 'अ' र 'आ' वर्णलाई देखाउँदै उच्चारण गर्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति उपयोग गर्नुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

आहा ! कपडा

अखबार पढेर, अक्षर चिन्ने हो
अब बजार गएर, अन्न किन्ने हो
निधारमा अक्षता, टिकी लाएर
असारमा नाच्ने हो, गीत गाएर ।
आमा लिई आउनुभो, आहा ! कपडा
बुबा आई दिनुभो, आलुबखडा
आठ बजे आकाश, कालोमैलो भो
आज छाता ओढेर, स्कुल जाने हो ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : अखबार, अब, अन्न, असार, आमा, आहा, आई, आलुबखडा, आठ, आकाश, आज शब्दमा प्रयोग भएका अ र आ वर्णलाई लक्षित गरी उच्चारण गराउनुहोस् ।

(ग) लक्षित वर्ण अ को वर्णपत्ती तथा शब्दचित्रपत्ती प्रदर्शन गरेर 'अ' र 'आ' वर्णबाट बनेका शब्द र आ वर्णको वर्णपत्ती तथा शब्दचित्रपत्ती प्रदर्शन गरेर आ वर्णबाट बनेका शब्दहरू उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् ।

(घ) कवितामा 'अ' र 'आ' वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा अ र आ वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'आहा ! कपडा' कविताका लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता शिक्षण गर्दा दैनिक क्रियाकलाप सात दिन सातबारसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप गराई एकीकृत शिक्षण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'आहा ! कपडा' कवितामा रातो रङ भएका अ र आ वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कविताको पहिलो चार हरफमा कतिओटा अ वर्ण र दोस्रो चार हरफमा कतिओटा आ वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् । 'अ' र 'आ' वर्णको ध्वनि र सङ्केत पहिचान गर्न सकेमा अर्को क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई हाउभाउसहित लयात्मक पाठ 'आहा ! कपडा' को सस्वर अनुवाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई अ वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उच्चारण गर्न कठिनाइ भएमा पहिचान गरी उच्चारण गर्न लगाई थप सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) पाठमा प्रयोग भएका चित्र वा अन्य सान्दर्भिक चित्रलाई चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै छलफल गर्न लगाउनुहोस् । चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गरी अनुमान गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) चित्रको डालामा के छ होला ?

(आ) रुखमा के फलेको होला ?

(इ) चित्रमा कति जना मानिस छन् ? उनीहरू के के गर्दै छन् ?

(ई) तपाईंले कुन कुन फलफूल खानुभएको छ ?

(उ) अमलाबाट के बनाइन्छ होला ?

(ऊ) के के पकाउँदा अदुवा हाल्ने गरिन्छ ?

(ऋ) अनार कसरी खाइन्छ ?

(क) अदुवा जस्तै कुटेर (ख) बोक्रा काटी छोडाएर (ग) आलु जस्तै उसिनेर

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै अ, आ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर अ र आ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५ को चित्र वा यस्तै अन्य सान्दर्भिक चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र वर्णनमा समस्या भएमा शिक्षकले सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्य भनी विद्यार्थीलाई सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । प्रयास सुधारयोग्य भएमा गल्ती भयो नभनी सुधार गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) अ र आ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : अमला, अचार, अनुहार, अन्डा, आलु, आमा, आरतीको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'सरसफाइ' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'सरसफाइ' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा अ र आ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको

अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) 'सरसफाइ' पाठमा 'अ' र 'आ' वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गरी गोलो घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले सिकेका शब्द भन्न लगाई शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् । विद्यार्थीले कुनै सान्दर्भिक तथा मुख्य शब्द भन्न छुटाएमा आफैँ भनिदिनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा पनि टिपोट गरी उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गरिएका शब्दलाई चार्ट पेपरमा शब्दसूची बनाई कक्षाको भित्तामा टाँग्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

शिक्षकले सुनाएको पाठका शब्द पहिचानमा विद्यार्थीलाई समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस्, जस्तै : दोस्रो भाषा भएका कारण, सुनाइमा समस्या भएका कारण अथवा कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण ।

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् ।

कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले उपयुक्त सहजीकरण रणनीति अवलम्बन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) अ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : अमला, अचार, अनुहार, अन्डा, अखबारको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि अमला अ, अचार अ, अनुहार अ, अखबार अ, अन्डा अ भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले अ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्ती विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र सो वर्ण कक्षामा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका अ वर्णगोटी दिनुहोस् । अ वर्णगोटीलाई रङ भरेको अ वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले अ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) वर्ण गोटी वा रङ लगाएको अ वर्ण देखाएर अ ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् र शब्दका सुरुमा रहेका अ वर्णमा गोलो घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई अ वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी नाम भन्न र शब्दमा प्रयोग भएका अ वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा सिकाइका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले अ वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) थोप्लामाथि रेखा तान्न लगाउने र स्वतन्त्र रूपमा लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने अ वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई अ वर्ण गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई रेखा तान्न समस्या भएमा अनुमति लिई विद्यार्थीको हात समाएर लेख्न सहयोग गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्ती वा अभ्यासपत्तीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई कापीमा थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) दैनिक रूपमा प्रयोग हुने अ वर्णबाट बनेका शब्द, तिनका चित्रपत्ती वा शब्दचित्रपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् र तिनका नाम भन्न लगाउनुहोस् ।

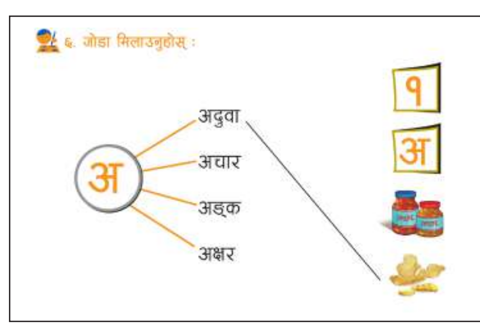

(ख) चित्रको नाम सही रूपमा भन्न नसकेमा मिल्ने चित्रबिच जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

(ग) चित्रपत्ती र शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी शब्दको पहिलो वर्णको ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(घ) अ वर्णसँग अ वर्णबाट बनेका शब्दलाई जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृं. सं. १७ को जोडा मिलाउने कार्य गराई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

'अ' वर्ण, शब्दको सुरुको 'अ' वर्ण र चित्रको नाम तथा चित्र बिचमा जोडा मिलाउन समस्या भएमा चित्रको नाम भन्न, सुरुको ध्वनि पहिचान गर्न र वर्णगत ध्वनिका आधारमा शब्दसँग जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) पाठमा प्रयोग भएका चित्र वा अन्य सान्दर्भिक चित्रलाई चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै विद्यार्थीको अनुभवसँग जोड्दै छलफल गर्न लगाउनुहोस् । चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) आमाले छोरीलाई के दिँदै हुनुहुन्छ ?

(आ) चुलामा के बालेको होला ?

(इ) आमाछोरी के गर्दै छन् ?

(ई) तपाईंले के के पोलेर खाने गर्नुभएको छ ?

(उ) आगो बाल्न के के गर्नुपर्छ ?

(ऊ) आगो कहाँ बाल्नुपर्छ ?

(१) अगेनामा मात्र (२) कराईमा मात्र बाल्नुपर्छ (३) कहीं पनि बाल्नु हुँदैन

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै आ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर आ वर्णबाट बनेका शब्द तथा पठित वर्णका शब्द पनि प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरी सुनाउनुहोस्, जस्तै :

अनिसाकी आमाले अगेनामा आगो बाल्नुभयो । अगेनामा आलु पोल्नुभयो । आगामा आलु पाक्यो । अनिसाले आमासँग आलु मागिन् । आमाले तातो आलु दिनुभयो । तातो आलुले आमालाई पोल्यो । आमाले भन्नुभयो, "आत्था ! आलुले पोल्यो ।"

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १७ को चित्र हेरी शिक्षकले वर्णन गरे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले पाठमा प्रयोग भएका चित्र वर्णन गर्न नसकेमा शिक्षकले अन्य सान्दर्भिक चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गरी वा अनुमान गरी छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) आ ध्वनिबाट बनेका शब्द जस्तै : आलु, आरु, आमा, आगो, आकाशको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा

छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि आलु आ, आरु आ, आमा आ, आकाश आ भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले आ वर्णको आकारमा थोप्ला तानेको वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् र वर्णभित्र रङ भर्न लगाएर प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका आ वर्णगोटी दिनुहोस् । आ वर्णगोटीलाई रङ भरेको आ वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले आ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) वर्णगोटी वा रङ लगाएको अ वर्ण देखाएर अ ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । दिइएका शब्दका सुरुमा रहेका आ वर्णमा गोलो घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई अ र आ वर्ण गोटीको आकार छाम्न दिनुहोस् । आँखा चिम्लेर अ र आ वर्ण पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(च) वर्णमा मात्राको प्रयोगले गर्दा ध्वनि परिवर्तन हुन्छ भन्ने कुरा अ वर्णमा (ा) मात्रा प्रयोग गर्दा आ ध्वनि उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि अ वर्णमा मात्राको प्रयोग गर्दा र नगर्दा निस्कने ध्वनिका बारेमा अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई अ वर्ण उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १८ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी नाम भन्न र वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा सिकाइका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

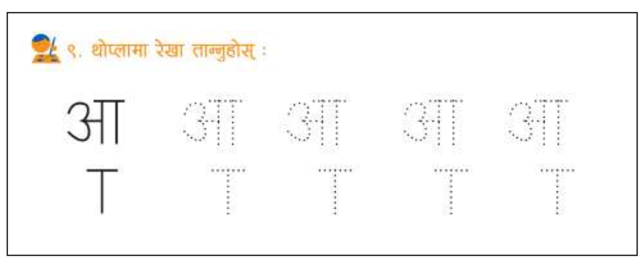

(अ) औंलाले आ वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) थोप्लामाथि रेखा तान्न लगाउने र स्वतन्त्र रूपमा लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने आ वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

आ आ

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई अ र आ वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. १८ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्तीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । आवश्यकतानुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) अ र आ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : आमा, आगो, आधा, अचार र आत्था शब्दका शब्दपत्ती र चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'आत्था जिब्रो पोल्यो' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

१०. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

आत्था ! जिब्रो पोल्यो

आमाले आगो बाल्नुभयो । आमाले रोटी पकाउनुभयो । मैले आधा रोटी खाएँ । भाइले पनि आधा रोटी खायो । आमाले भात खाऊ भन्नुभयो । सबैले भात, तरकारी र अचार खान थाल्यौँ । बुबाले आलु उसिन्नुभयो । भाइले हतार हतार गरी तातो आलु खायो । भाइले भन्यो, "आत्था ! जिब्रो पोल्यो ।"

(क) आमाले के पकाउनुभयो ? (ख) बुबाले के उसिन्नुभयो ?

(ग) जिब्रो पोल्दा भाइले के भन्यो ?

(ख) शिक्षकले 'आत्था ! जिब्रो पोल्यो' पाठ सस्वरवाचन गर्नुपूर्व मोबाइल फोनमा रेकर्ड गरी तयार गर्नुहोस् । मोबाइलबाट रेकर्ड सुनाउँदा अ र आ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्दको उच्चारण अभ्यास कक्षामा पटक पटक सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'आत्था ! जिब्रो पोल्यो' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'के' प्रश्नको उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पढ्न रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई 'आत्था ! जिब्रो पोल्यो' पाठ अनुवाचन तथा श्रवण गराएर अ र आ वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकाले पाठ सुनेर बोध गर्न समस्या भएमा शिक्षकले कारण पहिचान गरी पूर्ण सहयोगीको भूमिका निर्वाह गरी पाठगत प्रश्नोत्तरको पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) विद्यार्थीलाई आ वर्णबाट बनेका आमा, आगो, आलु, आकाश, आरु जस्ता शब्दको शब्दचित्रपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् र शब्द उच्चारण गर्न सहयोग गर्नुहोस् ।

(ख) शब्द उच्चारण गर्दा पहिलो वर्ण कागजले छोप्नुहोस् वा पहिलो वर्ण नलेखी बाँकी वर्ण मात्रै लेखेर विद्यार्थीलाई सोध्नुहोस् । त्यसपछि तलका जस्ता प्रश्नहरू पनि सोध्नुहोस् :

(अ) यो केको चित्र हो ?　　(आ) यहाँ कुन वर्ण छैन ?　　(इ) यो शब्द कसरी पढ्ने होला ?

उल्लिखित जस्ता प्रश्नहरूको उत्तर विद्यार्थीले भन्न नसकेमा चित्रको पहिलो वर्ण राखेर सोध्नुहोस्, जस्तै : .....मा, पहिलो वर्ण राखेर आमा ।

विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउन धेरै पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १९ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतक वर्ण पहिचान गरी खाली ठाउँ भर्न समस्या भएमा साथी साथीबिचमा छलफल गरी वर्ण प्रयोगको अभ्यास गराउनुहोस् । थप अभ्यासका लागि कार्यपत्ती वितरण गरी अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

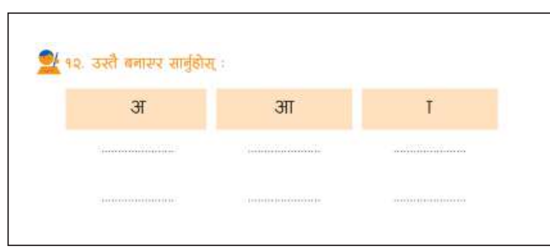

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा अ, आ वर्ण र (ा) लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई वर्ण लेख्न लगाउँदा वर्णको धर्का र कापीको हारसँग बान्की मिलाएर लेखन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) वर्णलेखनसँगै उच्चारण गर्न र लेखिसकेपछि पढ्न पनि लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १९ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतक वर्ण पहिचान गरी उस्तै बनाई बान्की मिलाएर अनुलेखनको अभ्यास गराउनुहोस् । कार्यपत्तीको प्रयोगबाट यस्ता क्रियाकलाप बारम्बार गराई वर्ण अनुलेखनको प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

(क) विद्यार्थीलाई थोप्ला जोडी चित्रको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले कक्षाकोठाका विभिन्न सामग्रीको उपयोग गरी रङ चिनाउनुहोस् । दिइएको रङ उपयोग गरी भर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) दिइएको निर्देशनबमोजिम रङ भरे नभरेको अवलोकन गरी समस्या भएका विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

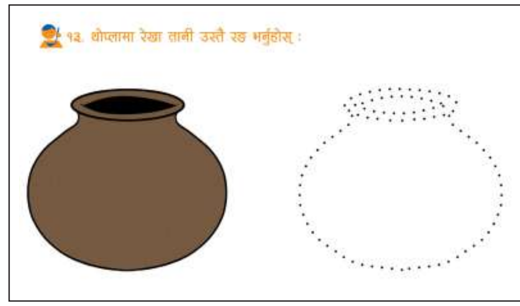

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १९ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ भर्न लगाउनुहोस् । रङ पहिचानमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

पाठ ५

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	इ वर्ण र ि मात्रा	प्रयोग सिप (S1.1) स्वव्यवस्थापन सिप (S2.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	२	२० र २१
२.	ई वर्ण र ी मात्रा		३	२१, २२, २३ र २४
३.	विषयक्षेत्रगत मूल्याङ्कन		१	२५ र २६

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. इ, ई वर्णपत्ती, चित्रपत्ती, कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. ठोस वस्तु

दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. ठोस वस्तु
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. शब्दपत्ती २. शब्दचित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. चित्रपत्ती ३. शब्दचित्रपत्ती ४. इ, ई वर्णपत्ती, चित्रपत्ती ५. वर्णपत्ती, वर्ण र मात्राको ब्लक
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, लप्सीका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी)
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. चित्रपत्ती ३. श्रव्यदृश्य सामग्री
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. चित्रपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. वस्तु (बाँसको सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, ससाना सिसीका बिर्को, भटमासका दाना, लप्सीका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी) र दैनिक प्रयोगका वस्तु २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		दैनिक प्रयोगका सामग्री
दृश्यबोध	स्वयम् सिकाइ		दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, रङ
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		दैनिक प्रयोगका सामग्री

३. सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'इला गइन् इलाम' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : इला, इलाम, इनाम, इनार, ईशान, ईश्वरी, गाई, भाइ शब्दमा प्रयोग भएका इ र ई वर्णलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(ग) लक्षित इ वर्णको वर्णपत्ती तथा शब्दचित्रपत्ती प्रदर्शन गरेर इ वर्णबाट बनेका शब्द र ई वर्णको शब्दपत्ती प्रदर्शन गरेर इ वर्णबाट बनेका शब्दहरू उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यसरी शब्द उच्चारण गर्दै गर्दा वर्णपत्ती तथा शब्दचित्रपत्ती देखाउँदै 'इला गइन् इलाम' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(घ) कवितामा इ, ई वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा इ, ई वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'इला गइन् इलाम' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा इलाम को गयो ? इन्द्रेनी कहाँ लाग्यो ? जस्ता प्रश्नोत्तर गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) पाठमा प्रयुक्त इ, ई वर्ण देखाई विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले उक्त वर्ण उच्चारण गर्न सके नसकेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई 'इला गइन् इलाम' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउनुहोस् ।

(ग) कविताको पहिलो चार हरफमा कतिओटा इ वर्ण र दोस्रो चार हरफमा कतिओटा ई वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'इला गइन् इलाम' पाठ वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराउनुहोस् । उच्चारणका क्रममा इ वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न लगाई शब्दको बारम्बार उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) पाठमा प्रयोग भएका चित्र वा अन्य सान्दर्भिक चित्रलाई चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै छलफल गर्न लगाउनुहोस् । चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) इनारमा को जाँदै होलिन् ?
(आ) इनारको छेउको गोलो घेरा जस्तो के होला ?
(इ) इलाको घर कहाँ होला ?
(ई) इन्द्रेनीमा कुन कुन रङ छन् ?
(उ) कस्तो बेलामा इन्द्रेनी देखिन्छ ?

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै इ, ई वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर इ, ई वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

इलाको घर इलाममा छ । इला इनारमा पानी लिन गइन् । इनारछेउमा इन्द्रेनी देखियो । इन्द्रेनी देख्दा इलालाई रमाइलो लाग्यो । इलाले ईश्वरीलाई बोलाइन् । इला र ईश्वरी इन्द्रेनी देखेर रमाए ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. २० को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र प्रदर्शन गर्दै सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) इ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : इनार, इनाम, इला, इन्द्रेनी र आकाशको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'आकाशमा इन्द्रेनी' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

३. सुन्नुहोस् र शब्दहरू भन्नुहोस् :

आकाशमा इन्द्रेनी !

अमर इनारछेउ गए । इनारमा इन्द्रेनी देखे । उनले इलालाई बोलाए । इला पनि इनारछेउ गइन् । इनार गहिरो थियो । इनारमा पानी थियो । पानीमा अमर र इलाको छाया देखियो । इनारमा आकाश देखियो । आहा ! आकाशमा त इन्द्रेनी पो रहेछ !

इनार इन्द्रेनी इला आकाश

(ख) शिक्षकले 'आकाशमा इन्द्रेनी' पाठ सस्वरवाचन गर्नुपूर्व मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । मोबाइलबाट रेकर्ड सुनाउँदा इ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्दको पटक पटक उच्चारण अभ्यास कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्दहरू टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै सँगसँगै शब्दको उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई 'आकाशमा इन्द्रेनी' पाठ अनुवाचन गराएर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । पाठमा दिइएका मुख्य शब्द उच्चारण गर्न लगाई सिकाइ मापन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई सस्वरवाचन गरी शब्द पहिचान गर्न समस्या भएमा शब्दको मात्र अनुवाचन गराई पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । त्यसपछि पाठ श्रवण र शब्द पहिचान तथा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) इ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : इनार, इनाम, इन्द्रेनी, इमली जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि इनार इ, इनाम इ, इन्द्रेनी इ, इमली इ भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले इ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका इ वर्णगोटी दिनुहोस् । इ वर्णगोटीलाई रङ भरेको इ वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले इ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) वर्ण गोटी वा रङ लगाएको इ वर्ण देखाएर इ ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् र शब्दका सुरुमा रहेका इ वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई इ वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. २१ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई 'इ' वर्ण पहिचान र शब्द उच्चारणमा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि ती वर्ण प्रयोग भएका शब्दको उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

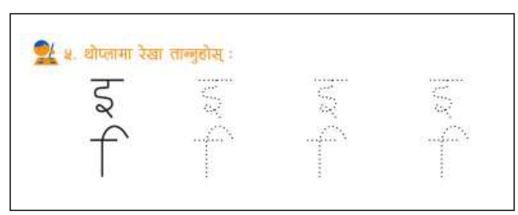

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले इ वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) थोप्लामाथि रेखा तान्न लगाउने र स्वतन्त्र रूपमा लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने इ वर्ण र मात्रा (ि) विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

इ इ ि

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई अ, आ, इ वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाई ध्वनि र वर्ण पहिचान गर्नुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. २१ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी इ लेखनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) ई वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : ईशान र ईश्वर शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'आमाबुबा नै ईश्वर' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'आमाबुबा नै ईश्वर' पाठ सस्वरवाचन गर्नुपूर्व मोबाइलमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ई वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा आ, इ वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'आमाबुबा नै ईश्वर' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' सम्बन्धी प्रश्नको उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएका प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पढ्न रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई 'आमाबुबा नै ईश्वर' पाठ अनुवाचन गराएर ई वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ई वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थी सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई इ र ई वर्णको ध्वनिको समानता र भिन्नता बताइदिनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई इ, ई वर्ण प्रयोग भएको पाठका बोध प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा

प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) पाठमा प्रयोग भएका चित्र वा अन्य सान्दर्भिक चित्रलाई चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै छलफल गर्न लगाउनुहोस् । चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(क) इला र भाइले के गर्दै छन् ?
(ख) जङ्गलको बिचमा के देखिएको छ ?
(ग) गाईका बारेमा तपाईँलाई के के थाहा छ ?
(घ) हामी गाई किन पाल्छौँ ?

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै ई वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर अ, आ, इ, ई वर्णबाट बनेका शब्द प्रयोग गरी चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

इलाको घरमा कैली गाई छ । अनिसको घरमा माली गाई छ । इला र अनिस गाईलाई माया गर्छन् । उनीहरूको घरनजिक मन्दिर छ । दिदीभाइ ईश्वरीसँग खेल्छन् । उनीहरू खेलेको देखेर आमाबुबा खुसी हुनुहुन्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. २२ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र वर्णनमा समस्या भएमा चित्रका आधारमा घटना अनुमान र विषयवस्तु वर्णनका क्रममा व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गर्नुहोस् । सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई चित्र वर्णनको बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) ई वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : ईश, ईशान, ईश्वरको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि ईश इ, ईशान ई, ईश्वर ई भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ई वर्णको आकारमा थोप्ला तानेका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ई वर्णगोटी दिनुहोस् । ई वर्णगोटीलाई रङ भरेको ई वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ई वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) वर्णगोटी वा रङ लगाएको ई वर्ण देखाएर इ ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् र शब्दका सुरुमा रहेका ई वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई इ, ई वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. २२ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी नाम भन्न र ई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि शब्द उच्चारण गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

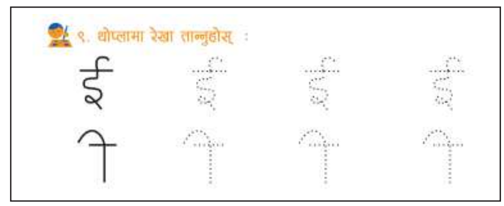

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : (अ) औँलाले आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा ई वर्ण र मात्रा (ी) लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई वर्ण लेख्न लगाउँदा वर्णको धर्का र कापीको हारसँग बान्की मिलाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई वर्णसँगै विसङ्केतन शब्द पनि लेख्न लगाउनुहोस् ।

(घ) वर्ण, शब्द लेखनसँगै उच्चारण गर्न र लेखिसकेपछि पढ्न पनि लगाउनुहोस् ।

ई ी

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. २२ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी ई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

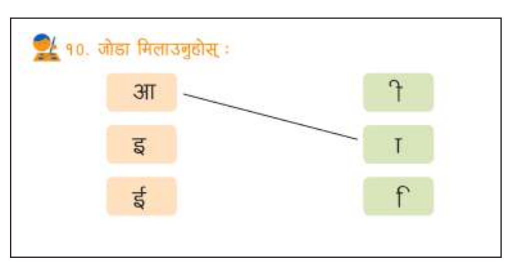

(क) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका आ, इ, ई वर्ण र सम्बन्धित मात्राका गोटीहरू क्रममा र छ्यासमिस पारिदिनुहोस् ।

(ख) दिइएका वर्णहरूलाई उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) वर्ण उच्चारण र प्रदर्शन गर्दै मात्रा पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(घ) वर्णसँग मिल्ने मात्रा पहिचान गराउनुहोस् ।

(ङ) वर्ण र मात्रा विद्यार्थीलाई दिई जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. २३ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकालाई विसङ्केतन वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र चित्रको जोडा मिलाउन समस्या भएमा सहपाठी सिकाइ वा साथी शिक्षकको सहयोग लिई गरिने सिकाइका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । उनीहरूको स्वसिकाइलाई पनि प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) विद्यार्थीलाई अ, आ, इ, ई वर्णपत्ती र अ, आ, इ, ई बाट बन्ने शब्दपत्ती दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले उच्चारण गरेको तथा अनुवाचन गरेको ध्वनि ध्यानपूर्वक सुन्नुहोस् र उच्चारणमा आवश्यकताअनुसार सहयोग गर्नुहोस् ।

(ग) गिटी, ससाना ढुङ्गा, सिमी वा मकैका दाना, लप्सीको गेडालगायतको उपयोग गरी दिइएका वर्ण तथा मात्राको आकृति बनाउन लगाउनुहोस् । आकृतिको सङ्केतीकरण गरिसकेपछि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा दिइएका आकृतिको अनुलेखन गर्न लगाउनुहोस् ।

११. उस्तै बनाएर सार्नुहोस् :

अ	आ	इ	ई
....	....	....	....
आई	ा	ि	ी
....	....	....	....
इ	ि	ई	ी
....	....	....	....

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. २३ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतक वर्ण पहिचान गरी उस्तै बनाई बान्की मिलाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् । कार्यपत्तीको प्रयोगबाट यस्ता क्रियाकलाप बारम्बार गराई वर्ण अनुलेखनको प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

१२. 'आमाबुबा नै ईश्वर' पाठमा अ, आ, इ, ई, ा, ि, ी मात्रा प्रयोग भएका शब्द चिनेर ती वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

(क) विद्यार्थीलाई आ वर्णबाट बनेका आमा; इ वर्णबाट बनेका दाइ, ई वर्णबाट बनेका ईशान, ईश्वर चित्रपत्ती वा शब्दपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् र उच्चारण गर्नुहोस् । त्यसपछि 'आमाबुबा नै ईश्वर' पाठमा अ, आ, इ, ई वर्ण तथा ा, ि, ी मात्रा पहिचान गरी गोलो घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) 'आमाबुबा नै ईश्वर' पाठमा विद्यार्थीले अ वर्ण छैन भनी प्रश्न गरेमा त्यो वर्ण कहाँ छ भनी सोध्नुहोस् । विद्यार्थीले पढेका पाठ वा अन्य सामग्रीबाट वर्ण पहिचान गरी प्रदर्शन गरेमा सिकाइ सहजीकरणलाई अघि बढाउनुहोस् । यदि कुनै विद्यार्थीले वर्ण पहिचान गर्न नसकेमा उसलाई पठित वर्णको सुधारात्मक सिकाइ सहजीकरण अभ्यासको उपयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

अ, आ, इ, ई वर्ण तथा ा, ि, ी मात्रा प्रयोग भएका पाठ वा अन्य सन्दर्भ सामग्री वा पत्रपत्रिका दिई तिनमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकालाई अ, आ, इ, ई वर्ण तथा ा, ि, ी मात्रा पहिचान गरी लेख्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गराउनुहोस् । यी वर्ण प्रयोग भएका विभिन्न पत्रपत्रिका, वर्णपत्ती आदि सामग्रीबाट वर्ण पहिचान गरी गोलो घेरा लगाउने अभ्यास बारम्बार गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

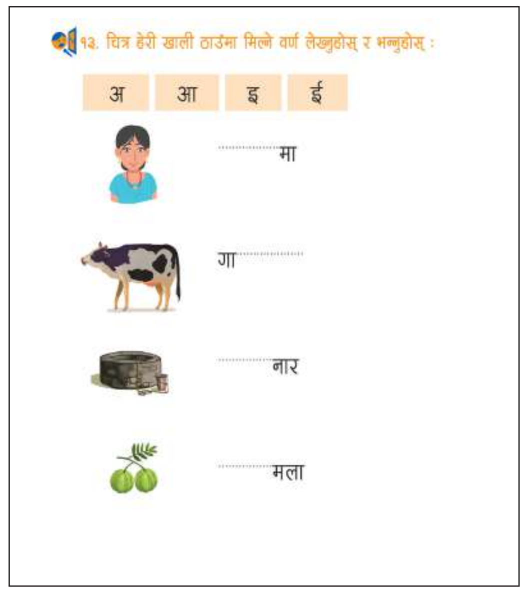

क्रियाकलापमा दिइएका शब्द तथा चित्रलाई उपयोग गरी शब्दपत्ती एवम् चित्रपत्ती निर्माण गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् । त्यसपछि शब्दपत्ती प्रदर्शन गर्दै शब्द उच्चारण गर्दा निर्धारित वर्ण कागजले छोप्नुहोस् वा सो वर्ण नलेखी बाँकी वर्ण मात्रै लेखेर विद्यार्थीलाई सोध्नुहोस् । त्यसपछि तलका जस्ता प्रश्नहरू पनि सोध्नुहोस् :

(अ) यो केको चित्र हो ? (आ) यो शब्द कसरी पढ्ने होला ?

उल्लिखित प्रश्नहरूको उत्तर विद्यार्थीले भन्न नसकेमा चित्रको पहिलो वर्ण राखेर सोध्नुहोस्, जस्तै : .....मा, पहिलो वर्ण राखेर आमा ।

गाई शब्दको पछिल्लो वर्ण छोपेर गा....

विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो, अन्त्यको वर्ण पहिचान गराउन धेरै पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. २४ को पहिलो क्रियाकलाप गराई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्रका आधारमा विसङ्केतन वर्ण पहिचान गरी खाली ठाउँमा भर्न समस्या भएमा पुनरावृत्ति अभ्यास गराउनुहोस् । वर्ण पहिचान गरी मिल्ने वर्ण समस्या भएमा शब्दचित्रपत्तीका आधारमा सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

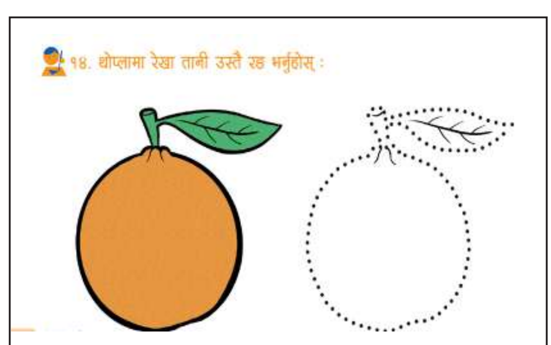

(क) विद्यार्थीलाई थोप्ला जोडी चित्रको आकृति निर्माण गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले कक्षाकोठाका विभिन्न सामग्रीको उपयोग गरी रङ चिनाउनुहोस् । दिइएको रङ उपयोग गरी भर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) दिइएको निर्देशनबमोजिम रङ भरे नभरेको अवलोकन गरी समस्या भएका विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. २४ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन समस्या भएमा विद्यार्थी पहिचान गरी थप सिकाइका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । यस्तै मिल्ने चित्रमा अन्य रङ भर्ने क्रियाकलाप थप अभ्यासका रूपमा दिएर प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई रङ पहिचान गरी भर्न समस्या भएमा थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलाप विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेको छ उसैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

हाम्रो समुदाय

कार्यघण्टा : १२

परिचय

'हाम्रो समुदाय' विषयक्षेत्रमा प्रयोग भएका शब्दहरूमा रहेका उ, ऊ, ऋ, ए वर्णको ध्वनि पहिचान, उच्चारण र प्रयोगसम्बद्ध विषयवस्तु समावेश गरिएको छ । यसअन्तर्गत पहिलो पाठ सामुदायिक सन्दर्भ तथा परिवेशको उपयोग गर्दै उ, ऊ वर्णका वर्णगत ध्वनि, वर्ण सङ्केतन तथा विसङ्केतन, वर्ण पठन, श्रुतिबोध र लेखाइमा आधारित छ । यस क्रममा निर्धारित शब्दका सुरुका वर्णगत ध्वनि पहिचान, उच्चारण, अर्थबोध र मौखिक प्रयोग, श्रव्यदृश्य बोध, श्रुतिबोध र लेखाइलाई सन्तुलित रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यस पाठमा श्रव्यदृश्य सामग्रीका आधारमा हाउभाउ र अभिनयसहित मौखिक प्रस्तुतिको नक्कल, आश्चर्य, उत्सुकता, घृणा, चिन्ता, हर्ष जस्ता संवेगात्मक अभिव्यक्ति बुझेर प्रतिक्रिया, सङ्केतक (थोप्ला, सङ्केत, वर्ण र अङ्क) बाट निर्धारित वर्ण तथा मात्राको ढाँचा निर्माण, सङ्केतन र विसङ्केतन, परिचित वस्तु र चित्रहरूको नाम पहिचान तथा कथनसम्बद्ध विषयवस्तुमा आधारित छ । पहिलो पाठका विषयवस्तुका अतिरिक्त दोस्रो पाठमा पाठ्यक्रममा निर्धारित विषयवस्तु र धर्का लेखन अभ्यासमा भिन्नता ल्याई स्तरीकरण गरिएको छ ।

उल्लिखत पाठहरूमा वर्णक्रम र सामुदायिक कार्य व्यवहारमामा प्रयोग हुने शब्द र दृश्यवस्तु पहिचान गरी उच्चारण गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । सो क्रममा दैनिक प्रयोगमा आउने शब्द, लब्ध शब्द, शीर्ष शब्द तथा विसङ्केतक शब्दको उच्चारण र अर्थबोध, स्वरवर्ण तथा विसङ्केतक शब्द पठन, स्थानीय परिवेश र पाठगत सन्दर्भ बुझेर छलफल, विभिन्न शीर्षक, चित्र, परिवेश र सन्दर्भका आधारमा छलफल र प्रश्नोत्तर, पाठका आधारमा पात्र पहिचान गरी तिनका कार्यको वर्णन, विभिन्न आकृति/सङ्केत, पठित वर्ण, विसङ्केतक शब्द तथा लब्ध शब्दको अनुलेखन तथा श्रुतिलेखन, पूर्णविराम, अल्पविराम र प्रश्नवाचक चिह्नको प्रयोग गरी मौखिक अभिव्यक्ति सिप विकास गराउने लक्ष्य राखिएको छ ।

पाठ ६

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र.स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	उ वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	२	२७, २८,२९
२.	ऊ वर्ण		३	२९, ३०, ३१

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. 'क' वर्णबाट बनेका शब्दपत्तीहरू (कपकप, कमल, कमिला, कलकली, करेसा, काकी)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य सामग्री, मल्टिमिडिया
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती ३. प्लास्टिक वा काठका वर्ण, मात्राका ब्लकहरू
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, फर्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी)
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य सामग्री, मल्टिमिडिया
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य सामग्री, मल्टिमिडिया ३. प्लास्टिक वा काठका वर्ण, मात्राका ब्लकहरू
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, लप्सीको बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
दृश्यबोध	दौँतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य सामग्री, मल्टिमिडिया
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)

दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, लप्सीको बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'ऊर्मि हाँस्न थालिन्' पाठमा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । त्यसपछि चित्र वर्णन र छलफल गराउँदा उ, ऊ वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी उषा, उत्तम, उत्तिस, उसलाई, उखु, उमा, ऊर्मि, उनी, उदय, ऊर्जा जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

ऊर्मि हाँस्न थालिन्

उषासँग खेल्न पाई, उमा परिन् दङ्ग
उदयलाई साथ लिई, हिँडिन् उसैसँग
उनी लागिन् उतातिर, उखु खान भनी
उषालाई साथ दियो, उदयले पनि ।
खानलाई एउटा उखु, उपहार पाए
आपसमा बाँडिचुँडी, मिठो मानी खाए
उखु खाँदा ऊर्जा मिल्यो, ऊष्मा नाच्न थालिन्
आऊ गाऊ गीत भन्दै, ऊर्मि हाँस्न थालिन् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'ऊर्मि हाँस्न थालिन्' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्दलाई लक्षित गर्दै बाललयमा कविता वाचन गर्नुहोस् । यसरी वाचन गर्दा प्रश्नोत्तर पनि सँगै गर्नुहोस्, जस्तै : उषासँग खेल्न पाई, उमा परिन् दङ्ग भनेर वाचन गरेपछि विद्यार्थीलाई प्रश्न गर्नुहोस्, जस्तै : को दङ्ग परिन् ?

विद्यार्थीले उमा भनेर उत्तर दिए भने उमा लेखिएको शब्द र चित्रपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् । यो क्रमलाई कविता वाचन अवधिभर उ, ऊ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(घ) कवितामा उ, ऊ वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा उ, ऊ वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'ऊर्मि हाँस्न थालिन्' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा कवितामा ककसको नाम रहेछ ? उखु ककसले खाए ? जस्ता प्रश्नोत्तर गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) कवितामा प्रयुक्त रङ लागेका वर्ण देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई 'ऊर्मि हाँस्न थालिन्' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ग) कवितामा कतिओटा उ, ऊ वर्ण छन् भनी विद्यार्थीलाई गन्न लगाई उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(घ) उ, ऊ वर्ण उच्चारण गरेर विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'ऊर्मि हाँस्न थालिन्' पाठ वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराई उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको पहिचान गरी छुट्टै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीलाई मोबाइल, मल्टिमिडिया वा चित्रपत्तीका माध्यमबाट पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. २७ को चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्रमा भएको कुरा विद्यार्थीलाई वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । चित्र वर्णन गर्दा अनुमान, पूर्वानुमानसमेत गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई उ, ऊ वर्ण, ती वर्णबाट बनेका शब्द र निर्धारित शब्दलाई वाक्यमा भन्नसमेत सिकाउनुपर्ने भएकाले चित्र वर्णन गर्दा वा गराउँदा उ, ऊ वर्णबाट बनेका शब्दलाई धेरै पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै उ, ऊ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस्, जस्तै :

(अ) उखु कसले खाँदै छन् ?

(आ) उनीहरूको नाम के के होला ?

(इ) बारीमा केको घारी छ ?

(ई) केटाकेटीले के खाँदै छन् ?

(उ) उनीहरूको वरिपरि कुन कुन बिरुवा होलान् ?

(ग) चित्र वर्णनसँगै कविता वाचन गरेर कक्षामा रमाइलो वातावरण बनाउनुहोस् :

मिठो मिठो उखु, खान्छु खुरुखुरु
उनी जान लागिन्, एक्लै सुरुसुरु ।
उताबाट उदय, ऊर्मिको साथी
उत्तम र उमा, बसे ढुङ्गा माथि ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर उ, ऊ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

बारीमा उखु थियो । उदय र ऊर्मिलाई उखु खान मन लाग्यो । उनीहरू बारीमा गए । उखुको बोटमा खानेकुरा कहाँ फलेको होला भनेर खोज्न थाले । एक छिनमा उत्तम र उमा पनि उखुबारीमा आए । उदय र ऊर्मिले उखुमा खानेकुरा नभेटेको कुरा उत्तम र उमालाई सुनाए । 'उखुमा पनि खानेकुरा फल्छ त ? उखुको त लाक्रा पो टोकेर खाने हो त !', उत्तम र उमाले भने । उनीहरू सबै मिलेर मिठो मानेर उखु खान थाले । त्यसपछि उनीहरूले के गरे होलान् ....?

(ङ) चित्र वर्णनसँगै अघि प्रस्तुत गरिएकै कविता गाएर कक्षामा रमाइलो वातावरण बनाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. २७ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आंशिक सहयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गरी सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित भएर चित्र छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

३. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

उल्लु

बिहानको समय थियो । उदय ओछ्यानमा सुतेका थिए । झ्याल खुला थियो । झ्यालमा एउटा चरो रहेछ । चराले भन्यो, "उठ्नुहोस् साथी ! उज्यालो भइसक्यो । अबेरसम्म सुत्नेलाई अल्छी भन्छन् । तपाईं त अल्छी केटो होइन नि !" उदय उठे । कोठामा आमा आउनुभयो । आमालाई देखेर चरो उड्यो । उदयले आमालाई चराको नाम सोधे । आमाले चराको नाम भन्नुभयो । ए, त्यो चरो त उल्लु पो रहेछ !

(क) को ओछ्यानमा थिए ? (ख) चरो किन उड्यो ?

(ग) उल्लुको अर्को नाम के होला ?

(क) उ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : उल्लु, उडुस, उनको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'उल्लु' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् । उदय, उकालो शब्दलाई वर्णको पुनरावृत्तिका रूपमा उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'उल्लु' पाठ सस्वरवाचन गरी कक्षामा जानुपूर्व नै मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा उ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(ग) पाठमा प्रयुक्त चित्र देखाउँदै उ वर्णबाट बनेका शब्दहरू प्रयोग गरी चित्रकथा सुनाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) बालबालिकाले पाठ सुनेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले 'उल्लु' पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) प्रश्नोत्तर गर्दा उ वर्णबाट बन्ने शब्दलाई विशेष लक्षित गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचनद्वारा बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तुको बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएका बालबालिकाका लागि सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) उ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : उकालो, उडुस, उपियाँ, उन, उखु, जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि उखु उ, उडुस उ, उकालो उ, उन उ भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले उ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका उ वर्णगोटी दिनुहोस् । उ वर्णगोटीलाई रङ भरेको उ वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका उ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको र आकार औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा इ वर्ण तथा उ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर वर्ण पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई इ, उ वर्ण वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. २८ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने उ, ऊ वर्ण र मात्रा (ु, ू) विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(घ) उ, ऊ, ु, र ू वर्ण तथा मात्राको जोडी दिएर जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

उ उ ऊ ु ू

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई इ, उ वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा सिकाइका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

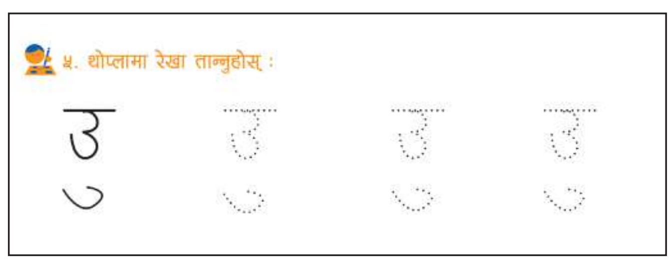

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले उ वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) एउटा न्युज प्रिन्ट पेपर चार भाग हुने गरी पट्याउनुहोस् र खोल्नुहोस् । हरेक भागमा उ, ऊ लाई मार्करले ठुलो आकारमा लेखिदिनुहोस् । चार जना विद्यार्थीको समूहलाई न्युज प्रिन्ट पेपरको चारैतर्फ राख्नुहोस् । विद्यार्थीलाई उ, ऊ वर्णको रेखामाथि मकैको दाना वा भटमास लहरमा राख्न लगाउनुहोस् । उ को रेखामा लहर पूरा भएपछि उ वर्णको ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. २८ को तेस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्तीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । आवश्यकतानुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) उ, ऊ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : उत्सव, ऊष्मा, ऊर्जा, उज्यालो शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य सामग्री र विधिको (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'चौतारीमा उत्सव' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'चौतारीमा उत्सव' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ऊ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् । उच्चारणका क्रममा ती शब्द पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा अ, आ, इ, ई, उ वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तरमा निर्धारित शब्द आउने गरी प्रश्नोत्तर तथा छलफल गराउनुहोस् । यस अभ्यासका क्रममा सिकाइ कमजोर भएका विद्यार्थीलाई निर्धारित शब्दको उच्चारण र प्रयोग गर्ने अवसर गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'चौतारीमा उत्सव' पाठ सहवाचन गराएर उ, ऊ वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा उ, ऊ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई उ, ऊ वर्णको ध्वनि एउटै हुन्छ भनी बताइदिनुहोस् ।

(ख) कक्षामा उ, ऊ वर्णबाट नाम भएका विद्यार्थीलाई हात उठाउन र नाम भन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) उ, ऊ वर्णबाट नाम भएका साथीको नाम भन्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

शिक्षकले सुनाएको पाठका शब्द पहिचानमा समस्या भएमा विद्यार्थीलाई निम्नानुसार जस्तै कारण पत्ता लगाउनुहोस्, जस्तै : दोस्रो भाषा भएका कारण, सुनाइमा समस्या भएका कारण अथवा कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण ।

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले उपयुक्त सहजीकरण रणनीति अवलम्बन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) उ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : उनिउँ, ऊष्मा, ऊर्जा, ऊष्णा जस्ता शब्दपत्ती वा चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि उनिउँ उ, ऊष्मा ऊ, ऊष्णा ऊ, ऊरु ऊ भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ऊ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ऊ वर्णगोटी दिनुहोस् । ऊ वर्णगोटीलाई रङ भरेको ऊ वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ऊ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ऊ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा आ, इ, उ, ऊ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । वर्णलाई छामेर पत्ता लगाउन विद्यार्थीलाई भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(अ) विद्यार्थीलाई इ, उ वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाएर वर्णको ध्वनि पहिचान गर्नुहोस् ।

(आ) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. २९ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने उ, ऊ वर्ण र मात्रा (ु ू) विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न र जोडा मिलाउन लगाउनुहोस्, जस्तै :

उ उ ऊ ु ू

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई उ, ऊ वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरणका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

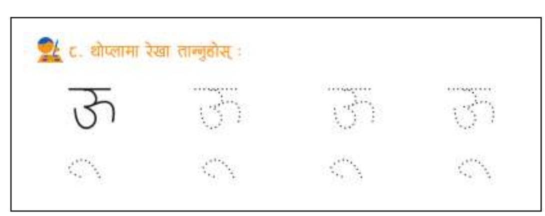

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले उ वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) ऊ वर्ण र मात्रा कापीमा लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. २९ को तेस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा उ, ऊ वर्ण र मात्रा (ु, ू) लेख्न लगाउनुहोस् ।

९. जस्ताको त्यस्तै सार्नुहोस् :

)	३	—	उ	ऊ
ा	ि	ी	ु	ू
आ	ई	ऊ	आई	आऊ

(ख) विद्यार्थीलाई वर्ण लेख्न लगाउँदा वर्णको धर्का र कापीको हारसँग बान्की मिलाएर लेख्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई वर्णसँगै विसङ्केतन शब्द पनि लेख्न लगाउनुहोस् ।

(घ) वर्ण, शब्द लेखनसँगै उच्चारण गर्न र लेखिसकेपछि पढ्न पनि लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ३० को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विभिन्न धर्का तथा सङ्केतको अनुलेखनसम्बद्ध प्रशस्त अभ्यास गराएर वर्ण र शब्द लेख्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) विद्यार्थीलाई आफ्नो समूहमा बस्न लगाउनुहोस् । पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको निर्धारित क्रियाकलाप भएको पृष्ठ पल्टाउन लगाउनुहोस् ।

१०. पढेर साथीलाई सुनाउनुहोस् :

(क) अ आ इ ई उ ऊ

(ख) आई आऊ

(ख) उक्त क्रियाकलापअनुसार हरेक समूहका कुनै एक विद्यार्थीलाई पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् । एकले पढेको अरूले ध्यान दिएर सुन्न लगाउनुहोस् र मिले नमिलेको अवलोकन गर्न लगाउनुहोस् । यसरी कुनै विद्यार्थीले निर्धारित वर्ण वा शब्द पढ्न नसकेमा साथीको सहयोग वा शिक्षक आफूले सहयोग गरी पटक पटक अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्न निर्धारित वर्णपत्ती, शब्दपत्ती, वाक्यपत्ती वा पत्रपत्रिका दिनुहोस् र अ, आ, इ, ई वर्ण तथा मात्रा पहिचान गरी सिसाकलमले सङ्केत गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पठनमा समस्या भएमा र दौँतरी अभ्यासलाई असहज मानेका विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा शिक्षण गर्नुहोस् । शब्दको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणमा समस्या भएमा शब्दपत्ती, चित्रपत्ती तथा शब्दचित्रपत्तीको उपयोग गरी थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

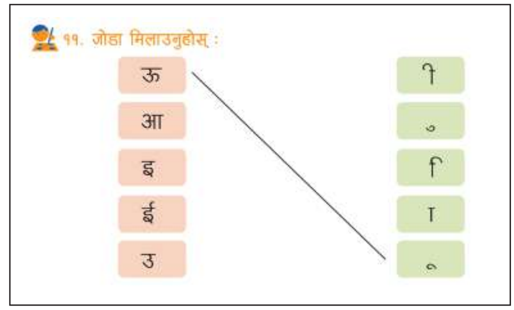

(क) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका आ, इ, ई, उ, ऊ वर्ण र मात्राका गोटीहरू र छ्यासमिस पारिदिनुहोस् ।

(ख) दिइएका वर्णहरूलाई उच्चारण गर्न अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) वर्ण उच्चारण गर्दै प्रदर्शन गर्दै मात्रा पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(घ) वर्णसँग मिल्ने मात्रा पहिचान गराउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई वर्णपत्ती र काठ वा प्लास्टिकका आ, इ, ई, उ, ऊ वर्ण र मात्रा दिएर अ वर्णको शब्दपत्तीमाथि अ, आ वर्णको शब्दपत्तीमाथि क्रमशः मात्रासमेत राख्न, जोडा मिलान र ध्वनि उच्चारण गर्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) वर्ण र मात्रा विद्यार्थीलाई दिई जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ३० को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

शिक्षकले वर्णपत्ती र मात्रापत्तीलाई छ्यासमिस पारी राखिदिनुहोस् । त्यसपछि तिनको पहिचान र मिल्ने जोडा बनाउन लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) विद्यार्थीलाई भान्साकोठामा भएका भाँडाकुँडाको नाम सोध्नुहोस् र ती शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् । सम्भव भए चित्र पनि बनाएर देखाउनुहोस् ।

(ख) कुन भाँडो के कामका लागि प्रयोग गरिन्छ ? थाल भएन भने खाना केमा खाने होला ? गाग्री नभए पानी केमा ल्याउने होला ? कुकर नभए खाना केमा पकाउने होला ? अनुमान लगाउन लगाउनुहोस् र विकल्प पनि खोजी भन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) यस्तै गरी विद्यार्थीहरूलाई कुन कुन सामग्री चाहिन्छन् सोध्नुहोस् ?

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ३१ को पहिलो क्रियाकलाप चित्र वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले चित्र वर्णन गर्दा भनेका शब्द वाक्य ध्यानपूर्वक सुन्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्दै चित्र अनुमान, विषयवस्तु वर्णनका क्रममा व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गर्नुहोस् । सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई चित्र वर्णनको बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

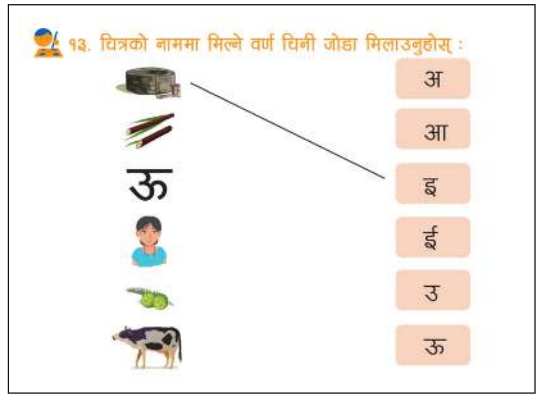

(क) विद्यार्थीलाई चित्रसँग मिल्ने वर्ण पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : इनार, उखु, आमा, गाई, अमला, ऊ वर्णको चित्रपत्तीका साथै अ, आ, इ, ई, उ, ऊ वर्णका वर्णपत्ती तयार पार्नुहोस् ।

(ग) निम्नानुसारका तरिकाको उपयोग गरी खेल खेलाउनुहोस् :

(अ) विद्यार्थीहरूको सङ्ख्याका आधारमा चारओटा समूह बनाउनुहोस् । यदि विद्यार्थी सङ्ख्या धेरै वा थोरै छन् भने सोहीअनुसार समूह बनाउनुहोस् ।

(आ) समूहका बिचमा शब्दपत्ती र वर्णपत्तीलाई लहरमा घोप्ट्याएर राख्नुहोस् ।

(इ) समूहबाट कसले पहिला खेल्ने हो पालो निर्धारण गर्नुहोस् ।

(ई) पहिला खेल्ने विद्यार्थीलाई एउटा चित्रपत्ती र अर्को वर्णपत्ती उल्टाउन लगाउनुहोस्, जस्तै : अमला चित्रपत्तीसँगै अ वर्णपत्ती पल्टाएमा जित हुन्छ । जित्ने विद्यार्थीले जितेको शब्दपत्ती र चित्रपत्ती राख्न पाउने र खेलको अन्त्यमा जुन खेलाडीका पत्ती धेरै हुन्छन् उसले खेलमा जित हासिल गर्दछ ।

यस खेल खेलाउँदा खेल खेल्ने र खेल हेर्ने दुवै समूहका विद्यार्थीलाई वर्ण र चित्रको सम्बन्धबारे सिक्ने मौका मिल्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ३१ को दोस्रो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

वर्णपत्ती र चित्रपत्तीलाई छ्यासमिस पारी राखिदिनुहोस् । त्यसपछि तिनको पहिचान गरी वर्ण र चित्रको सुरुको वर्ण मिल्ने गरी जोडा बनाउन लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

(क) विद्यार्थीलाई थोप्ला जोडी चित्रको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले कक्षाकोठाका विभिन्न सामग्रीको उपयोग गरी रङ चिनाउनुहोस् । दिइएको रङ उपयोग गरी भर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) दिइएको निर्देशनबमोजिम रङ भरे नभरेको अवलोकन गरी समस्या भएका विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ३१ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

रङ भर्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन उत्प्रेरित गर्नुहोस् । यस्तै मिल्ने चित्रमा अन्य रङ भर्ने क्रियाकलाप गृहकार्यका रूपमा दिएर प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

पाठ ७

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	ऋ वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	२	३२, ३३
२.	ए वर्ण		२	३४, ३५, ३६
३.	विषयक्षेत्रगत सिकाइ मूल्याङ्कन		१	३७, ३८

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. ठोस वस्तु
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती, वर्ण तथा मात्राको ब्लक २. ठोस वस्तु

ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (बाँसको सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, ससाना सिसीका बिर्को, भटमासका दाना, लप्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. शब्दपत्ती, वर्ण तथा मात्राको ब्लक २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (बाँसको सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, ससाना सिसीका बिर्को, भटमासका दाना, फर्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री
श्रुतिबोध	. दौँतरी सिकाइ		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
श्रुतिबोध	दौँतरी सिकाइ		१. वर्णपत्ती २. शब्दपत्ती ३. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती ३. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री

लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वर्णपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'मिठो गीत गाएछ' मा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा 'ऋ, ए' वर्णबाट बन्ने ऋचा, ऋतु, ऋषभ, एकतारे, एकलव्य जस्ता शब्दहरूमा केन्द्रित भएर सिकाइ योजना बनाउनुहोस् ।

(ख) 'मिठो गीत गाएछ' कविता मोबाइलमा यति र लयमा रेकर्ड गरी विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'मिठो गीत गाएछ' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठको चित्र प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित औँलाले ऋ, ए वर्णमा देखाउँदै गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति उपयोग गर्नुहोस् ।

(घ) कविता वाचनसँगै प्रश्नोत्तर पनि सँगै गर्नुहोस्, जस्तै : ओल्लो घर कसको होला ? पल्लो, तल्लो माथिल्लो क्रमशः कसको होला ? जस्ता प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । एकतारे बजाउने र गीत गाउनेको नाम भन्नुहोस् । यो क्रमलाई कविता वाचन अवधिभर निरन्तरता दिनुहोस् ।

(ङ) साना साना कागजका टुक्रामा ऋ, ए वर्ण लेखेर विद्यार्थीलाई दिएर ऋ लेखिएको कागजका टुक्रालाई ऋचाको ऋ वर्णमाथि राख्न सिकाउनुहोस् । यसैगरी ऋ, ए वर्णका कागजका टुक्रालाई शब्दमा भएको वर्णमाथि राख्न लगाउनुहोस् ।

(च) कवितामा प्रयुक्त ऋ, ए वर्णलाई गनेर देखाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि गन्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'मिठो गीत गाएछ' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा ऋ, ए वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) ऋ, ए वर्ण देखाई उच्चारण गर्न लगाई सङ्केत चिनेर देखाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'मिठो गीत गाएछ' कविता वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराउनुहोस् । उच्चारणका क्रममा ऋ, ए वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न लगाई शब्दको बारम्बार उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीलाई चित्रपत्ती वा मोबाइलका माध्यम चित्र अवलोकन गराउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेका कुरा शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहो शिक्षकले पनि पाठमा केन्द्रित वर्ण र सो वण बनेका शब्दलाई प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले भनेका शब्दसँग शिक्षकले प्रदर्शन गरेका शब्द जोड्दै पाठमा भएको चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस् ।

सम्भावित वाक्यहरू : अस्पतालको छेउमा ऋषभको घर छ । ऋषभको बुबाको नाम एकलव्य हो । ऋषभको घरभन्दा पर टौवा छ । गाई टौवाको पराल खान जाँदै छ । टौवाको छेउमा ऋचाको घर छ । एक दिन ऋचा, ऋतु र ऋषभ सँगै विद्यालय गए ! बाटामा कृषकलाई भेटे ! कृषक काम गर्दै थिए । सबैले कृषकलाई नमस्कार गरी विद्यालय गए !

(ग) माथि वर्णन गरिए झैँ विद्यार्थीलाई पनि चित्र हेरी आफ्नो बुझाइका आधारमा वर्णन गर्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ३२ को दोस्रो क्रियाकलापमा भएको चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्दै चित्र अनुमान, विषयवस्तु वर्णनका क्रममा व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गर्नुहोस् । सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई चित्र वर्णनको बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) ऋ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : ऋषि, ऋण, ऋतु, ऋकार, ऋचा, ऋषभ, ऋणी जस्ता शब्द उच्चारण गरी विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् । ऋषि, ऋण, ऋतु, ऋकार, ऋचा, ऋषभ, ऋणी शब्दका पहिलो वर्ण के होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

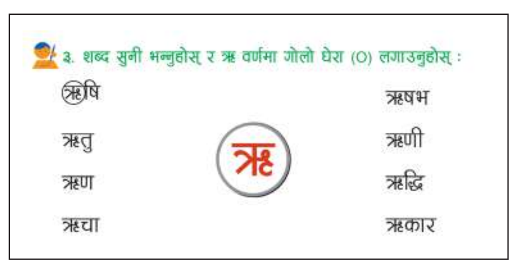

(ख) शिक्षकले ऋ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ऋ वर्णगोटी दिनुहोस् । ऋ वर्णगोटीलाई रङ भरेको ऋ वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ऋ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ऋ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ऊ वर्ण तथा ऋ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । छामेर वर्ण पत्ता लगाउन विद्यार्थीलाई भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ऋ, ऊ वर्ण वर्णगोटी दिई ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ३२ को तेस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ऋ वर्ण र मात्रा (ृ) विद्यार्थीलाई दिनुहोस् । रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई ऋ वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

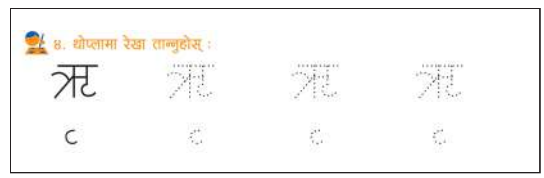

(क) विद्यार्थीलाई थोप्ला जोडी ऋ वर्ण र मात्राको आकृति निर्माण गराउनुहोस् । बालुवामा, हावामा, पिठामा र माटामा पनि वर्ण लेखन पनि गराउनुहोस् ।

(ख) मार्करले सेतो कागजमा ऋ लेखेर भटमास, गहुँका दाना त्यसमा राख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ३३ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी ऋ वर्ण लेखनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) ऋ, ए वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : ऋषिराम, ऋषभ, ऋचा, ऋद्धि, एकतारे, एक, बोलाए, आए, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'ऋषभ र ऋचा' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'ऋषभ र ऋचा' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ऋ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्दलाई पटक पटक उच्चारण र अभ्यास गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् । यस क्रममा अ, आ, इ, ई, उ, ऊ वर्ण प्रयोग भएका शब्दलाई पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै

उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौं भन्नुहोस् । शिक्षकले 'ऋषभ र ऋचा' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएका प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' राखी प्रश्न गरिएको छ, त्यसैले यस्ता प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

४. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

ऋषभ र ऋचा

ऋषभ एक्लै थिए । एकतारे बोकी ऋषिराम आए । ऋषिरामले ऋचालाई पनि बोलाए । उनीहरू मेला घुम्न गए । बाटामा ऋद्धि पनि भेटिइन् । बाटाछेउमा रङ्गीचङ्गी फूल फुलेका रहेछन् । ऋचा र ऋद्धि फूल देखेर रमाए । त्यहाँ धेरै पुतली आए । पुतलीले फूलका रस चुस्न थाले । एक हुल माहुरी पनि आए । तिनले पनि रस चुसे । ऋषभले भने, "आफ्नो रस चुस्दा पनि फूलले किन केही नभनेको होला ?" उत्तर त कसैलाई थाहा थिएन । ऋषिरामले भने, "हिंड, मेलामा धेरै मान्छे हुन्छन् । तिनलाई सोधौंला ।"

(क) ऋषभको घरमा को गए ? (ख) फूल देखेर को को रमाए ?

(ग) ऋषिरामले के भने ?

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'ऋषभ र ऋचा' पाठ सहवाचन गराएर ऋ, ए वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ऋ, ए वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई ऋ, ए वर्णको ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) कक्षामा ऋ, ए वर्णबाट नाम भएका विद्यार्थीलाई हात उठाउन र नाम भन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) ऋ, ए वर्णबाट नाम भएका साथीको नाम भन्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई ऋ वर्ण प्रयोग भएको पाठ बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तुको बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइमा समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) विद्यार्थीलाई चित्रपत्ती वा मोबाइल उपयोग गरी चित्र अवलोकन गराउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेका कुरा शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् । शिक्षकले पनि पाठमा केन्द्रित वर्ण र सो वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ख) ऋषभ र ऋचा पाठको आधारमा चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले वर्णन गरे जस्तै विद्यार्थीलाई पाठ्यपुस्तकमा रहेको चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ३३ को अन्तिम क्रियाकलापमा भएको चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्दै चित्र अनुमान, विषयवस्तु वर्णनका क्रममा व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गर्नुहोस् । सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई चित्र वर्णनको बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) ए वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : एक, एघार, एकतारे, एकदन्त जस्ता शब्द उच्चारण गरी विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् । ती शब्दका पहिलो वर्ण के होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ए वर्ण का आकारमा थोप्ला तानेका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ए वर्णगोटी दिनुहोस् ।ए वर्णगोटीलाई रङ भरेको ए वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् ।विद्यार्थीले ए वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ए वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको तथा आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ऋ वर्ण ए वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । वर्ण छामेर वर्ण पत्ता लगाउन विद्यार्थीलाई भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ऋ, ए वर्णका वर्णगोटी दिनुहोस् र ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ३४ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ए वर्ण र मात्रा (`) विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

ए ए `

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी नाम भन्न र ए वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरणका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

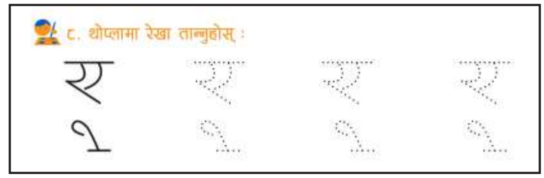

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले उ वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) ए वर्ण र मात्रा कापीमा लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ३४ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी ए वर्ण लेखनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

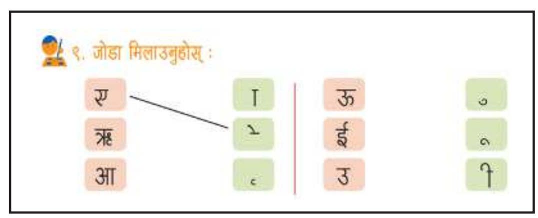

(क) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ए वर्ण र मात्राका गोटीहरू छ्यासमिस गरी विद्यार्थीलाई दिनुहोस् ।

(ख) दिइएको वर्णहरूलाई उच्चारण गर्न अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) वर्ण उच्चारण गर्दै प्रदर्शन गर्दै मात्रा पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(घ) वर्णसँग मिल्ने मात्रा पहिचान गराउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई वर्णपत्ती र काठ वा प्लास्टिकका आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ए वर्ण र मात्रा दिएर अ वर्णको शब्दपत्तीमाथि अ, आ वर्णको शब्दपत्तीमाथि क्रमशः मात्रा राख्न, जोडा मिलाउन र ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती, वाक्यपत्ती वा पत्रपत्रिका दिनुहोस् र अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ए वर्ण तथा मात्रा पहिचान गरी सिसाकलमले सङ्केत गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) वर्ण र मात्रा विद्यार्थीलाई दिई जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ३४ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीको आवश्यकताअनुसार समूह बनाई छ्यासमिस पारिएका वर्णपत्ती र मात्रापत्ती पहिचान गरी समूहमा वर्ण तथा मात्राको जोडा बनाउन लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

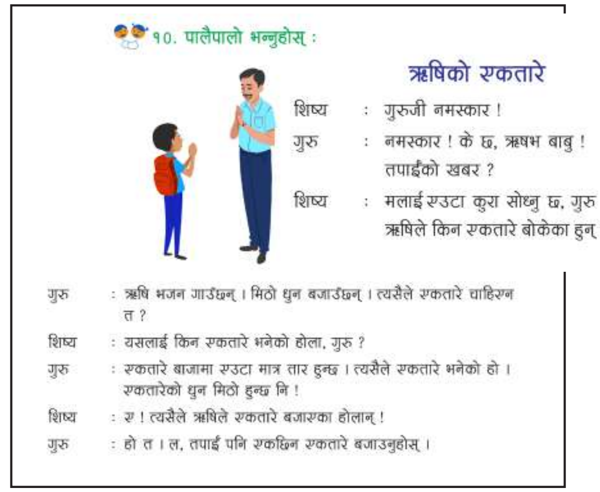

(क) पाठमा प्रयुक्त शब्द ऋ वर्ण र ए वर्णबाट बनेका शब्दपत्ती र चित्रपत्तीरू प्रदर्शन गरेर गुरु र शिष्यको कुराकानी विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् ।

(ख) एकतारे र ऋषिको सम्बन्ध के होला ? ऋषि कस्ता होलान् ? कुन कुन बाजामा तार हुन्छ होला ? एकतारे कसरी बजाउने होला ? जस्ता अनुमान गरेर उत्तर दिने खालका प्रश्न पनि विद्यार्थीलाई सोध्नुहोस् ।

(ग) शिक्षक वा माथिल्लो कक्षाको विद्यार्थीलाई 'ऋषिको एकतारे' पाठ दुई जनालाई सस्वर वाचन गर्न सहयोग माग्नुहोस् र शिक्षकले मोबाइलमा भिडियो रेकर्ड गरी विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् ।

(घ) भिडियोमा भएको कुराकानीमा गुरु र शिष्यले के के कुराकानी गर्नुभयो, छलफल गर्नुहोस् ।

(ङ) भिडियो आंशिक रूपमा प्रदर्शन गर्दै प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । विद्यार्थीबाट प्राप्त प्रतिक्रिया टिपोट गर्नुहोस् ।

(च) पपेट प्रयोग गरी 'ऋषिको एकतारे' पाठलाई कुराकानी गरी विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् । कठपुतलीले के कुरा गरे ? बाजाको नाम के होला ? भजन कसले गाए होला ? जस्ता प्रश्नमा छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ऋ, ए वर्णबाट बनेका शब्द बताउन लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ३४ को 'ऋषिको एकतारे' पाठमा ऋ, ए वर्णबाट बनेका शब्दमा घेरा लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

'ऋषिको एकतारे' पाठमा प्रस्तुत विषयवस्तु र पात्रका बारेमा साथी साथीबिचमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

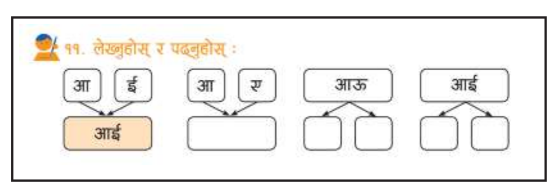

(क) विद्यार्थीलाई तीनचार जनाको समूहमा राख्नुहोस् ।

(ख) समूहका विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ए वर्णका वर्णपत्ती वा वर्णगोटीहरू दिएर ती वर्णबाट दुईभन्दा बढी जोडेर शब्द बनाउन सिकाउनुहोस् । समूहका विद्यार्थीलाई प्रतिस्पर्धा गराउन धेरै शब्द निर्माण गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले निर्माण गरेका शब्दहरू उच्चारण गर्न पनि लगाउनुहोस् । त्यसपछि शिक्षकले शब्दबाट वर्ण छुट्याउन लगाउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले विद्यार्थीलाई दुईओटा वर्ण देखाउन र वर्णको ध्वनि उच्चारण गरेर सुनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेका दुई वर्णलाई अलग अलग लेख्नुहोस् । अलग अलग वर्णलाई जोडेर लेख्नुहोस् र शब्द उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् ।

(घ) शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(अ) शिक्षकले काठको दुईओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटा अ, आ, इ, उ र अर्को ब्लकमा ई, ऊ, ऋ, ए लेख्नुहोस् ।

(आ) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो निधो गर्नुहोस् ।

(ई) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई दुईओटै ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा राख्न लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने समूहमा छलफल गराउनुहोस् । त्यसपछि शब्दबाट वर्ण छुट्याउने अभ्यास पनि गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ३५ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा त्यस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

१२. पढ्नुहोस् र साथीलाई सुनाउनुहोस् :

ऋ	ए	आए	आऊ

(क) विद्यार्थीलाई तीनचार जनाको समूहमा राख्नुहोस् ।

(ख) समूहको कुनै एक विद्यार्थीलाई निर्धारित वर्ण तथा शब्द पढ्न लगाउनुहोस् र अरूलाई सुन्न भन्नुहोस् । यसपछि समूहका सबै जनालाई पालैपालो पढी सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यो क्रियाकलाप चलिरहँदा शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् र उच्चारण गर्न असहज महसुस गरेका विद्यार्थी अनूच्चारण, श्रवण जस्ता थप क्रियाकलाप पनि गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ३५ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पठनमा समस्या भएमा वा दौँतरी अभ्यासलाई असहज मानेमा विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा शिक्षण गर्नुहोस् । शब्दको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणमा समस्या भएमा शब्दपत्तीको उपयोग गरी थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

(क) विद्यार्थीलाई कक्षाकोठाबाट विद्यालयको बाहिरी वातावरणमा लैजानुहोस् । सम्भव भए फूलबारीमा पनि घुमाउन लैजानुहोस् । ती वातावरणमा भएका बिरुवा फूलको समूह अवलोकन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई विभिन्न प्रकारका बिरुवाको पात जम्मा गर्न लगाएर गन्न लगाउनुहोस् । अङ्क गणना गर्दा जोर र बिजोरको पनि अवधारणा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(ग) सबै विद्यार्थीले जम्मा गरेका पातहरू गनेपछि गोलो घेरामा बस्न लगाउनुहोस् र 'मिलिजुली खाए' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाएर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

१३. सुन्नुहोस् र शब्दहरू भन्नुहोस् :

मिलिजुली खाए

एउटा पुतली आयो । उसले फूलहरू गन्यो, एक, दुई, तीन । ऊ एउटा फूलमा गएर बस्यो । एघार माहुरी आए । तिनीहरूले आफू बस्ने घार बनाए । एकतिस कमिला आए । तिनीहरूले आफू बस्ने गोलो बनाए । पुतलीले रोटी ल्यायो । माहुरीले मह ल्याए । कमिलाले चिनी ल्याए । सबैले मिलिजुली रोटी, मह र चिनी खाए ।

एउटा | एक | आए | एघार | गएर

(घ) विद्यार्थीलाई एउटा, एक, आए, एघार, गएर जस्ता ए वर्णबाट बनेका शब्दपत्तीहरू देखाउँदै उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् ।

(ङ) एउटा शब्दलाई वातावरणमा भएका वस्तुसँग जोडी वाक्य भन्न सिकाउनुहोस्, जस्तै : एउटा चरा उड्यो । एउटा भँगेरा आयो । एउटा रुखबाट पात झऱ्यो । वाक्य पालैपालो विद्यार्थीलाई भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पालैपालो क्रमशः अरू शब्दलाई पनि वाक्यमा भन्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(च) यस पाठमा सेरोफेरो र गणित विषय क्षेत्रसँग मिल्ने सिकाइ उपलब्धि र विषयवस्तु पहिचान गरी एकीकृत नमुना शिक्षण योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'मिलिजुली खाए' पाठमा कतिओटा ए वर्ण छन्, गन्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विसङ्केतन शब्दमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी ए वर्णबाट निर्मित शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण (ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

(क) विद्यार्थीलाई वर्ण लेखाइका विभिन्न आधारहरू प्रयोग गरी ए वर्ण लेखनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको मिलाएर लेखे नलेखेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

१४. उस्तै बनाएर कापीमा सार्नुहोस् :

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पृ. स. ३६ को पहिलो पृष्ठको अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

सान्दर्भिक कार्यपत्ती तथा अभ्यासपत्ती निर्माण गरी विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने अवसर दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

(क) विद्यार्थीलाई विभिन्न फूलका आकृति बनाइदिनुहोस् र त्यस आकृतिभित्र अ वर्णदेखि ए वर्णसम्म लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले लेखेका विभिन्न आकृति भित्रका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका अ वर्णदेखि ए वर्णसम्मका गोटी छ्यासमिस गरेर दिनुहोस् र ती वर्णलाई क्रमैसँग मिलाएर देखाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) ती क्रममा राखिएका वर्णगोटी हेरी लेखेर देखाउन लगाउनुहोस् ।

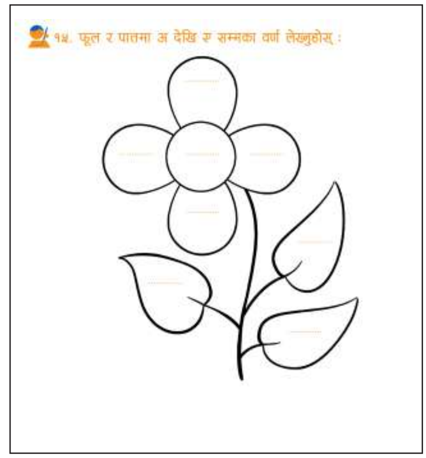

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ३६ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको मिलाएर लेख्न समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी सान्दर्भिक कार्यपत्ती तथा अभ्यासपत्ती निर्माण गरी विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने अवसर दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १६

(क) क्रियाकलापमा तोकिएको पाठ भएको पृष्ठ पल्टाउन लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठमा निर्धारित वर्ण तथा मात्रा पहिचान गरी गोलो घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

> १६. "ऋषभ र ऋचा" पाठमा प्रयोग भएका ऋ र ए वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई निर्धारित वर्ण तथा मात्रा प्रयोग भएका पाठ्यपुस्तक, सन्दर्भ सामग्री तथा पत्रपत्रिकालगायतका पाठ्यसामग्री उपलब्ध गराउनुहोस् र ऋ, ए वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

क्रियाकलापमा ऋ, ए वर्ण पहिचान गरी लेखनमा समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी थप अभ्यास गर्ने अवसर दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १७

(क) विद्यार्थीलाई वर्ण लेखाइका विभिन्न आधारहरू, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा प्रयोग गरी दिइएका वर्ण लेख्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

> १७. क्रम मिलाएर कापीमा सार्नुहोस् र पढ्नुहोस् :
>
> इ | आ | अ | उ | ऋ | ए | ई | ऊ

(ख) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको मिलाएर लेखे नलेखेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ३६ को अन्तिम पृष्ठको अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

क्रम भङ्ग भएका ठाउँमा वर्णानुक्रमअनुसार वर्ण लेखनमा समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी कार्यपत्तीमा विसङ्केतन वर्णको क्रम मिलाएर लेख्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १८

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलापलाई विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेको छ उसैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

मेरो विद्यालय

कार्यघण्टा : १२

परिचय

'मेरो विद्यालय' विषयक्षेत्रमा ऐ, ओ, औ, अं, अः वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूको ध्वनि पहिचान, उच्चारण र प्रयोगसम्बद्ध विषयवस्तु समावेश गरिएको छ । यसअन्तर्गत पहिलो पाठ कक्षाका साथीको नाम पहिचान तथा लेखन, पढाइ तथा लेखाइका विषयवस्तुको उपयोग गर्दै ऐ, ओ वर्णका वर्णगत ध्वनि, वर्ण सङ्केतन तथा विसङ्केतन, वर्ण पठन, श्रुतिबोध र लेखाइमा आधारित छ । यस क्रममा निर्धारित शब्दका सुरुका वर्णगत ध्वनि पहिचान, उच्चारण, अर्थबोध र मौखिक प्रयोग, श्रव्यदृश्यबोध र श्रुतिबोध र लेखाइलाई सन्तुलित रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यस पाठमा श्रव्यदृश्य सामग्रीका आधारमा हाउभाउ र अभिनयसहित मौखिक प्रस्तुतिको नक्कल, आश्चर्य, उत्सुकता, घृणा, चिन्ता, हर्ष जस्ता संवेगात्मक अभिव्यक्ति बुझेर प्रतिक्रिया, सङ्केतक (थोप्ला, सङ्केत, वर्ण र अङ्क) बाट निर्धारित वर्ण तथा मात्राको ढाँचा निर्माण, सङ्केतन र विसङ्केतन, परिचित वस्तु र चित्रहरूको समूहसम्बद्ध विषयवस्तुमा आधारित छ । दोस्रो पाठमा पहिलो पाठका विषयवस्तुका अतिरिक्त निर्धारित विषयक्षेत्र तथा वर्णक्रममा आधारित भई औ, अं, अः वर्णका वर्णगत ध्वनि, वर्ण सङ्केतन तथा विसङ्केतन, वर्ण पठन, श्रुतिबोध र लेखाइ एवम् विषयक्षेत्रगत विषयवस्तुमा आधारित मूल्याङ्कन क्रियाकलापसमेत समावेश गरिएको छ ।

उपर्युक्त पाठहरूमा वर्णक्रम र दैनिक प्रयोगमा आउने शब्द, लब्ध शब्द, शीर्ष शब्द तथा विसङ्केतक शब्दको उच्चारण र अर्थबोध, स्वरवर्ण, विसङ्केतक र लब्ध शब्द पठन, स्थानीय परिवेश, पाठको परिवेश र आफ्नो अनुभवबारे छलफल, शीर्षक, चित्र, परिवेश र सन्दर्भका आधारमा प्रश्नोत्तर, पाठका आधारमा पात्र र घटना पहिचान गरी वर्णन, विभिन्न आकृति/सङ्केत, पठित वर्ण, विसङ्केतक शब्द तथा लब्ध शब्दको अनुलेखन तथा श्रुतिलेखन, पूर्णविराम, अल्पविराम र प्रश्नवाचक चिह्नको प्रयोग गरी मौखिक अभिव्यक्ति सिप विकास गराउने उद्देश्य राखिएको छ ।

पाठ ८

१. सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	ऐ वर्ण र 'ै' मात्रा	सञ्चार सिप (S3.1)	३	३९,४०
३	ओ वर्ण र 'ो' मात्रा	दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) सहकार्य सिप (S3.2) प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2)	३	४१,४२

२. सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरणका आधार र सिकाइ सामग्रीको पूर्वतयारी :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		चित्र, पोस्टर, पुस्तकको चित्र
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		चित्रपत्ती, पेन्सिल, इरेजर, शब्दपत्ती, वर्णपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, भटमासका दाना, ससाना ढुङ्गा
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		शब्दपत्ती, वर्णपत्ती, मात्रापत्ती दैनिक प्रयोगका सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		चित्रपत्ती, पेन्सिल, इरेजर, शब्दपत्ती, वर्णपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, भटमासका दाना, ससाना ढुङ्गा
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी, सिसाकलम, इरेजर, चित्रपत्ती, दैनिक प्रयोगका सामग्री
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		पुस्तकको चित्र, पाठ
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, शब्दपत्ती, वर्णपत्ती, मात्रापत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, शब्दपत्ती, वर्णपत्ती, मात्रापत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, शब्दपत्ती, वर्णपत्ती, मात्रापत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, कापी

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'ऐना देखिन् रे' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

ऐना देखिन् रे

सानी सानी मुसीले, ऐना देखिन् रे
बिरालीले कापीमा, ऐकार लेखिन् रे
साना साना बुटामा, पाक्यो ऐँसेलु
ठुला ठुला रुखमा, आयो ऐँजेरु ।
सानी सानी मुसी त, झरिन् ओराली
ओदान खोज्न दौडिछन्, सुरी बिराली
ओडारछेउ दुवैले, देखे ओखल
ओखती हो भनेर, खाए ओखर ।

(ख) विद्यार्थीलाई खेलबाट मनोरञ्जन गराएर विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् ।

खेल खेल्ने तरिका : विद्यार्थीलाई दुई जनाको जोडी बनाउनुहोस् । सबै जोडी विद्यार्थीलाई एकआपसमा आमनेसामने उभिन भन्नुहोस् र निम्नानुसारका जस्तै प्रश्न सोध्न लगाउनुहोस् :

ऐना कसले कसले हेर्नु भएको छ ?

ऐनामा के देखिन्छ ?

सम्भावित उत्तर : ऐना हेर्दा जे जे गऱ्यो, त्यही देखिन्छ ।

दुई जनाको जोडीमध्ये एक जना ऐना बन्ने र अर्को ऐना हेर्ने मानिस । मानिसले ऐना हेर्दा के के गर्छ, ऐनाले पनि त्यसै गर्ने भनेर पालैपालो ऐना हुन लगाएर रमाइलो खेल खेलाउनुहोस् । खेल खेलेपछि खेलमा के के भयो ? खेल कस्तो लाग्यो ? जस्ता ऐनाको बारेमा प्रश्नोत्तर गरेर 'ऐना देखिन् रे' कविता गाउन उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित ऐना, ऐकार, ऐँसेलु, ऐँजेरु, ओखल, ओखर, ओराली शब्दलाई लक्षित गर्दै बाल लयमा वाचन गर्नुहोस् ।

(घ) कविता वाचन गर्दा माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थी वा एक जना शिक्षकको सहयोग लिनुहोस् । विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहको नेतृत्व आफैँले गर्नुहोस् र अर्को समूहको नेतृत्व माथिल्लो कक्षाको विद्यार्थी वा सहयोगी शिक्षकलाई गराउनुहोस् ।

(ङ) 'ऐना देखिन् रे' कविता चार्ट प्रदर्शन गरेर कवितालाई दुई भागमा गाउने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

पहिलो समूहले	:	**सानी सानी मुसीले**	**पहिलो समूह**	:	**साना साना बुटामा**
दोस्रो समूहले	:	**ऐना देखिन रे**	**दोस्रो समूह**	:	**पाक्यो ऐँसेलु**
पहिलो समूहले	:	**बिरालीले कापीमा**	**पहिलो समूह**	:	**ठुला ठुला रुखमा**
दोस्रो समूहले	:	**ऐकार लेखिन् रे**	**दोस्रो समूह**	:	**आयो ऐँजेरु**

(च) कविता वाचनपछि प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । सानी मुसीले के देखिन् ? कापीमा बिरालीले के लेखिन् ? समूहका सबैले एकैचोटी प्रश्न सोध्ने, एकैचोटी उत्तर दिने जस्ता क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(छ) कविता शिक्षणका क्रममा अन्य विषयका सिकाइ उपलब्धिलाई समेत ख्याल गरी एकीकृत शिक्षण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'ऐना देखिन् रे' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा ऐ, ओ वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) कवितामा भएका ऐ, ओ वर्ण देखाएर उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन तथा उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीलाई मोबाइल, मल्टिमिडिया वा चित्रपत्ती माध्यमबाट पाठ्य तथा कार्यपुस्तक को उपयोग गरी पृ. स. ३९ को चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्रमा भएको कुरा विद्यार्थीलाई वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । चित्र वर्णन गर्दा अनुमान, पूर्वानुमानसमेत गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई ऐ, ओ वर्णबाट बनेका शब्दलाई वाक्यमा भन्नसमेत यो पाठमा सिकाउनुपर्ने भएकाले चित्र वर्णन गर्दा वा गराउँदा ऐ, ओ वर्णबाट बनेका शब्दलाई पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै ऐ, ओ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस्, जस्तै : ऋषिले औषधी केमा कुट्दै छन् ? कुटीको भित्तामा के झुन्ड्याएको छ ? जङ्गलको बिचमा के देखिन्छ ?

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर ऐ, ओ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

जङ्गलमा ऋषिको सानो कुटी थियो । कुटीमा ऋषि बस्थे । ऋषि मिहिनेती थिए । ऋषिको कुटीवरिपरि बिरुवा छन् । उनी काम सकेपछि ऐना हेर्छन् । अनुहार सफा गर्छन् । कुटीनजिकै ओडारभित्र अगेनो छ । अगेनामा ओदान छ । उनले ओदानमा खाना पकाउँछन् । ऋषिले मिठो मानेर ओडारमा खाना खान्छन् । फेरि बोटबिरुवा ओखलमा कुटेर औषधी बनाउन थाल्छन् । ऋषिले कुन कुन बिरुवाको औषधी बनाए होला......?

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ३९ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्रबोधमा समस्या भएमा सहपाठी शिक्षण र अभ्यास, व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) ऐ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : ऐरावत, ऐना, ऐंसेलु, ऐया जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि ऐना ऐ, ऐरावत ऐ, ऐया ऐ भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ऐ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ऐ वर्णगोटी दिनुहोस् । ऐ वर्णगोटीलाई रङ भरेको ऐ वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ऐ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ऐ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ऐ वर्ण, उ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ऐ, उ वर्णका वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४० को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ऐ वर्ण र मात्रा (ै) विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

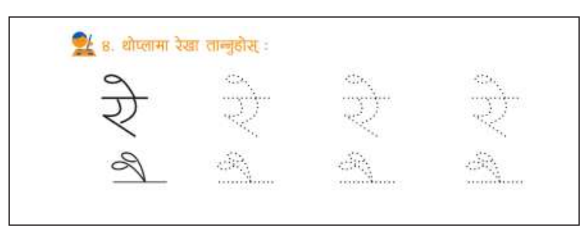

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले ए वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले फोटोकपी पेपरलाई आधा गर्नुहोस् । पेपरमा माड, गम वा फेबिकोलले ऐ बनाएर सबै विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । पेपरमाथि बालुवा छर्न लगाउनुहोस् । बालुवा छर्दा पेपरको पुरै भागमा छर्न लगाउनुहोस् । एकछिन घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् । घामले सुकेपछि हल्कासँग बालुवा झार्नुहोस् । नतिजा के भयो भनी अवलोकन गर्न लगाउनुहोस् । सम्भावित नतिजा बालुवाबाट पेपरमा ऐ बन्छ । ऐ ध्वनि उच्चारण गरेर प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ४० को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) ऐ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : ऐरावत, ऐना, ऐँसेलुका चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'मैना' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् । ऐरावत, ऐया, मैना र ऐना हेर्दै शब्दलाई शब्दको पुनरावृत्तिका रूपमा उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'मैना' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ऐ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण अभ्यास कक्षामा पटक पटक सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन तथा सहवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(ग) पाठमा प्रयुक्त चित्र देखाउँदै ऐ वर्णबाट बनेका शब्दहरू प्रयोग गरी चित्र कथा सुनाउनुहोस् । ऐ ध्वनि र वर्णको आधारमा धेरैभन्दा धेरै शब्दहरूको बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) बालबालिकाले पाठ सुनेर प्रश्नोत्तरका आधारमा यकिन गरेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले 'मैना' पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) प्रश्नोत्तर गर्दा ऐ वर्णबाट बन्ने शब्दलाई विशेष लक्षित गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण (ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) ओ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : ओठ, ओदान, ओखल, ओखती, ओडार, ओराली जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि ओठ ओ, ओदान ओ, ओखल ओ, ओखती ओ, ओडार ओ, ओराली ओ भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ओ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ओ वर्णगोटी दिनुहोस् । ओ वर्णगोटीलाई रङ भरेको ओ वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ओ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ओ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ऐ, ओ वर्णका गोटी एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ऐ वर्ण र ओ वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४१ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ओ वर्ण र मात्रा (ो) विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

ओ   ओ   ो

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान तथा उच्चारणमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा समस्या भएका विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान र उच्चारण गर्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

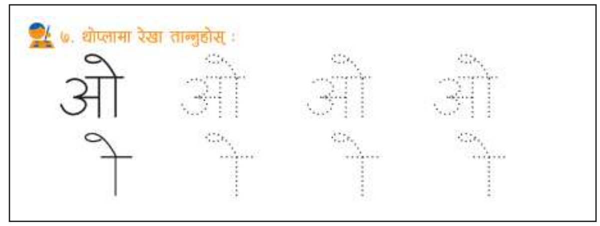

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले ओ वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई फोटोकपी पेपर आधा गरेर त्यसमा फेबिकोलले ओ लेखिदिनुहोस् र रङ्गीन पेपरलाई पन्चिङ गरेको कागजको टीका दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई सो टीकालाई फेबिकोलमा लहर मिलाएर टाँस्न लगाउनुहोस् । नतिजा के भयो, प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् र ओ ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । टीका टाँसेर बनाएको ओ वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४१ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा आवश्यक रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

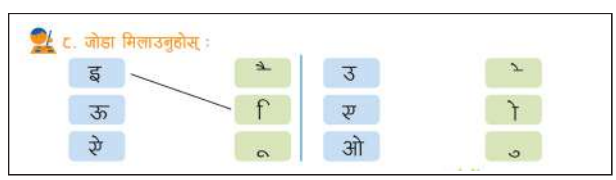

(क) विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्रा पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : आ, इ, इ, उ, ए, ऐ, ओ, अ, ा, ि, ी, ु, े, ै, ो प्लास्टिक वा काठका टुक्राहरू, वर्ण र मात्रापत्तीहरू सङ्कलन गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्राहरू प्लास्टिक वा काठका टुक्राहरूबाट पहिचान र पुनरवलोकन गर्नुहोस् र खेलका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(घ) निम्नानुसारका तरिकाको उपयोग गरी खेल खेलाउनुहोस् :

(अ) विद्यार्थीहरूको सङ्ख्याका आधारमा चारओटा समूह बनाउनुहोस् । यदि विद्यार्थी सङ्ख्या धेरै वा थोरै छन् भने सोहीअनुसार समूह बनाउनुहोस् ।

(आ) समूहका बिचमा शब्दपत्ती र वर्णपत्तीलाई लहरमा घोप्ट्याएर राख्नुहोस् ।

(इ) समूहबाट कसले पहिला खेल्ने हो पालो निर्धारण गर्नुहोस् ।

(ई) पहिला खेल्ने विद्यार्थीलाई एउटा चित्रपत्ती र अर्को वर्णपत्ती उल्टाउन लगाउनुहोस्, जस्तै : आ वर्णपत्तीसँगै ा मात्रापत्ती पल्टाएमा जित हुन्छ । जित्ने विद्यार्थीले जितेको शब्दपत्ती र चित्रपत्ती राख्न पाउने र खेलको अन्त्यमा जुन खेलाडीका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती धेरै हुन्छन् उसले खेलमा जित हासिल गर्छ ।

यस खेल खेलाउँदा खेल खेल्ने र खेल हेर्ने दुवै समूहका विद्यार्थीलाई वर्ण र चित्रको सम्बन्धबारे सिक्ने मौका मिल्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४१ को तेस्रो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्रा पत्ता लगाउन समस्या भएमा विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्राको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणको नै सिकाइ नभएको अवस्था रहेकाले वर्ण तथा मात्राको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणसम्बन्धी अभ्यास पुनः गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

९. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

ओठमा ओखती

ओखरको बोटछेउमा ओडार थियो । ओडारमा ओस पर्थ्यो । त्यसैले ओडार चिप्लो थियो । ओडारका छेउमा एउटा स्याल बस्थ्यो । एक दिन स्याल ओडारमा गयो । ऊ चिप्लिएर लड्यो । स्यालको ओठमा चोट लाग्यो । ऊ ओखती खोज्न ओरालो लाग्यो । स्याल ओझा काकाका पिँढीमा पुग्यो । उसले ओभानो सुकुल देख्यो । स्याल सुकुलमा सुत्यो । उसले ओदानमाथि ओलनको भाँडो देख्यो । ओझा काका आउँदा ओलन थिएन । ओलन कहाँ गयो होला ?

(क) ओडार कस्तो थियो ? (ख) स्याल किन ओरालो लाग्यो ?

(ग) ओदानमा के थियो ? (घ) ओलन कहाँ गयो होला ?

(क) ओ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : ओठ, ओखल, ओखती, ओदान, ओडार, ओराली शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'ओठमा ओखती' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'ओठमा ओखती' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ओ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण अभ्यास कक्षामा पटक पटक सुनाउनुहोस् । यस क्रममा अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ऐ, ओ वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'ओठमा ओखती' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित रहेर उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित विषयवस्तु भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'ओठमा ओखती' पाठ अनुवाचन गराएर ओ वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ओ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा ओ वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागिता नभएर

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) विद्यार्थीलाई तीनचार जनाको समूहमा राख्नुहोस् ।

(ख) समूहका विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ए, ऐ, ओ वर्णका वर्णपत्ती वा वर्णगोटीहरू दिएर ती वर्णबाट दुईभन्दा बढी जोडेर शब्द बनाउन सिकाउनुहोस् । समूहका विद्यार्थीलाई प्रतिस्पर्धा गराउन धेरै शब्द निर्माण गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले निर्माण गरेका शब्दहरू उच्चारण गर्न पनि लगाउनुहोस् । त्यसपछि शिक्षकले शब्दबाट वर्ण छुट्याउन लगाउनुहोस् ।

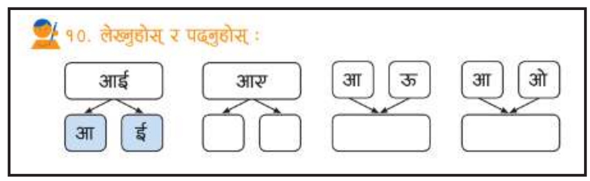

(ग) शिक्षकले विद्यार्थीलाई दुईओटा वर्ण देखाउन र वर्णको ध्वनि उच्चारण गरेर सुनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेका दुई वर्णलाई अलग अलग लेख्नुहोस् । अलग अलग वर्णलाई जोडेर लेख्नुहोस् र शब्द उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् ।

(घ) शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(अ) शिक्षकले काठको दुईओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटा अ, आ, इ, ई, उ र अर्को ब्लकमा ऊ, ऋ, ए, ऐ, ओ लेख्नुहोस् ।

(आ) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(ई) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई दुईओटै ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफरेर भुइँमा राख्न लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो जोडेर लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ४२ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा त्यसस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् । तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) यस अभ्यासमा विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गरी शब्दभण्डारमा वृद्धि गर्ने क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीले अ वर्णदेखि ओ वर्णसम्म सिकिसकेका छन् । ती वर्ण जोडेर शब्द निर्माण गर्न पनि सक्ने भएका छन् । अब वाक्य निर्माण गरी ठिक क्रियापद पहिचान गरी लेख्न सिकाउनुहोस् ।

> ११. शिक्षकले भनेको सुनेर खाली ठाउँमा मिल्ने शब्द लेख्नुहोस् :
>
> आई आऊ आए आओ
>
> (क) बहिनी .... । (ख) अनिसा .... ।
>
> (ग) अमर र अनिसा .... । (घ) सबै जना .... ।

(ख) विद्यार्थीलाई अ वर्णदेखि ओ वर्णसम्मका वर्ण जोडेर बन्न सक्ने क्रियापद शब्दका शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी उच्चारण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : आई

> विद्यार्थीलाई प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । को आई ? बहिनी आई । अनिसा आई । कमला आई । सुप्रिया आई । जस्ता अभ्यास गराएर सबै क्रियापदका शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) क्रियापदका शब्दपत्तीलाई शैक्षणिक पाटीमा टाँसेर आधा वाक्य शिक्षकले भन्नुहोस् र विद्यार्थीलाई प्रदर्शन गरिएका क्रियापद हेरी वाक्य पूरा गर्ने अवसर दिनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ४२ को दोस्रो क्रियाकलाप चित्र वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले चित्र वर्णन गर्दा भनेका शब्द वाक्य ध्यानपूर्वक सुन्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान गरी लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विषयवस्तु बोध नभएका कारण समस्या भएमा सन्दर्भ र आशय बुझाई कार्य सम्पादन गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् । उनीहरूलाई यस्तै अन्य उदाहरणमा आधारित भई थप अभ्यास गर्ने मौका प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) विद्यार्थीलाई वर्ण लेखाइका विभिन्न आधारहरू प्रयोग गरी ऐ, ओ र विसङ्केतन शब्द लेख्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

> १२. सार्नुहोस् र पढ्नुहोस् :
>
> ऐ ओ आओ
>
> ....

(ख) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको मिलाएर लेखे नलेखेको अवलोकन गर्नुहोस् । वर्ण शब्द लेखेपछि पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पृ. स. ४२ को तेस्रो क्रियाकलाप अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

> १३. आफ्नो र दुई जना साथीको नाम कापीमा लेखी शिक्षकलाई देखाउनुहोस् ।

(क) विद्यार्थीलाई वर्ण लेखाइका विभिन्न आधारहरू प्रयोग गरी स्वतन्त्र लेखनको पनि अवसर दिनुहोस् । यसरी स्वतन्त्र लेखनको क्रममा साथीको नाम, शिक्षकको नाम र आमाबुबाको नाम पनि हुन सक्छ ।

(ख) नाम लेख्दा कापीको हारमा डिको मिलाएर लेखे नलेखेको अवलोकन गर्नुहोस् । नाम लेखेपछि पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पृ. स. ४२ को तेस्रो क्रियाकलाप अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई आफ्नो र साथीको नाम लेख्न समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

पाठ ९

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र.स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	औ वर्ण र 'ौ' मात्रा	सञ्चार सिप (S3.1) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) सहकार्य सिप (S3.2) प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2)	२	४३, ४४
२	अं वर्ण र शिरबिन्दु		३	४४, ४५, ४६
३	विषय क्षेत्रगत मूल्याङ्कन		१	४७, ४८

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरणका आधार र सिकाइ सामग्रीको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		चित्र, पोस्टर, पुस्तकको चित्र
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		चित्रपत्ती, पेन्सिल, इरेजर, शब्दपत्ती, वर्णपत्ती, ब्लक अक्षर
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, भटमासका दाना, ससाना ढुङ्गा
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		पुस्तकको चित्र, श्रव्य सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		शब्दपत्ती, वर्णपत्ती, मात्रापत्ती दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, भटमास दाना, ससाना ढुङ्गा
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी, सिसाकलम, इरेजर, चित्रपत्ती, दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, मसिना ढुङ्गाका गोटी, सिसाकलम, इरेजर, चित्रपत्ती, दैनिक प्रयोगका सामग्री
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		शब्दपत्ती, वर्णपत्ती, मात्रापत्ती दैनिक प्रयोगका सामग्री
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		वर्ण र शब्दपत्ती, मात्रापत्ती
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर, शब्दपत्ती, वर्णपत्ती, मात्रापत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		पेन्सिल, इरेजर,

३. सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'औजारले समाऊ' कविता वा त्यसको कविता चार्ट प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) कविता वाचन गर्दा प्रयुक्त शब्द औषधी, औजार, औधी, औलो, औंला, औंसा शब्दमा प्रयोग भएका औ वर्णलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(ग) लक्षित औ वर्णको शब्दपत्ती प्रदर्शन गरेर औ वर्णबाट बनेका शब्दहरू उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यसरी शब्द उच्चारण गर्दै गर्दा वर्णपत्ती देखाउँदै 'औजारले समाऊ' कविता लययुक्त सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'औजारले समाऊ' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कविताका हरफमा कतिओटा औ वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई कविता वाचनमा समस्या भएमा सहपाठीको सहयोग लिई अनुवाचन, अभिभावकको सहयोग लिई अनुवाचन, उपलब्ध सामग्रीको उपयोग गरी कविता श्रवण तथा लयबोध, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीलाई मोबाइल, मल्टिमिडिया वा चित्रपत्तीको माध्यमबाट पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४३ को चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्रमा भएका विषयवस्तु विद्यार्थीलाई वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । चित्र वर्णन गर्दा अनुमान, पूर्वानुमानसमेत गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई ऐ, ओ वर्णबाट बनेका शब्दलाई वाक्यमा भन्नसमेत यो पाठमा सिकाउनुपर्ने भएकाले चित्र वर्णन गर्दा वा गराउँदा ऐ, ओ वर्णबाट बनेका शब्दलाई धेरै पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै औ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस्, जस्तै : चित्रमा अनिसाले बुबालाई के गर्दै छिन् ? बुबाको औंलामा कसरी चोट लागेछ ? बोतलभित्र के छ होला ?

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर औ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

अनिसाको बुबाको नाम उमाकान्त हो । उमाकान्त कोदाली बोकेर खेतमा गए । खेतमा काम गरे । काम गर्दागर्दै एक्कासि कोदालीले उनको औँला काट्यो । काम गर्नुभन्दा पहिले काम गर्ने औजार ठिक छ कि छैन उनले हेरेका थिएनन् । जथाभावी औजार चलाउँदा चोटपटक लाग्ने रहेछ भन्ने बल्ल थाहा पाए । उनले अनिसालाई बोलाए । अनिसाले औषधी झिकिन् । अनिसाले औँलामा औषधी लगाइदिइन् । बुबा खुसी भए । अनिसालाई धन्यवाद दिए ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४३ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र वर्णन वाचनमा समस्या भएमा तोकिएका शब्द प्रयोग भएका सन्दर्भ, घटना तथा कथाकथन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

३. शब्द सुनी भन्नुहोस् र औ वर्ण चिनेर गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् :

औलो	औ	औतारी
औषधी		औधी
औजार		ओदान
ओखल		औसत

(क) औ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : औलो, औषधी, औजार, औतारी जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि औलौ औ, औषधी औ, औजार औ, औतारी औ, भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले औ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका औ वर्णगोटी दिनुहोस् । औ वर्णगोटीलाई रङ भरेको औ वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले औ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका औ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ओ वर्ण र औ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ओ वर्ण र औ वर्ण वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ४४ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने औ वर्ण र मात्रा (ौ) विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

औ औ ौ

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

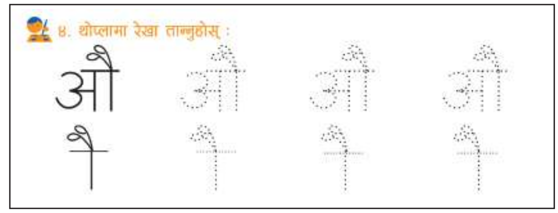

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले औ वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई फोटोकपी पेपर आधा गरेर त्यसमा माड, गम वा फेबिकोलले औ लेखिदिनुहोस् र रातो दाल वा गेडागुडी दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई सो रातो दाल वा गेडागुडीलाई फेबिकोलमा लहर मिलाएर टाँस्न लगाउनुहोस् । नतिजा के भयो, सोध्नुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । औ ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । रातो दाल वा गेडाड्डी टाँसेर बनाएको औ वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ४४ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) ओ, औ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : ओदान, ओमकार, औजार, औधी, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'ओदानको खुट्टो' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'ओदानको खुट्टो' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ओ, औ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् । यस क्रममा अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ऐ, ओ, औ वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन तथा सहवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'ओदानमा खुट्टो' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'ओदानमा खुट्टो' पाठ सहवाचन गराएर ओ वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ओ औ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा ओ औ वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तुको बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) ओ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : अंश, अंशु, अंशुमाला, अंशुवर्मा जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि अंश अं, अंशु अं, अंशुमाला अं, अंशुवर्मा अं, भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले अं वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ओ वर्णगोटी दिनुहोस् । अं वर्णगोटीलाई रङ भरेको अं वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले अं वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई औ वर्ण र अं वर्ण वर्णगोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ४५ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने अं वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

अं अं

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा समस्या भएका विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान र उच्चारण गर्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

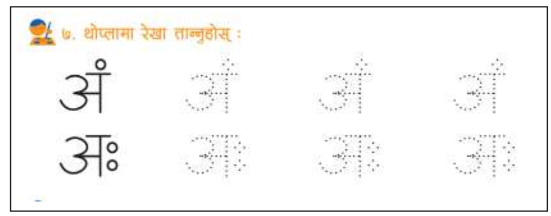

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले अं, अः वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई फोटोकपी पेपर आधा गरेर त्यसमा फेबिकोलले अं, अः लेखिदिनुहोस् र हरिया पातका टुक्रा दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई सो हरिया पातका टुक्रालाई फेबिकोलमा लहर मिलाएर टाँस्न लगाउनुहोस् । नतिजा के भयो, सोध्नुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । अं, अः ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । हरिया पातका टुक्रा टासेर बनाएको अं, अः वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४५ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

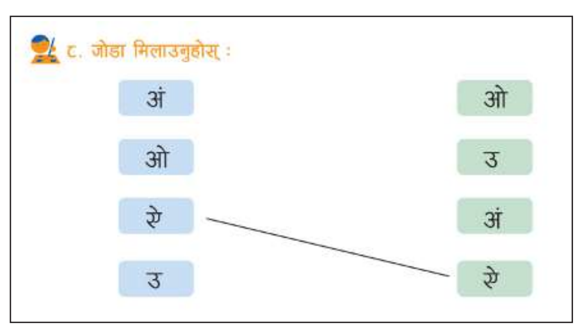

(क) विद्यार्थीलाई स्वरवर्णका आकार पहिचान गरी ध्वनि उच्चारण गर्ने खालका क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ख) अ वर्णदेखि अं वर्णसम्मका वर्णपत्ती, काठ वा प्लास्टिकका स्वरवर्णहरू दुई सेट छ्यासमिस गरेर विद्यार्थीलाई दिनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई दिएको वर्णका आकार हेरी उस्तै उस्तै वर्णहरूको जोडी मिलाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीले मिलाएको जोडा अवलोकन गरी वर्ण चिन्ने खेल खेलाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४५ को तेस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्रा पत्ता लगाउन समस्या भएमा विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्राको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणको नै सिकाइ नभएको अवस्था रहेकाले वर्ण तथा मात्राको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणसम्बन्धी अभ्यास पुनः गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) विद्यार्थीलाई वर्ण लेखाइका विभिन्न आधारहरू प्रयोग गरी स्वरवर्ण र विसङ्केतन वर्ण लेख्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको मिलाएर लेखे नलेखेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

९. कापीमा सार्नुहोस् :

३ | अ | आ | ओ | औ

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पृ. स. ४५ को अन्तिम पृष्ठको अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा समस्या भएका विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान र उच्चारण गर्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) विद्यार्थीलाई विभिन्न स्वर वर्णलाई मुख बन्द गरेर आवाज निकाल्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि कस्तो आवाज आयो ? आवाज निकाल्न कत्तिको सजिलो भयो भन्दै तीनचार पटक अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) मुखबन्द गर्दा पनि निस्कने अं ध्वनिबाट बन्ने विभिन्न शब्दहरू उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् ।

(ग) 'अंशु र अंशुमा' पाठमा भएका अं ध्वनिबाट बनेका शब्दपत्ती देखाउँदै वाक्य सुनाउनुहोस् ।

१०. सुन्नुहोस् र शब्दहरू भन्नुहोस् :

अंशु र अंशुमा

अंशु र अंशुमा पुस्तकालय गए । अंशुमाले एउटा पुस्तक झिकिन् । पुस्तक पढ्दै अंशुमा र अंशुले कुराकानी गरे । अंशुले सोधिन्, "संसारमा पौडने चरा पनि हुन्छनत् ?" अंशुमाले उत्तर दिइन्, "हुन्छन् नि ! हाँस देखेका छैनौ तिमीले ? हाँसलाई हंस पनि भन्छन् । यो पौडने चरा हो ।"

अंशु | अंशुमा | हंस

(घ) अंशु र अंशुमाको कुराकानीसँगै प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । धेरैभन्दा धेरै नासिक्य ध्वनिबाट बनेका शब्दहरू सुनाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'अंशु र अंशुमा' पाठमा कतिओटा अं वर्ण छन्, गन्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विसङ्केतन शब्दमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण (ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएका शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) विद्यार्थीलाई दुईओटा समूह बनाउनुहोस् ।

(ख) समूहलाई कम्तीमा पाँच पाँच सेट स्वर वर्णपत्ती वा काठ प्लास्टिकका स्वरवर्ण वितरण गर्नुहोस् र ती वर्णहरूबाट धेरैभन्दा धेरै शब्द निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

११. पढ्नुहोस् र साथीलाई सुनाउनुहोस् :

ऊ आऊ आई आए आओ ऊ आई ।

(ग) जुन समूहले धेरै शब्द निर्माण गर्न सक्छन्, सो समूहको खेलमा जित हुन्छ भनेर उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पालैपालो पृ. स. ४६ को दोस्रो क्रियाकलाप पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पठनमा समस्या भएमा दौँतरी अभ्यासलाई असहज मानेका विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा शिक्षण गर्नुहोस् । शब्दको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणमा समस्या भएमा शब्दपत्ती, चित्रपत्ती तथा शब्दचित्रपत्तीको उपयोग गरी थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) विद्यार्थीलाई चार समूहमा बाँड्नुहोस् ।

(ख) समूहलाई कम्तीमा एक एक सेट स्वर वर्णपत्ती वा काठ वा प्लास्टिकका स्वर वर्ण छ्यासमिस गरी वितरण गरी दिनुहोस् ।

१२. अ देखि अः सम्म क्रम मिलाएर लेख्नुहोस् र पढ्नुहोस् :

ओ अ अः आ इ ए ई ऊ ऋ ऐ उ औ अं

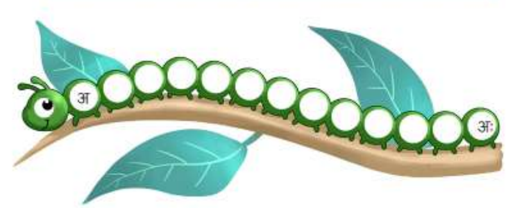

(ग) समूहका साथी मिलेर अ वर्णदेखि अं वर्णसम्म क्रम मिलाएर देखाउन भन्नुहोस् । कुन समूहले थोरै समयमा वर्णलाई क्रममा मिलाउन सक्छ सो समूहले खेल जित्छ भनेर उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(घ) शिक्षकले घडी हेरी खेल सुरु भएको सङ्केत गर्नुहोस् र खेल अवलोकन गर्नुहोस् । थोरै समयमा वर्णलाई क्रममा मिलाउने समूहलाई विजेता घोषणा गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पृ. स. ४६ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलाप विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेका छन् उनीहरूलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

हाम्रो वातावरण

कार्यघण्टा : २०

परिचय

'हाम्रो वातावरण' विषयक्षेत्रमा क वर्ण र यसको बाह्रखरीका वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूको ध्वनि पहिचान, उच्चारण र प्रयोगसम्बद्ध विषयवस्तु समावेश गरिएको छ । यो विषयक्षेत्र दैनिक प्रयोगमा आउने शब्द, शीर्ष शब्द, लब्ध शब्द र विसङ्केतक शब्द प्रयोग गरी आफ्नो वातावरण सम्बद्ध विषयवस्तु पहिचान र वर्णन, क वर्ण र यसको बाह्रखरीका वर्ण प्रयोग भएका शब्द सुरुका वर्णगत ध्वनि पहिचान र उच्चारण, पदसङ्गति र क्रियाका कालको प्रयोगको सचेततासहितको भाषिक अभिव्यक्तिसँग सम्बद्ध विषयवस्तुमा आधारित छ । यस क्रममा निर्धारित शब्दका निर्धारित वर्णगत ध्वनि पहिचान, उच्चारण, अर्थबोध र मौखिक प्रयोग, श्रव्यदृश्यबोध र श्रुतिबोध तथा लेखाइलाई सन्तुलित रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसअन्तर्गत पहिलो पाठमा श्रव्यदृश्य सामग्रीका आधारमा हाउभाउ र अभिनयसहित मौखिक प्रस्तुतिको नक्कल, आश्चर्य, उत्सुकता, घृणा, चिन्ता, हर्ष जस्ता संवेगात्मक अभिव्यक्ति बुझेर प्रतिक्रिया, सङ्केतक (थोप्ला, सङ्केत, वर्ण र अङ्क) बाट क वर्णको ढाँचा निर्माण, सङ्केतन, विसङ्केतन तथा प्रयोगसम्बद्ध विषयवस्तुमा आधारित छ । पहिलो पाठका विषयवस्तुका अतिरिक्त दोस्रो पाठमा पाठ्यक्रममा का, कि, की वर्ण, तेस्रो पाठमा कु, कू, कृ, के वर्ण र चौथो पाठमा कै, को, कौ, कं वर्णका वर्णगत ध्वनि, वर्ण सङ्केतन तथा विसङ्केतन, वर्ण पठन, श्रुतिबोध र लेखाइ एवम् विषयक्षेत्रगत विषयवस्तुमा आधारित मूल्याङ्कन क्रियाकलापसमेत समावेश गरिएको छ ।

उपर्युक्त पाठहरूमा विद्यार्थीले आफ्नो वरपरका परिवेश, गतिविधि र वातावरणलाई उपयोग गर्दै भाषा प्रयोग र सञ्चारका क्रममा विद्यार्थीले क-कः वर्णको पहिचान र प्रयोग, वर्णगत ध्वनि पहिचान, सङ्केतन, विसङ्केतन तथा लेखन, पठित वर्णसँग मात्राको सम्बन्ध स्थापना, अनुमान र समस्या पहिचानसहित मौखिक प्रस्तुति, आश्चर्य, उत्सुकता र उमङ्ग जस्ता संवेगात्मक अभिव्यक्ति बुझेर प्रतिक्रिया, शीर्षक तथा चित्रबारे पूर्वानुमान वा अनुमान, पाठगत पात्र, कार्य वा घटना पहिचान र वर्णन, विसङ्केतन तथा लब्ध शब्द पठन तथा लेखन, थोप्ला जोडी आकृति वा चित्र निर्माण र मौखिक एवम् लिखित अभिव्यक्ति सिप विकास गराउने उद्देश्य राखिएको छ ।

पाठ १०

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	क वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) रचनात्मक सोच सिप (S1.3) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) सक्रियतापूर्वक सुन्ने (S3.4) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) सूचना साक्षरता सिप (S4.4)	३	४९, ५०, ५१

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, फर्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी)
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
पठनबोध	दौंतरी सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, लप्सीको बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'करेसामा कविता' मा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा 'क' वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी करेसाबारी, काउली, कोदालो, कविता, कविर जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

करेसामा कविता

कवितालाई डाकी, करेसामा काकी
रोप्नुहुन्छ काउली, कपकप खाउली
कवितालाई देखी, कमल पनि आए
कमिलाका ताँती, देखेर ती रमाए ।
कबिना र कबिर, कताबाट आए ?
करुवाको पानी, कलकली खाए
करेसामा फुलेका, फूल कति कति
फूल रोप्ने कविता, कति धेरै जाती ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'करेसामा कविता' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा विद्यार्थीलाई दुई समूहमा राख्नुहोस् र सहकर्मी शिक्षक तथा माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थीको सहयोगमा कविताको आधा आधा हरफ पालैपालो गाउनुहोस् । यसरी गाउँदा शिक्षक पनि विद्यार्थीको समूहमा बस्नुहोस् विद्यार्थीलाई पनि समूहमा आधा आधा हरफ गाउन लगाई रमाइलो तरिकाले गाउन सिकाउनुहोस् । (जस्तै : समूह 'क' ले कवितालाई डाकी करेसामा काकी भन्ने, समूह 'ख' ले रोप्नुहुन्छ काउली कपकप खाउली)

(घ) समूहमा कविता वाचन गर्दा कुन समूहले राम्रोसँग लय मिलाएर गाउन सक्छन्, अवलोकन गर्नुहोस् । दुवै समूहले एउटै लय मिलाएर गाउन उत्प्रेरणा दिनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : कपकप, कमल, कमिला, कलकली, करेसा, काकी शब्दमा प्रयोग भएका 'क' वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(च) कवितामा क वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा क वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'करेसामा कविता' कवितामा प्रयोग भएका लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(छ) कविता वाचनको अन्त्यमा काकी कहाँ हुनुहुन्छ ? कवितालाई देखेर को आए ? जस्ता प्रश्न गरी त्यसको उत्तरका रूपमा आउने शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'करेसामा कविता' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा क वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले लय मिलाएर कविता गाउन र क वर्ण चिनी गोलो घेरा लगाउन नसकेसम्म अनुवाचन गराउनुहोस् । अनुवाचनका क्रममा तोकिएका वर्ण औँलाले प्रदर्शन गर्दै पुनः अभ्यास गराउन लगाउनुहोस् । यस क्रममा स्थानीय तहमा प्रचलित विभिन्न सान्दर्भिक र मिल्दाजुल्दा लयबोध गर्ने अभ्यास पनि गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीलाई कक्षाकोठाबाहिर विद्यालयको करेसाबारी वा नजिकै समुदायको करेसाबारी वा समुदायको घरमा लगेर क वर्णबाट बन्ने शब्दका बोटबिरुवा, झारपात, घरमा प्रयोग गरिने वस्तुहरू के के होलान्, अवलोकन र छलफलका आधारमा शब्दहरू खोजी गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : करेसाबारीमा जाँदा देखिने सम्भावित कटहर, काउली, करेला, केरा, केराउ, मकै । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले अवलोकन गरी प्राप्त गरेका क वर्ण प्रयोग भएका शब्द जनाउने वस्तु र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा आमाले के गर्दै हुनुहुन्छ होला ?
(आ) कपालको रङ कस्तो छ ?
(इ) करेसाबारीमा के के फलेका छन् ?
(ई) घरअगाडि के घोप्ट्याएको होला ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै क वर्णबाट बनेका शब्दहरूबाट जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर क वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

घरको आँगन फराकिलो छ । आँगनमा कबिरकी आमा र कबिना बस्नुभएको छ । आमाले कबिनाको कपाल कोरिदिँदै हुनुहुन्छ । कबिनाको कपाल कालो अनि लामो छ । कबिनाको घरमा एउटा ढोका र दुईओटा झ्याल छन् । उनको बगैँचामा कटहर फलेको छ । उनको करेसाबारीमा करेला, काउली छन् । कबिर र कबिनालाई काउली धेरै मिठो लाग्छ । आमालाई करेला मिठो लाग्छ । कबिनाको हजुरबुबालाई के मिठो लाग्छ होला ?

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ४९ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

चित्र वर्णन गर्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई स्थानीय तहमा चित्रका सम्बन्धमा भाषामा प्रचलित शब्दको प्रयोग तथा मातृभाषाको प्रयोग गर्दै सञ्चार र अभिव्यक्तिका लागि सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

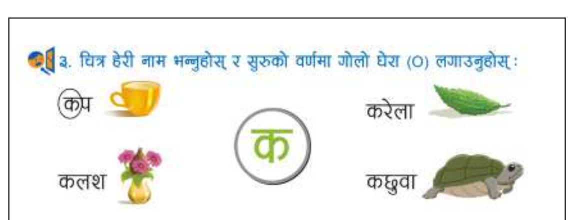

(क) क वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : कप, कलश, कछुवा, करेला, करुवा, कपाल जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि कप क, कलश क, कछुवा क, करेला क, करुवा क, कपाल क भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारणको अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले क वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका क वर्णगोटी दिनुहोस् । क वर्णगोटीलाई रङ भरेको क वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले क वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका क वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा अ वर्ण र क वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर वर्ण पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई क वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ५० को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने क वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

क क

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी नाम भन्न र दिइएका शब्दको सुरुका वर्णमा गोलो घेरा लगाउन नसक्ने विद्यार्थी पहिचान गरी थप अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा क वर्णलाई का ध्वनि उच्चारण गरेमा कप र काका जस्ता शब्द भनी वर्ण विभेदीकरण गर्दै शब्दका वर्णगत जोडाइ, छुट्याइ, अनूच्चारण गर्न पनि लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

४. सुन्नुहोस् र शब्दहरू भन्नुहोस् :

कछुवा जिल्ल पर्‍यो

कछुवा र खरायो दौडँदै थिए । कछुवा खरायोभन्दा अगाडि थियो । ऊ अझै छिटो छिटो दौडँदै थियो । उसले कमिलाको गोलो कुल्चिएछ । कमिलाहरू गोलाबाट बाहिर आएर कछुवाको बाटो छेके । "तिमीले हाम्रो गोलो भत्काइदियौ । तिमीले माफ माग्नुपर्छ ।" कमिलाले भने । "मलाई माफ गर ।" कछुवाले भन्यो । "ल माफ त गर्छौं । तिमीले दौड चाहिँ हार्‍यौ ।" एउटा कमिलाले खरायोलाई देखाउँदै भन्यो । खरायो दौडेर पुगिसकेको थियो । कछुवा जिल्ल पर्‍यो ।

कछुवा कमिलो खरायो गोलो दौड

(क) क वर्ण प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : कमिलो, कछुवा, खरायो, गोलो, दौड शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'कछुवा जिल्ल पर्‍यो' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'कछुवा जिल्ल पर्‍यो' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा क वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी कक्षामा पटक पटक सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन तथा सहवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(ग) पाठमा प्रयुक्त चित्र देखाउँदै क वर्णबाट बनेका शब्दहरू प्रयोग गरी चित्र कथा सुनाउनुहोस् । क ध्वनि र वर्णका आधारमा धेरैभन्दा धेरै शब्दहरूका बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) बालबालिकाले पाठ सुनेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । जसका लागि शिक्षकले ‘कछुवा जिल्ल पऱ्यो’ पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) प्रश्नोत्तर गर्दा क वर्णबाट बन्ने शब्दलाई विशेष लक्षित गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले निर्धारित पाठमा क वर्ण प्रयोग भएका शब्दको उच्चारण गर्न नसकेमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । निरन्तर उच्चारण गर्ने वातावरण बनाइदिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

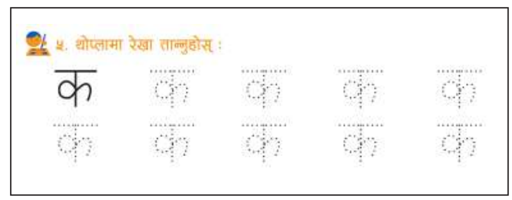

(क) औँलाले क वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले फोटोकपी पेपर आधा गरेर त्यसमा मार्करले क वर्ण लेखिदिनुहोस् । विद्यार्थीलाई अबिर मिसाएर हल्का पानीमा मुछेको पिठो वा प्लास्टिसिएन (चाइनिज माटो) दिनुहोस् । पानीमा मुछेको पिठो वा मार्करले लेखेको क वर्णको रेखामाथि क वर्ण बनाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) पिठो वा माटोद्वारा क वर्ण बनाइएको हो भने घाममा सुकाउनुहोस् । कुन वर्ण बन्यो, उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५० को तेस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

थोप्लामा रेखा तानी क वर्ण लेख्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कार्यपत्तीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण कबाट बन्ने शब्द के के होला भनेर छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले कलम, कमल, कप, कराइ, कसौँडी, कमिला, कलश जस्ता चित्रपत्ती देखाउँदै प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । कलमको पहिलो वर्ण के होला ? कलम शब्दमा क वर्ण निकाल्यो भने के बन्छ होला ? भनेर कलम शब्दपत्तीमा क वर्णलाई छोपेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यसै गरी कमल कप कराइ शब्दसँग पनि छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५१ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

निर्दिष्ट चित्र पहिचान गरी खाली ठाउँमा वर्ण लेख्न नसक्ने विद्यार्थीलाई ठोस वस्तु देखाई नाम भन्न लगाउनुहोस् । नामको सुरुको वर्ण पहिचान गरी लेख्न अभ्यास बारम्बार गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

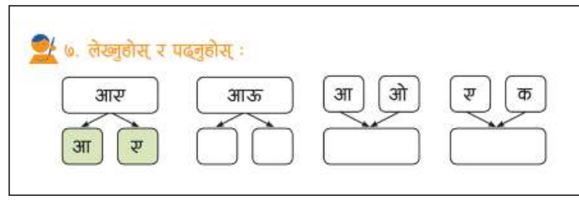

खेल खेल्ने तरिका

(क) शिक्षकले काठको दुईओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटा ब्लकमा अ, आ, ऋ, ए, इ, ई र अर्को ब्लकमा उ, ऊ, ए, ऐ, ओ, क लेख्नुहोस् ।

(ख) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीको चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(घ) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई दुईओटा ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा पल्टाउन लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने, समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ५१ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

निर्दिष्ट वर्ण लेख्न र पढ्न समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) विद्यार्थीलाई अरूका विचार, सूचना तथा जानकारी सक्रियतापूर्वक सुन्ने र बुझ्ने र तदनुकूल आवश्यक प्रतिक्रिया जनाउन सक्ने खालका क्रियाकलाप छनोट गर्नुहोस् । यसका लागि चित्रपत्ती वा पोस्टरको व्यवस्था मिलाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई पोस्टर प्रदर्शन गर्नुहोस् र पोस्टरमा भएको चित्र अवलोकन गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले पोस्टरमा भएको र नभएको चित्रका बारेमा भन्नुहोस् ।

(घ) शिक्षकले चित्रमा भएको विषयवस्तुभन्दा विद्यार्थीलाई छ वा ठिक भन्न सिकाउनुहोस् चित्र छैन भने विद्यार्थीलाई छैन वा बेठिक भन्न सिकाउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेका कुरामा चित्रसँग अवलोकन पनि गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ५१ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

चित्र हेरी ठिक बेठिक छुट्याउन समस्या भएमा शिक्षकले चित्र वर्णन गरी विषयवस्तुको बोध गराउनुहोस् । त्यसपछि ठिक बेठिक छुट्याउन लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) विद्यार्थीलाई वर्ण लेखाइका विभिन्न आधारहरू प्रयोग गरी विसङ्केतन शब्द लेखनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको मिलाएर लेखे नलेखेको अवलोकन गर्नुहोस् । वर्ण शब्द लेखेपछि पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पृ. स. ५१ को अन्तिम क्रियाकलाप अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

वर्ण वा शब्द लेख्दा कापीको हारमा डिको मिलाएर वर्ण वा शब्द पढेर सुनाउन लगाई समस्या भएका हस्तलेखनका थप अभ्यास गराउनुहोस् । यसका लागि कार्यपत्ती र अभ्यासपत्तीको उपयोग गर्नुहोस् ।

पाठ ११

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	का, कि, की वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) रचनात्मक सोच सिप (S1.3) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) सूचना साक्षरता सिप (S4.4)	३	५२, ५३, ५४

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. ठोस वस्तु
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. ठोस वस्तु
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. वर्णपत्ती, मात्राबोर्ड, झ्यालेपत्ती, शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (बाँसको सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, ससाना सिसीका बिर्को, भटमासका दाना, फर्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) 'पाक्यो काफल' पाठमा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा का, कि, की वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी काउली, काकाकाकी, किताब, कालो, काग, कान, कालिज जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

पाक्यो काफल

कविज्यूले कलम, समाई लेखे कविता
करेसामा किरा, खोज्दै पुगे कमिला
काकाकाकी काउली, रोप्न कता गएछन्
काग उड्दा कान, खोज्दै त्यतै लागेछन् ।
कालो कालो बादलमा, काग हरायो
कछुवा र कमिलालाई, कसले बोलायो
काईयो फिकी कालिजले, कोर्‍यो कपाल
वनचरीले गाउँदै थियो, 'पाक्यो काफल' ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'पाक्यो काफल' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : कवि, कविता, करेसा, किरा, काकाकाकी, काउली, काग, कान, कालो शब्दमा प्रयोग भएका क, का, कि, की वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा ती वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा लक्षित वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'पाक्यो काफल' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा काकाकाकी कहाँ जानुभएछ ? काग कता हराएछ ? जस्ता प्रश्नोत्तर गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'पाक्यो काफल' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा मात्रा लागेका कतिओटा क वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) का, कि, की वर्ण देखाएर उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई कविता लय मिलाई गाउन र शब्दमा प्रयोग भएका क, का, कि, की वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्न समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीलाई कक्षाकोठाबाहिर विद्यालयको करेसाबारी वा नजिकै समुदायको करेसाबारीमा लगेर मात्रायुक्त का, कि, की वर्णबाट बन्ने शब्दका बोटबिरुवा, झारपात, घरमा प्रयोग गरिने वस्तुहरू के के होलान्, अवलोकन र अनुमान गर्न लगाएर शब्दहरू खोज गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : विद्यालयको बाहिरी वातावरणमा जाँदा देखिने सम्भावित कमिला, काकी, कर्कलो, काग, किरा, कुकुर, काइँयो । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले अवलोकन गरी प्राप्त गरेका मात्रायुक्त का, कि, की वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा देखिएको बिरुवाको नाम के होला ?
(आ) चउरमा केको ताँती छ ?
(इ) कुकुरलाई कसले बाटो छेक्यो ?
(ई) कर्कलो के कामका लागि प्रयोग हुन्छ ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै क वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर क वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

चउरमा कमिलाको ताँती थियो । उनीहरू कर्कलाको घारीतिर जाँदै थिए । परबाट काले कुकुर आयो । कमिलाको ताँती देखेर टक्क रोकियो । कुकुरलाई कमिलाले बाटो छेक्यो । यो कुरा कालो कागले देख्यो । काग कराउन थाल्यो । कुकुरले विचार गऱ्यो । काग किन कराएको होला ?

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.५२ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

चित्र छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै क वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी चित्र वर्णन गर्न सके नसकेको अवलोकन गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) मात्रायुक्त का, कि, की वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : काग, काउली, काकी, किताब, किरो, किसान जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि काग का, काउली का, काकी का, किताब कि, किरो कि, किसान कि भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

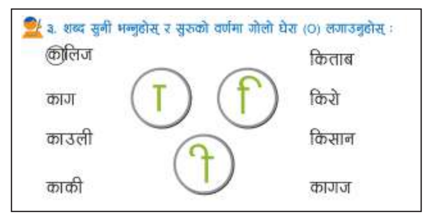

(ख) शिक्षकले का, कि, की वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई वर्णपत्ती, मात्राबोर्ड प्रयोग गरी वर्णमा मात्राको प्रयोगपछि हुने ध्वनि परिवर्तनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई का, कि, की वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) का, कि, की वर्णबाट विसङ्केतन शब्द बनाउन लगाउनुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ५३ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने का, कि, की वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

का का कि कि की की

(ई) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटी प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

शब्द सुनी सुरुको वर्णमा गोलो घेरा लगाउन समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

४. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

काकाको कोट

काकाले किलामा झुन्ड्याएको कोट झिक्नुभयो । काका कोट लगाएर काउलीबारीमा जानुभयो । काउलीबारीमा धेरै काग थिए । ती किरा खाँदै थिए । काकाले सोच्नुभयो, "यी कागले त काउली सखाप पार्ने भए ।" उहाँले कान्लामा कोट राखेर काग धपाउनुभयो । काग भोकाएका थिए । कागलाई काकासँग रिस उठ्यो । एउटा काग काकाको कानमै करायो । अर्को काग काकाको कोट च्यापेर उड्यो । अरू कागले काकालाई ठुड्न खोजे । यो देखेर काकाकी छोरी कीर्ति कराउँदै आइपुगी । कीर्तिसँगै कालो कुकुर पनि भुक्दै आयो । कुकुर भुक्दै काउलीबारीको वरिपरि दौडियो । कुकुर भुकेकाले काग उडे । काकाको कोट काफलको बोटमा अड्कियो । "अब कोट कसरी झिक्ने होला ?" कीर्ति सोच्न थाली ।

(क) काका कोट लगाएर कहाँ जानुभयो ?
(ख) काकाले के सोच्नुभयो ?
(ग) काग किन रिसाए ?
(घ) कागले के के गरे ?
(ङ) काग किन उडे ?

(क) क वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : काका, कोट, किला, काग, काउली, कान, काकी, कीर्ति, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'काकाको कोट' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'काकाको कोट' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा क वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'काकाको कोट' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

(घ) पाठ शिक्षण गर्दा अन्य विषयका सिकाइ उपलब्धिलाई समेत ख्याल गरी एकीकृत शिक्षण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'काकाको कोट' पाठ अनुवाचन गराएर ओ वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ओ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा क, का, कि, की वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

पाठगत बोध अभ्यासमा समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

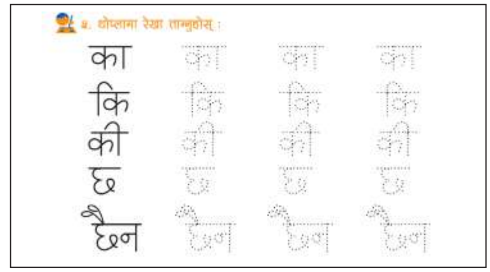
५. थोप्लामा रेखा तान्नुहोस् :

का	का	का	का
कि	कि	कि	कि
की	की	की	की
छ	छ	छ	छ
छैन	छैन	छैन	छैन

(क) औँलाले का कि की वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा क, का, कि, की मैनले लेख्नुहोस् ।

(घ) बाँसको कप्टेरामा कपास बेरेर मसी लगाउनुहोस् र मैनले लेखेको पेपरमा मसी पोत्नुहोस् । के भयो, छलफल गर्नुहोस् । मैनले लेखेको ठाउँमा मसी लाग्दैन र क, का, कि, की अक्षर देख्न सकिन्छ ।

(ङ) विद्यार्थीलाई पनि मैनले लेखेको पेपर र मसी दिनुहोस् र अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५४ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

निर्दिष्ट मात्रा लागेका वर्ण लेख्न थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी सुधारात्मक शिक्षण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) विद्यार्थीहरूले स्वरवर्ण, मात्रा र व्यञ्जन वर्ण क पहिचान गरिसकेका छन् । ती वर्ण, मात्रा प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरू के के हुन सक्छन्, अभ्यास गराउनुहोस् ।

६. शब्द पढेर सुनाउनुहोस् :

काका	काकी	आए	आऊ
आई	आओ	एक	आयो
छ	छैन	काउकाउ	ऊ

(ख) विद्यार्थीलाई समूहमा राख्नुहोस् । समूहलाई स्वर वर्णपत्ती र मात्रा, कुनै समूहलाई वर्णगोटी र मात्रा तीन तीन सेट दिनुहोस् ।

(ग) दिइएको शब्दपत्ती र मात्रा वा वर्णगोटी र मात्राबाट विसङ्केतन शब्द निर्माण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) कुन समूहले शब्द धेरै निर्माण गर्न सक्छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीले वर्णपत्ती र मात्रा प्रयोग गरी समूहले तयार गरेका शब्दहरू पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले बनाएका शब्दहरू गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५४ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई क वर्णमा मात्रा लागेका शब्द सुनी अन्य त्यस्तै शब्द बनाउन नसकेमा सान्दर्भिक विसङ्केतक पाठ, पत्रपत्रिका र चित्र दिई नयाँ शब्द पहिचान गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

विद्यार्थीलाई शब्दको अगाडि र पछाडि वर्ण र मात्रा जोडेर पूरा शब्द निर्माण गर्न सिकाउनुपर्छ । शब्दमा रहेको पहिलो वर्ण झिक्दा र राख्दा शब्दमा हुने परिवर्तनको सन्दर्भमा विद्यार्थीलाई सिकाउनुहोस् । शब्दको पहिलो वर्ण झिकेर फरक वर्ण प्रयोग गर्दा हुने अर्थगत भिन्नताका बारेमा पनि सिकाउनुहोस्, जस्तै : काका शब्दमा पहिलो वर्ण झिकेर आ वर्ण राख्यो भने कस्तो शब्द बन्छ ? ए वर्ण राख्दा कस्तो शब्द बन्छ, आदि ।

(क) विद्यार्थीलाई वैकल्पिक वर्णपत्ती देखाउनुहोस् र भन्न लगाउनुहोस् । (का, की, ए, आ, ई, ओ)

(ख) यी वैकल्पिक वर्ण प्रयोग गरेर विभिन्न शब्द बनाउन सकिन्छ भनेर सिकाइमा उत्प्रेरणा दिनुहोस् ।

(ग) का की ए आ ई ओ बाट ....ऊ को अगाडि कुन वर्ण राख्दा अर्थगत शब्द बन्न सक्छ भनी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । काऊ मिलेन । कीऊ मिलेन । एऊ मिलेन । आऊ मिल्यो....। यस क्रममा प्रयोग र परीक्षण विधिको प्रयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पृ. स. ५४ को अन्तिम क्रियाकलाप अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

खाली ठाउँमा मिल्ने शब्द भरी दिएको अभ्यास गर्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्दसूची र पाठको उपयोगी गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

पाठ १२

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	कु, कू, कृ, के	प्रयोग सिप (S1.1) रचनात्मक सोच सिप (S1.3) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) सूचना साक्षरता सिप (S4.4)	४	५५, ५६, ५७

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. ठोस वस्तु
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. ठोस वस्तु
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (बाँसको सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, ससाना सिसीका बिर्का, भटमासका दाना, लप्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'सानो केटो' कवितामा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा का, कि, की, कु, कू, कृ, के वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी कुलो, कुहिरो, कुखुरो, कुकुर, कुटी, कूप, कुवा, कृषक, कृष्णा, केश, केसरी, केरा, केराउ जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

सानो केटो

कुलैकुलो कुहिरो, भाग्दाभाग्दै हरायो
छिनमै देख्छु कुखुरो, फेरि आउँछ कुहिरो
कुकुरले कुटीमा, कुखुरालाई बोलायो
कृषकले कुनामा, केरा रोप्दै करायो ।
कूपभित्र पानी छ, कुवाभित्र बाल्टी छ
बस्ने कुम जोडेर, मेरो एउटा साथी छ
केशवको केशमा, केसरीको रङ्ग छ
केरा केराउ पाएर, सानो केटो दङ्ग छ ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'सानो केटो' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र

हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : कुलो, कुहिरो, कुखुरो, कुकुर, कुटी, कूप, कुवा, कृषक, कृष्ण, केश, केसरी, केरा केराउ शब्दमा प्रयोग भएका क, का, कि, की, कु, कू, कृ, के वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा ती वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा लक्षित वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'सानो केटो' कविताका लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा कुहिरो कता भागेछ ? कुखुरालाई कसले बोलायो ? केरा कसले रोपेछन् ? जस्ता प्रश्नका आधारमा उत्तर भन्न लगाई पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'सानो केटो' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा मात्रा लागेका कतिओटा क वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) क, का, कि, की, कु, कू, कृ, के वर्ण उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

कविता वाचन गरी कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द उच्चारण गर्न समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी श्रव्य सामग्री श्रवण, अनुवाचन गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीलाई चित्रपत्ती देखाउँदै चित्रमा भएका कुराहरूका बारेमा अनुमान गरी भन्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले अनुमान गरेका कुरासँग मात्रायुक्त का, कि, की, कु, कू, कृ, के वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) कुहिरो कहाँ उडिरहेको छ ?　　(आ) पानी कहाँ होला ?

(इ) बारीमा के लगाएको होला ?　　(ई) बारी कसको होला ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै क वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

केशवको घर पहाडको छेउमा छ । घरभन्दा पारीको पहाडमा बिहान कुहिरो लाग्छ । हावा चल्दा कुहिरो दौडन्छ । केशवको घरभन्दा तल बारी छ । बारीमा केराउ रोपेको छ । केशवलाई केराउ र केरा मन पर्छ । बारी नजिकै कूप छ । कूपलाई कुवा पनि भन्छन् । कूपभित्र पानी छ । कूपको पानी चिसो र मिठो पनि छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५५ को दोस्रो चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले चित्रमा भएका विषयवस्तुका बारेमा अनुमान गरी भन्न नसकेमा चित्रसँग सम्बन्धित विषयवस्तुका बारेमा आवश्यक छलफल गराउनुहोस् । त्यसपछि प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) मात्रायुक्त कु, कू, कृ, के वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : कुखुरो, केराउ, कुहिरो, कूप कृषक, कृष्णा, केरा, केराउ जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि कुखुरो कु, केराउ के, कुहिरो कु, कूप कू, कृषक कृ, कृष्णा कृ, केरा के, केराउ के भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले कु, कू, कृ, के वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई वर्णपत्ती, मात्राबोर्ड प्रयोग गरी वर्णमा मात्राको प्रयोग पछि हुने ध्वनि परिवर्तनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई कु, कू, कृ, के वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) का कि की वर्णबाट विसङ्केतन शब्द बनाउन लगाउनुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ५५ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने का, कि, की वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

कु कु कू कू कृ कृ के के

सुधारात्मक सिकाइ

शब्द सुनी शब्दको सुरुको वर्णमा गोलो घेरा लगाउन समस्या भएका विद्यार्थीका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले कु, कू, कृ, के वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा कु कू कृ के मार्करले लेख्नुहोस् ।

(ई) मार्करले लेखेका वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई धानको दाना टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(उ) वर्णको रेखाभित्र धानको दाना टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

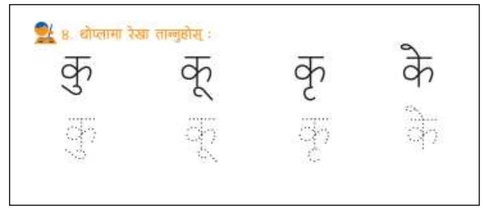

मूल्याङ्कन

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५६ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ख) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

वर्ण लेखनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई कार्यपत्ती वा अभ्यासपत्तीको प्रयोग गरी हस्तलेखन गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) क वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द तथा ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : कुमुद, कुखुरा, कनिका, कुवा, कूप, कृष्ण, केराउ, काका शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'कुखुरालाई कनिका' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'कुखुरालाई कनिका' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा क वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'कुखुरालाई कनिका' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'कुखुरालाई कनिका' पाठ अनुवाचन गराएर ओ वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त क वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा क, का, कि, की, कु, कू, कृ, के वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

पाठ सुनी पाठका आधारमा सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिन समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

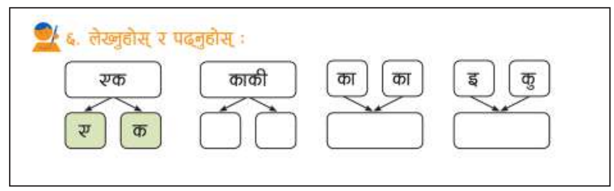

(क) विद्यार्थीलाई तीनचार जनाको समूहमा राख्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ए, ओ वर्णपत्ती क, का, कि, की, कु, कू, कृ, के वर्णपत्ती अलग अलग समूहमा गड्डी बनाएर राख्नुहोस् ।

(ग) समूहका खेलाडीमध्ये खेल खेल्ने पालो सुनिश्चित गर्नुहोस् ।

(घ) खेलाडीलाई दुवै समूहको वर्णपत्तीका गड्डीबाट एक एकओटा वर्ण निकालेर देखाउन भन्नुहोस् । ती दुवै वर्ण जोडेर बनेको शब्द सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(ङ) पालैपालो गड्डीको वर्णपत्ती नसकिउन्जेल खेलाउनुहोस् । अन्त्यमा कसले के के शब्द पाए, छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ५६ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

वर्ण वर्ण जोडेर शब्द बनाउन समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी पुनः अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) विद्यार्थीहरूले स्वरवर्ण, मात्रा र व्यञ्जन क वर्ण र मात्रा पहिचान गरिसकेका छन् । ती वर्ण, मात्रा प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरू के के हुन सक्छन्, अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूहमा राख्नुहोस् । समूहलाई (अ देखि अं सम्म र क, का, कि, की, कु, कू, कृ, के) दुई दुई सेट दिनुहोस् ।

(ग) दिइएको वर्णपत्ती र मात्रा वा वर्णगोटी र मात्राबाट विसङ्केतन शब्द निर्माण गर्न सिकाउनुहोस् । यसरी शब्द निर्माण गर्न सिकाउँदा दुई वा तीन वर्णका शब्द सिकाउनुहोस् ।

(घ) कुन समूहले शब्द धेरै शब्द निर्माण गर्न सक्छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीले निर्माण गरेका शब्दलाई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीले शब्दपत्ती, वर्णपत्ती र मात्रा प्रयोग गरी समूहले तयार गरेका शब्दहरू पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले बनाएका शब्दहरू गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५७ को पहिलो क्रियाकलाप पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पढेका वर्ण र मात्रा प्रयोग गरी विसङ्केतक शब्द बनाउन समस्या भएमा पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा सहपाठी पठन, साथी शिक्षकको सहयोगमा अभ्यास पनि गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले का कि की वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

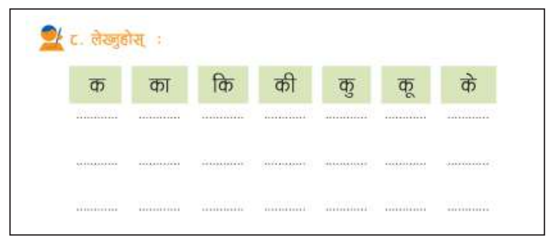
८. लेख्नुहोस् :

क	का	कि	की	कु	कू	के

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ५७ को दोस्रो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गरी निर्दिष्ट अक्षर लेख्न समस्या भएमा कार्यपत्ती र अभ्यासपत्तीको प्रयोग गरी थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) विद्यार्थीहरूलाई क, का, कि, की, कु, कू, कृ, के वर्णबाट बन्ने शब्दका चित्रपत्ती क्रमैसँग देखाउनुहोस् ।

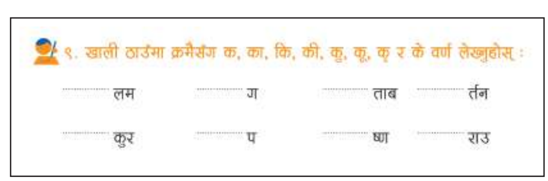
९. खाली ठाउँमा क्रमैसँग क, का, कि, की, कु, कू, कृ र के वर्ण लेख्नुहोस् :

........लम	........ग	........ताब	........र्तन
........कुर	........प	........षा	........राउ

(ख) चित्रपत्तीको नाम के होला, सोध्नुहोस् । नामको पहिलो वर्ण के होला, सोध्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले चित्रपत्ती देखाउँदै पहिलो वर्ण सोध्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका वर्ण शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले लेखेका वर्णहरू क्रमशः विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउनुहोस् । ती वर्णबाट अरू पनि शब्द बन्छन् । ती शब्दचाहिँ विद्यार्थीले बनाउनुपर्छ, भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) शिक्षकले शैक्षणिक पाटीमा लेखेको वर्ण कापीमा सार्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले बनाएका वर्णहरू गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५७ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई मात्रासहितका वर्ण भर्न समस्या भएका यस्तै प्रकृतिका अन्य शब्द दिई वर्ण लेखन सम्बद्ध अभ्यास बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

पाठ १३

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	कै, को, कौ, कं	प्रयोग सिप (S1.1) रचनात्मक सोच सिप (S1.3) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) सूचना साक्षरता सिप (S4.4)	४	५८, ५९, ६०, ६१, ६२
२.	विषयक्षेत्रगत सिकाइ मूल्याङ्कन		१	६३, ६४

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. ठोस वस्तु
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. ठोस वस्तु
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री

लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (बाँसका सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, साना सिसीका बिर्को, भटमासका दाना, लप्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. चित्रपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
कार्यमूलक व्याकरण	स्वयम् सिकाइ		१. शब्दपत्ती २. वाक्यपत्ती
पठनबोध	दौँतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती २. वाक्यपत्ती
लेखाइ	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती ३. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'कैलालीका कैलाश' कवितामा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा कै, को, कौ, कं वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी कैलाश, कैलाली, कैलो, कोइली, कोठा, कोट, कौवा, कौशल, कंस, कंसाकार जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'कैलालीका कैलाश' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले

सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : कैलाश, कैलाली, कैलो, कोइली, कोठा, कोट, कौवा, कौशल, कंस, कंसाकार शब्दमा प्रयोग भएका 'कै को कौ कं' वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा ती वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा लक्षित वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'कैलालीका कैलाश' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा कैलो गाई कसले देखे ? कसले गीत गाउन थाले ? काठमाडौँमा को बसेका रहेछन् ? जस्ता प्रश्नका आधारमा छलफल गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'कैलालीका कैलाश' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा मात्रा लागेका कतिओटा क वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द पहिचान गर्न कठिन भएमा छुट्टाछुट्टै शब्दको उच्चारण गरी सम्बन्धित ध्वनि पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

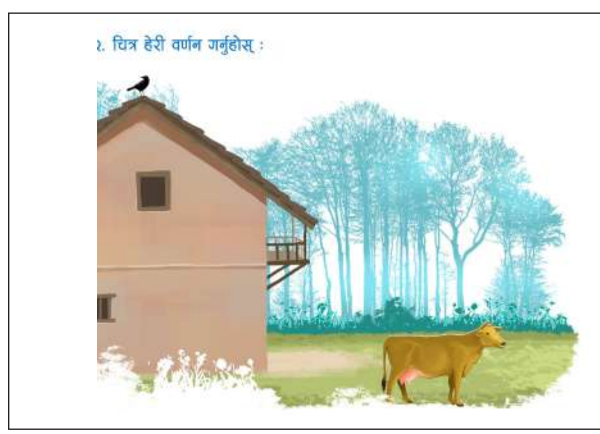

(क) विद्यार्थीलाई चित्रपत्ती देखाउँदै चित्रमा भएका कुराहरूका बारेमा अनुमान गरी भन्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले अनुमान गरेमा कुरासँग मात्रायुक्त कै, को, कौ, कं वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) घरको धुरीमा बसेको चराको नाम के होला ? (आ) गाईको रङ कस्तो छ ?

(इ) घरमा के के देखिन्छ ? (ई) घरमा कतिओटा झ्याल छन् ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै कै, को, कौ, कं वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

कैलाशको घर कैलालीमा छ । उनको घरमा कौसी छ । कैलाशले घरमा कैली गाई पालेका छन् । कैलाश कौशीमा बसेर कैलो गाईको दुध पिउँछन् । उनको घरमा कौशल आएका थिए । कौशल आएको दिन छानामा कौवा करायो । कौवाले कौशललाई बोलायो । कैली गाईले यताउती हेर्न थाल्यो । कंसाकार मामा आउनुभयो । घरपछाडि कोदालो राख्नुभयो । अनि खाजा खानुभयो ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५८ को दोस्रो चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

चित्र छलफलमा समस्या भएका वा बोल्न लजाउने विद्यार्थी पहिचान गरी उनीहरूलाई पटक पटक वर्णन गर्ने अवसर दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) मात्रायुक्त कै, को, कौ, कं वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : कैलाश, कैँची, कोदालो, कौसी, कंस जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि कैलाश कै, कैँची कै, कोदालो को, कौसी कौ, कंस कं भनी वर्णगत तथा शब्दका सुरुका ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले कै, को, कौ, कं वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई वर्णपत्ती, मात्राबोर्ड प्रयोग गरी वर्णमा मात्राको प्रयोगपछि हुने ध्वनि परिवर्तनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई कै, को, कौ, कं वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) क, का, कि, की, कु, कू, के, कै, को, कौ, कं वर्णबाट विसङ्केतन शब्द बनाउन लगाउनुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ५९ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने कै, को, कौ, कं वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

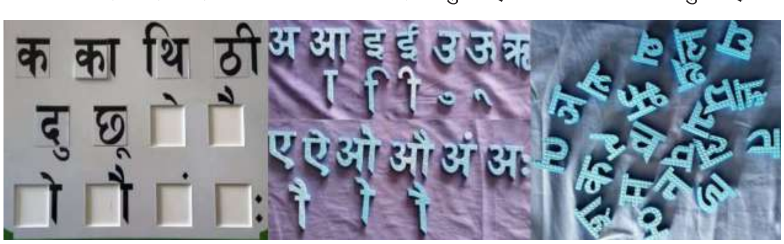

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले शब्द सुनी शब्दको सुरुमा भएका वर्ण पहिचान गरी गोलो घेरा लगाउन समस्या भएका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

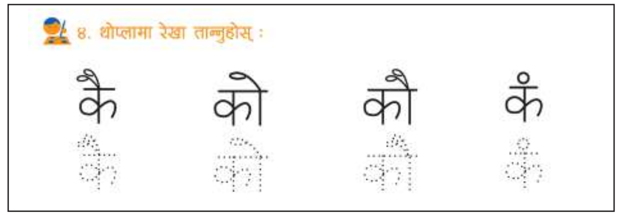

४. थोप्लामा रेखा तान्नुहोस् :

कै को कौ कं

(क) औँलाले कै, को, कौ, कं वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै: हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा कै को कौ कं मार्करले लेख्नुहोस् ।

(घ) मार्करले लेखेका वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई चामल वा कुनै अन्नको दाना टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) वर्णको रेखाभित्र दाना टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ५९ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ख) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले दाना टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई निर्धारित वर्ण लेख्दा थोप्लामाथि रेखा तान्न समस्या भएका विद्यार्थीका लागि कार्यपत्ती वा अभ्यासपत्तीको उपयोग गरी हस्तलेखनका थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

कोसेली

कैलालीका कोमल किसान हुन् । उनी बिहानै उठेर कोदालो बोकी बारीमा जान्छन् । दिनभर कोदालाले बारी खन्छन् । बारीमा कोदो रोप्छन् । कोठेबारीमा काउली र मकै रोप्छन् । वनमा कोइली कराउँदा उनी मक्ख पर्छन् । गीत गाउँदै काम गर्दा उनी थकाइ भुल्छन् । कौसीमा कैलो कौवा कराउँदा भने उनी आत्तिन्छन् । फुर्सद भए उनी कौशल दाइकहाँ जान्छन् । कौशल दाइको कोठामा कंसाकार काका पनि आउँछन् । कंसाकार काका कंसका कथा सुनाउँछन् । उनको कथा सुनिदिनेलाई उनी कोसेली दिएर पठाउँछन् ।

(क) कोमल बिहानै के गर्छन् ?
(ख) कोमल किन मक्ख पर्छन् ?
(ग) कोमल किन आत्तिन्छन् ?
(घ) कथा कसले सुनाउँछन् ?

(क) क वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : कैलाश, कोसेली, किसान, कोदालो, कोदो, काउली, मकै, कौसी, कंसाकार, कंस शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'कोसेली' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'कोसेली' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा क वर्णका मात्रायुक्त शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द

जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौं भन्नुहोस् । शिक्षकले 'कोसेली' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'कोसेली' पाठ सहवाचन गराएर क वर्णका मात्रायुक्त शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा क वर्णका मात्रायुक्त शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा क, का, कि, की, कु, कू, कृ, के, कै, को, कौ, कं वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले सुनेर उत्तर दिन नसकेमा विषयवस्तुका बारेमा थप छलफल, सहपाठी शिक्षण जस्ता क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

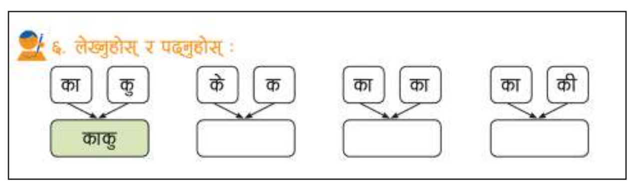

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(क) विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा क वर्ण र मात्राका (का, कि, की, कु, कू, के, कै, को, कौ, कं) वर्णपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई विद्यालय बाहिरको चउरमा लगी र घेरामा राख्नुहोस् । खेलको निर्देशन पनि दिनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले तयार गरेका वर्णपत्तीलाई हुक वा पिन लगाएर विद्यार्थीको छातीमा टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(घ) खेल खेल्दा शिक्षकले मोबाइल वा मल्टिमिडियाबाट बालगीत बजाउने र विद्यार्थीलाई नृत्य गर्न लगाउनुहोस् । जब गीत रोकिन्छ एक जना साथीलाई जोडी बनाउनुहोस् ।

(ङ) जोडी साथीसँग भएको वर्ण र आफूसँग भएको वर्ण जोडेर सबैलाई शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । यो खेल कम्तीमा पाँच पटकसम्म खेलाउनुहोस् ।

(च) खेलको अन्त्यमा शब्द बन्ने तरिका छलफल गरी खेललाई अन्त्य गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ६० को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई निर्धारित मात्रासहितका वर्ण लेनख र पठनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

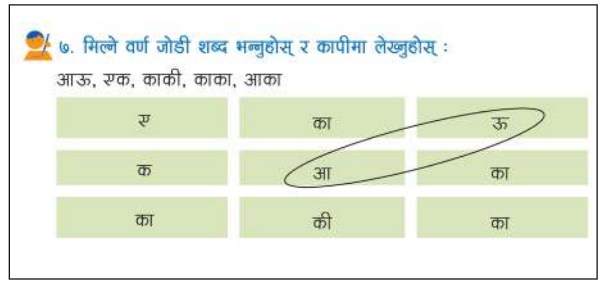

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालबाट बन्ने शब्दहरूको शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर शैक्षणिक पाटीमा शब्द पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कतिओटा शब्द निर्माण गर्न सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६० को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउन समस्या भएमा विसङ्केतन शब्दसूची र पाठ पढ्न दिई शब्द निर्माणमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले का कि की वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्,जस्तैःहावामा,बालुवामा,पिठामा,माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले वर्ण लेख्दा कापीको हारमा सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ङ) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ५७ को दोस्रो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई निर्धारित वर्ण लेखनका प्रक्रियागत चरणको अनुसरण गरी वर्ण लेख्न समस्या भएमा पटक पटक सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) विद्यार्थीहरूलाई विसङ्केतन शब्दहरूको शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) उच्चारण गरिएका शब्दलाई गोजी तालिकामा राख्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले वाक्यमा भएका शब्द उच्चारण गर्नुहोस् । वाक्य पूरा गर्न कुन शब्द चाहिन्छ होला, विद्यार्थीलाई अनुमान गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेका शब्द वाक्यमा जोडेर शिक्षकले सबै शब्द पढेर सुनाउनुहोस् । शब्दबाट वाक्य बनाउने अभ्यास पटक पटक गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६० को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

खाली ठाउँमा मिल्ने शब्द पहिचान गरी भर्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) शिक्षकले सङ्केतन र विसङ्केतन शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । विसङ्केतन शब्दसँग हो, होइन, आए, छ, छु शब्दसँग परिचित गराउनुहोस् ।

(ख) यी शब्दलाई पढ्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई समूह बनाउनुहोस् । समूहका विद्यार्थीलाई पालैपालो एक पटकमा दुईओटा शब्दपत्ती (क्रियापद पर्ने गरी) देखाउनुहोस् ।

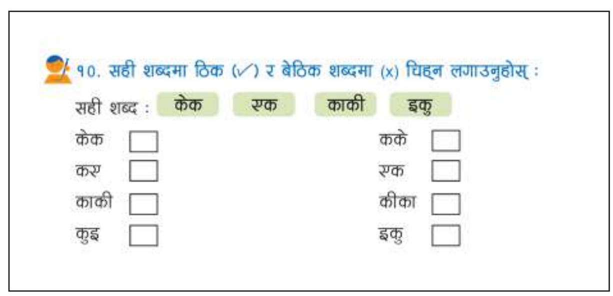
१०. सही शब्दमा ठिक (✓) र बेठिक शब्दमा (x) चिह्न लगाउनुहोस् :

सही शब्द : केक एक काकी इकु

केक	☐	कके	☐
कए	☐	एक	☐
काकी	☐	कीका	☐
कुइ	☐	इकु	☐

(घ) जुन समूहले धेरै शब्द उच्चारण गर्न सक्छ त्यो समूहको जित हुन्छ भन्नुहोस् र खेल सुरु गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्न कठिन भएमा सहजीकरण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६१ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

निर्धारित अंश पढेर साथीलाई सुनाउन लजाउने विद्यार्थीलाई पटक पटक सस्वरवाचन गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) विद्यार्थीहरूलाई विसङ्केतन शब्दहरूको संरचना सुल्टो र उल्टो पहिचान गराउनुपर्दछ । कुन शब्दको संरचना सुल्टो छ, कुन शब्दको संरचना उल्टो छ भन्ने कुरा तुलना गर्न तथा पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ती दुवै किसिमका शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई सुल्टो र उल्टो (एक कर) शब्दपत्ती देखाउनुहोस् । कुन शब्द टिक छ ? प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

> ११. 'कोसेली' पाठमा प्रयोग भएका मात्रा नलागेका र मात्रा लागेका क वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

(घ) सुल्टो र उल्टो शब्दपत्तीहरू छ्यासमिस गरी विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र मिल्ने शब्द र नमिल्ने शब्दलाई छुट्याउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६१ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लेखाइ संरचनाको हिसाबले ठिक शब्द पहिचान गर्न समस्या भएमा बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) विद्यार्थीहरूले आफ्नै गतिमा सिकाइ हासिल गरिरहेका हुन्छन् । ती हासिल गरेका सिपहरू कत्तिको स्थायी भएको छ भन्ने कुरा सुधारात्मक सिकाइको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण वा शब्दहरू पहिचान भए नभएको अवलोकन गर्नुपर्दछ ।

(ख) विद्यार्थीलाई पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिनुहोस् र ती सामग्रीमा विसङ्केतन वर्ण वा शब्द पहिचान गरी पहिचान भएका वर्ण वा शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

१२. थोप्लामा रेखा तानी रङ भर्नुहोस् :

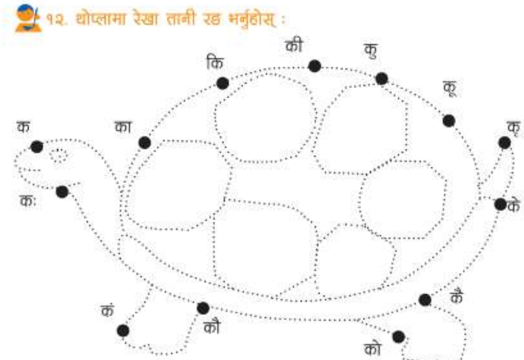

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६१ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले पाठमा प्रयुक्त निर्धारित मात्रा लागेका र नलागेका वर्ण पहिचान गरी गोलो घेरा लगाउन समस्या परेमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

(क) विद्यार्थीलाई क वर्ण र मात्रापत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूह निर्माण गर्नुहोस् । समूहकम छ्यासमिस गरेर मात्रायुक्त कवर्ण दिनुहोस् । ती छ्यासमिसे वर्णहरूलाई क्रमैसँग देखाउन भन्नुहोस् ।

१३. लेख्नुहोस् र पढ्नुहोस् :

क	का	कि	की	कु	कू	कृ	के	कै	को	कौ	कं	कः

काका	काकी	काकु	केक	इकु

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६२ को पहिलो क्रियाकलाप क वर्ण र मात्राको क्रममा राखेको थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन भन्नुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी निर्धारित वर्ण लेखनमा समस्या भएका व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् र पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले क, का, कि, की वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६२ को अन्तिम क्रियाकलाप मात्रासहितका क वर्ण र विसङ्केतन शब्द लेख्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई मात्रासहितका क वर्ण र क वर्ण प्रयोग भएका शब्द लेख्न र पढ्न समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलाप विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेको छ उसैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

मेरो सिर्जना

कार्यघण्टा : १५

(क) परिचय

'मेरो सिर्जना' विषयक्षेत्रमा निर्धारित वर्णको पहिचान, उच्चारण र वर्ण विभेदीकरण, विसङ्केतन शब्दका सुरु वा अन्त्यका ध्वनि पहिचान र उच्चारण, श्रव्य वा दृश्य सामग्रीका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु पहिचान, आश्चर्य, उत्सुकता, घृणा, चिन्ता, हर्ष जस्ता संवेगात्मक अभिव्यक्ति बुझेर प्रतिक्रिया, सङ्केतक (थोप्ला, सङ्केत, वर्ण र अङ्क) बाट वर्णको ढाँचा निर्माण, पढेका वर्ण (स्वर र व्यञ्जन) तथा मात्राको सङ्केतन र विसङ्केतन, पूर्वज्ञानमा आधारित भई धारणा र शब्दलाई सिकाइसँग मिले नमिलेको तुलना, शीर्ष शब्द, लब्ध शब्द तथा विसङ्केतक शब्दको अर्थबोधसहित वाक्यमा प्रयोग, पाठका अनुच्छेद पढेर नयाँ शब्द पहिचान, अर्थबोध र प्रयोग, हाउभाउ, गति र शुद्धतासहित विसङ्केतक (वर्ण, शब्द, सरल वाक्य र अनुच्छेद) पाठ पठन, पाठगत सन्दर्भ र परिवेशका बारेमा छलफल र प्रश्नोत्तर, आफ्नो अनुभवसँग पाठका सन्दर्भको तुलना, अनुलेखन र श्रुतिलेखन, पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, विस्मयादिबोधक र उद्धरणको प्रयोग, वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको प्रयोग गरी मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्तिसमेत समावेश गरिएको छ ।

यस एकाइका विषयवस्तुलाई तीनओटा पाठमा समावेश गरिएको छ । यस एकाइको पहिलो पाठमा ख वर्ण र मात्रासहितका ख वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुको सन्तुलन र प्रस्तुतीकरण गरिएको छ । दोस्रो पाठमा ग वर्ण र मात्रासहितका ग वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । तेस्रो पाठमा घ वर्ण र मात्रासहितका घ वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । यस एकाइमा समग्रमा ४३ ओटा क्रियाकलाप निर्धारण गरिएका छन् ।

पाठ १४

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	ख वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) रचनात्मक सोच सिप (S1.3) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) सहयोग तथा सहानुभूति सिप (S3.3)	१	६५, ६६
२.	खा, खि, खी, खु वर्ण		२	६६, ६७
३.	खू, खृ, खे वर्ण		१	६७, ६८
४.	खै, खो, खौ, खं, खः वर्ण		२	६९, ७०

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती ३. वर्णगोटीहरू
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, फर्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी)
शब्दभण्डार	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. शब्दपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, लप्सीको बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. शब्दपत्ती
लेखाइ	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		२. वर्णपत्ती २. शब्दपत्ती

श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. चित्रपत्ती २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. वर्णपत्ती २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. चित्रपत्ती २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) ३. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'खरायो र खसी' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त चित्र, निर्धारित शब्द खरायो, खसी, खजुरी, खटपट, खाए, खोरिया, शब्दलाई लक्षित गर्दै बाललयमा वाचन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा माथिल्लो कक्षाको कुनै एक विद्यार्थी वा एक जना शिक्षकको सहयोग लिनुहोस् । विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहको नेतृत्व आफैँले गर्नुहोस् र अर्को समूहको नेतृत्व माथिल्लो कक्षाको विद्यार्थी वा सहयोगी शिक्षकलाई गराउनुहोस् ।

(घ) 'खरायो र खसी' कविता चार्ट प्रदर्शन गरेर कवितालाई दुई भागमा गाउन अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

पहिलो समूहले	**: खरायो त खसीको**	**पहिलो समूह**	**: खसी खुबै करायो**
दोस्रो समूहले	**: बगैँचामा चरेछ**	**दोस्रो समूह**	**: परे जस्तै असिना**
पहिलो समूहले	**: खरायो र खसीको**	**पहिलो समूह**	**: खरायोले निकाल्यो**
दोस्रो समूहले	**: खटपट परेछ**	**दोस्रो समूह**	**: खलखली पसिना**

(ङ) कविता वाचन पछि प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । बगैँचामा के चरेछ ? कसको खटपट परेछ ? असिना परे जस्तै कसले करायो ? समूहका सबैले एकैचोटी प्रश्न सोध्ने, एकैचोटी उत्तर दिने जस्ता रमाइलो तरिकाले क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(च) विद्यार्थीसँग खा'को, गा'को, पा'को, आ'को, ला'को शब्दको अर्थ र प्रयोगका बारेमा छलफल गर्नुहोस् र हाम्रो

सेरोफेरोविषयक्षेत्रको मिल्ने सिकाइ उपलब्धिलाई पनि समेट्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'खरायो र खसी' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा भएका ख वर्ण र मात्रा विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'खरायो र खसी' लयात्मक पाठ वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराई उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको पहिचान गरी छुट्टै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीलाई चित्रमा भएका विषयवस्तु हेरेर र अनुमान गरेर भन्न लगाउनुहोस् ।

(ख) छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । चित्र छलफल गर्दा ख वर्णबाट बन्ने शब्दलाई लक्षित गरी सिकाइलाई महत्त्व दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) खोर्सानी कसले ल्याएको होला ? (आ) खरायो कता जाँदै छ ?

(इ) हजुरबुबा केमा बस्नुहुन्छ होला ? (ई) हजुरआमाले केमा मसला कुट्नुहुन्छ होला ?

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर ख वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

आँगनमा खाट छ । यो खाटमा हजुरबुबा बस्नुहुन्छ । खाटमा बसेर हजुरबुबाले खाजा खानुहुन्छ । खाटमा हजुरबुबा देखेपछि खरायो उफ्रँदै छेउमा पुग्छ । खरायोलाई हजुरबुबाले खाजा दिनुहुन्छ । आँगनमा खल पनि छ । यो खल हजुरआमाले राख्नुभएको हो । खलमा उहाँले मसला कुट्नुहुन्छ । मसलामा खोर्सानी पनि मिसाउनुहुन्छ । एकछिनमा खसी करायो । खसी कराएको खरायोले सुन्यो । खरायो यताउता हेर्न थाल्यो । खसी खरायो भएतिर आयो । खरायो र खसीले सँगै मिलेर खजुरी खाए ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६५ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आंशिक सहयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गरी सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित भएर चित्र छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) ख वर्ण र मात्रायुक्त खा वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : खसी, खरायो, खाना जस्ता शब्दको शब्द वा चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि खसी ख, खरायो ख, खाना खा, भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले ख, खा वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भरी प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई वर्णपत्ती, मात्राबोर्ड प्रयोग गरी वर्णमा मात्राको प्रयोगपछि हुने ध्वनि परिवर्तनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई क, ख वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले ख वर्ण चिने नचिनेको पहिचान गर्नुहोस् । यदि पहिचान गर्न सकेका छैनन् भने थप क्रियाकलापको योजना तयार गर्नुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६६ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ख, खा वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

ख ख खा खा

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा सिकाइका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

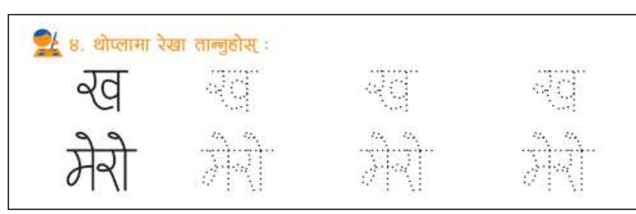

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले ख, खा र सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा ख खा वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(घ) मार्करले लेखेका वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई कोदाका दाना वा तोरीका दाना टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) वर्णको रेखाभित्र कोदाका दाना वा तोरीका दाना टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

(च) सम्भव भए खि खी खु वर्णलाई पनि यसैगरी क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले कोदो या यस्तै अरु दाना टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६६ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्तीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । आवश्यकतानुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) ख वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : खरायो, खाना, खाजा, खाट, खिचडी, खुरुखुरु, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'खुमाको खाना' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले मोबाइल फोनमा रेकर्ड गरिएको 'खुमाको खाना' पाठ सुनाउँदा ख वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(ग) पाठमा प्रयुक्त चित्र देखाउँदै ख वर्णबाट बनेका शब्दहरू प्रयोग गरी चित्र कथा सुनाउनुहोस् । ख ध्वनि र वर्णको आधारमा धेरैभन्दा धेरै शब्दहरूका बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीले पाठ सुनेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले 'खुमाको खाना' पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) प्रश्नोत्तर गर्दा ख वर्णबाट बन्ने शब्दलाई विशेष लक्षित गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

शिक्षकले सुनाएका पाठका शब्द पहिचानमा समस्या भएमा विद्यार्थीलाई निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस्, जस्तै : दोस्रो भाषा भएका कारण, सुनाइमा समस्या भएका कारण अथवा कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण ।

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था

रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले उपयुक्त सहजीकरण रणनीति अवलम्बन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

६. 'खुमाको खाना' पाठ शिक्षकले पढेको सुनेर उत्तर भन्नुहोस् :

(क) कसले धेरै पिरो हाल्नुहुन्छ ?

(ख) खुमाले के के खाइन् ?

(ग) खुमाले खाना खाइसकेपछि के गरिन् होला ?

(घ) खुमाले के के गरिन्, क्रम मिलाएर अङ्क लेख्नुहोस् ।

१ २ ३

खुमाले खिर खाइन् । ☐ हातखुट्टा धोइन् । ☐

खुमा खेलेर आइन् । ☐

यो अभ्यास गराउनुभन्दा पहिले विद्यार्थीलाई अनुमान गर्न लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

खेल खेल्ने तरिका

(क) कक्षाका कुनै विद्यार्थीलाई लक्ष्य गरेर विद्यार्थीका बारेमा (निलो सर्ट, कालो पाइन्ट, खल्तीमा कलम राखेको, रातो रिबन लगाएको, निधारमा टीका लगाएको) भन्नुहोस् र यस्तो मान्छेको नाम के होला ? पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई त्यस्तो मान्छे हाम्रो कक्षामा नै छ भन्नुहोस् । कम्तीमा तीन जना विद्यार्थीका बारेमा अनुमान गर्न लगाउनुहोस् र विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले घरमा गर्ने कामका बारेमा प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् र विद्यार्थीले भनेको उत्तरलाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् । जस्तै : १ मुख धोएको । २. कपाल कोरेको । ३. दराजमा कपडा मिलाएर राखेको । ४. लुगा लगाएको ।

(घ) विद्यार्थीलाई तिमीहरूले जस्तै खुमाले पनि काम गरिछन् के के गरिन् होला भनी राम्रोसँग सुन्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले 'खुमाको खाना' पाठ सस्वरवाचन गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् । बिच बिचमा विद्यार्थीलाई प्रश्न सोध्नुहोस् ।

(च) विद्यार्थीलाई प्रश्नको उत्तर के के हुन सक्छ भनेर वैकल्पिक उत्तर पनि दिनुहोस् । विद्यार्थीले 'खुमाको खाना' पाठ सुनेर उत्तर अनुमान गर्न सकुन् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीले पाठ सुनेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले 'खुमाको खाना' पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) प्रश्नोत्तर गर्दा वैकल्पिक उत्तर पनि दिनुहोस् । ख वर्णबाट बन्ने शब्दलाई विशेष लक्षित गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले पाठ सुनेर बोध गर्न समस्या भएमा शिक्षकले पूर्ण सहयोगीको भूमिका निर्वाह गरी पाठगत प्रश्नोत्तरको पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

७. पढेर साथीलाई सुनाउनुहोस् :

काकाको के छ ? - काकाको कोख छ ।

काकीको के छ ? - काकीको काख छ ।

मेरो के छ ? - मेरो उखु छ ।

(क) सिकाइका सिद्धान्तअनुसार पहिले पाठसँग सम्बन्धित क्रियाकलापको परिचय दिने, दोस्रो पाठका विषयवस्तुलाई अभ्यास गराउने, तेस्रो अभ्यास गरेको कुरा ठिक भयो वा भएन मूल्याङ्कन गर्ने, चौथो सुधारात्मक क्रियाकलाप गराउने र अन्तिम वा पाँचौ पुनर्बल प्रदान गर्ने खालका क्रियाकलाप सञ्चालन गरेपछि सिकाइ पूर्ण हुन्छ भन्ने सिद्धान्त रहेका छ । सोहीअनुसार यस पाठसम्म आइपुग्दा विद्यार्थीले स्वरवर्ण, क वर्ण र मात्रा सिकिसकेका हुने छन् ।

ती सिकिसकेका वर्ण र मात्राका आधारमा विद्यार्थीलाई सुधारात्मक क्रियाकलाप गराउन आवश्यक पर्दछ । शिक्षकले त्यस्ता खालका क्रियाकलापहरूको खोज गरी कक्षामा सञ्चालन गर्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले विसङ्केतन शब्द प्रयोग गरी वाक्यपत्ती तयार गर्नुहोस् । ती वाक्यपत्तीहरू प्रश्नोत्तर गर्न मिल्ने होस् ।

(ग) विद्यार्थीहरूलाई दुई दुई जनाको जोडी बनाउनुहोस् । पालैपालो एक जनालाई विसङ्केतन प्रश्न वाक्य र अर्कालाई मिल्ने उत्तर दिनुहोस् र पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) सबै विद्यार्थीलाई आफूले पढेको वाक्यपत्ती साटासाट गरी पढ्न लगाउनुहोस् । पढाइमा कठिन भएका विद्यार्थीलाई थप समय दिएर सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६७ को क्रियाकलाप गराउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

शिक्षकले विद्यार्थीलाई समूहमा विसङ्केतन शब्द प्रयोग भएका वाक्यको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा पालैपालो एक जनालाई विसङ्केतन प्रश्नको वाक्य र अर्कालाई मिल्ने उत्तर भन्न प्रेरित गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुईओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

८. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाई शब्द भन्नुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :
एक, खाई, खाऊ, काख, काकी, खाकी, खोकी, खोक, उखु

ए	खा	ऊ	खो
क	ई	की	क
खो	का	ख	खा
खा	की	उ	खु

(घ) शिक्षकले शब्दपत्ती देखाउँदै विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर शैक्षणिक पाटीमा शब्द पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कतिओटा शब्द निर्माण गर्न सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६७ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण प्रयोग शब्दजाल पहिचानमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा समस्या भएको विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान र उच्चारण गर्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) खु, खे वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : खेत, खेताला, खेलौना, खुसी, खेलाडी शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न

लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'खेतमा खेताला' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'खेतमा खेताला' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा खु, खे वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(ग) पाठमा प्रयुक्त चित्र देखाउँदै खु, खे वर्णबाट बनेका शब्दहरू प्रयोग गरी चित्र कथा सुनाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई वर्णगोटी दिनुहोस् र ख वर्णमा (ि, ी, ु, ू, े) मात्रा प्रयोग गर्दा ध्वनिमा परिवर्तन हुने कुरा ध्वनि उच्चारण गरेर सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीले पाठ सुनेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले 'खेतमा खेताला' पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) खेत, खेताला, खेलौना, खुसी, खेलाडी शब्दपत्ती देखाएर पहिलो वर्ण उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण

(ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

१०. सही शब्दमा ठिक (✓) र बेठिक शब्दमा (x) चिह्न लगाउनुहोस् :

सही शब्द : काख कोख मेरो होइन

खका	☐	काख	☐
कोख	☐	खको	☐
रोमे	☐	मेरो	☐
इनहो	☐	होइन	☐

(क) विद्यार्थीहरूलाई विसङ्केतन र सङ्केतन शब्दहरूको संरचना सुल्टो र उल्टो पहिचान गराउनुपर्दछ । कुन शब्दको संरचना सुल्टो छ, कुन शब्दको संरचना उल्टो छ, कुन शब्द ठिक कुन बेठिक भन्ने कुरा तुलना गर्न, पहिचान गर्न लगाउनु पर्दछ ।

(ख) शिक्षकले ती दुवै किसिमका शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई सुल्टो र उल्टो (एक कए) शब्दपत्ती देखाउनुहोस् । कुन शब्द ठिक छ ? प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । उल्टो शब्द ठिक हुन के गर्नुपर्छ, उत्तर पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(घ) सुल्टो र उल्टो शब्दपत्तीहरू छ्यासमिस गरी विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र मिल्ने शब्द र नमिल्ने शब्दलाई छुट्याउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् । ती शब्द विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६८ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विसङ्केतन र सङ्केतन शब्दहरूको संरचना सुल्टो र उल्टो पहिचानमा कठिनाइ भएका विद्यार्थीका सुल्टो र उल्टो शब्दपत्तीका सहायताले साथी समूहका प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

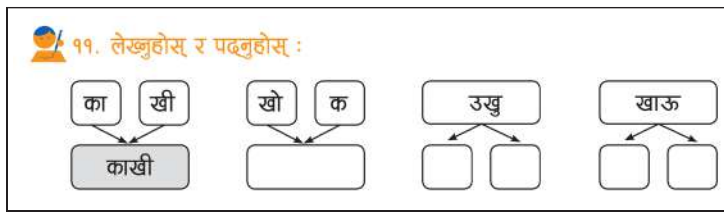

आवश्यक सामग्री :

दुईओटा सानो वा ठुलो बल

तरिका :

तातो आलु खेल खेलसँग मिल्दोजुल्दो

(क) विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा स्वर वर्ण, मात्रायुक्त क वर्णपत्ती ख वर्णपत्ती (ख, खा, खि, खी, खु, खू, खे) तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई विद्यालयको कक्षाकोठा वा बाहिरको चउरमा लगेर आमनेसामने हुने गरी दुईओटा लाइनमा राख्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले तयार गरेका वर्णपत्तीलाई हुक वा पिन लगाएर विद्यार्थीको छातीमा टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीका दुवै लाइनमा एक एकओटा बल दिनुहोस् र आमनेसामनेका विद्यार्थीलाई पास गर्न सिकाउनुहोस् ।

(ङ) बल पासका क्रममा शिक्षकले सिटी फुक्नुहोस् । सिटी बज्दा बल जसको हातमा छ ती दुवैलाई अगाडि राख्नुहोस् । अरू विद्यार्थीलाई ती विद्यार्थीसँग भएको वर्ण जोडेर शब्द बनाउन लगाउनुहोस् ।

(च) खेललाई कम्तीमा पाँच पटकसम्म खेलाउनुहोस् ।

(छ) खेलको अन्त्यमा विद्यार्थीलाई जोडीमा बस्न लगाउनुहोस् र आफूसँग भएको वर्ण जोडेर शब्द निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । के के शब्द बने, कक्षाकोठाको शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

(ज) खेलको अन्त्यमा शब्द बन्ने तरिका छलफल गरी खेललाई अन्त्य गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ६८ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पढिसकेका वर्ण प्रयोग भएका शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गरी प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

> १२. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :
>
> **खैरो खरायो**
>
>
>
> खैरो खरायोलाई खोकी लाग्यो । उसले ठुलो आवाजमा खोक्यो । यति ठुलो खोकी कसको होला ? खरायोको गाउँभरि खैलाबैला भयो । खोलापारि सेतो खरायोको घर थियो । उसले पनि खोकीको आवाज सुन्यो । सेतो खरायोले जडीबुटी खोज्यो । उसले खैरो खरायोलाई जडीबुटी दियो । खैरो खरायोले जडीबुटी खायो । उसको खोकी निको भयो । खैरो र सेतो खरायो खोलावारि नै बस्न थाले । उनीहरू असल छिमेकी भए ।
>
> (क) खोलापारि कसको घर थियो ? (ख) को को असल छिमेकी भए ?

(क) विद्यार्थीले अघिल्लो पाठमा ख वर्णका आकारप्रकार र ध्वनि पहिचान गर्न सकेका छन् । यस पाठमा खै, खो वर्ण पहिचान र ती वर्णका ध्वनि उच्चारण गर्नु क्रियाकलापमा केन्द्रित भएर शिक्षकले योजना तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई वर्ण र ध्वनि पहिचान गराउन वर्णगोटीहरूको सहयोगमा विभिन्न खेल हरू पनि खेलाउनुहोस् ।

(ग) वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : खैरो, खैलाबैला, खोकी, खोला, खोया, खोपा, खोकिला, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'खैरो खरायो' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'खैरो खरायो' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ख वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'खैरो खरायो' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' सन्दर्भ छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन सम्बन्धी प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'खैरो खरायो' पाठ अनुवाचन गराएर क वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त ख वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा खे, खै, खो वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाएर र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई

स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले का, कि, की वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी वाक्यपत्ती देखाउनुहोस् । ती वाक्य उच्चारण गर्न अभ्यास गराउनुहोस् । आवश्यक परेमा विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

१३. जस्ताको त्यस्तै सार्नुहोस् :

ख	खा	खि	खी	खु	खू
....	....	....	....	....	....
खे	खै	खो	खौ	खं	खः
....	....	....	....	....	....

इकु आऊ ।　　उखु खाऊ ।　　काख छ ।

....　　................................　　................................

....　　................................　　................................

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ६९ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर विद्यार्थीले गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लेखनमा समस्या भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा समस्या भएको विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान र उच्चारण गर्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

१४. 'खैरो खरायो' पाठ पढी मात्रा नलागेका र लागेका ख वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

(क) विद्यार्थीहरूले आफ्नै गतिमा सिकाइ हासिल गरिरहेका हुन्छन् । ती हासिल गरेका सिपहरू कत्तिको स्थायी भएको छ भन्ने कुरा सुधारात्मक सिकाइको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण वा शब्दहरू पहिचान भए नभएको अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिनुहोस् र ती सामग्रीमा विसङ्केतन वर्ण वा शब्द पहिचान गरी पहिचान भएका वर्ण वा शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७० को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण पहिचान गर्न समस्या भएमा वर्णपत्ती वा शब्दपत्तीका सहायताले पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् । यस्तो अभ्यास गराउँदा सहपाठी साथीसँगको सिकाइमा जोड दिनुहोस् ।

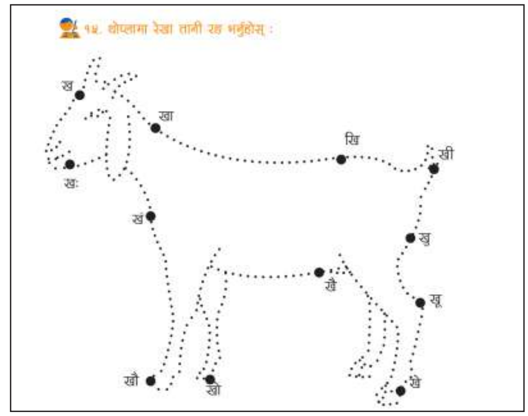

क्रियाकलाप १५

(क) विद्यार्थीलाई ख वर्ण र मात्रापत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूह निर्माण गर्नुहोस् । समूहमा छ्यासमिस गरेर मात्रायुक्त ख वर्ण दिनुहोस् । ती छ्यासमिसे वर्णहरूलाई क्रमैसँग देखाउन भन्नुहोस्, जस्तै : ख, खा, खि, खी,........खं, खः ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७० को अन्तिम क्रियाकलाप ख वर्ण र मात्राको क्रममा राखेको थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन भन्नुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई मात्रायुक्त ख वर्ण लेखनका क्रममा थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ भर्न समस्या भएमा साथी समूहमा प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

पाठ १५

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	ग वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) रचनात्मक सोच सिप (S1.3) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) सहयोग तथा सहानुभूति सिप (S3.3)	१	७१
२.	गा, गि, गी वर्ण		१	७२, ७३
३.	गु, गू, गृ, गे वर्ण		१	७३, ७४
४.	गै, गो, गौ, गं, गः वर्ण		१	७४, ७५

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) ३. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. वाक्यपत्ती
लेखाइ	दौँतरी सिकाइ		१. वर्णपत्ती २. शब्दपत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		२. वर्णपत्ती २. शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		२. वर्णपत्ती २. शब्दपत्ती
पठनबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. चित्रपत्ती २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. वाक्यपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'गीतको तालैमा' मा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा ग वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी गमला, गगन, गणेश, गाजल, गाना, गितार, गीता जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'गीतको तालैमा' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् । लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा विद्यार्थीलाई तालीले ताल दिएर शिक्षक विद्यार्थी मिली गाउनुहोस् ।

(घ) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : गमला, गगन, गणेश, गाजल, गाना, गितार, गीता, शब्दमा प्रयोग भएका ग वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(ङ) कवितामा ग वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा ग वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'गीतको तालैमा' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(च) कविता वाचनको अन्त्यमा गितार कसले बजाए ? खाना छाडेर को आए ? जस्ता प्रश्नका आधारमा छलफल गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'गीतको तालैमा' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा ग वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) ग वर्ण देखाएर उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराउनुहोस् । उच्चारणका क्रममा ग वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न लगाई शब्दको बारम्बार उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग पाठमा प्रयुक्त (गमला, गगन, गणेश, गाजल, गाना, गितार, गीता) शब्दको बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् । छलफलसँगै शिक्षकले तयार गरेका चित्रपत्ती देखाउनुहोस् र चित्रका बारेमा वर्णन गर्न सिकाउनुहोस् । माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थीद्वारा सिर्जना भएको चित्र छ भने त्यस चित्रलाई वर्णन गराउनुहोस् । छलफल गर्दा

चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा आमाले के गर्दै हुनुहुन्छ होला ?
(आ) गाजलको रङ कस्तो हुन्छ ?
(इ) गगनले के बजाउँदै छन् ?
(ई) फूल केमा फुलेको छ ?
(उ) फूलको नाम के होला ?

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै ग वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर ग वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

गगन र गणेश दाजुभाइ हुन् । उनीहरूकी आमा गीता हुन् । गीता गाजल लगाउँछिन् । गगन गितार बजाउँछन् । गाना गाउँछन् । गणेश गाईको सेवा गर्छन् । खाना खान्छन् । गमलामा फूल फुलेको छ । फूलको नाम गुलाफ हो । गुलाफको फूल सबैले मन पराउँछन् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७१ को दोस्रो चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा सहपाठी सिकाइ र अभ्यास, व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) ग वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : गणेश, गमला, गज, गधा जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि गणेश ग, गमला ग, गज ग, गधा ग, भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ग वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ग वर्णगोटी दिनुहोस् । ग वर्णगोटीलाई रङ भरेको ग वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ग वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ग वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ख वर्ण र ग वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ख, ग वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७१ को तेस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ग वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

ग ग गा गा गि गि गी गी

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा उपयुक्त विधिको अवलम्बन गरी पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) ग वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : गणेश गमला, गाजल, गितार, गिलास, गीता, गुलाफ, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'गीताका आँखामा गाजल' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

४. सुन्नुहोस् र भन्नुहोस् :

गीताका आँखामा गाजल

गीता गाउँतिर जाँदै थिइन् । गणेशले सोधे, "ए गीता ! आँखामा गाजल लगाएर तिमी कता हिँडेकी नि !"

"म त मामाघर गएर फर्केकी ।"

"अनि गुलाफको फूल र गमला पनि बोकेकी छौ त ? कसले दिनुभएको हो ?"

"जोमा माइजूले दिनुभएको हो । गाईको गोठछेउमा गमला राख्ने ठाउँ छ । यो बिरुवा त्यहीं रोप्छु !" "ए, राम्रो रहेछ ! म पनि गितार बजाउँदै तिम्रो घरमा आउँला । अस्ति आउँदा त गौरी काकीले गाजर दिनुभएको थियो ।"

"अब आउँदा गाईको एक गिलास दुध दिउँला नि !" गीता मुस्काउँदै हिँडिन् ।

(क) गीता कहाँ जाँदै थिइन् ?

(ख) गीताले मामाघरबाट के के ल्याइन् ?

(ग) गौरी काकीले गणेशलाई के दिनुभएको थियो ?

(ख) शिक्षकले 'गीताका आँखामा गाजल' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ग वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'गीताका आँखामा गाजल' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' सन्दर्भ भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'गीताका आँखामा गाजल' पाठ सहवाचन गराएर ग वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ग वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा ग, गा, गि, गी वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई ग वर्ण प्रयोग भएको पाठ बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

विद्यार्थीहरू यस क्रियाकलापमा आइपुग्दा सरल सामान्य वाक्य पढ्न र लेख्न सक्ने भइसकेका हुन्छन् । तसर्थ विद्यार्थीलाई सरल वाक्य पठनका लागि अभ्यास गराउनुपर्दछ । शिक्षकले विसङ्केतन शब्दपत्ती, वाक्यपत्ती तयार गरी प्रभावकारी तरिकाले सिकाइ गर्नुपर्दछ ।

> ५. पढेर साथीलाई सुनाउनुहोस् :
> काग आए । केक खाए । काग गए । खाग आए । खाग गए । गाई आए । उखु खाए । गाई गए । काग हो, उखु होइन । केक छ, उखु छैन ।

(क) शब्दपत्ती तयार गर्दा दुई शब्दको वाक्य हुने खालका क्रियापदसहित अलग अलग विसङ्केतन शब्द छनोट गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूह निर्माण गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई वाक्य निर्माण गर्न मिल्ने खालका शब्दहरू छ्यासमिस गरी दिनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई ती शब्द पढेर शब्द जोडी वाक्य बनाउन भन्नुहोस् । विद्यार्थीले गरेको कार्यको अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) सबै समूहलाई आफले बनाएको वाक्य पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७२ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

पाठ पढी साथीलाई सुनाउन समस्या भएमा वा लजाएर सुनाउन असहजिलो मानेमा बोल्न नलजाउने विद्यार्थीलाई समूहमा राखी पढेर साथी साथीलाई सुनाउने प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

> ६. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाई शब्द भन्नुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :
> एक, आगो, गाए, गाई, गाऊ, उखु, खाऊ, काकी

ए	गा	गो	गा
क	आ	ई	ऊ
उ	खु	का	की
गा	ए	खा	ऊ

(क) शिक्षकले शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुईओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस्

(घ) शिक्षकले शब्दपत्ती देखाउँदै विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर शैक्षणिक पाटीमा शब्द पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कतिओटा शब्द निर्माण गर्न सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७३ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण प्रयोग गरी शब्द निर्माणमा समस्या भएमा विसङ्केत शब्द र पाठ पढ्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) विद्याथीलाई सिर्जनात्मक कथा कविता सुनाएर पाठप्रति आकर्षित गर्नुहोस् । लय मिलाएर कविता स्वरवाचन गरी विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् :

गुराँस र गुलाफ साथी साथी भएछन्
गुड किन्न भनेर बजारतिर लागेछन्
गुट्टुट्टु गाडीमा गए दुवै बजार
गुराँस र गुलाफले खर्च गरे हजार ।
गुण दाइ भेटेछन् गीता दिदी देखेछन्
गमलामा फूल रोपी गुफाभित्र पसेछन्
गुँडमा बसी चरिले गेडागुडी खाइछन्
बगैँचामा बसेर गीत मिठो गाइछन् ।

७. सुन्नुहोस् र शब्दहरू भन्नुहोस् :

गुराँस र गुलाफ

गुफाअगाडि गुराँस आयो । नजिकै गुलाफको बोट पनि थियो । "तपाईं कता जान लाग्नुभयो ?" गुलाफले सोध्यो । "म बजार जान लागेको हुँ ।" गुराँसले उत्तर दियो । "म पनि जान्छु है ।" भन्दै गुलाफ गुराँसको पछि लाग्यो । गुलाफ र गुराँस बजार गए । गेडागुडी किने । गुड पनि किने । गुलियो गुड पाएर गुराँस खुसी भयो । गेडागुडी पाएर गुलाफ पनि खुसी भयो ।

गुफा | गुराँस | गुलाफ | गेडागुडी | गुड

(ख) गु, गे वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : गुफा, गुँरास, गुलाफ, गेडागुडी, गुड, गुण शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'खेतमा खेताला' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले 'गुँरास र गुलाफ' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा गु गे वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(घ) पाठमा प्रयुक्त चित्र देखाउँदै गु, गे वर्णबाट बनेका शब्दहरू प्रयोग गरी चित्र कथा सुनाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई वर्णगोटी दिनुहोस् र ग वर्णमा (ि, ी, ु, ू, े) मात्रा प्रयोग गर्दा ध्वनिमा परिवर्तन हुने कुरा ध्वनि उच्चारण गरेर सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीले पाठ सुनेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । जसका लागि शिक्षकले 'गुँरास र गुलाफ' पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) गुफा, गुँरास, गुलाफ, गेडागुडी, गुड, गुण शब्दपत्ती देखाएर पहिलो वर्ण उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण (ख) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

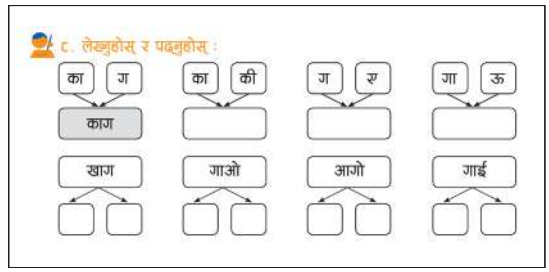

क्रियाकलाप ८

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(क) शिक्षकले काठका दुईओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटामा का, खा, गा, आ, कु, को अर्को ब्लकमा ग, ई, ए, ओ, ऊ, की लेख्नुहोस् ।

(ख) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(घ) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई दुईओटा ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा पल्टाउन लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने, समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

(ङ) विसङ्केतन शब्द लेखिएको मेटाकार्ड सबै विद्यार्थीलाई बाड्नुहोस् । मेटाकार्डमा भएको शब्द पढेर कतिओटा वर्ण छन् के के छन्, भन्न लगाउनुहोस् ।

(च) ती वर्णलाई अलग अलग हुने गरी लेख्न र भन्न लगाउनुहोस् । सबै विद्यार्थीलाई बाडेको मेटाकार्डमध्ये कम्तीमा पनि पाँच जना साथीको कार्ड मागेर पालैपालो शब्दमा भएका वर्ण अलग गरी लेख्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ७३ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पढिसकेका वर्ण प्रयोग भएका शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गरी प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

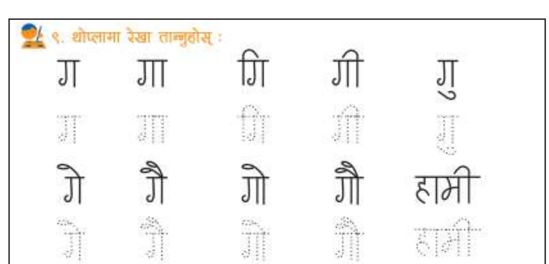

क्रियाकलाप ९

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले ग, गा..... र सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न

लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा ग, गा.... वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(घ) मार्करले लेखेका वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई तिलका दाना जस्ता अन्य उपलब्ध सामग्री टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) वर्णको रेखाभित्र तिलका दाना जस्ता अन्य उपलब्ध सामग्री टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले तिल टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटी प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७४ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् र विद्यार्थीले गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा शिक्षकले सहज मानेमा हात समाएर आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

१०. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

गैरीखेतमा गोरु

गोठालाले गोठबाट गोरु फुकाए । गोरेटामा गोपी र गौरव भेटिए । गोठालाले गैरीखेतमा जाऔँ भने । गौरवले गोही हेर्न जाऔँ भने । गोपीले गैँडा हेर्न चिडियाखाना जाऔँ भने । उनीहरूको गोजीमा पैसा थिएन । गौरव र गोपी पनि गोठालासित गैरीखेत गए ।

(क) गोरु कसले फुकाए ?
(ख) गोरेटामा को को भेटिए ?
(ग) गौरवले के हेर्न जाऔँ भने ?
(घ) उनीहरू गोठालासित कहाँ गए ?

(क) शिक्षकले ग वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : गैरीखेत, गोरु, गोठालो, गौरव, गोपी, गोजी शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'गैरीखेतमा गोरु' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'गैरीखेतमा गोरु' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ग वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'गैरीखेतमा गोरु' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा

'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईँहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईँहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई 'गैरीखेतमा गोरु' पाठ अनुवाचन गराएर ग वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ग वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर　　　　(ख) सुनाइ समस्या भएर

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्दै आवश्यक रणनीति उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई शिक्षण सिकाइको चरणकै रूपमा लिनुपर्दछ । बालबालिकाले कसरी सिक्दै छन् ? के के सिके ? कसरी पढे/लेखे ? यस्ता प्रश्नहरू शिक्षक आफूले आफैँलाई सोध्ने गर्नुपर्दछ । यसले गर्दा सिकाइमा समस्यामा परेका विद्यार्थीलाई सहयोग पुग्न सक्छ । विद्यार्थीलाई सिर्जनात्मक खेलको माध्यमबाट सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप, मूल्याङ्कन क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्दछ । मूल्याङ्कनसम्बन्धी खेल खेलौँ ।

११. जस्ताको त्यस्तै सार्नुहोस् :

काग आए । ....

केक खाऊ । ....

गाई आए । ....

उखु खाऊ । ....

काकाकाकी आए । ....

(क) विसङ्केतन शब्द प्रयोग भएका वाक्यपत्तीलाई प्लेकार्डका रूपमा तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई कक्षाकोठाबाहिर लैजानुहोस् र गोलो घेरामा उभिन लगाउनुहोस् ।

(ग) ती विद्यार्थीलाई कोड नम्बर एक, दुई, तीन, चार......................गरी सबै विद्यार्थीलाई दिनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले खेलको नियम बताइदिनुहोस्, जस्तै : शिक्षकले उच्चारण गरेको नम्बरका विद्यार्थीले मात्र प्रश्नको उत्तर भन्नुपर्ने हुन्छ । साथीले दिएको उत्तर ध्यानपूर्वक सुन्ने र मिलेको नमिलेको तुलना गर्नुपर्ने । अरूका पालामा उत्तर भन्न पाइने छैन ।

(ङ) खेलको तरिका

(अ) शिक्षकले विसङ्केतन शब्दबाट बनेका वाक्यको प्लेकार्ड सबै विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् ।

(आ) सबै विद्यार्थीलाई मनमनै पढ्ने समय दिनुहोस् र कुनै नम्बर उच्चारण गर्नुहोस् । विद्यार्थीले दिएको उत्तरलाई ध्यानपूर्वक सुनेर प्रतिक्रिया दिनुहोस् ।

(इ) पालैपालो सबै विद्यार्थीलाई खेल खेल्ने अवसर मिलाउनुहोस् ।

(ई) शिक्षकले प्लेकार्ड प्रयोग गरी कुन शब्द वा वाक्य लेख्न कठिन छ, कुन सजिलो छ भन्ने बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ७५ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द प्रयोग भएका वाक्यको अनुलेखनको अभ्यास गराउनुहोस् । यस्तो अभ्यास गराउँदा स्वसिकाइलाई उत्प्रेरित गर्दै व्यक्तिगत रूपमा प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) विद्यार्थीलाई ग वर्ण र मात्रापत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूह निर्माण गर्नुहोस् । समूहमा छ्यासमिस गरेर मात्रायुक्त ग वर्ण दिनुहोस् । ती छ्यासमिसे वर्णहरूलाई क्रमैसँग देखाउन भन्नुहोस् । जस्तै : ग, गा, गि, गी, गु, ...गं, गः

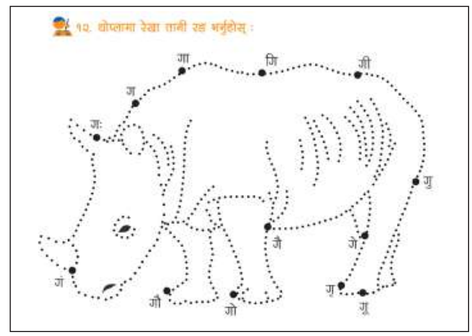

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७५ को अन्तिम क्रियाकलाप ग वर्ण र मात्राको क्रममा राखेको थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन भन्नुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई ग वर्ण र मात्रा लेखनका क्रममा थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन उत्प्रेरित गर्नुहोस् । यस्तै मिल्ने चित्रमा अन्य रङ भर्ने क्रियाकलाप गृहकार्यका रूपमा दिएर प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

पाठ १६

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	घ वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) रचनात्मक सोच सिप (S1.3) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) सहयोग तथा सहानुभूति सिप (S3.3)	१	७६
२.	घा, घि, घी वर्ण		१	७७, ७८
३.	घु, घू, घृ, घे वर्ण		१	७८, ७९
४.	घै, घो, घौ, घं, घः वर्ण		१	७९, ८०
५.	विषयक्षेत्रगत सिकाइ मूल्याङ्कन		१	८१, ८२

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. ठोस वस्तु
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. ठोस वस्तु
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (बाँसको सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, साना सिसीका बिर्का, भटमासका दाना, लप्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वाक्यपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री

लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'घाम लाग्यो घमाइलो' पाठमा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा 'घ' वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी घर, घाम, घमाइलो, घडी, घिउ, घुमेर, घुटुघुटु, घोडा जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'घाम लाग्यो घमाइलो' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा विद्यार्थीलाई तालीले ताल दिएर शिक्षक र विद्यार्थी मिलेर गाउनुहोस् ।

(घ) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : घर, घाम, घमाइलो, घडी, घिउ, घुमेर, घुटुघुटु, घोडा, शब्दमा प्रयोग भएका 'घ' वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(ङ) कवितामा घ वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा घ वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'घाम लाग्यो घमाइलो' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(च) कविता वाचनको अन्त्यमा घाम लाग्दा कस्तो भयो ? घोडा किन दौडियो ? जस्ता प्रश्नोत्तर गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'घाम लाग्यो घमाइलो' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा घ वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) मात्रासहितका घ वर्ण उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'घाम लाग्यो घमाइलो' कविता वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराउनुहोस् । उच्चारणका क्रममा घ वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न लगाई शब्दको बारम्बार उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग पाठमा प्रयुक्त (घर, घाम, घमाइलो, घडी, घिउ, घुमेर, घुटुघुटु, घोडा) शब्दको बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् । छलफलसँगै शिक्षकले तयार गरेको चित्रपत्ती देखाउनुहोस् र चित्रको बारेमा वर्णन गर्न सिकाउनुहोस् । माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थीद्वारा सिर्जना भएको चित्र छ भने त्यस चित्रलाई वर्णन गराउनुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रको घर कसको होला ? (आ) चित्रको जनावरको नाम के होला ?

(इ) घर वरिपरि के के देखिन्छ ? (ई) घाम लागेन भने के हुन्छ होला ?

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै घ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर घ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

यो घर घनश्याम काकाको हो । काकाले घरबाहिर घडी र घन्टी राख्नुभएको छ । काकालाई घैटोको पानी घुटुघुटु पिउन मन पर्छ । उहाँले घरमा घोडा पाल्नुभएको छ । घमराज दाइ घोडा चढेर घुम्न जानुहुन्छ । कहिले घरछेउमा घोरल आउँछ । घोरल घर घुमेर जङ्गलमा जान्छ ।

(घ) चित्र वर्णन गर्दा गणितको मिल्ने सिकाइ उपलब्धिलाई समेत ख्याल गरी एकीकृत शिक्षण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७६ को दोस्रो चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्दै चित्र अनुमान, विषयवस्तु वर्णनका क्रममा व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गर्नुहोस् । सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई चित्र वर्णनको बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) घ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : घर, घडी, घन्टी, घिरौँला, घैटो, घोडा जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि घर घ, घडी घ, घन्टी घ, घिरौँला घि, घैटो घै, घोडा घो भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले घ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका घ वर्णगोटी दिनुहोस् । घ वर्णगोटीलाई रङ भरेको घ वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले घ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका घ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा घ वर्ण र घ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

(च) विद्यार्थीलाई घ वर्णमा मात्रा लगाएर ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । मात्रा फरक हुँदा वर्णको ध्वनि पनि फरक हुने कुरा वर्ण र मात्रा प्रयोग गरी सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ग, घ वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ७६ को तेस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने घ वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

घ घ घा घा घि घि घी घी घु घु

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी नाम भन्न र घ वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरणका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले घ, घा..... र सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा घ, घा.... वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(घ) मार्करले लेखेका वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई तिलका दाना वा यस्तै अरु कुनै दाना टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) वर्णको रेखाभित्र तिलका दाना टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले मुसुरोको दाल टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ७७ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् र गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई निर्धारित वर्ण लेखनका चरण अनुसरण गरी वर्ण लेख्न असहज भएका शिक्षकले वर्ण लेखनको ढाँचा अवलमबन गरी पटक पटक अभयास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) घ वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : घर, घाम, घिरौँला, घिउ, घुमघाम, घुँडा, घैया, घोडा शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'घनश्याम काकाको घडी' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

घनश्याम काकाको घडी

घनश्याम काका घरबाट बाहिर निस्किए । चर्को घाम लागेको थियो । उनी घोडामा चढे । घैयाबारीमा गए । एकछिन घुमघाम गरे । घडी हेरे । घनश्याम काका आत्तिए । उनी घरी यता घरी उता गर्न थाले । उनले घाँटी छामे । घुँडा समाए । त्यही बेला घमराज त्यहाँ आइपुगे । घमराजले घनश्याम काका आत्तिएको देखे । उनले घटना बुझ्न खोजे । घमराजले सोधे, "के भयो घनश्याम काका ?" घनश्यामले भने, "हेर न घमराज, मेरो घडीमा त घण्टा सुई नै हराएछ !" घमराजले घडी हेरे । घडीमा बाह्र बजेको थियो । घमराजले हाँस्दै भने, "काका ! बाह्र बजे घण्टा सुई र मिनेट सुई एकै ठाउँमा हुँदैन त ?" घनश्याम काका हाँसे ।

(क) घोडामा को चढे ? (ख) घनश्याम किन आत्तिए ?

(ग) के घटना भएको रहेछ ? (घ) घण्टा सुई कसरी हराएको होला ?

(ङ) कुन काम पहिले भएको होला ? क्रम मिलाई १, २, ३ लेख्नुहोस् :

(अ) घनश्याम काका हाँसे । ☐

(आ) घनश्याम काका आत्तिए । ☐

(इ) घनश्याम घोडामा चढे । ☐

(ख) शिक्षकले 'घनश्याम काकाको घडी' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा घ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'घनश्याम काकाको घडी' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईँहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईँहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीले उठेदेखि विद्यालय आउदासम्म पहिलो काम के गरे, दोस्रो के गरे, तेस्रो के गरे भनी कामलाई क्रममा भन्न लगाएर पाठमा भएको घनश्याम काकाले गरेको कामका बारेमा भन्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'घनश्याम काकाको घडी' पाठ अनुवाचन गराएर घ वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा घ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थी सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा घ, घा, घि, घी........... वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी घ, घा लेखनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

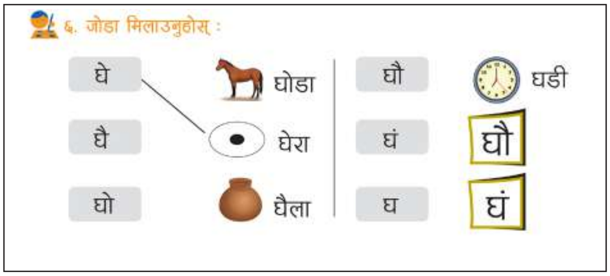

(क) विद्यार्थीलाई मात्रायुक्त घ वर्ण पहिचान गरी ध्वनि उच्चारण गर्ने खालका क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ख) घ वर्णका वर्णपत्ती र घ वर्णका शब्दपत्तीलाई छ्यासमिस गरेर विद्यार्थीलाई दिनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई दिएको वर्णको आकार हेरी उस्तै उस्तै मिल्ने वर्णपत्ती र शब्दपत्तीहरूको जोडी मिलाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीले मिलाएको जोडी अवलोकन गरी वर्ण चिन्ने खेल खेलाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ७८ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई घ वर्ण प्रयोग भएको पाठ पढी बोधसम्बद्ध क्रियाकलापमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुईओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस्

(घ) शिक्षकले शब्दपत्ती देखाउँदै विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर शैक्षणिक पाटीमा शब्द पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कतिओटा शब्द निर्माण गर्न सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

७. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् र कापीमा सार्नुहोस् :

एक, खाग, घोगो, घिउ, घाउ, घोक, काग

का	खा	ख	ए
घो	ग	घो	क
घि	क	गो	घो
उ	घा	उ	क

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.७८ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र चित्रको जोडा मिलाउन उत्प्रेरित गर्नुहोस् । यसका लागि दौँतरी सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) घ वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : घाम, घाँस, घाँटी, घाटु शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'घाटु नाच' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

८. सुन्नुहोस् र शब्दहरू भन्नुहोस् :

घाटु नाच

गाउँमा घाटु नाच थियो । घनश्याम घाँस काट्न गए । घाम अस्ताउने बेला भयो । ओहो ! घाटु नाच हेर्न ढिला हुन्छ । घनश्यामले घाँटी तानी तानी डाँडातिर हेरे । घाम अस्तायो । घनश्याम घाँसको भारी बोकेर गाउँ फर्किए । बेलुकी घाटु नाच हेर्न गए ।

घाटु घाँस घाम घाँटी

(ख) शिक्षकले 'घाटु नाच' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा घ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(ग) पाठमा प्रयुक्त चित्र देखाउँदै घवर्णबाट बनेका शब्दहरू प्रयोग गरी चित्र कथा सुनाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई वर्णगोटी दिनुहोस् र घ वर्णमा (ा, ि, ी) मात्रा प्रयोग गर्दा ध्वनिमा परिवर्तन हुने कुरा ध्वनि उच्चारण गरेर सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीले पाठ सुनेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले 'घाटु नाच' पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) घाम, घाँस, घाँटी, घाटु, घिउ, शब्दपत्ती देखाएर पहिलो वर्ण उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान तथा उच्चारणमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा समस्या भएको विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान र उच्चारण गर्ने अवसर दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

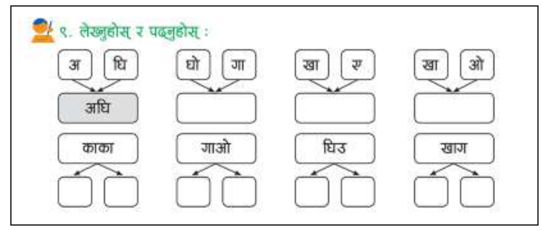

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(क) शिक्षकले काठको दुईओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटामा का, खा, गा, घा, अ, इ अर्को ब्लकमा का, ए, इ, ओ, उ, घि लेख्नुहोस् ।

(ख) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(घ) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई दुईओटा ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा पल्टाउन लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने, समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ७९ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् :

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी घ वर्णबाट निर्मित शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण (ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

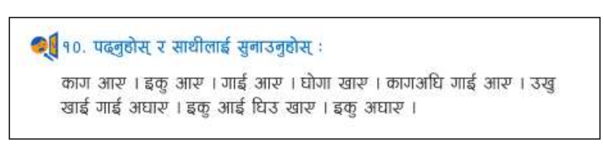

विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई शिक्षण सिकाइको चरणकै रूपमा लिनुपर्दछ । बालबालिकाले कसरी सिक्दै छन् ? के के सिके ? कसरी पढे/लेखे ? यस्ता प्रश्नहरू शिक्षक आफूले आफैँलाई सोध्ने गर्नुपर्दछ । यसले गर्दा सिकाइमा समस्यामा परेका विद्यार्थीलाई सहयोग पुग्न सक्छ । विद्यार्थीलाई सिर्जनात्मक खेलका माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप, मूल्याङ्कन क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुहोस् । मूल्याङ्कनसम्बन्धी खेल निम्नानुसार खेलाउनुहोस् :

(क) शिक्षकले वाक्य बनाउन मिल्ने विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई दुई वा तीन समूहमा राख्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले तयार गरेको शब्दपत्तीलाई छ्यासमिस गरी समूहमा दिनुहोस् ।

(घ) समूहका विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती जोडेर शब्द निर्माण गर्नुपर्ने कुरा बताइदिनुहोस् ।

(ङ) कुन समूहले धरै शब्द निर्माण गर्न सक्छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(च) तयार गरेका वाक्यलाई पालैपालो पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ७९ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा त्यस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) विद्यार्थीलाई घ वर्णबाट बनेका घडी, घाम, घोडा, घोगा, घुम, चित्रशब्दपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् र शिक्षकले उच्चारण गर्नुहोस् ।

(ख) शब्द उच्चारण गर्दा पहिलो वर्ण कागजले छोप्नुहोस् वा पहिलो वर्ण नलेखी बाँकी वर्ण मात्रै लेखेर विद्यार्थीलाई सोध्नुहोस् । यो केको चित्र हो ? कुन वर्ण छैन ? कसरी पढ्ने होला ? भन्ने जस्ता प्रश्नहरू सोध्नुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर भन्न नसकेमा चित्रको पहिलो वर्ण राखेर सोध्नुहोस्, जस्तै : .....डी, पहिलो वर्ण घ राखेर घडी । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउन धेरै पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ७९ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पठनमा समस्या भएमा दौँतरी अभ्यासलाई असहज मानेका विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा शिक्षण गर्नुहोस् । शब्दको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणमा समस्या भएमा शब्दपत्ती, चित्रपत्ती तथा शब्दचित्रपत्तीको उपयोग गरी थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) विद्यार्थीले अघिल्लो पाठमा घ वर्णका विभिन्न मात्रा प्रयोग गरेर र ध्वनि पहिचान गर्न सकेका छन् । यस पाठमा घै, घो वर्ण पहिचान र ती वर्णका ध्वनि उच्चारण गर्ने क्रियाकलापमा केन्द्रित भएर शिक्षकले योजना तयार गर्नुपर्दछ ।

(ख) विद्यार्थीलाई वर्ण र ध्वनि पहिचान गराउन वर्णगोटीहरूको सहयोगमा विभिन्न खेलहरू पनि खेलाउनुहोस् ।

(ग) वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : घोडा, घैला, घैटो, मकै, घोचो, घोरल शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'घैला' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

१२. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

घैला

घोडानजिक घैला छ । घैलानजिक घनश्याम उभिएका छन् । छानामुनि मकैका घोगा छन् । घनश्यामले घोचा ल्याए । घोचाले घोगा झिके । मकैका घोगा घोडालाई दिए । उनी घोडा चढी घोरल हेर्न हिँडे ।

(क) घैला कहाँ छ ? (ख) घनश्यामले किन घोचो ल्याए ?

(ग) घोगा कसलाई दिए ?

(घ) शिक्षकले 'घैला' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा घ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'घैला पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'घैला' पाठ सहवाचन गराएर घ वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त घ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा घै, घो वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

कक्षामा निर्धारित घ वर्णबाट बनेका शब्द र चित्रको पहिचानमा समस्या भएका विद्यार्थीका लागि शब्दपत्ती र चित्रपत्तीका सहायताले पहिचानात्मक अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

(क) विद्यार्थीलाई घ वर्ण र मात्रापत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

१३. 'घनश्याम काकाको घडी' पाठमा प्रयोग भएका मात्रा नलागेका र लागेका ख, ग, घ वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूह निर्माण गर्नुहोस् । समूहमा छ्यासमिस गरेर मात्रायुक्त घ वर्ण दिनुहोस् । ती छ्यासमिस पारिएका वर्णहरूलाई क्रमैसँग देखाउन भन्नुहोस्, जस्तै : घ, घा, घि, घी,..........घं, घः ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८० को अन्तिम क्रियाकलाप घ वर्ण र मात्राको क्रममा राखेको थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन भन्नुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई मात्रा लागेका र नलागेका ख, ग, घ वर्ण पहिचान गरी गोलो घेरा लगाउन लगाई बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीको स्वसिकाइको अवलोकन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

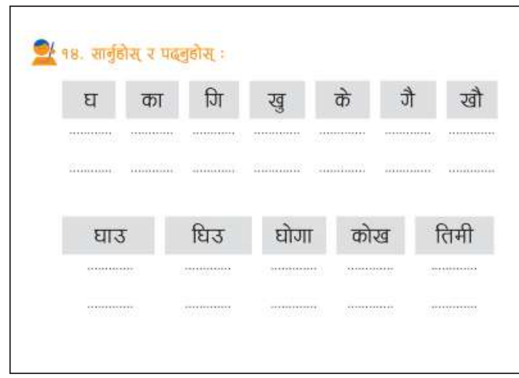

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले का, कि, की वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी वाक्यपत्ती देखाउनुहोस् । ती वाक्य उच्चारण गर्न अभ्यास गराउनुहोस् । आवश्यक परेमा विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(अ) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८० को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण र विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्दसँग परिचित गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई मात्रासहितका वर्ण र शब्द अनुलेखन गर्न र सँगसँगै पढ्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

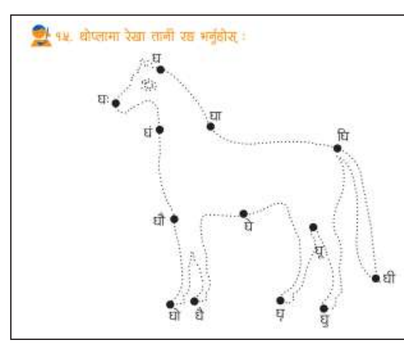

(क) विद्यार्थीलाई ग वर्ण र मात्रापत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूह निर्माण गर्नुहोस् । समूहमा छ्यासमिस गरेर मात्रायुक्त ग वर्ण दिनुहोस् । ती छ्यासमिसे वर्णहरूलाई क्रमैसँग देखाउन भन्नुहोस्, जस्तै : घ, घा, घि, ... घः ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८० को अन्तिम क्रियाकलाप ग वर्ण र मात्राको क्रममा राखेको थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन भन्नुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई घ वर्ण र मात्रा लेखनका क्रममा थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन उत्प्रेरित गर्नुहोस् । यस्तै मिल्ने चित्रमा अन्य रङ भर्ने क्रियाकलाप गृहकार्यका रूपमा दिएर प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १६

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलापलाई विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेको छ उसैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

रुचि र बानी

कार्यघण्टा : १५

परिचय

'रुचि र बानी' विषयक्षेत्र मात्रासहितका ङ, च, छ, ज, झ वर्णको पहिचान गरी उच्चारण र वर्ण विभेदीकरण गर्ने विषयवस्तुमा आधारित छ । शब्दका सुरु वा अन्त्यका ध्वनि पहिचान र उच्चारण गर्न, अक्षर जोडेर शब्द बनाउन तथा अक्षर छुट्याएर झिकेर, थपेर र परिवर्तन गरेर शब्द बनाउन, श्रव्य वा दृश्य सामग्रीका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु पहिचान गर्ने पक्षमा जोड दिइएको छ । अनुमान र कल्पना गरी मौखिक वर्णन, सङ्केतक (थोप्ला, सङ्केत, वर्ण र अङ्क) बाट वर्णको ढाँचा निर्माण गर्न, पढेका वर्ण (स्वर र व्यञ्जन) तथा मात्राको सङ्केतन र विसङ्केतन गरी ढाँचाको अनुकरण गर्न, ञ वर्ण पहिचान गरी ढाँचाको अनुकरण गर्न, पूर्वज्ञानमा आधारित भई धारणा र शब्दलाई सिकाइसँग मिले नमिलेको दाँज्ने क्रियाकलापमा जोड दिएको छ । शीर्ष शब्द, लब्ध शब्द तथा विसङ्केतक पाठ पढ्न र परिवेशका आधारमा छलफल र प्रश्नोत्तर जस्ता भाषिक पक्षमा केन्द्रित छ । पाठका आधारमा सार बताउन, परिवेश, पात्र र सन्दर्भ पहिचान गरी तुलना गर्न, आफ्नो अनुभवसँग पाठका सन्दर्भ मिले नमिलेको दाँज्न, वर्ण, शब्द र वाक्यको अनुलेखन र श्रुतिलेखन, अनुच्छेदको अनुलेखनमा आधारित छ । पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, विस्मयादिबोधक र उद्धरणको प्रयोग गरी भन्न र लेख्न, वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको प्रयोग गरी मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति गर्ने जस्ता भाषिक क्षमताको विकास गर्ने उद्देश्यमा जोड दिइएको छ ।

यस एकाइका विषयवस्तुलाई तीनओटा पाठमा समावेश गरिएको छ । यस एकाइको पहिलो पाठमा ङ, च वर्ण र मात्रासहितका ङ, च वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुको सन्तुलन र प्रस्तुतीकरण गरिएको छ । दोस्रो पाठमा छ, ज वर्ण र मात्रासहितका छ, ज वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । तेस्रो पाठमा झ, ञ वर्ण र मात्रासहितका झ, ञ वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । यस एकाइमा समग्रमा ४४ ओटा क्रियाकलाप निर्धारण गरिएका छन् ।

पाठ १७

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	ङ, च वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) निर्णय तथा समस्या समाधान सिप (S1.5) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	२	८३, ८४
२.	च वर्ण		२	८५, ८६, ८७, ८८

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. ङ च वर्णपत्ती, चित्रपत्ती कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. वर्णपत्ती, शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१.वर्णपत्ती
श्रुति बोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		२. पाठपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		शब्दपत्ती, वाक्यपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		शब्द चित्रपत्ती
कार्यमूलक व्याकरण	स्वयम् सिकाइ		शब्द, वाक्यपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		पाठपत्ती, शब्दपत्ती, श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको सामग्री
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		मात्रपत्ती, वर्णपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्द चार्ट

लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. शब्दपत्ती, वाक्यपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		व्यञ्जन वर्ण गोटी, ङ वर्ण ट्रेस गरिएका पत्तीहरू
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. चित्रपत्ती

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'रुचि र बानी' पाठमा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा 'ङ, च' वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी ङ्यार्र, ङ्याउरो, ढ्वाङ, झाङ, चना, चाचा, लिची, चिउरा जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'रुचि र बानी' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् । लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : ङ्यार्र, ङ्याउरो, ढ्वाङ, झाङ, चना, चाचा, लिची, चिउरा शब्दमा प्रयोग भएका ङ, च वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा ङ, च वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा ङ, च वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'रुचि र बानी' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा ङ्याउरो कसको नाम हो ? ङ्याउरो कसरी कराउछ ? फ्याउरोले के खायो होला ? जस्ता प्रश्नोत्तर गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'रुचि र बानी' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा ङ, च वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाइ उच्चारण गराउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग ङ, च वर्णबाट बन्ने शब्दका ङ्यार्र, ङ्याउरो, ढ्वाङ, झाङ, चना, चरा, चाचा, लिची, चिउरा जस्ता शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्याथीलाई कक्षाकोठाबाहिर विद्यालयको बाहिरी वातावरणमा लगेर अवलोकन गर्न लगाउनुहोस् । अवलोकन गर्दा ङ, च वर्णबाट बन्ने शब्दमा आधारित भएर विद्यार्थीसँग कुराकानी गर्नुहोस् । कुराकानी गर्दा मन पर्ने र मन नपर्ने कुरा के के होलान्, छलफल गर्नुहोस् । मलाई चरा मन पर्छ ङ्याउरो मन पर्दैन, चना मन पर्छ तर चिउरा मन पर्दैन भन्ने जस्ता कुराकानी गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर ङ, च वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा को को छन् ? उनीहरूको नाम के के होला ? (आ) उनीहरू के के गर्दै छन् ?

(इ) ङ्याउरो के गर्दैछ ? (ई) तिमीलाई कुन कुन काम गर्न मन पर्छ ?

(घ) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै ङ, च वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ङ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर ङ, च वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

चन्द्र, चमेली र चन्द्रिका चउरमा गए । चन्द्रलाई चङ्गा मन पर्छ । ङ्याउराले चरालाई साथी बनाएछ । ङ्याउरो र चरा कुरा गर्न थाले छन् । चन्द्रले चङ्गा कति माथि उडाउछन् होला ? चरा माथि जान्छ कि चङ्गा जान्छ ? भनेर कुरा गर्दा रहेछन् । चउर पनि रमाइलो थियो । छेउमा झाङ थियो । झाङ चमेली र चन्द्रिकालाई मन पर्छ । चमेलीले चन्द्रिकालाई चम्चाले चना खुवाउछिन् । चन्द्रिकालाई चाचा मन पर्छ । उनी चाचा खेलेर चना खान्छिन् । सबैको बानी राम्रो छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८३ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा सहपाठी शिक्षण र अभ्यास, दृश्य सामग्रीको उपयोग गरी चित्र प्रदर्शन, व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) ङ, च वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : पलङ, नङ, चरा, चिउरा चुरा, चोलो, जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण र शब्दको दोस्रो वर्ण पहिचान गराउनुहोस् । चरा च, चिउरा चि चुरा चु, चोलो चो, भनी पहिलो वर्ण र नङ ङ, पलङ ङ, झाङ ङ, शब्दको अन्तिम वर्णगत ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ङ, च वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ङ, च वर्णगोटी दिनुहोस् । ङ, च वर्णगोटीलाई रङ भरेको ङ, च वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ङ, च वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ङ, च वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ङ, च वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर वर्ण पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ङ, च वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ८४ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ङ, च वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

ङ ङ च च

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान गरी शब्द उच्चारण गर्न समस्या भएमा शब्दचित्रपत्तीको सहयोगमा व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले ङ, च र सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा ङ, च वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(घ) मार्करले लेखेको वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई बालुवा टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) वर्णको रेखाभित्र बालुवा टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

(च) सम्भव भए मात्रासहितका ङ, च वर्णलाई पनि यसैगरी क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले बालुवा प्रयोग गरी वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ८४ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

विद्यार्थीलाई ङ, च वर्णमा थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापी र गोटीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) विद्यार्थीले अघिल्लो पाठमा घ वर्णका ध्वनि पहिचान गर्न सकेकाले यस पाठमा अनुनासिक ध्वनिसमेत उच्चारण गर्ने क्रियाकलापमा केन्द्रित भएर शिक्षकले योजना तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई वर्ण र ध्वनि पहिचान गराउन वर्णका गोटीहरूको सहयोगमा विभिन्न खेलहरू पनि खेलाउनुहोस् ।

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

आँप

मैले नयाँ काइँयो किनें । काइँयोले कपाल कोरें । बहिनीको कपाल कोरिदिएँ । बगैँचामा हिँडें । त्यहाँ धेरै काँडा थिए । खुट्टामा काँडा बिझ्यो । मैले आँसु खसाएँ । म दायाँतिर गएँ । काँक्रो र आँप टिपें । काँक्रो खाएँ । बायाँतिरको चउरमा गएँ । त्यहीं बसें । बहिनी आई । आँप देखेर बहिनी हाँसी । म पनि हाँसें ।

(क) मैले केले कपाल कोरें ? (ख) बहिनी किन हाँसी ?

(ग) वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : काइँयो, बगैँचा, आँप, आँसु, काँडा, (वर्णमा चन्द्रबिन्दु लागेका र नलागेका) शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'आँप' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले 'आँप' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा अनुनासिक ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौं भन्नुहोस् । शिक्षकले 'आँप' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् ।

पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'आँप' पाठ अनुवाचन गराएर क वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त अनुनासिक ध्वनि प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा अनुनासिक ध्वनि भएका शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी प्रश्नोत्तरमा समस्या भए सोको कारण पत्ता लगाएर प्रश्नोत्तरसम्बद्ध साथी शिक्षक (साना समूहमा) सम्बद्ध अभ्यास पटक पटक गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) यस पाठका लागि दुई प्रकारका सामग्री तयार गर्नुहोस् ।

(अ) मेटाकार्डलाई आधा गर्नुहोस् र ङ, च वर्णका वर्णपत्ती (बाह्रखरी) तयार गर्नुहोस् ।

(आ) १५ ओटा मेटाकार्डमा विसङ्केतन शब्द तयार गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षाकोठाको भित्ता वा सिलिङमा धागो टाँग्नुहोस् । भित्ताको एकातर्फ धागामा क्रमैसँग ङ, च वर्णका पत्तीहरू झुन्ड्याउनुहोस् । अर्कोतर्फ भित्तामा १५ ओटा मेटाकार्डमा लेखिएको विसङ्केतन शब्द झुन्ड्याउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई दुईओटा समूहमा लाईन लगाउनुहोस् । एक समूहलाई ङ, च का वर्णपत्ती भएको भित्तापट्टि र अर्को समूहलाई विसङ्केतन शब्द भएको भित्तापट्टि राख्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई लाइनमा पढ्दै जान भन्नुहोस् । दुवै समूहलाई दुवै भित्तामा राखिएको वर्ण तथा शब्द लाइनमा मिलेर पढ्ने अवसर दिनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले कुन विद्यार्थीले कसरी पढेको छ, कसलाई कठिन भएको छ, सूक्ष्म रूपमा अध्ययन गरी त्यस्ता विद्यार्थीलाई सहयोग पुऱ्याउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८५ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण, मात्रा र शब्द पहिचानमा समस्या भएमा वर्णपत्ती, मात्रापत्ती र शब्दपत्तीको उपयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

> ७. तलका शब्दबाट वाक्य बनाएर भन्नुहोस् :
>
> जस्तै : आँखा– म आँखाले हेर्छु ।
>
> | | | | | |
> |---|---|---|---|---|
> | आँखा | आएँ | खाएँ | अघाएँ | गएँ |
> | चक | चाङ | कैँची | चौकी | चोखो |

वाक्य बनाउने खेल

खेलको नियम : खेलद्वारा विद्यार्थीलाई अनुशासित बनाउन सकिन्छ । तसर्थ खेल खेलाउनुपूर्व खेलका नियमहरू सुनाउनुहोस्, जस्तै :

खेल खेल्दा अनुशासित भएर खेल्नुपर्छ । शब्द तथा वाक्य सबैले भन्नुपर्छ । अर्को समूहले भनेको कुरा ध्यानपूर्वक सुन्नुपर्छ । खेलमा सबै समूहको जित हुन्छ आदि ।

खेल सामग्री

आँखा, आएँ, खाएँ, अघाएँ, गएँ, चक, चाङ, कैँची, चौकी, चोखो शब्दलाई मेटाकार्डमा लेखिएको शब्दपत्ती ।

खेल खेल्ने तरिका

(क) विद्याथीलाई विद्यार्थीलाई दुईओटा समूह बनाउनुहोस् । दुवै समूहका एक एक जनालाई टोली नेता बनाउनुहोस् ।

(ख) एक समूहका टोली नेतालाई आँखा, आएँ, खाएँ, अघाएँ, गएँ का शब्दपत्ती र अर्को समूहका टोली नेतालाई चक, चाङ, कैँची, चौकी, चोखो का शब्दपत्ती दिनुहोस् ।

(ग) एउटा समूहका टोली नेतालाई एउटा शब्दपत्ती अर्को समूहका सबैले देख्न सक्ने गरी देखाउन लगाउनुहोस् । अर्को समूहलाई त्यो शब्द प्रयोग गरी बन्ने दुईओटा वाक्य समूहका सबैले भन्नुपर्छ, जस्तै : म आँखाले हेर्छु । म आँखा चिम्लन्छु ।

(घ) दुवै समूहले पालैपालो शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गरी भन्न लगाउनुहोस् । खेलको अन्त्यमा दुवै समूहलाई एकै ठाउँमा राखेर शिक्षकले शब्द देखाउने विद्यार्थीले वाक्य बनाएर भन्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) खेलमा सबैको जित भएको हुनाले सबैलाई ताली बजाउन लगाएर खेललाई अन्त्य गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई जोडी बनाएर पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८५ क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दबाट वाक्य बनाउन समस्या भएमा दौँतरीको सहयोगमा शब्द र वाक्यपत्तीको उपयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

> ८. खाली ठाउँमा मिल्ने शब्द लेख्नुहोस् :
>
> (क) म .... । (आएँ, गएँ, अघाएँ)
>
> (ख) हामी .... । (खाऔँ, आऔँ, अघाऔँ।)

(क) विद्यार्थीहरूलाई विसङ्केतन शब्दहरूको (आएँ, गएँ, अघाएँ, खाऔँ, आऔँ, अघाऔँ) शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्याथर्लीको एउटा समूहलाई आएँ, गएँ, अघाएँ शब्दपत्ती र अर्को समूहलाई खाऔँ, आऔँ, अघाऔँ शब्दपत्ती बाँड्नुहोस् ।

(ख) सङ्केतन शब्द (म हामी) देखाएर उच्चारण गरी विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र आफैँसँग राख्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले 'म' शब्द देखाएर पहिलो समूहका विद्यार्थीसँग भएको शब्दपत्ती 'आएँ' उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । क्रमैसँग 'आएँ, गएँ, अघाएँ,' प्रयोग गरी वाक्य संरचना सुनाउनुहोस् ।

(घ) यसै गरी 'हामी' शब्दलाई पनि सोहीअनुसार गरेर शैक्षणिक पाटीमा वाक्य संरचना लेखेर देखाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८५ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई मिल्ने शब्द पहिचान गरी वाक्य पूरा गर्न समस्या भएमा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) विद्यार्थीले अघिल्लो पाठमा घ वर्णका आकार प्रकार र ध्वनि पहिचान गर्न सकेका छन् । यस पाठमा अनुनासिक ध्वनि ङ, च समेत उच्चारण गर्ने क्रियाकलापमा केन्द्रित भएर शिक्षकले योजना तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई वर्ण र ध्वनि पहिचान गराउन वर्णका गोटीहरूको सहयोगमा विभिन्न खेलहरू पनि खेलाउनुहोस् ।

(ग) वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : ङिमा, नङ, पाङ्ग्रे, चना, चकलेट, चाँदनी, चुरा, चुचुरो, चामल, चौतारो, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'चौतारो' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

९. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

चौतारो

आज मङ्गलबार हो । ङिमा बिहानै उठी । उसले हातका नङ काटी । हातमा चुरा लगाई अनि चौतारातिर लागी । चौताराबाट चुचुरो छर्लङ्ग देखिएको थियो ।

चौतारोछेउमा चन्द्र दाइको पसल थियो । उसले पसलमा चामल र चिनी किनी । चना र चकलेट पनि किनी । ऊ हतार हतार घर फर्की । चोकमा साथीहरू पनि थिए । उसकी मिल्ने साथी चाँदनी पनि खेल्दै थिई । साथीसँगै उसको पाङ्ग्रे कुकुर पनि खेल्दै थियो । ङिमालाई देखेर पाङ्ग्रेले पुच्छर हल्लायो । ङिमा पाङ्ग्रेलाई लिएर घर फर्की । उसले एकछिन पढी । खाना खाएर ङिमा विद्यालयतिर लागी ।

(क) पसल कसको हो, भन्नुहोस् :

(अ) ङिमा (आ) चन्द्र दाइ (इ) चाँदनी

(ख) पाङ्ग्रेले किन पुच्छर हल्लायो ?

(ग) ङिमा के के लिएर घर फर्की ?

(घ) ङिमाले बिहानदेखि के के गरी, क्रमैसँग भन्नुहोस् ।

(घ) शिक्षकले 'चौतारो' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा अनुनासिक ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'चौतारो' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'चौतारो' पाठ अनुवाचन गराएर क वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त अनुनासिक ध्वनि प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा अनुनासिक ध्वनि भएका शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

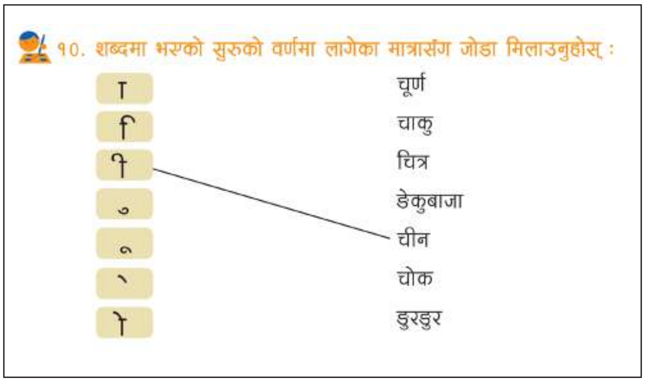

(क) विद्यार्थीलाई शब्दमा प्रयोग भएको मात्रा पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : ा, ि, ी, ु, े, ै, ो प्लास्टिक वा काठका मात्राहरू, मात्रापत्तीहरू र ती मात्रा लागेका शब्दपत्तीहरू

(ग) विद्यार्थीलाई प्लास्टिक वा काठका मात्राहरू पहिचान र पुनरवलोकन गर्नुहोस् र खेलका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(घ) निम्नानुसारका तरिकाको उपयोग गरी खेल खेलाउनुहोस् :

(अ) विद्यार्थीहरूको सङ्ख्याका आधारमा चारओटा समूह बनाउनुहोस् । यदि विद्यार्थी सङ्ख्या धेरै वा थोरै छन् भने सोहीअनुसार समूह बनाउनुहोस् ।

(आ) समूहका बिचमा शब्दपत्ती र वर्णपत्तीलाई लहरमा घोप्ट्याएर राख्नुहोस् ।

(इ) समूहबाट कसले पहिला खेल्ने हो पालो निर्धारण गर्नुहोस् ।

(ई) पहिला खेल्ने विद्यार्थीलाई एउटा मात्रापत्ती र अर्को शब्दपत्ती उल्टाउन लगाउनुहोस्, जस्तै : (ा) मात्रापत्तीसँगै (चाकु) वर्णपत्ती पल्टाएमा जित हुन्छ । किनकि (च) वर्णमा (ा) मात्राको प्रयोग भएको छ । जित्ने विद्यार्थीले जितेको शब्दपत्ती र चित्रपत्ती राख्न पाउने र खेलको अन्त्यमा जुन खेलाडीको पत्ती धेरै हुन्छ उसले खेलमा जित हासिल गर्दछ ।

यस खेल खेलाउँदा खेल खेल्ने र खेल हेर्ने दुवै समूहका विद्यार्थीलाई वर्ण र चित्रको सम्बन्धबारे सिक्ने मौका मिल्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पृ. स. ८६ को क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्रा पहिचान गर्न समस्या भएमा प्लास्टिक वा काठका मात्राहरू, मात्रापत्तीहरू र ती मात्रा लागेका शब्दपत्तीहरूको उपयोग गरी विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

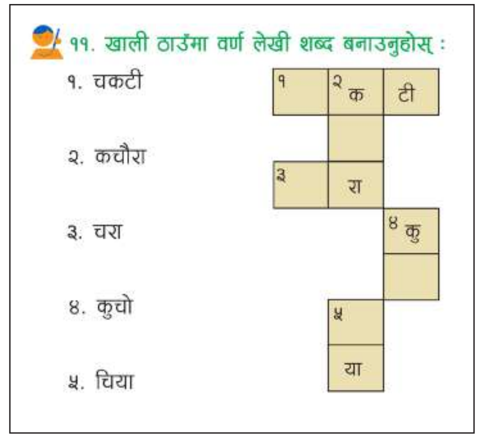

(क) कोठेपद क्रियाकलापले विद्यार्थीहरूमा तर्क गर्ने, विचार गर्ने, चिन्तनशील हुने, खोजीनीति गर्ने शब्दभण्डारको वृद्धि हुने, सकारात्मक बानीको विकास हुन्छ । विद्यार्थीलाई मनोरञ्जनात्मक तरिकाले कोठेपदबाट शब्द निर्माण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई कोठेपदमा भएका वर्ण पढ्न लगाउनुहोस् । ठाडो तथा तेर्सो कोठामा भएको वर्णहरू जोडेर बन्ने शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई कोठेपदमा भएको नम्बर र कोठेपद बाहिर शब्दमा भएको नम्बरको सम्बन्ध बताइदिनुहोस् । कोठा बाहिरको १ नम्बरमा भएको चकटी शब्द र कोठामा भएको १ नम्बर कटी शब्द पढ्न लगाएर तुलना गर्न लगाउनुहोस् । कुन वर्ण छुटेको होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) यसै गरी प्रयोग भएका अरू नम्बर र सो नम्बरका शब्दसँग तुलना गरेर कोठेपद भर्न सिकाउनुहोस् ।

(ङ) कोठेपदको कोठा विद्यार्थीको कापीमा शिक्षकले बनाएर पनि सिकाउन सकिन्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पृ. स. ८७ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

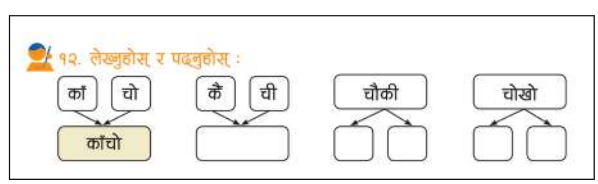

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(क) शिक्षकले काठको दुईओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटामा काँ, कै, को, चौ, चो, चु र अर्को ब्लकमा क, की, ख, खो, ची, चो लेख्नुहोस् ।

(ख) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(घ) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई दुईओटा ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा पल्टाउन लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने, समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ८७ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा त्यस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

(क) विद्यार्थीहरूलाई विसङ्केतन र सङ्केतन शब्दहरूको संरचना सुल्टो र उल्टो पहिचान गराउनुपर्दछ । कुन शब्दको संरचना सुल्टो छ, कुन शब्दको संरचना उल्टो छ, कुन शब्द ठिक कुन बेठिक, भन्ने कुरा तुलना गर्न, पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

> १३. तलका शब्दहरू पढी ठिक भए (✓) र बेठिक भए (X) चिह्न लगाउनुहोस् :
>
> सही शब्द : चुक चोक चौकी धेरै
>
> | | | | | | | | |
> |---|---|---|---|---|---|---|---|
> | कचु | ☐ | चुक | ☐ | चको | ☐ | चोक | ☐ |
> | कीचौ | ☐ | चौकी | ☐ | रैधे | ☐ | धेरै | ☐ |

(ख) शिक्षकले ती दुवै किसिमका शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई सुल्टो र उल्टो (कचु चुक) शब्दपत्ती देखाउनुहोस् । कुन शब्द ठिक छ ? प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । उल्टो शब्द ठिक हुन के गर्नुपर्छ ? भनी प्रश्न गर्नुहोस् ।

(घ) सुल्टो र उल्टो शब्दपत्तीहरू छ्यासमिस गरी विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र मिल्ने शब्द र नमिल्ने शब्दलाई छुट्याउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् । ती शब्द विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८७ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई ठिक र बेठिक शब्द पहिचान गर्न समस्या भएमा चित्रपत्ती, शब्दपत्ती र पिनह्विल चार्टको उपयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

> १४. जस्ताको त्यस्तै सार्नुहोस् :
>
> ऋचा आई । चाकु खाई । ऋचा अघाई । ऋचा गई ।
>
> ....
>
> ....

(क) औँलाले ऋ, च वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्,

जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ग) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी वाक्यपत्ती देखाउनुहोस् । ती वाक्य उच्चारण गर्न अभ्यास गराउनुहोस् । आवश्यक परेमा विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(अ) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ८७ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

१५. जस्ताको त्यस्तै सार्नुहोस् :

ङ	ङि	ङी	ङु	ङे	ङो
....	....	....	....	....	....
च	चा	चि	चु	चे	चौ
....	....	....	....	....	....

(क) औँलाले ङ, ङा,......च, चा...... वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ग) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी वाक्यपत्ती देखाउनुहोस् । ती वाक्य उच्चारण गर्न अभ्यास गराउनुहोस् । आवश्यक परेमा विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८८ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई ङ, च वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई पटक पटक अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

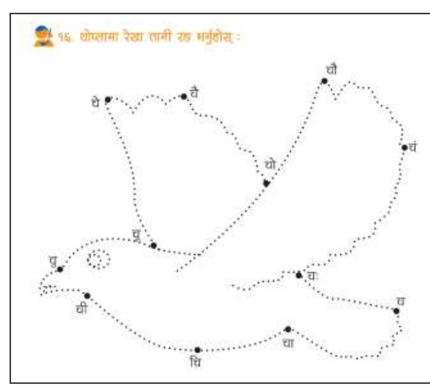

(क) विद्यार्थीलाई च वर्ण र मात्रापत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूह निर्माण गर्नुहोस् । समूहमा छ्यासमिस गरेर मात्रायुक्त च वर्ण दिनुहोस् । ती छ्यासमिसे वर्णहरूलाई क्रमैसँग देखाउन भन्नुहोस्, जस्तै : च, चा, चि, ची, चु, ...चं, चः ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८८ को अन्तिम क्रियाकलाप च वर्ण र मात्राको क्रममा राखेको थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन भन्नुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तानी चित्रमा उपयुक्त रङ भर्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् र रङ भर्ने अभ्यास पटक पटक गराउनुहोस् ।

पाठ १८

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	छ वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1)	२	८९, ९०
२.	ज वर्ण	निर्णय तथा समस्या समाधान सिप (S1.5) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	२	९१, ९२, ९३

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. वर्णपत्ती, चित्रपत्ती कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र
लेख्य सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. वर्णपत्ती, शब्दपत्ती, चित्रपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१.वर्णपत्ती
श्रुति बोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		२. पाठपत्ती, वाक्यपत्ती

शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती, वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		पाठपत्ती, चित्रपत्ती, वाक्यपत्ती
लेखाइ	शिक्षकको आंशिक सहयोग		शब्दपत्ती
लेखाइ/ शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		शब्दपत्ती, चित्रपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		वाक्यपत्ती

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

छङछङ गर्ने खोला

छङछङ गर्ने खोलामा
छरछर गर्ने झरना
झाङमा छाता लुकाई
छल्न खोजी मलाई ।
पिऊँ पिऊँ जल यो
जरुवाको जल हो
छहरा र छाँगामा
जल चरी हाँगामा ।

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'छङछङ गर्ने खोला' कवितामा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा छ, ज वर्णबाट बन्ने शब्दहरूमा केन्द्रित भएर छङछङ, छरछर, जल, जरुवा, झाङ जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'छङछङ गर्ने खोला' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : छङछङ, छरछर, जल, जरुवा, झाङ, शब्दमा प्रयोग भएका छ, ज वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा छ, ज वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा छ ज वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'छङछङ गर्ने खोला' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा खोलामा पनी बग्दा कस्तो आवाज आउछ ? झरनामा पानी कसरी झर्छ ? के पिउँ जस्तो लाग्छ ? जस्ता प्रश्नोत्तर गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'छङछङ गर्ने खोला' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा छ, ज वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग छ, ज वर्णबाट बन्ने शब्दका जरायो, जल, जिराफ, जङ्गल, जहाज, छाना, छाता, छेपारो जस्ता शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर छ, ज वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा भएका जनावरको नाम के के होला ?

(आ) जनावरहरू कहाँ छन् ?

(इ) सानो भाइले के ओडेको छ ?

(ई) तिमी जङ्गल गएका छौ ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै छ ज वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर छ, ज वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

यो जङ्गल जगत्मानको हो । जगत्मानको जङ्गलमा जनावरहरू छन् । जिराफ अग्लो छ । जिराफभन्दा जरायो होचो छ । जरायो छहारीमा बस्छ । जङ्गलको जमिन सम्म छ । सम्म परेको जमिनमा भाइ आउँदै छन् । भाइको नाम छत्र हो । छत्र छाता ओडेर घर जाँदै छन् । छत्रलाई जङ्गल मन पर्छ । जङ्गलको माथि आकाशमा जहाज उडेको छ । जहाज सबैलाई मन पर्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ८९ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा सहपाठी शिक्षण र अभ्यास, व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) छ, ज वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : छहरा, छाता, छेपारो, जहाज, जाँतो जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउनुहोस् । छहरा छ, छाता छा, छेपारो छे, जहाज ज भनी पहिलो वर्णको वर्णगत ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले छ, ज वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका छ, ज वर्णगोटी दिनुहोस् । छ ज वर्णगोटीलाई रङ भरेको छ ज वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले छ, ज वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका छ, ज वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा छ, ज वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई छामेर वर्ण पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई छ, ज वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ८९ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने छ, ज वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

छ छ ज ज

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई छ, ज वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले छ, ज र सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा छ, ज वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(ग) मार्करले लेखेको वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई हरियो पातका टुक्रा टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(घ) वर्णको रेखाभित्र हरियो पातका टुक्रा टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) सम्भव भए मात्रासहितका छ, ज वर्णलाई पनि यसैगरी क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले बालुवाले बनेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ९० को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई छ, ज वर्ण पहिचान गरी थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) विद्यार्थीलाई वर्ण र ध्वनि पहिचान गराउन वर्णका गोटीहरूको सहयोगमा विभिन्न खेलहरू पनि खेलाउनुहोस् ।

(ख) वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : छाना, छाउरा, छाया, बाजा, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'चौतारो' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

छानामा छाउरो

पाङ्ग्रे छानामाथि चढ्यो । छाउरालाई बोलायो । छानामा झ्याउरो पनि थियो । उसले झ्याउँझ्याउँ गर्‍यो । छायाले छाउरालाई दुधभात दिइन् । छाउरो र पाङ्ग्रेले झर्झुर नगरी दुधभात खाए । छायाले छक्कबहादुरको कोठामा डेकुबाजा बजेको सुनिन् । छाया माथिल्लो तलामा गइन् । छायाले भनिन्, "कति राम्रो बजाएको छक्कबहादुर दाइ !" "धन्यवाद, ल अब तिमी बजाऊ ।" छक्कबहादुरले भने । छायाले बाजा बजाइन् । बाजा बजेको सुनेर छानाबाट छाउरो आयो ।

(क) पाङ्ग्रे कहाँ चढ्यो ? (ख) छायाले दुधभात कसलाई दिइन् ?

(ग) डेकुबाजा कसले बजाए ? (घ) छाउरो छानाबाट किन आयो ?

(ग) शिक्षकले 'छानामा छाउरो' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा अनुनासिक ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'छानामा छाउरो' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'छानामा छाउरो' पाठ सहवाचन गराएर छ वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त विसङ्केतन वर्ण, शब्दको उच्चारण गराएर विद्यार्थीका सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

विद्यार्थीलाई शब्द भन्ने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल सामग्री : साना साना शब्दपत्तीहरू खेल खेल्ने तरिका :

(क) विद्यार्थीलाई खेलको नियम बताइदिनुहोस्, जस्तै : खेल खेल्दा अनुशासित हुनुपर्छ । आफ्नो पालो आएपछि मात्र खेल खेल्नुपर्छ । ध्यान दिएर अरूले खेलेको हेर्नुपर्छ ।

(ख) शिक्षकले विसङ्केतन वर्ण र शब्द (छ, ज, गोजी, खाउ, छाक, छोउ, छेक, काज, जग, चौकी, सानो, भिड, गोजी) लाई साना साना कागजका टुक्रामा लेख्नुहोस् ।

(ग) ती कागजका टुक्रालाई एउटा बट्टामा राख्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई गोलो घेरामा सबैले सबैलाई देख्ने गरी राख्नुहोस् ।

(ङ) एउटा विद्यार्थीलाई कागजका टुक्रा राखेको बट्टा दिनुहोस् र बट्टाबाट एउटा कागजको टुक्रा निकालेर उच्चारण गरी सुनाउन लगाउनुहोस् । आफूले सुनाएपछि कागजका टुक्रा राखेको बट्टा अर्को साथीलाई पास गर्न लगाउनुहोस् । कागजका टुक्रा नसकिउन्जेल पालैपालो खेल खेलाउनुहहोस् ।

(च) खेल खेलाउँदा शब्द उच्चारण गर्न कठिन मानेका विद्यार्थीलाई पहिचान गर्नुहोस् र आवश्यक सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९१ को क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्रा पत्ता लगाउन समस्या भएमा विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्राको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणको नै सिकाइ नभएको अवस्था रहेकाले वर्ण तथा मात्राको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणसम्बन्धी अभ्यास पुनः गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

> ७. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :
>
> घोगा, खाजा, गाऊ, जुका, आज, आगो, खाऊ, छाक, गज, चाख, काग, चौकी

चौ	की	जा	ग	ज
का	ग	ज	आ	गो
चा	ख	(गा	ऊ)	खा
छाँ	घो	खा	जा	ऊ
ख	जु	का	छा	क

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुईओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरू (घोगा, खाजा, गाऊ, जुका, आज, आगो, खाउ, छाक, गज, चाख, काग, चौकी) को शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले शब्दपत्ती देखाउँदै विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर शैक्षणिक पाटीमा शब्द पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कतिओटा शब्द निर्माण गर्न सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.९१ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान र लेखनमा आधारित भई थप कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

> ८. तलका शब्दहरू पढी ठिक भए (✓) र बेठिक भए (X) चिह्न लगाउनुहोस् :
>
> सही शब्दहरू : चाङ, घोच, छाक, गिजा, काग, जोख

चाङ ☐	ङचा ☐	छाक ☐	कछा ☐
चघो ☐	घोच ☐	गिजा ☐	जागि ☐
गका ☐	काग ☐	जोख ☐	खजो ☐

(क) विद्यार्थीहरूलाई विसङ्केतन र सङ्केतन शब्दहरूको संरचना सुल्टो र उल्टो पहिचान गराउनुपर्दछ । कुन शब्दको संरचना सुल्टो छ, कुन शब्दको संरचना उल्टो छ, कुन शब्द ठिक कुन बेठिक भन्ने कुरा तुलना गर्न, पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ती दुवै किसिमका शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई सुल्टो र उल्टो (चाङ ङचा) शब्दपत्ती देखाउनुहोस् । कुन शब्दबाट अर्थ आउँछ ? प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । उल्टो शब्द सुल्टो हुन के गर्नुपर्छ ?

(घ) सुल्टो र उल्टो शब्दपत्तीहरू छ्यासमिस गरी विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र मिल्ने शब्द र नमिल्ने शब्दलाई छुट्याउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् । ती सुल्टो र उल्टो शब्द विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउनुहोस् । कुन शब्द पढ्न सजिलो भयो, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९१ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई ठिक शब्द पहिचान गर्न समस्या भएमा उल्टो शब्द सुल्टो शब्दपत्तीहरूको उपयोग गरेर, दौँतरीको सहयोग लिएर वा व्यक्तिगत रूपमा थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

> ९. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :
>
> ### जुरेली र जुनार
>
>
>
> जुरेलीले जुनार भेट्यो । जरायोले जेरी देख्यो । जुरेलीले जुनार चाख्यो । जरायोले जेरी चाख्यो । दुवैले छेउमा छहरा देखे । छहराका छिटा पर परसम्म छरिएका थिए । दुवैले छाता ओढे । भुइँमा छिपछिपे पानी थियो । जुरेली र जरायो छेउको छाप्रामा बसे । जुरेलीले जरायोलाई जुनार दियो । जरायोले जुरेलीलाई जेरी दियो । जरायोले भन्यो, "जुनार त मिठो रहेछ ।" दुवैले भने, "ल, अब अरू पनि मिठा खानेकुरा खोजौं ।"
>
> (क) जुनार कसले भेट्यो ? (ख) जुरेलीले जरायोलाई के दियो ?
>
> (ग) जरायोले जुरेलीलाई के दियो ?

(क) छ, ज वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : छहरा, छाता, छिटा, छिपछिपे, जरायो, जुरेली, जुनार शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'जुरेली र जुनार' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'जुरेली र जुनार' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा अनुनासिक ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'जुरेली र जुनार' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई 'जुरेली र जुनार' पाठ अनुवाचन गराएर छ, ज वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा छ, ज वर्णका मात्रायुक्त शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तुको बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

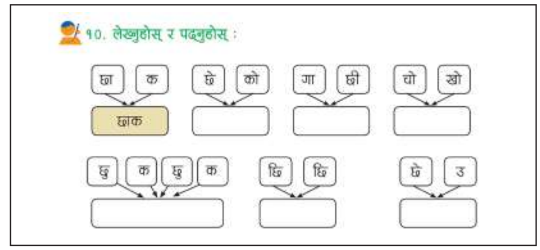

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(क) शिक्षकले काठका दुईओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटामा चो, छा, छे, गा, चो, च अर्को ब्लकमा खो, क, को, छी, ङ्गा लेख्नुहोस् ।

(ख) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(घ) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई दुईओटा ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा पल्टाउन लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर कापीमा लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने, समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ९२ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् :

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा त्यस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) विद्यार्थीलाई छ, ज वर्णबाट बनेका जरायो, जिराफ, जिप, छाता, छोरी, छाना चित्रशब्दपत्ती प्रदर्शन गरी उच्चारण गर्नुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीको समूहमा ती शब्द दिनुहोस् र शब्दको पहिलो वर्ण छोपेर साथीलाई पढ्न लगाउनुहोस् । पहिला वर्ण भएन भने कस्तो शब्द बन्ने रहेछ, छलफल गर्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले ती शब्दपत्ती फिर्ता लिएर शब्द उच्चारण गर्दै पहिलो वर्ण कागजले छोप्नुहोस् वा पहिलो वर्ण नलेखी बाँकी वर्ण मात्रै लेखेर विद्यार्थीलाई सोध्नुहोस् । यो केको चित्र हो ? कुन वर्ण छैन ? कसरी पढ्ने होला ? भन्ने जस्ता प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर भन्न नसकेमा चित्रको पहिलो वर्ण राखेर सोध्नुहोस्, जस्तैः .....राफ, पहिलो वर्ण राखेर जिराफ । चित्रको सहायताले विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउन धेरै पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९३ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई ज, छ वर्ण र तिनका मात्रा पहिचानमा समस्या भएमा चित्रपत्तीको उपयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

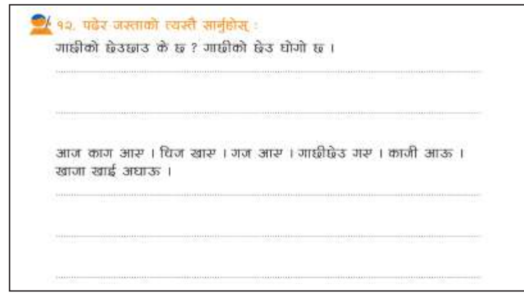
१२. पढेर जस्ताको त्यस्तै सार्नुहोस् :

गाछीको छेउछाउ के छ ? गाछीको छेउ घोगो छ ।

आज काग आए । घिज खाए । गज आए । गाछीछेउ गए । काजी आऊ । खाजा खाई अघाऊ ।

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले छ, ज वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्,

जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ग) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेखन सिकाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी वाक्यपत्ती देखाउनुहोस् । ती वाक्य उच्चारण गरी लेख्न अभ्यास गराउनुहोस् । आवश्यक परेमा विद्यार्थीलाई थप सहायता गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ९३ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

पाठ १९

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	झ, ञ वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) निर्णय तथा समस्या समाधान सिप (S1.5) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	१	९४, ९५, ९६
२.	ङ, च, छ, ज, झ, ञ वर्ण पुनरावृत्ति		२	९७ देखि १०० सम्म

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. ङ,च, छ, ज, झ, ञ वर्णपत्ती, चित्रपत्ती कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र
दृश्यबोध	दौँतरी सिकाइ		वर्णपत्ती, चित्रपत्ती, शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		वर्णपत्ती, शब्दपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		पाठपत्ती, वाक्यपत्ती, चित्रपत्ती
लेखाइ/ शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती, वाक्यपत्ती
पठन बोध	दौँतरी सिकाइ		पाठ्यपुस्तकको पाठ
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		वर्णपत्ती र मात्रापत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		वर्णपूरण गर्ने खालका नमुनापत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दवृक्षरेखा, शब्दपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		पाठपत्ती, चित्रपत्ती, वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		चित्रपत्ती, वाक्यपत्ती

लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		वाक्यपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		वर्णपत्ती

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'झुम्के बुलाकी' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त चित्र, निर्धारित शब्द झोला, झालेमाले, झिमझिम, अञ्जु, मञ्जु, चञ्चल, कुञ्ज, पुञ्ज शब्दलाई लक्षित गर्दै बाललयमा वाचन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थी वा एक जना शिक्षकको सहयोग लिनुहोस् । विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहको नेतृत्व आफैँले गर्नुहोस् र अर्को समूहको नेतृत्व माथिल्लो कक्षाको विद्यार्थी वा सहयोगी शिक्षकलाई गराउनुहोस् ।

(घ) 'झुम्के बुलाकी' कविता चार्ट प्रदर्शन गरेर कवितालाई दुई भागमा गाउन अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

पहिलो समूहले : **झुम्के झोला बोकेर**
दोस्रो समूहले : **हिँड्छिन् कमला**
पहिलो समूहले : **झालेमाले देखेर**
दोस्रो समूहले : **कुद्छिन् बिमला**
पहिलो समूह : **झिमझिम गर्दै परेली**
दोस्रो समूह : **आँखा खुलाकी**
पहिलो समूह : **टलटल टल्किने**
दोस्रो समूह : **झुम्के बुलाकी**
पहिलो समूहले : **मञ्जु सारै चञ्चली**
दोस्रो समूहले : **अञ्जु असल**
पहिलो समूहले : **पञ्च कुञ्ज मिलेर**
दोस्रो समूहले : **जान्छन् पसल**

(ङ) कविता वाचन पछि प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । कमलाले के बोकिन् ? बिमला किन कुदिन् ? परेलीले के गरिन होला ? समूहका सबैले एकैचोटी प्रश्न सोध्ने, एकैचोटी उत्तर दिने जस्ता रमाइलो तरिकाले क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'झुम्के बुलाकी' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा भएका झ वर्ण र मात्रा विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) मात्रासहितका झ वर्ण उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा वाचनको अवसर दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग झ, ञ वर्णबाट बन्ने शब्दका झरना, झन्डा, झुम्का, झोला, ञ जस्ता शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर झ, ञ वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा को को छन् ? उनीहरूको नाम के के होला ? (आ) उनीहरू कहाँ जाँदै छन् ?

(इ) चित्रमा कुन वर्ण छ ? (ई) चित्रका कुन कुन कुरा तिमीलाई मन पर्छ ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै झ, ञ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर झ, ञ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

चउरको बिचमा झन्डा छ । झन्डाको बायाँपट्टि झरना छ । झरनाको पानी निर्मल छ । झम्कको विद्यालय झरनाको छेउमा छ । झन्डाको छेउमा पञ्च सरले ञ पढाउनुहुन्छ । विवश र विमला ञ पढ्छन् । विद्यालय जाँदा विमला चुरा लगाउँछिन । झुम्का पनि लगाउछिन् । विवश चाहिँ पन्जा लगाउँछन् । विद्यालयमा सबैले विवश र कुञ्जलाई मन पराउँछन् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९४ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा सहपाठी शिक्षण र अभ्यास, व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) झ, ञ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : झरना, झन्डा, झिँगा, झुम्का, झोला, ञ जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउनुहोस् । झरना झ, झन्डा झ, झिँगा झि, झुम्का झु, झोला झो, ञ भनी पहिलो वर्णगत ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले झ, ञ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका झ, ञ वर्णगोटी दिनुहोस् । झ, ञ वर्णगोटीलाई रङ भरेको झ, ञ वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले झ, ञ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका झ, ञ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा झ, ञ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीले वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई झ, ञ वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. ९४ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने झ, ञ वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

झ झ ञ ञ

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई झ, ञ वर्णबाट बनेका शब्द पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले झ, ञ र सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले सहज मानेमा वा अनुमति दिएमा हात समाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा झ, ञ वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(घ) मार्करले लेखेको वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई चामलका दाना टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) वर्णको रेखाभित्र चामलका दाना टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

(च) सम्भव भए मात्रासहितका झ, ञ वर्णलाई पनि यसैगरी क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले चामलका दाना टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९५ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् र गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई झ, ञ वर्ण पहिचान गरी लेखनमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) विद्यार्थीले अघिल्लो पाठमा झ, ञ वर्णका आकार प्रकार र ध्वनि पहिचान गर्न सकेका छन् । यस पाठमा अनुनासिक ध्वनिसमेत उच्चारण गर्ने क्रियाकलापमा केन्द्रित भएर शिक्षकले योजना तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई वर्ण र ध्वनि पहिचान गराउन वर्णगोटीहरूको सहयोगमा विभिन्न खेलहरू पनि खेलाउनुहोस् ।

(ग) वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : झिलिमिली, रङ्गशाला, झन्डा, चमचम, झल्याकझुलुक, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'झिलिमिली' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

झिलिमिली

रङ्गशालामा रमाइलो थियो । चारैतिर विभिन्न देशका झन्डा गाडिएका थिए । बिजुली बत्ती चमचम चम्केका थिए । मैदानमा बिजुली चम्के जस्तो झल्याकझुलुक देखिन्थ्यो । झारपात केही थिएन । एकैछिनमा एक हुल मानिस आए । कोही झ्याइँझ्याइँ बाजा बजाउँदै गाउन थाले । कसैले पन्चैबाजा बजाए । केही झोला बोकेर नाच्न थाले । आकाश आतसबाजीले झिलिमिली भयो । सबै झसङ्ग हुने गरी ठुलो आवाज आयो । एकैछिनमा खेलकुद प्रतियोगिता सुरु भयो ।

(क) के चम्केका थिए ?

(ख) मानिसले कसरी गीत गाए ?

(ग) आतसबाजी किन गरियो ?

(घ) शिक्षकले 'झिलिमिली' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा झ वर्णका शब्द र अनुनासिक ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'झिलिमिली' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नको उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'झिलिमिली' पाठ सहवाचन गराएर झ, ञ वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त अनुनासिक ध्वनि प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा अनुनासिक ध्वनि भएका शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) विद्यार्थीले वर्ण जोडेर बनाउने धेरै क्रियाकलाप तथा अभ्यास गरि सकेका छन् । तर पनि पुनरवलोकनका रूपमा केही विसङ्केतन वर्ण दिएर शब्द बनाउन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । यस्ता शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

(ग) विद्यार्थीलाई दुई वा तीन समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् । शब्दमा के के रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् र विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट पनि त्यस्तै ढाँचामा लेख्न लगाउनुहोस्, **जस्तै : झुक ऋचा झुक । झाङ झाङ गए । झिँगा झिँगा अघाए । झिकाए खाजा झिकाए ।**

(ङ) वाक्य निर्माण गर्दा चिह्न प्रयोग सँगै सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९६ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दबाट वाक्य बनाउन समस्या भएमा शब्दपत्ती र त्यसको अर्थ लेखिएको वाक्यपत्तीको उपयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

> ७. पढ्नुहोस् र साथीलाई सुनाउनुहोस् :
> आज आडी आई । खाजा भिकाई । खाजा खाई । घिउ भिकी । घिउ खाई । आडी अघाई । आडी गई । जुका आए । काजीछेउ गए । म आएँ । खाजाछेउ गएँ । चाकु खाएँ ।

विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई शिक्षण सिकाइको चरणकै रूपमा लिनुपर्दछ । विद्यार्थीले कसरी सिक्दै छन् ? के के सिके ? कसरी पढे⁄ लेखे ? यस्ता प्रश्नहरू शिक्षक आफूले आफैँलाई सोध्ने गर्नुपर्दछ । यसले गर्दा सिकाइमा समस्यामा परेका विद्यार्थीलाई सहयोग पुग्न सक्छ । विद्यार्थीलाई सिर्जनात्मक खेलको माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप, मूल्याङ्कन क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्दछ । मूल्याङ्कनसम्बन्धी खेल खेलौँ ।

(क) शिक्षकले वाक्य बनाउन मिल्ने विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

(ख) विद्यार्थीलाई दुई वा तीन समूहमा राख्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले तयार गरेको शब्दपत्तीलाई छ्यासमिस गरी समूहमा दिनुहोस् ।

(घ) समूहका विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती जोडेर शब्द निर्माण गर्नुपर्ने कुरा बताइदिनुहोस् ।

(ङ) कुन समूहले धरै शब्द निर्माण गर्न सक्छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(च) तयार गरेका वाक्यलाई पालैपालो पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ९६ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठमा दिइएका शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण

(ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ ।

सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) विद्यार्थीलाई वर्णमा मात्रा परिवर्तन हुँदा ध्वनि पनि परिवर्तन हुने कुरा प्रयोगात्मक तरिकाबाट सिकाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले चार्ट पेपरमा वर्ण र मात्राको तालिका तयार गर्नुहोस् ।

(ग) प्लास्टिक वा काठका वर्णगोटी र मात्रा गोटी व्यवस्थापन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई गोलो घेरामा बसाउनुहोस् । विद्यार्थीको घेरासँगै शिक्षक पनि बस्नुहोस् । सबैले एकै पटक देख्न सक्ने गरी तालिकामा वर्ण र मात्रा प्रयोग गरी ध्वनि उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई तालिकामा पालैपालो वर्ण र मात्रा राख्न लगाउनुहोस् र वर्णको ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

८. वर्ण र मात्रा मिलाई लेख्नुहोस् :

वर्ण / मात्रा	च	छ	ज	झ
ि	चि			
ु				
े				
ो				
ौ				

(च) विद्यार्थीलाई अभ्यास गराएपछि वर्णमा तालिकामा भएको मात्रा प्रयोग गरी तालिकामा लेखेर देखाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ९६ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्रा चिनेर लेख्न समस्या भएमा पिनह्विल चार्टको उपयोग गरेर व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) विद्यार्थीलाई वर्णपत्ती प्रदर्शन गर्दै ती वर्णबाट बनेका शब्दपत्ती पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले चार्ट पेपरमा वर्ण र मात्राको तालिका तयार गर्नुहोस् ।

(ग) प्लास्टिक वा काठका वर्णगोटी र मात्रा गोटी व्यवस्थापन गर्नुहोस् ।

९. खाली ठाउँमा मिल्ने वर्ण लेख्नुहोस् :

झु झा झि झो झ

........न्डा	........रना	........रपात	........लिमिली	........क
........ल	........ला	........काए	........ङ	........पडी

(घ) विद्यार्थीलाई गोलो घेरामा बसाउनुहोस् । विद्यार्थीको घेरासँगै शिक्षक पनि बस्नुहोस् । सबैले एकै पटक देख्न सक्ने गरी तालिकामा वर्ण र मात्रा प्रयोग गरी ध्वनि उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई तालिकामा पालैपालो वर्ण र मात्रा राख्न लगाउनुहोस् र वर्णको ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(च) विद्यार्थीलाई खाली ठाउँमा वर्ण थपी शब्द निर्माण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ९६ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई मात्रासहितका झ वर्ण पहिचान गरी लेखनमा समस्या भएमा चित्रपत्तीको उपयोग गरी सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) शिक्षकले जग, घडी, छुचो, चुक, झुक, काग, जुँगा, चौकी, चिज, झाङका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । यी शब्दपत्ती पढेर सुनाउनुहोस् । शैक्षणिक पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई लेखाइका विभिन्न आधारहरू प्रयोग गरी वर्ण, शब्द पढ्न र लेख्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शब्दको पहिलो वर्ण र पछिको वर्ण पहिचान गर्ने विभिन्न खेल खेलाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले शैक्षणिक पाटीमा विभिन्न आकृति र आकृतिभित्र पूर्ण र अपूर्ण शब्द लेखेर देखाउनुहोस् । ती शब्दमा भएको भिन्नता के छ भनेर छलफल गर्नुहोस् । शब्दको छनोट भने प्रदर्शन गरेको शब्दपत्तीबाट गर्नुहोस् ।

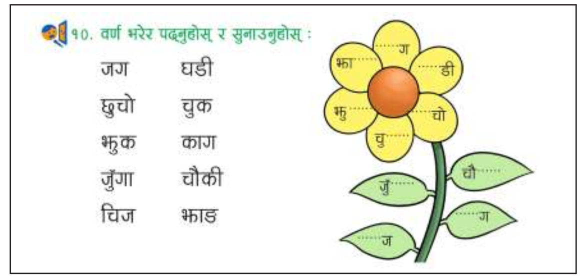

(ङ) विद्यार्थीलाई फल वा बोटको पात वा फूलमा अपूर्ण शब्द लेखेर देखाउनुहोस् र यो शब्द पूरा गर्न कुन वर्ण चाहिन्छ, विद्यार्थीलाई सोध्नुहोस् । कठिन भएमा शब्दपत्तीमा देखाइदिनुहोस् । विद्यार्थीलाई विभिन्न तरिकाका अभ्यास गराएर शब्दका अगाडि पछाडि प्रयोग भएका वर्णहरू पहिचान र अर्थगत भिन्नताका बारेमा सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ९७ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दका वर्ण चिन्न, वर्ण मिलाई शब्द बनाउन समस्या भएमा त्यस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) ज वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : जात्रा, जिराफ, जीवन, जुनार, जुरेली, जोगी शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'जात्रा हेर्न जाँदा' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'जात्रा हेर्न जाँदा' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ज वर्णका शब्द र अनुनासिक ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'जात्रा हेर्न जाँदा' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएका प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा

प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

(घ) पाठ शिक्षणका क्रममा अङ्ग्रेजी विषयले समेटेको मन पर्ने र नपर्ने पक्षका बारेमा जानकारी गराउँदै एकीकृत शिक्षण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई ‘जात्रा हेर्न जाँदा’ पाठ अनुवाचन गराएर ज वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ज वर्णका मात्रायुक्त शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

१२. सुन्नुहोस् र शब्द चिन्ने खेल खेल्नुहोस् :

आई	आऊ	आए	आएँ	
खाग	काकी	गाऊ	गाए	खाजा
	घाउ	गोजी	आगो	घोगो
चुचो	कैंची	चोखो	चौकी	छाई
	छाऊ		चाखी	आडी

(१)

काका	आई		आए	आऊ
गाऊ	काकी	गए	खाग	खाजा
घोगो	काग	गोजी	आगो	
	चौकी	छाई	चुचो	चोखो
छाऊ	चाखी		गाछी	

(२)

विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई खेल क्रियाकलापबाट पनि गर्न सकिन्छ । सिकाइ मूल्याङ्कन गर्ने खेल खेलौँ :

खेल सामग्री

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९८ को पहिलो क्रियाकलापमा भएका दुईओटा तालिकालाई फोटोकपी पेपर आकारमा अलग अलग तालिका निर्माण गर्नुहोस् । यो तालिका विद्यार्थीका लागि हुने छ ।

(ख) शिक्षकका लागि तलका तालिका निर्माण गर्नुहोस् ।

(ग) सिमी /मकै/ढुङ्गा का गोटीहरू

आए	काकी	घाउ	आडी	काका
आई	खाजा	चौकी	छाई	काग
आऊ	गाऊ	कैंची	घोगो	गाछी
आएँ	गाए	चोखो	छाऊ	खाग
आगो	गोजी	चाखी	चुचो	गए

(घ) सर्वप्रथम खेल खेल्नका लागि दुई जना विद्यार्थी छान्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आमनेसामनेमा राख्नुहोस् । अरू विद्यार्थीलाई खेल हेर्न भन्नुहोस् ।

(च) शिक्षक कार्ड शिक्षकले राख्नुहोस् र विद्यार्थी कार्ड दुई जना खेलाडी विद्यार्थीलाई बाँड्नुहोस् ।

(छ) सिमी/मकै/ढुङ्गा आदि दुवै जना विद्यार्थीलाई बाँड्नुहोस् ।

(ज) शिक्षकसँग भएको शब्द तालिकामा भएको शब्द शिक्षकले उच्चारण गर्नुहोस् । उच्चारण गरेको शब्द विद्यार्थीले आफ्नो तालिकामा भएको शब्द चिनेर, उच्चारण गर्दै सिमी /मकै/ढुङ्गा उक्त शब्दमाथि राख्न लगाउनुहोस् ।

(झ) जुन विद्यार्थीको तालिकामा भएको शब्दमाथि गट्टीले भरिन्छ त्यो विद्यार्थीले हात उठाएर बिङ्गो भन्न लगाउनुहोस् र सोही विद्यार्थी खेलमा विजयी भएको घोषणा गर्नुहोस् ।

(ञ) पुनः तालिका सट्टा गरेर खेल्ने अवसर दिँदै अभ्यास गराउनुपर्दछ ।

मूल्याङ्कन

खेलमा कुन विद्यार्थीलाई कस्ता शब्द पहिचान गर्न र उच्चारण गर्न कठिनाई भएको छ, मूल्याङ्कन गर्दै आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द चिन्ने खेल खेल्न समस्या भएमा दौँतरी समूहको उपयोग गरी पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

(क) विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्दका बारेमा विद्यार्थी बिच छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर विसङ्केतन वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा को को छन् ? उनीहरूको नाम के के होला ? (आ) चित्रमा कुन जनावर छन् ? के के गर्दै छन् ?
(इ) चित्रका कुन कुन कुरा तिमीलाई मन पर्छ ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै विसङ्केतन वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर विसङ्केतन वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

आँगनमा कबिना र कबिर किताब पढेर बसेका छन् । उनीहरू गुन्द्रीमा छन् । कबिरको छेउमा कुखुरा छ । कुखुराको चल्ला गेडागुडी खान्छन् । घरको ढोका कालो छ । कालो पाठो दुध खाँदै छ । घरपछाडि झाडी छ । झाडीमा चरा बस्छन् । कबिरको घर रमाइलो ठाउँमा छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९८ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

> १४. कापीमा सार्नुहोस् :
> आज आडी आई । खाजा झिकाई । खाजा खाई । घिउ झिकी । घिउ खाई । आडी अघाई । आडी गई । जुका आए । काजीछेउ गए । म आएँ । खाजाछेउ गएँ । चाकु खाएँ ।

(क) औँलाले विसङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) विद्यार्थीले वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ग) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी वाक्यपत्ती देखाउनुहोस् । ती वाक्य उच्चारण गरी लेख्न अभ्यास गराउनुहोस् । आवश्यक परेमा विद्यार्थीलाई थप सहायता गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ९८ को तेस्रो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् र क्रियाकलाप गर्न सके नसकेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

> १५. 'झिलिमिली' पाठमा प्रयोग भएका च, छ, ज, झ वर्णलाई गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

(क) विद्यार्थीहरूले आफ्नै गतिमा सिकाइ हासिल गरिरहेका हुन्छन् । ती हासिल गरेका सिपहरू कत्तिको स्थायी भएको छ भन्ने कुरा

सुधारात्मक सिकाइको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण वा शब्दहरू पहिचान भए नभएको अवलोकन गर्नुपर्दछ ।

(ख) विद्यार्थीलाई पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिनुहोस् र ती सामग्रीमा विसङ्केतन वर्ण वा शब्द पहिचान गरी पहिचान भएका वर्ण वा शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.९८ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान गरी कापीमा लेख्न समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १६

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलाप विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेको छ उसैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

हाम्रो संस्कृति

कार्यघण्टा : १५

परिचय

'हाम्रो संस्कृति' विषयक्षेत्रमा मात्रासहितका ट, ठ, ड, ढ, त, थ वर्णको पहिचान गरी उच्चारण र वर्ण विभेदीकरण गर्ने विषयवस्तुमा जोड दिइएको छ । विसङ्केतन शब्दका सुरु वा अन्त्यका ध्वनि पहिचान र उच्चारण गर्न, अक्षर जोडेर शब्द बनाउन तथा अक्षर छुट्याएर, झिकेर, थपेर र परिवर्तन गरेर शब्द बनाउने विषयवस्तु समावेश गरिएको छ । श्रव्य वा दृश्य सामग्रीका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु पहिचान गर्न, अनुमान र कल्पना गरी मौखिक वर्णन गर्न, सङ्केतकबाट वर्णको ढाँचा निर्माण गर्न, पढेका वर्ण तथा मात्राको सङ्केतन र विसङ्केतन गरी ढाँचाको अनुकरण गर्न जस्ता पक्षमा जोड दिइएको छ । यस एकाइमा वर्ण पहिचान गरी ढाँचाको अनुकरण, सम्मानबोधक शब्दको उच्चारण, अर्थबोध र प्रयोग गर्न, पूर्वज्ञानमा आधारित भई धारणा र शब्दलाई सिकाइसँग मिले नमिलेको दाँज्ने पक्षमा जोड दिइएको छ । दैनिक प्रयोगमा आउने, शीर्ष शब्द, लब्ध शब्द तथा विसङ्केतक शब्दको अर्थबोध र वाक्यमा प्रयोग गर्न, स्तरअनुसारका पाठ्यसामग्री पढेर नयाँ शब्द पहिचान, अर्थबोध र प्रयोग गर्न, हाउभाउ, गति र शुद्धतासहित विसङ्केतक (वर्ण, शब्द, वाक्य र सरल अनुच्छेद) पाठ पढ्न, छलफल र प्रश्नोत्तरमा आधारित छ । पाठका आधारमा सार बताउन, परिवेश, पात्र र सन्दर्भ पहिचान गरी तुलना गर्न, आफ्नो अनुभवसँग पाठको सन्दर्भ मिले नमिलेको दाँज्न, वर्ण, शब्द र वाक्यको अनुलेखन तथा श्रुतिलेखन गर्न, सरल एवम् छोटा अनुच्छेदको अनुलेखन गर्न, पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, विस्मयादिबोधक र उद्धरणको प्रयोग गरी भन्न र लेख्न वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको प्रयोग गरी मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति पक्षको विकास गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

यस एकाइका विषयवस्तुलाई तीनओटा पाठमा समावेश गरिएको छ । यस एकाइको पहिलो पाठमा ट, ठ वर्ण र मात्रासहितका ट, ठ वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुको सन्तुलन र प्रस्तुतीकरण गरिएको छ । दोस्रो पाठमा ड, ढ, ण वर्ण र मात्रासहितका ड, ढ, ण वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । तेस्रो पाठमा त, थ वर्ण र मात्रासहितका त, थ वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ ।

पाठ २०

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	ट, ठ वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) सञ्चार सिप (S3.1) निर्णय तथा समस्या समाधान (S1.5) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) बहुसांस्कृतिक साक्षरता (S4.5)	३	१०१, १०२, १०३
२.	ट, ठ वर्ण		२	१०४, १०५

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. ट, ठ वर्णपत्ती, चित्रपत्ती कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	दौँतरी सिकाइ		वर्णपत्ती, शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		वर्णपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. पाठपत्ती २.श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
शब्दभण्डार	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१.चित्रशब्दपत्ती २. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती २. वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		शब्दपत्ती, चित्रपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	दौँतरी सिकाइ		छ्यासमिसे वर्णपत्ती, शब्दपत्ती
श्रुतिबोध/ शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		पाठपत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		शब्दपत्ती, चित्रपत्ती, काठ वा प्लास्टिकबाट बनेका स्वरवर्ण गोटी, अ वर्ण ट्रेस गरिएका पत्तीहरू

लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. वर्ण भर्न मिल्ने शब्दपत्ती, चित्रपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. वर्णपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. वर्णपत्ती २. मात्रा पत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		शब्द भरण गर्ने संवादको नमुना

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'जन्मदिन मनाऔँ' मा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा ट, ठ वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी टपरी, टङ्क, टहरा, टाउको, टिङटिङ, टुकी, टेलिफोन, टोपी, ठमठम, मिठाई जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

जन्मदिन मनाऔँ

टपरीमा मिठाई
सबै साथी भेट्टाई
टिङटिङ घन्टी टेलिफोन
टङ्क दाइले गरे हुन् ।
अँध्यारामा टुकी छ
टाउकामाथि टोपी छ
टहरामा रमाऔँ
जन्मदिन मनाऔँ ।
ठमठम हिँडेर
मामाघर पुगेर
राम्रा नाना लाउने हो
कुरा गर्दै आउने हो ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'जन्मदिनमनाऔँ'कवितावाकविताचार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : टपरी, टङ्क, टहरा, टाउको, टिङटिङ, टुकी, टेलिफोन, टोपी, ठमठम, मिठाई शब्दमा प्रयोग भएका ट, ठ वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा ट, ठ वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा ट, ठ वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'जन्मदिन मनाऔँ' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा मिठाई केमा छ ? टेलिफोनको घन्टीको आवाज कस्तो हुन्छ ? जस्ता प्रश्नोत्तर गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'जन्मदिन मनाऔँ' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा ट, ठ वर्ण छन् विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् र वर्ण उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग ट, ठ वर्णबाट बन्ने शब्दका टपरी, टङ्क, टाउको, घुम्टो, टुकी, ठमठम, मिठाई, हाट, बोट जस्ता शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर ट, ठ वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा को को छन् ? उनीहरूको नाम के के होला ? (आ) उनीहरू के के गर्दै छन् ?

(इ) मानिसहरू नदीमा के गर्दै छन् ? (ई) सबैभन्दा अग्लो बोट केको होला ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै ट, ठ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर ट, ठ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

टङ्क दाइ छठ हेर्न गए । छठमा हाट लागेको थियो । धेरै मानिस ठमठम हिँडेर हाट हेर्न आए । मानिसले हाटमा किनमेल गरे । महिलाहरू नदीमा छठको पूजा गर्न थाले । केटाकेटी पूजा हेर्न थाले । नदीको किनारमा जङ्गल थियो । जङ्गलमा नरिवलको अग्लो बोट थियो । झाडी चाहिँ होचो थियो । केटाकेटीले सबै ठाउँ घुमे । यो ठाउँ उनीहरूलाई सारै मन पर्‍यो ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०१ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा सहपाठी शिक्षण र अभ्यास, व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) विद्यार्थीलाई ट, ठ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : टपरी, टोपी, टुकी, ठडेउरो, ठेलागाडा, ठिटो जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउनुहोस् । टपरी ट, टोपी टो, टुकी टु, ठडेउरो ठ, ठेलागाडा ठे, ठिटो ठि भनी पहिलो वर्णगत ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ट, ठ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ट, ठ वर्णगोटी दिनुहोस् । ट, ठ वर्णगोटीलाई रङ भरेको ट, ठ वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ट, ठ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ट, ठ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ट, ठ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर वर्ण पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ट, ठ वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. १०२ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् र क्रियाकलाप गर्न सके नसकेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ट, ठ वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

ट ट ठ ठ

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

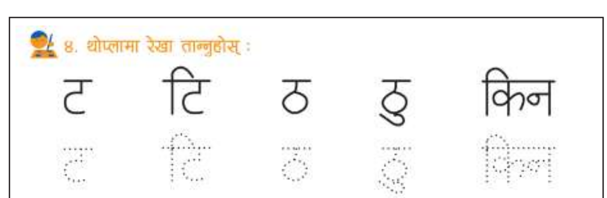

(क) औँलाले ट, ठ र सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, **जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा** ।

(ख) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा ङ, च वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(ग) मार्करले लेखेको वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई पन्चिङ गरेको टीका टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(ग) वर्णको रेखाभित्र पन्चिङ गरेको टीका टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

(उ) सम्भव भए मात्रासहितका ट, ठ वर्णलाई पनि यसैगरी क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले पन्चिङ गरेको टीका टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०२ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) विद्यार्थीलाई ट, ठ वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : टपरी, टमाटर, टिमुर, ठिटाठिटी, टेकनाथ, टोकरी, ठाकुर, ठेलागाडा, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई प्रश्न पत्ती देखाउनुहोस् र प्रश्न सुनाउनुहोस्, जस्तै : ठाकुर के लिएर आए ? टिमुर कसले बेचे ? टेकनाथ र ठाकुर किन बजार गए ? यस प्रश्नको उत्तर कहाँ होला ? विद्यार्थीलाई उत्तर खोज्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

टेकनाथ र ठाकुर

टेकनाथले टेलिफोन गरी ठाकुरलाई बोलाए । ठाकुर ठेलागाडा लिएर आए । ठाकुर र टेकनाथ बजारतिर लागे । बाटो ठाडो थियो । ठाकुरले टपरीमा टिमुर बोके । टोकरीमा टमाटर बोके । टेकनाथले ठेलागाडा ठेले । उनीहरू बजार पुगे । टेकनाथले टमाटर बेचे । ठाकुरले टिमुर बेचे । बजारमा ठिटाठिटी पनि आए । टेकनाथ र ठाकुरसँग भेटघाट गरे । ठाकुर र टेकनाथ घर फर्किए ।

(क) ठाकुर के लिएर आए ? (ख) टिमुर कसले बेचे ?

(ग) टेकनाथ र ठाकुर किन बजार गए ?

(ग) शिक्षकले 'टेकनाथ र ठाकुर' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ट, ठ ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'टेकनाथ र ठाकुर' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा

'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई 'टेकनाथ र ठाकुर' पाठ अनुवाचन गराएर ट, ठ वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त ट, ठ ध्वनि प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

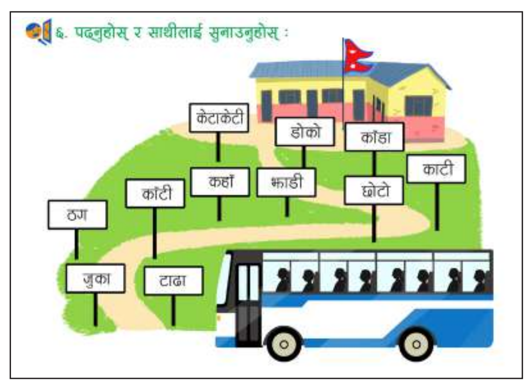

विद्यार्थीलाई शब्द भन्ने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल सामग्री : विसङ्केतन शब्दका (टाढा, जुका, ठग, काँटी, कहाँ झाडी, छोटो, काटी, काँडा, डोको, केटाकेटी) प्लेकार्डहरू

खेल खेल्ने तरिका

(क) विद्यार्थीलाई कक्षाकोठाबाहिर खुला चउरमा लैजानुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई खेल खेल्न तयारी गराई खेलको नियम बताइदिनुहोस्, जस्तै : खेल खेल्दा अनुशासित हुनुपर्छ । आफ्नो पालो आए पछिमात्र खेल खेल्नुपर्छ । ध्यान दिएर अरूले खेलेको हेर्नुपर्छ ।

(ग) विद्यार्थीलाई दुई समूहमा राख्नुहोस् ।

(घ) पहिलो समूहलाई विभिन्न ठाउँको स्टेसनको नाम लेखिएको प्लेकार्ड बोकेर उभिन लगाउनुहोस् ।

(ङ) दोस्रो समूहलाई सुरुको स्टेसनदेखि सबै स्टेसनमा भएको प्लेकार्ड पालैपालो पढ्न लगाउनुहोस् ।

(च) दोस्रो समूहले पढेपछि उनीहरूलाई प्लेकार्ड लिन र अर्को समूहलाई स्टेसन घुम्न भन्नुहोस् ।

(छ) स्टेसनमा पढ्दा कुन कुन विद्यार्थीलाई कठिनाइ भएको छ, शिक्षकले अवलोकन गरी थप सिकाइ सहायता पुऱ्याउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०३ को क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठमा दिइएका शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण (ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ ।

सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

> **७. शब्दलाई वाक्य बनाएर भन्नुहोस् :**
> काँटी, गोटी, गोठ, छिटा, केक, ठाउँ, ठकठक
> जस्तै : काँटी ठोक ।

(क) विद्यार्थीले वर्ण जोडेर बनाउने धेरै क्रियाकलाप तथा अभ्यास गरिसकेका छन् तर पनि पुनरवलोकनका रूपमा केही विसङ्केतन वर्ण दिएर शब्द बनाउन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । यस्ता शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

(ग) विद्यार्थीलाई दुई वा तीन समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् । शब्दमा के के रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् र विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट पनि त्यस्तै ढाँचामा लेख्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै : काँटी काँटी ठोक । गोटी गोटी काट । गोठ गोठ जाऊ । छिटा छिटा छेक । केक केक खाऊ । ठाउँ ठाउँमा जाऊ । ठकठक ठकठक ठोक ।

(ङ) वाक्य निर्माण गर्दा चिह्न प्रयोग सँगै सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. १०३ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई क्रियाकलापमा दिइएका शब्दलाई शब्दपत्ती, चित्रपत्ती, वाक्यपत्ती देखाउँदै अनूच्चारण, अनुकथन र अनुलेखनसम्बद्ध अभ्यास गराउनुहोस् । उक्त अभ्यासपछि दिइएको क्रियाकलाप सम्पन्न गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) विद्यार्थीलाई शब्दसँग मिल्ने चित्र पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री

जस्तै : कोट, खाजा, खाट, ठेकी, काँटी, झाडी, केटाकेटी, गोठ, केक, ठिटोका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती र चित्रपत्ती देखाएर त्यहाँ भएका शब्द र चित्रका बारेमा पुनरवलोकन गरी खेलका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ग) निम्नानुसारका तरिकाको उपयोग गरी खेल खेलाउनुहोस् :

(अ) चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । समूहले खेलेको खेल बाँकी विद्यार्थीलाई हेर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) समूहका बिचमा शब्दपत्ती र चित्रपत्तीलाई लहरमा घोप्ट्याएर राख्नुहोस् ।

(इ) समूहबाट कसले पहिला खेल्ने हो पालो निर्धारण गर्नुहोस् ।

(ई) पहिला खेल्ने विद्यार्थीलाई एउटा शब्दपत्ती र अर्को चित्रपत्ती उल्टाउन लगाउनुहोस्, जस्तै : खाट शब्दपत्तीसँगै खाटको चित्रपत्ती पल्टाएमा जित हुन्छ । जित्ने विद्यार्थीले जितेको शब्दपत्ती र चित्रपत्ती राख्न पाउने र खेलको अन्त्यमा जुन खेलाडीको पत्ती धेरै हुन्छ उसले खेलमा जित हासिल गर्दछ ।

यो खेल खेलाउँदा खेल खेल्ने र खेल हेर्ने दुवै समूहका विद्यार्थीलाई शब्द र चित्रको सम्बन्धबारे सिक्ने मौका मिल्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०३ को तेस्रो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द र चित्र पत्ता लगाउन समस्या भएमा विद्यार्थीलाई शब्दको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणको नै सिकाइ नभएको अवस्था रहेकाले शब्दको अर्थबोध एवम् सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणसम्बन्धी अभ्यास पुनः गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुईओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको (ठिटा, टाटो, ठोक, जुठो, जुका, ठाउँ, टाठो, ठोकी, कीट, कोट, टाँक) शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

९. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :

ठिटा, टाटो, ठोक, जुठो, केटी, जुका, ठाउँ, टाठो, ठोकी, कीट, टका, कोट

ठा	ठि	क	घ	टा
उँ	टा	टो	जु	ठो
के	ठि	ठो	का	की
क	टी	क	को	ट
ठ	ग	ठ	क	का

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले शब्दपत्ती देखाउँदै विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर शैक्षणिक पाटीमा शब्द पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कतिओटा शब्द निर्माण गर्न सक्ने रहेछन् अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.१०४ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दका वर्ण चिन्न, वर्ण मिलाई शब्द बनाउन समस्या भएमा त्यस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) ट वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : छट्टु, लट्ठी, टर्च, टलक्क शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'छट्टु स्याल' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

१०. सुन्नहोस् र शब्दहरू भन्नुहोस् :

छट्टु स्याल

एउटा छट्टु स्याल थियो । स्याल कुखुरा चोर्न गाउँमा छिऱ्यो । ऊ खोरनजिक आइपुग्यो । कुखुरा क्वारक्वार, कुर्रकुर्र गर्न थाले । स्यालले कुखुरा समात्न खोज्यो । ह्वाँङ ह्वाङ गर्दै पाङ्ग्रे कुकुर भुक्यो । छट्टु स्याल भित्तामा लपक्क टाँसियो । "बज्यै ! स्याल आए जस्तो छ । हिँड्नुहोस्, लखेट्न जाऔँ ।" अर्चनाले भनिन् । बज्यै र अर्चनाले लट्ठी र टर्च बोके । पाङ्ग्रे कुकुर भुक्दै पछि लाग्यो । अर्चनाले टर्च बालिन् । स्यालको आँखा त टलक्क टल्कियो । अर्चनाले स्याललाई लखेटिन् ।

छट्टु | लट्ठी | टर्च | टलक्क

(ख) शिक्षकल 'छट्टु स्याल' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ट वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(ग) पाठमा प्रयुक्त चित्र देखाउँदै ट वर्णबाट बनेका शब्दहरू प्रयोग गरी चित्र कथा सुनाउनुहोस् । ट ध्वनि र वर्णको आधारमा धेरैभन्दा धेरै शब्दहरूका बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) बालबालिकाले पाठ सुनेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले 'छट्टु स्याल' पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) प्रश्नोत्तर गर्दा ट वर्णबाट बन्ने शब्दलाई विशेष लक्षित गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण

(ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) तालिका हेरी मिल्ने र नमिल्ने शब्द पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा चित्रपत्तीको उपयोग गर्नुहोस् । यसका लागि चित्र पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् :

११. समूहमा नमिल्ने शब्दमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् :

कोट	टोक	कोट	कोट
टाटो	टाठो	टाटो	टाटो
ठिटा	ठिटा	टिठा	ठिटा

- शिक्षकले थिम म र मेरो परिवारमा नमिल्ने चित्र पत्ता लगाउने खेल खेलाएर पुनरवलोकन गर्नुहोस् ।
- उल्लिखित क्रियाकलापपछि खेलका लागि विद्यार्थीको दुईओटा समूह बनाउनुहोस् ।
- शिक्षकले एउटा फरक शब्दपत्ती पर्ने गरी विभिन्न लहरमा घोप्ट्याएर राख्न लगाउनुहोस् ।
- समूहको पालोअनुसार एउटा लहरमा भएको शब्द उल्टाएर भन्न लगाउनुहोस् । पहिलो लहरका सबै शब्द उल्टाउँदा के फरक शब्द रहेछ, सोध्नुहोस् । यस्तै तरिकाले सबै लहरका शब्द समूह उल्टाएर फरक कुरा पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शब्दका बारेमा वर्णन गरी वा महसुस गर्न लगाई सिकाइ गर्ने अवसर प्रदान पनि गर्नुहोस् । त्यसपछि उनीहरूलाई समूहमा छलफल गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १०४ मा भएको तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दका वर्ण चिन्न, वर्ण मिलाई शब्द बनाउन समस्या भएमा त्यस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) विद्यार्थीलाई ट, ठ वर्णबाट बनेका टुकी, ठेकी, टाउको, कोट, गोठ, ठोक जस्ता चित्रशब्दपत्ती प्रदर्शन गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

१२. चित्र हेरी मिल्ने वर्ण लेखेर खाली ठाउँ भर्नुहोस् :

(ख) शब्द उच्चारण गर्दा पहिलो वर्ण कागजले छोप्नुहोस् वा पहिलो वर्ण नलेखी बाँकी वर्ण मात्रै लेखेर विद्यार्थीलाई सोध्नुहोस् । यो केको चित्र हो ? कुन वर्ण छैन ? कसरी पढ्ने होला ? विद्यार्थीले भन्न नसकेमा चित्रको पहिलो वर्ण राखेर सोध्नुहोस्, जस्तै : .....की, पहिलो वर्ण टु राखेर टुकी । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउन धेरै पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शब्दमा भएको दोस्रो वर्ण पहिचानका लागि शब्दमा भएको दोस्रो वर्ण छोप्नुहोस् र पहिलो वर्ण हेरी दोस्रो वर्ण पत्ता लगाउन अभ्यास गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा कठिनाइ भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०५ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

> १३. 'टेकनाथ र ठाकुर' पाठ पढी मात्रा नलागेका र मात्रा लागेका ट, ठ वर्ण चिनेर गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

(क) विद्यार्थीहरूले आफ्नै गतिमा सिकाइ हासिल गरिरहेका हुन्छन् । ती हासिल गरेका सिपहरू कत्तिको स्थायी भएको छ भन्ने कुरा सुधारात्मक सिकाइको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण वा शब्दहरू पहिचान भए नभएको अवलोकन गर्नुपर्दछ ।

(ख) विद्यार्थीलाई पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिनुहोस् र ती सामग्रीमा विसङ्केतन वर्ण वा शब्द पहिचान गरी पहिचान भएका वर्ण वा शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०५ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई आफ्नो र साथीको नाम लेख्न समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) शिक्षकले विसङ्केतन वर्णबाट बनेका वाक्यपत्ती तयार गर्नुहोस् र ती वाक्यहरू विद्यार्थीलाई देखाएर सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) ती वाक्यलाई शैक्षणिक पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई हेरेर सार्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

> १४. सारेर पढ्नुहोस् :
>
> जस्तै : टेक : को आए ? .... को आए ? ....
>
> जग : केटाकेटी आए । ....
>
> टेक : के ठटाए ? ....
>
> जग : ठेकी ठटाए । ....
>
> टेक : को गए ? ....
>
> जग : ठिटाठिटी गए । ....
>
> टेक : के लगाए ? ....
>
> जग : टीका लगाए । ....

(घ) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् । आवश्यक परेमा विद्यार्थीलाई थप सहायता गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. १०५ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

पाठ २१

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	ड वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1)	३	१०६, १०७, १०८, १०९
२.	ढ, ण वर्ण	सञ्चार सिप (S3.1) निर्णय तथा समस्या समाधान (S1.5) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) बहुसांस्कृतिक साक्षरता (S4.5)	२	११०, १११

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. शब्दपत्ती, चित्रपत्ती, कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृष्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		चित्रपत्ती, पाठका चित्र
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती, चित्रपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		वणपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. वाक्यपत्ती, पाठपत्ती, चित्रपत्ती, २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको कथा, कविता)

श्रुतिबोध	दौँतरी सिकाइ		वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दचार्ट, वक्षरेख
शब्दभण्डार/लेखाइ	दौँतरी सिकाइ		छ्यासमिस पारिएका वर्णपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		मात्रा लागेका र नलागेका छ्यासमिसे पत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		पाठपत्ती, प्रश्नोत्तर पत्ती
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		शब्दपत्ती
शब्दभण्डार/	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती, वाक्यपत्ती
कार्यमूलक व्याकरण	दौँतरी सिकाइ		वाक्यपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१.पाठपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको कविता
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		वर्णपत्ती, शब्दपत्ती
लेखाइ	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		पाठपत्ती

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'डमडम डमरु' मा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा ड, ढ, ण वर्णबाट बन्ने शब्दहरूमा केन्द्रित भएर डमडम, डमरु, डाँडापारी, डाँफे, डोको, डोरी, ढिकी, ढेडु, ढोका, ढोलक, गणेश, गुणी, ऋण जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'डमडम डमरु' कविता वा त्यसको कविता चार्ट सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा विद्यार्थीलाई तालीले ताल दिएर शिक्षक विद्यार्थी मिली गाउनुहोस् ।

(घ) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द जस्तै : डमडम, डमरु, डाँडापारी, डाँफे, डोको, डोरी, ढिकी, ढेङ्ु, ढोका, ढोलक, गणेश, गुणी, ऋण शब्दमा प्रयोग भएका ड, ढ, ण वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(ङ) कवितामा ड, ढ, ण वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा ड, ढ, ण वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'डमडम डमरु' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(च) कविता वाचनको अन्त्यमा गितार कसले बजाए ? खाना छाडेर को आए ? जस्ता प्रश्नोत्तर गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'डमडम डमरु' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा ड, ढ, ण वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग पाठमा प्रयुक्त चित्रका बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् । छलफलसँगै शिक्षकले तयार गरेको चित्रपत्ती देखाउनुहोस् र चित्रका बारेमा वर्णन गर्न डमडम, डमरु, डाँडापारी, डाँफे, डोको, डोरी, ढिकी, ढेङ्ु, ढोका, ढोलक, गणेश, गुणी, ऋण शब्दलाई प्रयोग गर्नुहोस् । माथिल्लो कक्षाका विद्याथीद्वारा सिर्जना भएको चित्र छ भने त्यस चित्रलाई पनि वर्णन गराउनुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र उपयोग गरी सिकाइ

सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा घरको पिँढीमा के के छन् ?
(आ) डमरु बजाउँदा कस्तो आवाज आउँछ ?
(इ) पिँढीमा डोरी किन राखेको होला ?
(ई) रुखमा के चढेको छ ?
(उ) डोको रुखको फेदमा किन राखेको होला ?

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै ड, ढ, ण वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर ड, ढ, ण वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

गणेशको घरमा डमरु छ । गणेशले डमरु डमडम बजाए । अणिमाले घन्टी टिनटिन बजाइन् । आमाले ढिकी सफा गर्नुभयो । ढेडुले डोको रुखको फेदमा राख्यो । उसले डोकोमाथि टेक्यो । ढेडु रुखमा चढ्यो । डालामा आँप खसाल्यो । ढेडुलाई ढोकाभित्र जान मन लाग्यो । ढेडु घरभित्र गयो भने के के गर्छ होला ?

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०६ को अन्तिम चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा सहपाठी शिक्षण र अभ्यास, व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) ड, ढ, ण वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : डमरु, डालो, डाडु, ढक, ढेडु, णकार जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि डमरु ड, डालो डा, डाडु डा, ढक ढ, ढेडु ढे, णकार ण, भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ड, ढ, ण वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ड, ढ, ण वर्णगोटी दिनुहोस् । ड, ढ, ण वर्णगोटीलाई रङ भरेको ड, ढ, ण वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ड, ढ, ण वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ड, ढ, ण वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ड, ढ, ण, वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ड, ढ, ण वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०७ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ड, ढ, ण वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

ड ड ढ ढ ण ण

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरणमा प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले ड, ढ, ण वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) शिक्षकले फोटोकपी पेपरलाई आधा/आधा गर्नुहोस् । पेपरमा फेबिकोलले ड, ढ, ण बनाएर सबै विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसमाथी पेपरमाथि बालुवा छर्न लगाउनुहोस् । बालुवा छर्दा पेपरको पुरै भागमा छर्न लगाउनुहोस् । एकछिन घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् । घामले सुकेपछि हल्कासँग बालुवा झार्नुहोस् । नतिजा के भयो, अवलोकन गर्न लगाउनुहोस् । सम्भावित नतिजा बालुवाबाट पेपरमा ड, ढ, ण बन्छ । ड, ढ, ण ध्वनि उच्चारण गरेर प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १०७ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

> ५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :
>
>
>
>
> **डिका दिदीको बिहे**
>
> ढाकारामको घर डोटीमा छ । आज ढाकाराम र डिका दिदीको बिहे हो । बिहेमा गुण र अणिमा मोटरसाइकलमा आए । ढाकाराम जन्ती लिएर आए । हामी डाँडामा बस्यौँ । जन्ती डिलमा बसे । उनीहरूले गीत गाए । गाउँलेहरू रमाए । बिहे सकियो । दिदी गाडीमा बस्नुभयो । दिदी जान लाग्नुभयो । त्यति बेला भाइले भन्यो, "नाइँ, म लैजान दिन्नँ । म त दिदीलाई यहीँ राख्छु ।" सबै जना छक्क परे ।
>
> (क) दिदीको नाम के हो ?
>
> (ख) मोटरसाइकलमा को आए ?
>
> (ग) पाठअनुसार कुन काम पहिले भयो, क्रमशः १, २, ३, ४ नम्बर दिनुहोस् :
>
> ( ) आज ढाकाराम र डिका दिदीको बिहे छ ।
>
> ( ) सबै छक्क परे ।
>
> ( ) ढाकाराम जन्ती लिएर आए ।
>
> ( ) जन्तीले गीत गाए ।

(क) ड ढ ण वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : डाँडो, डिल, डोटी, डिको, ढाकाराम, गुण, अणिमा, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'डिको दिदीको बिहे' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'डिका दिदीको बिहे' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ड, ढ, ण वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'डिका दिदीको बिहे' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईँहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईँहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

(घ) 'डिका दिदीको बिहे' पाठ पटक पटक सस्वरवाचन गरेर पाठमा भएका विभिन्न कामका बारेमा विद्यार्थीसँग छलफल गरी सूची तयार गर्नुहोस् ।

(ङ) ती काममध्ये कुन पहिला भएछ, क्रमैसँग मिलाउन विद्यार्थीसँग प्रश्नोत्तर गरी सहजीकरण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'डिका दिदीको बिहे' पाठ सहवाचन गराएर ड, ढ, ण वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ड, ढ, ण वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा ड, ढ, ण वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

> ६. तपाईंलाई कस्तो लागेको थियो, बताउनुहोस् :
>
> तपाईंले बिहे भएको देख्नुभएको छ ? छ भने त्यहाँ पनि यस्तै भएको थियो ? तपाईंलाई त्यस बेला कस्तो लागेको थियो र किन ?

(क) विद्यार्थीलाई शिक्षकले आफू केटाकेटी हुँदा भोगेका, अनुभव गरेका कुराहरू सुनाउनुहोस् । केटाकेटी हुँदा साथीसँग खेलेको, बाटामा कलम हराएको, छिमेकमा पूजामा रातभरी नाचगान गरेको, बिहेमा जन्त गएको जस्ता घटनाहरू रमाइलो तरिकाले सुनाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीहरूलाई पनि आफ्ना अनुभवहरू सुनाउन उत्प्रेरित गर्नुहोस् । विशेष गरी छिमेकीको घरमा भएको बिहेमा गएको, पार्टीमा गएको, भतेर आएको जस्ता कुराहरूमा छलफल गर्नुहोस् ।

(ग) उनीहरूको अनुभव सुनेपछि 'डिको दिदीको बिहे' पाठ अनुवाचन गरेर तिमीहरू गएको बिहे र 'डिका दिदीको बिहे' पाठसँग के के कुरा मिल्यो अरू ? किन मिलेन भनेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) शिक्षकले विद्यार्थीका अनुभवलाई टिपोट गरेर प्रदर्शन पाटीमा राख्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०८ को अन्तिम क्रियाकलापमा आधारित भएर क्रियाकलाप गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बोलाइ सिपसम्बद्ध अध्यास वा क्रियाकलापमा असहज देखिएका विद्यार्थीलाई स्वअनुभन वा मत व्यक्त गर्ने पटक पटक अवसर दिनुहोस् । यस क्रममा तोकिएका कार्य सम्पादन गर्न हौसला वा उत्प्रेरणा प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) यस पाठका लागि दुई प्रकारका सामग्री तयार गर्नुहोस् ।

(अ) मेटाकार्डलाई आधा गर्नुहोस् र ड, ढ, ण वर्णका वर्णपत्ती (बाह्रखरी) तयार गर्नुहोस् ।

(आ) एक दुईओटा मेटाकार्डमा विसङ्केतन शब्द (डोको, डाडु, चाँडो, ढोका, ढेडु, ढिकी, ढाड, कण, ऋण, अणु, गण, कोण) तयार गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षाकोठाको भित्ता वा सिलिङमा धागो टाँग्नुहोस् । भित्ताको एकातर्फ धागामा क्रमैसँग ड, ढ, ण वर्णका पत्तीहरू झुन्ड्याउनुहोस् । अर्कोतर्फ भित्तामा एक दुईओटा मेटाकार्डमा लेखिएका विसङ्केतन शब्द झुन्ड्याउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई दुईओटा समूहमा लाइन लगाउनुहोस् । एक समूहलाई ड, ढ, ण का वर्णपत्ती भएको भित्तापट्टि र अर्को समूहलाई विसङ्केतन शब्द भएको भित्तापट्टि राख्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई लाइनमा पढ्दै जान भन्नुहोस् । दुवै समूहलाई दुवै भित्तामा राखिएको वर्ण तथा शब्द लाइनमा मिलेर पढ्ने अवसर दिनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले कुन विद्यार्थीले कसरी पढेको छ, कसलाई कठिन भएको छ, सूक्ष्म रूपमा अध्ययन गरी त्यस्ता विद्यार्थीलाई सहयोग पुऱ्याउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०९ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्रा पत्ता लगाउन समस्या भएमा विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्राको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणको नै सिकाइ नभएको अवस्था रहेकाले वर्ण तथा मात्राको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणसम्बन्धी अभ्यास पुनः गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुईओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको (ढाका, ढिँडो, काँडो, ठुटो, डाक, ढिकी, काँडा, कडा, जाडो, ढेडु) शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

८. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :

डाका, ढुटो, ढिँडो, काँडो, ठुटो, डाक, ढिकी, काँडा, कडा, जाडो, कण, ढेडु

डा	ढि	की	डि	ड
का	डो	डा	क	म
जा	ढे	डु	डा	ड
ढु	टो	काँ	क	म
ठु	ढिँ	डो	ण	ढ

(घ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई एउटा एउटा शब्दपत्ती बाँड्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर आफूसँग भएको शब्द शैक्षणिक पाटीमा पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कति जनाले शब्द पत्ता लगाउन सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १०९ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान र लेखनमा आधारित भई थप कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) विद्यार्थीहरूले आफ्नै गतिमा सिकाइ हासिल गरिरहेका हुन्छन् । ती हासिल गरेका सिपहरू कत्तिको स्थायी भएको छ भन्ने कुरा सुधारात्मक सिकाइको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण वा शब्दहरू पहिचान भए नभएको अवलोकन गर्नुहोस् ।

९. 'डिका दिदीको बिहे' पाठमा मात्रा नलागेका र लागेका ड, ढ, ण वर्ण चिनी गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई पत्रपत्रिका र सन्दर्भ सामग्रीहरू दिनुहोस् र ती सामग्रीमा विसङ्केतन वर्ण वा शब्द पहिचान गरी पहिचान भएका वर्ण वा शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(ङ) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.१०९ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई आफ्नो र साथीको नाम लेखन समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) ढ वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : ढाकाराम, ढेडु, ढिकी, ढोका, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'ढेडु' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

१०. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

ढेडु

ढाकारामले ढेडुको कथा सुनाए । एउटा ढेडु आयो । घरभित्र पस्यो । दराजको ढोका खोल्यो । दराजमा लिपिस्टिक देख्यो । गालामा दल्यो । टीका भेट्यो । नाकको टुप्पामा लगायो । पाउडर भेट्यो । टाउकाभरि लगायो । गाजल भेट्यो । निधारभरि दल्यो । उसले एउटा छडी लियो । ऊ छडी टेकेर हिँड्यो । ढेडु ढिकीमा गएर बस्यो । ढेडुलाई देखेर सबै हाँसे ।

(क) कसले टीका भेट्यो ?

(ख) लिपिस्टिक कहाँ दलेछ ?

(ग) सबै जना किन हाँसे ?

(ख) शिक्षकले 'ढेडु' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ढ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'ढेडु' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'ढेडु' पाठ अनुवाचन गराएर ढ वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा ढ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा ढ वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्ने ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल सामग्री : सरल शब्द बनाउन सकिने मात्रायुक्त विसङ्केतन वर्णपत्तीहरू

खेल खेल्ने तरिका

(क) शिक्षकले विद्यार्थीको समूहमा छ्यासमिस गरेर विसङ्केतन वर्णपत्तीहरू दिनुहोस् ।

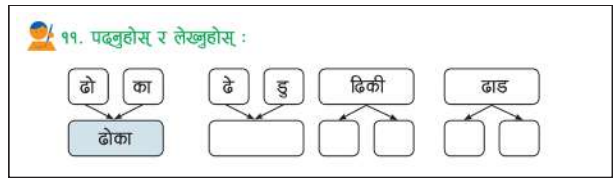

(ख) छ्यासमिसे वर्णपत्तीबाट दुईओटा पत्ती विद्यार्थीलाई लिन लगाउनुहोस् । ती वर्णपत्तीका वर्ण जोडेर कापीमा शब्द बनाउन लगाउनुहोस् ।

(ग) सबै समूहमा कस्ता कस्ता शब्द बने होलान्, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । समूहले भनेका शब्द शैक्षणिक पाटीमा लेखेर विद्यार्थीसँग शब्दको सामान्य अर्थ, शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग जस्ता मौखिक क्रियाकलाप गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ११० को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा त्यस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) विद्यार्थीले वर्ण जोडेर बनाउने धेरै क्रियाकलाप तथा अभ्यास गरिसकेका छन् । तर पनि पुनरवलोकनका रूपमा केही विसङ्केतन वर्ण दिएर शब्द बनाउन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । यस्ता शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

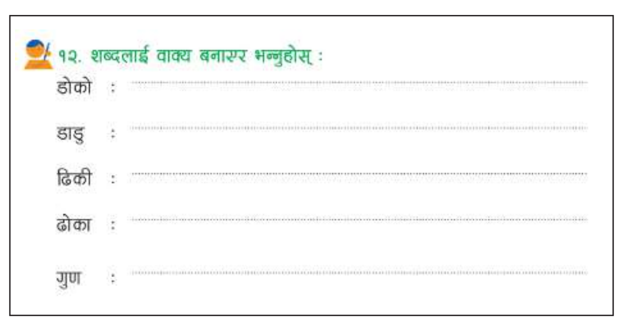

(ग) विद्यार्थीलाई दुई वा तीन समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् । शब्दमा के के रहेछन् । पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई चिह्न भएको शब्दलाई वाक्यको पछाडि राख्नुपर्छ भनेर सचेत गराउनुहोस् । विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट शिक्षकले प्रस्तुत गरेको ढाँचामा वाक्य बनाएर भन्न र लेख्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै : डोको = डोको राख । डाडु = डाडु झिक ।

ढिकी = ढिकी कुट । ढोका = ढोका खोल ।

(ङ) वाक्य निर्माण गर्दा चिह्नको प्रयोग सँगै सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११० को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान गरी लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विषयवस्तु बोध नभएका कारण समस्या भएमा सन्दर्भ र आशय बुझाई कार्य सम्पादन गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् । उनीहरूलाई यस्तै अन्य उदाहरणमा आधारित भई थप अभ्यास गर्ने मौका प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

शिक्षकले विद्यार्थीहरूको संवेगात्मक विकाससँग सम्बन्धित क्रियाकलापलाई समेटेर शिक्षण सिकाइका लागि योजना बनाउनुपर्दछ । विद्यार्थीलाई हो/होइन, हुन्छ/हुदैन, छ/छैन, ठिक/बेठिक, जस्ता तुलना गर्न लगाउने, दाँज्न लगाउने जस्ता क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

१३. सुन्नुहोस्, ठिक वाक्यमा (✓) र बेठिक वाक्यमा (X) चिह्न दिनुहोस् :

ऊ आउनुभयो । ☐	उहाँ आउनुभयो । ☐
म काम गर्छ । ☐	म काम गर्छु । ☐
तपाईं आयो । ☐	तपाईं आउनुभयो । ☐

(क) दुईओटा समूहमा विद्यार्थीलाई राख्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई शिक्षकले भनेको कुरा ध्यान दिएर सुन्न लगाउनुहोस् । यसरी शिक्षकले भनेको कुरा मिलेको छ भने ठिक भन्ने र मिलेको छैन भने बेठिक भन्नुपर्ने कुरा बताउँदै प्रश्नको उत्तर दिँदा समूहले एकै पटक ठुलो स्वरमा उत्तर दिनुपर्ने कुरामा सचेत गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले सङ्केतन तथा विसङ्केतन वाक्य लेखिएको वाक्यपत्ती देखाउँदै विद्यार्थीलाई पढेर सुनाउनुहोस्, जस्तै : भाइ जानुभयो । मामा आयो । हजुरबुबा आउनुभयो । दिदी गई । बुबाले खाना खानुभयो । काकाले खायो ।

(घ) पहिलो समूहका विद्यार्थीलाई पहिलो वाक्य सुनाउनुहोस् । ठिक हो कि बेठिक ? दोस्रो वाक्य दोस्रो समूहलाई सुनाउनुहोस् । ठिक हो कि बेठिक ? सोध्नुहोस् । कम्तीमा १०/१० ओटा प्रश्न समूहलाई सोध्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका उत्तर सुनी थप सहयोग पुर्‍याउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई ठिक (√) र बेठिकको सङ्केत (X) लेख्न पनि सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १११ को पहिलो क्रियाकलापका प्रश्न शिक्षकले भनेर विद्यार्थीलाई अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वाक्य पहिचान र सङ्गति मिलानमा समस्या भएमा आवश्यक रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

(क) विद्यार्थीसँग राष्ट्रभक्ति र राष्ट्रिय गौरवको सन्दर्भमा हाम्रो राष्ट्रिय पोसाक, संस्कार र संस्कृति, खानपान रहनसहनका बारेमा विद्यार्थीसँग कुराकानी गर्नुहोस् । साना भाइबहिनीसँग स्थानीय परिवेशका सन्दर्भ गाँसेर कुराकानी गर्नुहोस् । कुराकानी गर्दा ढ वर्णका शब्दसँग केन्द्रित भएर जस्तै : ढाका टोपी, ढल्काएर, ढोलक, ढुक्क, ढिँडो, ढिकी, ढाकर जस्ता शब्द प्रयोग गरी प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् ।

१४. सुन्नुहोस् र भन्नुहोस् :

देश

ढाका टोपी शिरमाथि, ढल्काएर हिँड्ने
दौरासुरुवाल पटुकी, झनै सुहाउने
तराईबाट फेटा बाँधी, पहाडमा चढ्छौँ
ढोलक बोकी हिमालमा, ढुक्कसँग बढ्छौँ ।
चौबन्दी र फरियाले, सजाउँदै देश
घाँघर र घलेकले, चिनाउँदै देश
ढिँडो खान्छौँ ढिकी कुट्छौँ, बख्खुदोचा लाई
ढाकर बोक्छौँ रोक्न कसले, सक्छ हामीलाई ?

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'देश' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : ढाका टोपी, ढल्काएर, ढोलक, ढुक्क, ढिँडो, ढिकी, ढाकर शब्दमा प्रयोग भएका 'ढ' वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा ढ वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा ट, ठ वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'देश' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा कसले ढाका टोपी लगाए ? ढोलक भनेको के होला ? हिमालमा के लान लागेछन् ? जस्ता प्रश्नका आधारमा छलफल गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'देश' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा ढ वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

विद्यार्थीलाई शब्द निर्माण गर्ने खेल खेलाउनुहोस् ।

खेल सामग्री : २ समूहका विसङ्केतन वर्णपत्तीहरू

समूह १ डा, ढो, डो, ढा, टा, ढ, ढि, टि, डा, डाँ

समूह २ क, का, को, ड, टो, च, का, की, डु, डो

१५. वर्ण थपेर शब्द बनाउनुहोस् :

डा ढो डो ढा टा ढ ढि टि डा डाँ

........क	........का	........को	........ड	........टो
च........	........का	........की	........डु	........डो

खेल खेल्ने तरिका :

(क) माथि समूह १ र २ का वर्णलाई अलग अलग समूहमा गोजी तालिका वा शैक्षणिक पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ख) सबै विद्यार्थीले देख्ने गरी दुवै समूहबाट एक एकओटा वर्ण निकालेर देखाउनुहोस् । प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यी वर्ण के के हुन् ? अनि दुवैलाई जोडेर देखाउनुहोस् । अब कुन शब्द बन्यो ? यस्तै गरी क्रमैसँग प्रश्नोत्तर गरेर दुवै समूहका वर्ण जोडेर सबै वर्णबाट शब्द बनाउन सिकाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्द बनाउने खेल खेलाउँदा बनेका शब्दको सामान्य अर्थ बोधसमेत गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १११ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस् । विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी नमुना वाक्य तथा अनुच्छेद कार्डबोर्ड पेपरमा लेखेर विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् र पढ्न लगाउनुहोस् ।विद्यार्थीले पढेका वाक्यलाई कापीमा सार्न लगाउनुहोस् ।

> १६. कापीमा सार्नुहोस् :
>
> गैँडा आए । गाडी गुडाए । डाडु झिक । खिचडी खाऊ । डुकु खाऊ । गेडागुडी खाऊ । चाँडो आऊ । ढकु आए । खिचडी पकाए । डाडु मगाए । मजाले खाए । अणको गाडी छ । गुणको डोको छ । अणको डोको छैन । गुणको गाडी छैन ।

(ख) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ग) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १११ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले लेखेका नमुना हरफलाई प्रदर्शन पाटी वा कक्षाकोठाको भित्तामा धागो लगाएर देखाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

पाठ २२

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	त वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) सञ्चार सिप (S3.1) निर्णय तथा समस्या समाधान (S1.5) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3) बहुसांस्कृतिक साक्षरता (S4.5)	३	११२, ११३, ११४
२.	थ वर्ण		२	११५, ११६

२. सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१.पाठपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृष्यबोध	दौँतरी सिकाइ		चित्रपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		चित्रपत्ती, वर्णपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		वणपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		कविता चार्ट, वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती
पठनबोध	दौँतरी सिकाइ		अनुच्छेदपत्ती
शब्दभण्डार/ लेखाइ	दौँतरी सिकाइ		वर्णपत्ती

शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती
श्रुतिबोध/ शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		अनुच्छेदपत्ती, शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		शब्दपत्ती
पठनबोध	दौँतरी सिकाइ		चित्रपत्ती
लेखाइ	दौँतरी सिकाइ		वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		वर्ण भर्ने शब्दपत्ती
श्रुतिबोध / शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		वर्ण चार्ट
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		शब्दपत्ती
लेखाइ	दौँतरी सिकाइ		चित्रपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		वर्णपत्ती
लेखाइ	दौँतरी सिकाइ		वर्ण चिन्ने खेलपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		वर्णपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		चित्रपत्ती

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'तिहार' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

तिहार

तिमी हामी मिलेर, बाटो लागौँ न
घरभित्र गएर, थाल थापौँ न
तिहारमा तेलमा, सेल पाक्दै छ
मिठो तोते बोलीमा, भाइले डाक्दै छ ।
तिरमिर ताराले, मलाई भुलायो
हाम्रो फूलबारीले, थुँगा फुलायो
तोतेतोते बोलीमा, गीत गाउने हो
साथी साथी मिलेर, खेल्न आउने हो ।

चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त चित्र, निर्धारित शब्द तारा, तिहार, तिमी, तेल, तोते, तिरमिर, तोतेतोते, गीत थाल, थाप्नु, थुँगा, साथी शब्दलाई लक्षित गर्दै बाललयमा वाचन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थी वा एक जना शिक्षकको सहयोग लिनुहोस् । विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहको नेतृत्व आफैँले गर्नुहोस् र अर्को समूहको नेतृत्व माथिल्लो कक्षाको विद्यार्थी वा सहयोगी शिक्षकलाई गराउनुहोस् ।

(घ) 'तिहार' कविता चार्ट प्रदर्शन गरेर कवितालाई दुई भागमा गाउन अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

पहिलो समूहले : **तिमी हामी मिलेर**
दोस्रो समूहले : **बाटो लागौँ न**
पहिलो समूहले : **घरभित्र गएर**
दोस्रो समूहले : **थाल थापौँ न**

पहिलो समूह : **तिहारमा तेलमा**
दोस्रो समूह : **सेल पाक्दै छ**
पहिलो समूह : **मिठो तोते बोलीमा**
दोस्रो समूह : **भाइले डाक्दै छ ।**

पहिलो समूहले : **तिरमिर ताराले**
दोस्रो समूहले : **मलाई भुलायो**
पहिलो समूहले : **हाम्रो फूलबारीले**
दोस्रो समूहले : **थुँगा फुलायो ।**

पहिलो समूहले : **तोतेतोते बोलीमा**
दोस्रो समूहले : **गीत गाउने हो**
पहिलो समूहले : **साथीसाथी मिलेर**
दोस्रो समूहले : **खेल्न आउने हो ।**

(ङ) कविता वाचनपछि प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । सेल रोटी केमा थाप्ने होला ? सेल कहिले पाक्दै छ ? मलाई कसले भुलायो ? समूहका सबैले एकैचोटी प्रश्न सोध्ने, एकैचोटी उत्तर दिने जस्ता रमाइलो तरिकाले क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(च) समूहका विद्यार्थीले प्रश्नोत्तर गर्न सक्ने खालका नमुना प्रश्नहरू देखाउँदै सहजीकरण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'तिहार' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा भएका त, थ वर्ण र मात्रा विद्यार्थीलाई गन्न र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई कविता वाचनमा समस्या भएमा सहपाठीको सहयोग लिई अनुवाचन, अभिभावकको सहयोग लिई अनुवाचन,

उपलब्ध सामग्रीको उपयोग गरी कविता श्रवण तथा लयबोध, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग त थ वर्णबाट बन्ने शब्दका तारा, तिहार, तिमी, तेल, तोते, तिरमिर, तोतेतोते, गीत थाल, थाप्नु, थुँगा, साथी जस्ता शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर त, थ वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रका मानिसहरू के के गर्दै छन् ? (आ) आमाले थालमा ल्याउनुभएको के होला ?

(इ) चित्रमा देखिएको चाड कहिलेको होला ? (ई) तिमी तिहारमा के केको पूजा गर्छौ ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै त, थ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर त थ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

तारा दिदीको घर गाउँमा छ । घरमा झिलिमिली बत्ती बलेको थियो । फूलबारीमा फूलका थुँगा थिए । तनुजा, तुलसी र साथीहरू तारा दिदीको घरमा गए । मादल बजाए । तोते बोलीमा गीत गाए । सबै मिलेर देउसी खेले । तारा दिदीले थालमा सेल ल्याउनुभयो । तनुजाले थर्मसको चिया बाँडिन् । साथीहरू खुसी भएर खाएर नाच्न थाले । आकाशमा तारा लागेका थिए । ताराहरू तिरमिर तिरमिर गर्न थाले । आहा ! कति रमाइलो तिहार.....।

(ङ) विषयका सिकाइ उपलब्धिलाई समेत ध्यान दिई मिल्दाजुल्दा सिकाइ उपलब्धिका आधारमा एकीकृत शिक्षण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११३ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् र वर्णन गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र वर्णनमा वाचनमा समस्या भएमा तोकिएका शब्द प्रयोग भएका सन्दर्भ, घटना तथा कथाकथन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) त, थ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : तराजु, तारा, तौलिया, थपडी, थर्मस, थैली जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउनुहोस् । तराजु त, तारा ता, तौलिया तौ, थपडी थ, थर्मस थ, थैली थै, भनी पहिलो वर्णगत ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले त, थ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका त, थ वर्णगोटी दिनुहोस् । झ, ञ वर्णगोटीलाई रङ भरेको त, थ वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले त, थ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका त, थ वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा त, थ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीले वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई त, थ वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११३ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने त, थ वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

त त थ थ

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा समस्या भएको विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान र उच्चारण गर्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले त, थ र सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा त, थ वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(ग) मार्करले लेखेका वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई गहुँका दाना टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(घ) वर्णको रेखाभित्र गहुँका दाना टाँसेपछि घाममा सुकाएर प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) सम्भव भए मात्रासहितका त, थ वर्णलाई पनि यसैगरी क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले गहुँका दाना टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ङ) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११३ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

तारावाजी लै लै

तपन तराईमा बस्छन् । थिरनाथ थापाथलीमा बस्छन् । तनुजा ताप्लेजुङमा बस्छिन् । तपन, थिरनाथ र तनुजा तातोपानी गए । उनीहरूलाई थकाइ लाग्यो । थिरनाथ चौतारामा बसे । तपन र तनुजा घउरमा बसे । त्यहाँ तारा, थममाया र तृष्णा थर्मस बोकी आए । थर्मसको चिया बाँडी खाए । ताराले तबला बजाइन् । थिरनाथ र तपनले ताली बजाए । तनुजा र थममाया नाचे । उनीहरू गाउन थाले, "ताराबाजी लै लै, मामा आए घोडा !"

(क) तराईमा को बस्छन् ? (ख) थिरनाथ र तनुजा कहाँ गए ?

(ग) तनुजा र थममायाले कुन जीत गाए ?

क्रियाकलाप ५

(क) त, थ वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : तपन, तबला, तराई, तनुजा, ताराबाजी, ताप्लेजुङ, तातोपानी, तारा तृष्णा, थकाइ, थममाया, थर्मस, थापाथली, थिरनाथ, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई प्रश्नपत्ती देखाउनुहोस् र प्रश्न सुनाउनुहोस्, जस्तै : थापाथलीमा को बस्छन् ? थिरनाथ र तनुजा कहाँ गए ? थिरनाथ चौतारामा किन बसे ? प्रश्नको उत्तर कहाँ होला ? विद्यार्थीलाई उत्तर खोज्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले 'ताराबाजी लै लै' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा त, थ ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'ताराबाजी लै लै' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई 'ताराबाजी लै लै' पाठ अनुवाचन गराएर त, थ वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त त, थ ध्वनि प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ बुझेर प्रश्नोत्तर गर्न समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

> ६. तलका शब्दलाई वाक्य बनाई भन्नुहोस् :
> गीत, खेत, तातो, तितो, थुक, थुँगा
> जस्तै : तारा गीत गाऊ ।

(क) शिक्षकले गीत, खेत, तातो, तितो, थिच, थुक, थुँगा, थेग जस्ता विसङ्केतक शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई बराबरी सङ्ख्या हुने गरी चारओटा समूहमा राख्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले तयार गरेका शब्दपत्तीलाई क्रमैसँग समूहमा देखाउँदै शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शब्दपत्तीका सबै शब्द उच्चारण गरी शब्दका बारेमा पहिचान भएपछि शिक्षकले एउटा शब्दपत्ती लिनुहोस् र त्यो शब्दलाई वाक्यको संरचनामा प्रयोग गरी सुनाउनुहोस् । एउटा शब्दलाई विभिन्न वाक्यमा प्रयोग गरी विद्यार्थीलाई नमुना वाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीको समूहमा क्रमैसँग शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र समूहलाई वाक्य बनाएर भन्न लगाउनुहोस् । सबै समूहका विद्यार्थीले भनेका वाक्यमा सुधार गर्नु पर्ने कुरालाई शिक्षकले सहयोग गर्नुहोस् ।

(च) सबै समूहका विद्यार्थीलाई दुई दुई जनाको जोडी बनाउन लगाउनुहोस् । ती जोडीलाई शब्दपत्ती दिनुहोस् र पालैपालो वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११० को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान गरी लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विषयवस्तु बोध नभएका कारण समस्या भएमा सन्दर्भ र आशय बुझाई कार्य सम्पादन गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् । उनीहरूलाई यस्तै अन्य उदाहरणमा आधारित भई थप अभ्यास गर्ने मौका प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

> ७. पढ्नुहोस् र साथीलाई सुनाउनुहोस् :
> ओखती तितो छ । खाजा तातो छ । जाँतोछेउ थुँगा छ । आज तिथि छ । आज एक थोक खाएँ । डोकोअगाडि छाता छ । छाता झिक, ओड । गण आए । तेते झिके ।

(क) ओखती तितो छ । खाजा तातो छ । जस्ता विसङ्केतक वाक्यपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले एक एक वाक्य पढ्न मिल्ने गरी ती वाक्यपत्तीलाई कक्षाकोठाको भित्तामा फरक फरक ठाउँमा मास्किङ टेपले टाँस्नुहोस् ।

(ग) खेल विधिको प्रयोग गरी वाक्य पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा दुई वा तीन जनाको समूह हुने गरी विद्यार्थीलाई समूह बनाउनुहोस् ।

(ङ) हरेक समूहलाई वाक्यपत्ती टाँसेको स्थानमा उभिन लगाउनुहोस् । जब शिक्षकले सिटी बजाउनुहुन्छ विद्यार्थीले आफ्नो स्थानको वाक्य पढ्नुपर्ने छ भन्नुहोस् । अर्को पटक सिटी बज्दा अर्को स्थानमा जानुपर्दछ र त्यहाँ भएको वाक्य पढ्नुपर्दछ । सबै वाक्य सबै समूहले पढेपछि मात्र खेल सकिने छ । विद्यार्थीले कसरी पढेका छन् ? कुन कुन विद्यार्थीलाई कठिनाई भएको छ, शिक्षकले अवलोकन गरी सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११४ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई कविता वाचनमा समस्या भएमा सहपाठीको सहयोग लिई अनुवाचन, अभिभावकको सहयोग लिई अनुवाचन, उपलब्ध सामग्रीको उपयोग गरी कविता श्रवण तथा लयबोध, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुईओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको (थिचो, तितो, कति, थुँगा, थुक, तिखो, टीका, थुकी, कटी) शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन, भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

८. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :

थिचो, तितो, कति, थुँगा, थुक, तिखो, टीका, थुकी, कटी

थि	च	न	गो	तु
चो	उ	थे	गा	घा
ति	ख	थुँ	की	थ
तो	टो	थु	क	ज
क	ति	खो	टी	का

(घ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई एउटा एउटा शब्दपत्ती बाँड्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर आफूसँग भएको शब्द शैक्षणिक पाटीमा पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कति जनाले शब्द पत्ता लगाउन सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११४ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान र लेखनमा आधारित भई थप कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

> ९. खाली ठाउँमा मिल्ने वर्ण लेखी शब्द बनाउनुहोस् :
>
> त ता ति ती ते तै तौ क च गा ग तु
>
> | | | | |
> |---|---|---|---|
> | गी........ | ....तो | ....ज | ओख........ |
> | ....ल | जतात........ | ....लिया | था........ |
> | थि........ | थुँ........ | थे........ | ....नो |

विद्यार्थीलाई शब्द निर्माण गर्ने खेल खेलाउनुहोस् ।

खेल सामग्री : २ समूहका विसङ्केतन वर्णपत्तीहरू

समूह १ त, ता, ति, ती, ते, तै, तौ, क, च, गा, तु

समूह २ शब्दमा पहिलो वर्ण नभएका .....तो ....ज ....ल ....लिया ....नो

समूह ३ शब्दमा पछाडिको वर्ण नभएका गी....... ओख....... जतात....... था....... थि....... थुँ.... थे .....

(क) माथि समूह १, २ र ३ का वर्ण र शब्दलाई अलग अलग समूहमा गोजी तालिका वा शैक्षणिक पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ख) सबै विद्यार्थीले देख्ने गरी दुवै समूहबाट एक एकओटा वर्ण निकालेर देखाउनुहोस्, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यी वर्ण के के हुन् ? अनि दुवैलाई जोडेर देखाउनुहोस् । अब कुन शब्द बन्यो ? यस्तै गरी क्रमैसँग प्रश्नोत्तर गरेर दुवै समूहका वर्ण जोडेर सबै वर्णबाट शब्द बनाउन सिकाउनुहोस् । शब्द बनाउँदा शब्दको अर्थ मिल्ने हुनुपर्छ । शब्द मिलेको छ कि छैन, तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै : शब्दमा पहिलो वर्ण नभएका .....तो वर्णमा समूह १ को पहिलो वर्ण त जोड्दा ततो हुन्छ, मिलेन । दोस्रो वर्ण ता जोड्दा तातो हुन्छ, मिल्यो । ....ज वर्णको अगाडि त राख्दा तज हुन्छ मिलेन । ता राख्दा ताज, मिल्यो । यसरी प्रयोग र परीक्षण विधिअनुसार वर्ण जोडेर शब्द निर्माण गर्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(अ) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११५ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

> १0. सुन्नुहोस् र शब्दहरू भन्नुहोस् :
>
> **थकालीको भान्सा**
>
> थकालीको भान्सा छ । भान्सामा ठुला ठुला थाल छन् । थाल थामनजिक छन् । थालमा थरीथरी खाना छन् । खाना खानुअगाडि सबैले थपडी बजाए । हात धोए । थपक्क बसेर खाना खाए ।
>
> थकाली थाल थाम थरीथरी थपडी

(क) थ वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : थकाली, थाल, थाम, थरीथरी, थपडी शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि ‘थकालीको भान्सा’ पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ‘थकालीको भान्सा’ पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा थ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(ग) पाठमा प्रयुक्त चित्र देखाउँदै थ वर्णबाट बनेका शब्दहरू प्रयोग गरी चित्र कथा सुनाउनुहोस् । थ ध्वनि र वर्णको आधारमा धेरैभन्दा धेरै शब्दहरूका बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) बालबालिकाले पाठ सुनेर बोध गरे नगरेको पहिचान गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले 'थकालीको भान्सा' पाठ पढेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) प्रश्नोत्तर गर्दा थ वर्णबाट बन्ने शब्दलाई विशेष लक्षित गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण (ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएका शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) शब्द हेरी मिल्ने र नमिल्ने शब्द पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा शब्दपत्तीको उपयोग गर्नुहोस् । यसका लागि शब्द पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् :

११. पढ्नुहोस् र समूहमा नमिल्ने शब्दमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् :

तितो	तितो	तातो	तितो
गीत	गित	गीत	गीत
थोक	ठोक	थोक	थोक
थुक	कुथ	थुक	थुक
खाजा	खाजा	ताजा	खाजा

(अ) शिक्षकले तयार गरेको शब्दपत्तीहरू चार चारओटा शब्दपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् र शब्द पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) उल्लिखित क्रियाकलापपछि खेलका लागि विद्यार्थीको दुईओटा समूह बनाउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले एउटा फरक शब्दपत्ती पर्ने गरी विभिन्न लहर बनाई शब्दपत्ती घोप्ट्याएर राख्न लगाउनुहोस् ।

(ई) समूहको पालोअनुसार एउटा लहरमा भएको शब्द उल्टाउन लगाउनुहोस् र कुन शब्द हो भनी प्रश्न सोध्नुहोस् । पहिलो लहरका सबै शब्द उल्टाउँदा के फरक शब्द रहेछ, सोध्नुहोस् । यस्तै तरिकाले सबै लहरका शब्द समूहले उल्टाएर फरक कुरा पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शब्दका बारेमा वर्णन गरी वा महसुस गर्न लगाई सिकाइ गर्ने अवसर प्रदान पनि गर्नुहोस् । त्यसपछि उनीहलाई समूहमा छलफल गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ११५ मा तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दका वर्ण चिन्न, वर्ण मिलाई शब्द बनाउन समस्या भएमा त्यसस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

१२. चित्र हेरेर नाम लेख्नुहोस् :

(क) शिक्षकले विसङ्केतन शब्द बन्ने विभिन्न चित्रपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) ती चित्रपत्ती देखाउँदै चित्रको नाम सोध्नुहोस् ।

(ग) चित्रलाई शैक्षणिक पाटीमा राख्नुहोस् र चित्रमुनि विद्यार्थीले भनेका नाम लेख्नुहोस् । शिक्षकले लेखेको नाम मिले नमिलेका बारेमा विद्याथीसँग छलफल गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई क्रमशः सबै चित्र देखाउनुहोस् र चित्रको नाम लेखेर छलफल गर्नुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले लेखेको सबै नाम विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउनुहोस् ।

(च) शैक्षणिक पाटीमा लेखेको चित्रको नामलाई छोप्नुहोस् र विद्यार्थीलाई चित्र मात्र देखाएर चित्रको नाम लेख्न लगाउनुहोस् । ककसले लेख्न सके र ककसले सकेनन्, अवलोकन गरेर विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. ११५ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र पहिचानमा समस्या भएमा तोकिएका शब्द प्रयोग भएका सन्दर्भ, घटना तथा कथाकथन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

१३. कापीमा सार्नुहोस् र पढ्नुहोस् :

ओखती तितो छ । ताजा खाजा खाऊ । छाता तिखो छ ।

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(क) शिक्षकले विसङ्केतन वर्णबाट बनेका वाक्यपत्ती तयार गर्नुहोस् र ती वाक्यहरू विद्यार्थीलाई देखाएर सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) ती वाक्यलाई शैक्षणिक पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई हेरेर सार्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् । आवश्यक परेमा विद्यार्थीलाई थप सहायता गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११६ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई खेल क्रियाकलापबाट निम्नानुसार गर्न सकिन्छ :

१४. सुन्नुहोस् र वर्ण चिन्ने खेल खेल्नुहोस् :

	डा	डे	ठ	ढो
तु	ण	थ		तै
	टो		ठे	थे
ढो	ते	डौ	ता	टै
ढा	डु	ती		ठि

(१)

टा	डे		ढो	
थ	तु	ण	द	तै
ढै	ठो	डे		थे
	डौ	ता	टै	ते
ढा	थौ		ती	

(२)

खेल सामग्री

- पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११६ को पहिलो क्रियाकलापमा भएको दुईओटा तालिकालाई फोटोकपी पेपर आकारमा अलग अलग तयार गर्नुहोस् । यो तालिका विद्यार्थीका लागि हुने छ ।
- सिमी/मकै/ढुङ्गाका गोटीहरू लिनुहोस् ।
- शिक्षकका लागि तलको तालिका निर्माण गर्नुहोस् :

टा	डा	डे	ठ	ढो		
तु	ण	थ	द	तै		
ढै	ठो	डे	ठे	थे		
ढो	ते	डौ	ता	टै		
ढा	डु	ती	तौ	टो	थौ	ठि

- सर्वप्रथम खेल खेल्नका लागि दुई जना विद्यार्थी छान्नुहोस् ।
- विद्यार्थीलाई आमनेसामनेमा राख्नुहोस् । अरू विद्यार्थीलाई खेल हेर्न भन्नुहोस् ।
- शिक्षकपत्ती शिक्षकले राख्नुहोस् र विद्यार्थीपत्ती दुई जना खेलाडी विद्यार्थीलाई बाँड्नुहोस् ।
- सिमी/मकै/ढुङ्गा आदि दुवै जना विद्यार्थीलाई बाँड्नुहोस् ।
- शिक्षकसँग तालिकामा भएको शब्द शिक्षकले उच्चारण गर्नुहोस् र शिक्षकले उच्चारण गरेको शब्द विद्यार्थीले आफ्नो तालिकाको शब्द चिनेर, उच्चारण गर्दै सिमी/मकै/ढुङ्गा उक्त शब्दमाथि राख्न लगाउनुहोस् ।
- जुन विद्यार्थीको तालिकामा भएको शब्दमाथि गट्टीले भरिन्छ त्यो विद्यार्थीले हात उठाएर बिङ्गो भन्न लगाउनुहोस् र सोही विद्यार्थी खेलमा विजयी भएको घोषणा गर्नुहोस् ।
- पुनः तालिका सट्टा गरेर खेल्ने अवसर दिँदै अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

खेलमा कुन विद्यार्थीलाई कस्ता शब्द पहिचान गर्न र उच्चारण गर्न कठिनाइ भएको छ, मूल्याङ्कन गर्दै आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

(क) विद्यार्थीहरूले आफ्नै गतिमा सिकाइ हासिल गरिरहेका हुन्छन् । ती हासिल गरेका सिपहरू कत्तिको स्थायी भएका छन् भन्ने कुराका लागि सुधारात्मक सिकाइको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण वा शब्दहरू पहिचान भए नभएको अवलोकन गर्नुपर्दछ ।

(ख) विद्यार्थीलाई पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिनुहोस् र ती सामग्रीमा विसङ्केतन वर्ण वा शब्द पहिचान गरी पहिचान भएका वर्ण वा शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

१५. 'ताराबाजी लै लै' पाठमा प्रयोग भएका ङ, ण, त, थ वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.११६ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई आफ्नो र साथीको नाम लेख्न समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १६

(क) विद्यार्थीलाई त वर्ण र मात्रापत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूह निर्माण गर्नुहोस् । समूहमा छ्यासमिस गरेर मात्रायुक्त च वर्ण दिनुहोस् । ती छ्यासमिसे वर्णहरूलाई क्रमैसँग देखाउन भन्नुहोस्, जस्तै : त, ता, ति, ती,..................तं, तः ।

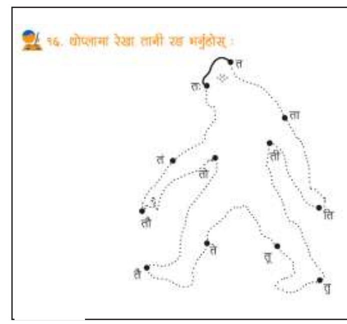

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११६ को अन्तिम क्रियाकलाप त वर्ण र मात्राको क्रममा राखेको थोप्ला जोडी चित्र निर्माण गर्न र मिल्ने रङ लगाउन भन्नुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई धर्का लेखन र रङ भराइ समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १७

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलापलाई विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेका छन् उसैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

सञ्चार प्रविधि र बजार

कार्यघण्टा : १५

परिचय

'सञ्चार, प्रविधि र बजार' विषयक्षेत्रमा मात्रासहितका द, ध, न, प, फ, ब, भ, म, य वर्णको पहिचान, उच्चारण र वर्ण विभेदीकरणमा जोड दिइएको छ । यस एकाइमा विसङ्केतन शब्दका सुरु वा अन्त्यका ध्वनि पहिचान र उच्चारण, हाउभाउ र अभिनयसहित विषयवस्तुको मौखिक प्रस्तुति, अनुमान र समस्या समाधानसहित मौखिक वर्णन, सङ्केतक (थोप्ला, सङ्केत, वर्ण र अङ्क) बाट वर्णको ढाँचा निर्माणमा आधारित छ । पढेका वर्ण (स्वर र व्यञ्जन) तथा मात्राको सङ्केतन र विसङ्केतन गरी ढाँचाको अनुकरण, अक्षर जोडेर शब्द बनाउन तथा अक्षर छुट्याएर, झिकेर, थपेर र परिवर्तन गरेर शब्द निर्माणमा आधारित छ । अनुभव तथा पूर्वज्ञानमा आधारित भई धारणा र शब्दलाई सिकाइसँग मिले नमिलेको लेखाजोखा, दैनिक प्रयोगमा आउने, शीर्ष शब्द, लब्ध शब्द तथा विसङ्केतक शब्दको अर्थबोध र वाक्यमा प्रयोग, पाठका अनुच्छेद पढेर नयाँ शब्द पहिचान, अर्थबोध र प्रयोग, हाउभाउ, गति र शुद्धतासहित विसङ्केतक (वर्ण, शब्द, वाक्य र सरल अनुच्छेद) पाठ पठन, पाठगत सन्दर्भ र परिवेशका आधारमा छलफल र प्रश्नोत्तरमा आधारित छ । परिवेश, पात्र र सन्दर्भ पहिचान गरी तुलना, पात्र परिवर्तनसहित कथा निर्माण, वर्ण, शब्द र वाक्यको अनुलेखन तथा श्रुतिलेखन, बढीमा दश वाक्यसम्मका अनुच्छेदको अनुलेखन, पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, विस्मयादिबोधक र उद्धरण चिह्नको प्रयोग, वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको प्रयोग गरी मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति पक्षको विकास गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

यस एकाइका विषयवस्तुलाई तीनओटा पाठमा समावेश गरिएको छ । यस एकाइको पहिलो पाठमा ट, ठ वर्ण र मात्रासहितका ट, ठ वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुको सन्तुलन र प्रस्तुतीकरण गरिएको छ । दोस्रो पाठमा ड, ढ, ण वर्ण र मात्रासहितका ड, ढ, ण वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । तेस्रो पाठमा त, थ वर्ण र मात्रासहितका त, थ वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ ।

पाठ २३

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	द, ध, न वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2) समय व्यवस्थापन सिप (S2.4) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	४	११९, १२०, १२१, १२२, १२४

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, फर्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी)
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१ चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती
कार्यमूलक व्याकरण	स्वयम् सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'नानी गई गोठमा' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द जस्तै : दमाहा, दमदम, दियो, दनदनी, दाइ, दाना, दीपावली, धन, धजा, धरती, धागो, धौलागिरि, नानी, नैना, नोट, निबुवा शब्दमा प्रयोग भएका द, ध, न वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(ग) कवितामा द, ध, न वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा द, ध, न वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'नानी गई गोठमा' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'नानी गई गोठमा' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा द, ध, न वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न लगाई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'नानी गई गोठमा' लयात्मक पाठ वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुकरणवाचन गराई द, ध, न वर्ण प्रयोग भएका उच्चारण गर्न कठिन शब्दको पहिचान गरी छुट्टै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग द, ध, न वर्णबाट बन्ने दमाहा, दियो, धागो, धुपौरो, नरिवल, नानी, निबुवा, नुन, जस्ता शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने द, ध, न वर्णबाट बन्ने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर द, ध, न वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन

गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) अग्लो मानिसले के बजाएको होला ?
(आ) चित्रमा आमाको अगाडि भएका सामग्री के के हुन् ?
(इ) नानीले के टिप्दै छिन् ?
(ई) चित्रमा भएका कुन कुन कुरा मन पऱ्यो ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै द ध न वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर द, ध, न वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

दिनेश दाइले दमाहा बजाउनुभयो । दमाहाले दमदम गरेर आवाज निकाल्यो । आमाले दियो बाल्नुभयो । धुपौरामा धुप राख्नुभयो । धागाले दियो छेक्नुभयो । आमाको काम देखेर नानी खुसी भइन् । नानीलाई निबुवा खान मन लाग्यो । निबुवाको बोटमा चढ्न सकिनन् । हातले पनि निबुवा भेटिनन् । अब कसरी नानीले निबुवा खान्छिन् होला ?

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. ११९ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् र वर्णन गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित भएर चित्र छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) द, ध, न वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : दराज, दमकल, नङ, धनुष, धागो, निबुवा जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउनुहोस् । दराज द, दमकल द, नङ न, धनुष ध, धागो धा, निबुवा नि भनी पहिलो वर्ण वर्णगत ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले द, ध, न वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका द, ध, न वर्णगोटी दिनुहोस् । द, ध, न वर्णगोटीलाई रङ भरेको द, ध, न वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले द, ध, न वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका द, ध, न वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा द, ध, न वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर वर्ण पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई द, ध, न वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२० को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने द, ध, न वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

द द ध ध न न

सुधारात्मक सिकाइ

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

विद्यार्थीलाई द, ध, न वर्ण प्रयोग भएका शब्दको उच्चारण गरी शब्दबाट उक्त वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा सिकाइका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा शब्खमा विसङ्केतन वर्णहरूको पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

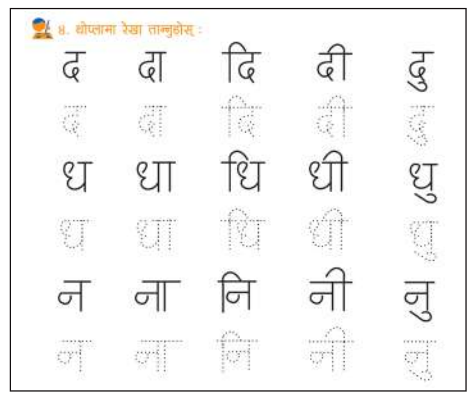

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले द, ध, न सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा द, ध, न वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(ग) मार्करले लेखेको वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई तोरीका दाना टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(घ) वर्णको रेखाभित्र पन्चिङ गरेको तोरीको दाना टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) सम्भव भए मात्रासहितका द, ध, न वर्णलाई पनि यसैगरी क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(अ) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले पन्चिङ गरेको तोरीको दाना टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(इ) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२० को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गरी औँलाले द, ध, न सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्तीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । आवश्यकतानुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि

दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) द, ध, न वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : दाइदिदी, देउती, धनियाँ, धारो, धुनु, नुन, नौनी, नौलो, नाक, कान, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'नौलो खाजा' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

नौलो खाजा

देउतीलाई नौलो खाजा खान मन लाग्यो । उसले दाइदिदीलाई टेलिफोन गरी बोलाई । चिउरा भाँडामा हाली । त्यसमा निबुवा निचोरी । दाइदिदीले बजारबाट नुन र धनियाँको धुलो ल्याउनुभएछ । देउतीले त्यो पनि हाली । छानामा प्याज र खुर्सानी सुकाइएको थियो । प्याज र दुइटा खुर्सानी काटेर हाली । अलिकति नौनी पनि हाली । चम्चाले चलाई । दाइ र दिदीलाई दिई । आफूले पनि खाई । खाजा पिरो भएछ । नुन पनि पुगेनछ । उसले हातले नाक पुछी । कान पनि छोई । पिरोले नाक कान पोल्यो । ऊ धारामा गई नाक धुन थाली ।

(क) देउतीले ककसलाई बोलाई ? (ख) देउतीले के निचोरी ?
(ग) देउतीले नाक किन धुन थाली ? (घ) देउतीले के केको खाजा बनाई ?

(ख) शिक्षकले 'नौलो खाजा' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा द, ध, न वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौं भन्नुहोस् । शिक्षकले 'नौलो खाजा' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ भएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'नौलो खाजा' पाठ सहवाचन गराएर द, ध, न वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त द, ध, न वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा द, ध, न वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकाले पाठ सुनेर बोध गर्न समस्या भएमा शिक्षकले पूर्ण सहयोगीको भूमिका निर्वाह गरी पाठगत प्रश्नोत्तरको पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) मेटाकार्डमा विसङ्केतन शब्द (नुन, दोकान, नदिना, चिनी, कता, अगाडि, नानु, देखाऊ, दाजुको, दाँत, धुजैधुजा, आधा, धोऊ, नौनी, धान, ठान, नाटक) लाई बादल आकारमा शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस्, जस्तै :

नुन   दोकान   चिनी

(ख) विद्यार्थीलाई गोलाकारमा सबैले सबैलाई देख्ने गरी राख्नुहोस् र चारओटा समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(ग) तयार भएका शब्दपत्तीहरू सबै विद्यार्थीको हात हातमा दिनुहोस् र पालैपालो समूहमा आफूसँग भएको शब्द पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीको समूहमा भएको शब्दपत्तीलाई समूहगत रूपमा कक्षाकोठाको चारै भित्तामा मिलाएर टाँस्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले सिटी बजाएपछि आफ्नो समूहमा के के शब्द रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले फेरि सिटी बजाएपछि समूहका सबै जनालाई अर्को समूहमा पठाउनुहोस् र त्यो समूहका साथीले के के टाँसेका रहेछन् एवम् तरिकाले सबै समूहमा गएर पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(च) शिक्षकले कुन विद्यार्थीलाई कठिनाइ भएको छ, अवलोकन गर्नुहोस् र थप सहयोग पुऱ्याउनुहोस् ।

(छ) त्यसपछि पाठ पालैपालो पढ्न लगाउनुहोस् ।

(ज) शिक्षक साथी शिक्षक वा अन्य कक्षाको विद्यार्थीको सहयोग लिई कुराकानीलाई सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा सम्भव भएसम्म श्रव्य सामग्री तथा मल्टिमिडियाको उपयोग पनि गर्नुहोस् । मल्टिमिडियाको उपयोग गर्दा दुई बालबालिकाको स्वरमा रेकर्ड गराई कक्षामा सुनाउनुहोस् ।

६. शब्द पढी काकी र नानु जस्तै कुराकानी गर्नुहोस् :

नुन कता छ ?

काकी : नानु ! नानु !
नानु : किन काकी ?
काकी : जाऊ, नुन किनी आऊ ।
नानु : काकी, नुन कता छ त ?
काकी : नदिनाको दोकानअगाडि नुन छ ।
नानु : नदिनाको दोकान कता छ त ?
काकी : चिनीको दोकान अगाडि छ ।
नानु : ए ! (नानु गई । नुन किनी आई ।)

(झ) कक्षाका विद्यार्थीलाई दुई दुई जनाको जोडी बनाउनुहोस् र जोडीमा समूहमा काकी र नानुको कुराकानी गर्न लगाउनुहोस् ।

(ञ) अभिवादनका शब्द प्रयोग गर्दै साथी साथीबिच कुराकानी गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् । कुराकानीलाई पपेट (कठपुतली) प्रदर्शन गरी अभिनेयात्मक कथन पनि गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले थप नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् । अभिवादन गर्न नसक्ने विद्यार्थीलाई आवश्यकतानुसार सहयोग पनि गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२१ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) दुई जना विद्यार्थीलाई 'काकी र नानु' बनी गरेको कुराकानी शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले पपेटमा काकी र नानुले गरेका कुराकानीको अभिनय अवलोकन गर्नुहोस् । अभिनयमा सुधार गर्नुपर्ने कुरा विद्यार्थीलाई बताइदिनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विसङ्केतन शब्द प्रयोग गरी पाठगत वा अन्य सन्दर्भमा दुई साथीबिचमा कुराकानी गर्न समस्या भएका वा लजालु विद्यार्थीका लागि सहपाठी साथीसँग बढी कुराकानी गर्न जोड दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

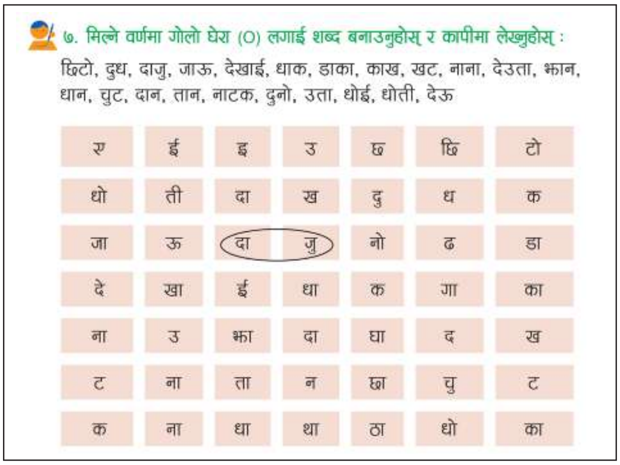
७. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाई शब्द बनाउनुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :
छिटो, दुध, दाजु, जाऊ, देखाई, धाक, डाका, काख, खट, नाना, देउता, झान, धान, चुट, दान, तान, नाटक, दुनो, उता, धोई, धोती, देऊ

ए	ई	इ	उ	छ	छि	टो
धो	ती	दा	ख	दु	ध	क
जा	ऊ	दा	जु	नो	ढ	डा
दे	खा	ई	धा	क	गा	का
ना	उ	झा	दा	घा	द	ख
ट	ना	ता	न	छा	चु	ट
क	ना	धा	था	ठा	धो	का

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुईओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको (छिटो, दुध, दाजु, जाऊ, देखाई, धाक, डाका, काख, खट, नाना, देउता, झान, धान, चुट, दान, तान, नाटक, दुनो, उता, धोई, धोती, देऊ) शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई एउटा एउटा शब्दपत्ती बाँड्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर आफूसँग भएको शब्द शैक्षणिक पाटीमा पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कति जनाले शब्द पत्ता लगाउन सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.१२२ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचानमा समस्या भएमा समूहमा अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा समस्या भएको विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान, उच्चारण र लेख्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

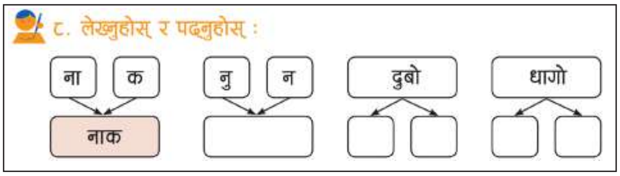

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(क) शिक्षकले काठका दुईओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटामा ना, नु, नी, दि, धा, दु अर्को ब्लकमा ना, न, ता, दी, क, नु लेख्नुहोस् ।

(ख) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(घ) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई दुईओटा ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा पल्टाउन लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने, समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १२३ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकालाई पढिसकेका वर्ण प्रयोग भएका शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गरी प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) द वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : दही, दाइ, दाल, दिदी, दीपावली, दिन, दीप, दुध, दोकान, दौरा शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'दीपावली' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

९. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

दीपावली

दीपावलीको दिन थियो । दिपु र दाइ सामान किन्न बजार जानुभयो । दिदी पनि सँगै जानुभयो । उहाँहरू दोकानमा पुग्नुभयो । उहाँहरूले दोकानबाट दही किन्नुभयो । दुध किन्नुभयो । दाल किन्नुभयो । बाबाका लागि दौरा पनि किन्नुभयो । दिपुले सालको पात गाँसेर बनाएको दुनो किनिन् । दिदीले दीप किन्नुभयो । साँझ परेपछि उहाँहरू घर फर्कनुभयो । रातमा सबैले दीपावली मनाए । सबै रमाए ।

(क) बजारमा को को गए ? (ख) दिपुले के किनिन् ?

(ख) शिक्षकले 'दीपावली' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा द वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'दीपावली' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'दीपावली' पाठ अनुवाचन गराएर द वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त द वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा द वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विषयवस्तु बुझ्न नसकेर वा सुनाइ समस्या भएर विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारका पक्षमा ध्यान दिएर सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागिता नभएर

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) पुनरवलोकनका रूपमा विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण दिएर शब्द बनाउन अभ्यास गराउनुहोस् ।

१०. शब्द प्रयोग गरी वाक्य भन्नुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :

दाना	दाँत	देऊ	आधा	धोऊ	काँध	नानी	नेता
नाच	छाना	तान	गधा	आँधी	धजा	देउता	

(ख) शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । यस्ता शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

(ग) विद्यार्थीलाई दुई वा तीन समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् । शब्दमा के के रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई चिह्न भएको शब्दलाई वाक्यको पछाडि राख्नुपर्छ भनेर सचेत गराउनुहोस् । विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट शिक्षकले प्रस्तुत गरेको ढाँचामा वाक्य बनाएर भन्न र लेख्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै : दाना- दाना टिप । दाँत- दाँत देखाऊ । देऊ- चाचा देऊ । आधा- आधा नखाऊ । धोऊ- नाक धोऊ । काँध-काँध छाम । नानी- नानी आऊ । नेता- नेता आए । नाच- आँगनमा नाच । छाना- छानामा चाचा छैन । तान- ढोका तान । गधा- गधा आयो । आँधी- आँधी गयो । धजा- धजा चढाऊ । देउता- देउतालाई ढोग ।

(ङ) वाक्य निर्माण गर्दा चिह्नको प्रयोग सँगै सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२३ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले विसङ्केतन शब्द प्रयोग गरी वाक्य बनाउन र उक्त वाक्यलाई लिखित रूपमा प्रस्तुत गर्न समस्या भएमा साथी साथीबिचमा यस्ता अभ्यास गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) विद्यार्थीलाई शब्दसँग मिल्ने चित्र पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : नोट, धान दराज, धजा, दुध, दमकल, धनुष, नुन, नासपाती, नाकका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती सङ्कलन गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती र चित्रपत्ती देखाएर त्यहाँ भएका शब्द र चित्रका बारेमा पुनरवलोकन गरी खेलका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(घ) निम्नानुसारका तरिकाको उपयोग गरी खेल खेलाउनुहोस् :

(अ) चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । समूहले खेलेको खेल बाँकी विद्यार्थीलाई हेर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) समूहका बिचमा शब्दपत्ती र चित्रपत्तीलाई लहरमा घोप्ट्याएर राख्नुहोस् ।

(इ) समूहबाट कसले पहिला खेल्ने हो पालो निर्धारण गर्नुहोस् ।

(ई) पहिला खेल्ने विद्यार्थीलाई एउटा शब्दपत्ती र अर्को चित्रपत्ती उल्टाउन लगाउनुहोस्, जस्तै : नोट शब्दपत्तीसँगै नोटको चित्रपत्ती पल्टाएमा जित हुन्छ । जित्ने विद्यार्थीले जितेको शब्दपत्ती र चित्रपत्ती राख्न पाउने र खेलको अन्त्यमा जुन खेलाडीको पत्ती धेरै हुन्छ उसले खेलमा जित हासिल गर्दछ । यो खेल खेलाउँदा खेल खेल्ने र खेल हेर्ने दुवै समूहका विद्यार्थीलाई शब्द र चित्रको सम्बन्ध बारे सिक्ने मौका मिल्छ ।

(ङ) पृ. स. १२६ को पाठको उपयोग गर्दै नोटको शब्दपत्ती र चित्रपत्ती यसको प्रयोगका बारेमा शिक्षण गर्नुहोस् । यसका क्रममा सबै विषयका मिल्दा सिकाइ उपलब्धिलाई समेटी एकीकृत शिक्षण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२४ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकालाई विसङ्केतन शब्द र चित्रको जोडा मिलाउन समस्या भएमा स्वउत्प्रेरित गर्नुहोस् । यस्ता सान्दर्भिका अन्य विषयवस्तु दिएर उनीहरूको स्वसिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

वाक्य बनाउने खेल

खेल सामग्री : दादाको, दिदीको, घाउको, ओखती देऊ, देखाऊ शब्दहरू लेखिएको छओटा प्लेकार्ड ।

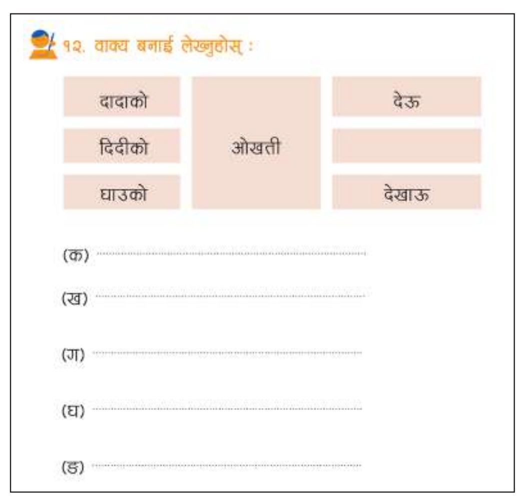

(क) विद्यार्थीलाई खेलको नियम बताइदिनुहोस् ।

(ख) छ जना विद्यार्थीलाई खेलका लागि छनोट गर्नुहोस् ।

(ग) खेलको पहिलो चरणमा 'देऊ' क्रियापद शब्द प्रयोग गर्नुहोस् ।

(घ) छ जना खेलाडीमध्ये तीन जनालाई कक्षाको अगाडि राख्नुहोस् र क्रमैसँग एक जनालाई दादाको, अर्कोलाई ओखती र अर्कोलाई देऊ शब्द लेखेको प्लेकार्ड बोक्न लगाउनुहोस् । कक्षाका विद्यार्थीलाई तीनै जनाले बोकेको प्लेकार्डको शब्द पढ्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) दादाको शब्द लेखेको प्लेकार्ड बोक्ने विद्यार्थीको ठाउँमा दिदीको प्लेकार्ड राख्नुहोस् । कक्षाका विद्यार्थीलाई कस्तो वाक्य बन्यो, प्रश्न गर्नुहोस् । वाक्य पढ्न लगाउनुहोस् ।

(च) दिदीको प्लेकार्ड भएको ठाउँमा घाउको प्लेकार्ड राख्नुहोस् । विद्यार्थीसँग प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(छ) यसैगरी सबै शब्दको प्रयोगबाट वाक्य ढाँचा बन्ने कुरा विद्यार्थीलाई बताइदिनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२४ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् र गर्न सके नसकेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकाले दिइएका शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गरी बोल्न नसकेमा व्यक्तिगत रूपमा अन्य मिल्ने सन्दर्भ दिएर शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

पाठ २४

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	प, फ, ब वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2) समय व्यवस्थापन सिप (S2.4) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	५	१२५, १२६, १२७, १२८, १२९, १३०

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती

लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, फर्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी)
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती ३. चित्रपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती ३. चित्रपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१ चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती
कार्यमूलक व्याकरण	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. वाक्यपत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
कार्यमूलक व्याकरण	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. वाक्यपत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
श्रुतिबोध	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. वाक्यपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. वाक्यपत्ती २. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'बलरामको बसमा' पाठमा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा प, फ, ब वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी परी, परेवा, पखेटा, पत्कर, फलफूल, फुर्सद, फैलाएर, फोहोर, बस, बतास, बलराम जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'बलरामको बसमा' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : परी, परेवा, पखेटा, पत्कर, फलफूल, फुर्सद, फैलाएर, फोहोर, बस, बतास, बलराम शब्दमा प्रयोग भएका प, फ, ब वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा प, फ, ब वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा प, फ, ब वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'बलरामको बसमा' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा परेवा कस्तो छ ? परेवाले के फैलाएछ ? कुन महिनामा फुर्सद भएन रे ? बस कसको रहेछ ? जस्ता प्रश्नका आधारमा छलफल गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'बलरामको बसमा' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा प, फ, ब वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'बलरामको बसमा' लयात्मक पाठ वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराई उच्चारण गर्न कठिन भएका प, फ, ब वण लागेका शब्दको पहिचान गरी छुट्टै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग प, फ, ब वर्णबाट बन्ने शब्दका परेवा, फर्सी, फट्याङ्ग्रो, बिरालो, बस, बलराम, जस्ता शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर प, फ, ब वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा के के छन् ? (आ) उनीहरू के के गर्दै छन् ?

(इ) फर्सी कसले ल्याएको होला ? (ई) बिरालाले के सोचेको होला ?

(घ) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै प, फ, ब वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ङ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर प, फ, ब वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

बलरामको घरमा बिरालो थियो । बिरालाले ड्याउङ्याउ गऱ्यो । बिरालो ड्याउ गरेपछि परेवा आयो । परेवाले बिरालालाई बस चढेर बजार जाऔँ भन्यो । बिरालाले फट्याङ्ग्रालाई पनि बजार जान भन्यो । परेवा, बिरालो र फट्याङ्ग्रो बस चढेर बजार गए । बजारमा फर्सी देखे । उनीहरूले फर्सी किने । बिरालाले फर्सी बोकेर बसमा राख्यो । परेवाले पखेटामा फर्सी झुन्ड्याएर बसमा राख्यो । फट्याङ्ग्राले कसरी लैजान्छ होला फर्सी ? बलराम दङ्ग परे ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२५ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् र चित्र वर्णन गर्न सके नसकेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आंशिक सहयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गरी सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित भएर चित्र छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

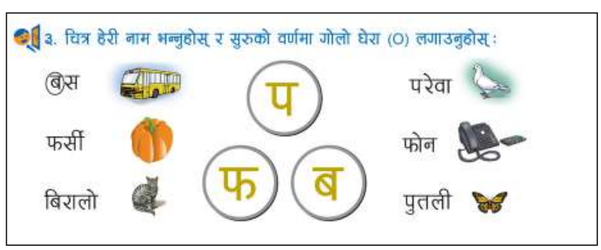

(क) प, फ, ब वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : परेवा, पुतली, फर्सी, फोन, बस, बिरालो, जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउनुहोस् । परेवा प, पुतली पु, फर्सी फ, फोन फो, बस ब, बिरालो बि भनी पहिलो वर्णगत ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले प, फ, ब वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका प, फ, ब वर्णगोटी दिनुहोस् । प, फ, ब वर्णगोटीलाई रङ भरेको प, फ, ब वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले प, फ, ब वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका प, फ, ब वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा प, फ, ब वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर वर्ण पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई प, फ, ब वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२५ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने प, फ, ब वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

प प फ फ ब ब

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटी प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी प, फ, ब वर्ण प्रयोग भएका शब्द बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आंशिक सहयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गरी सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित भएर चित्र छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

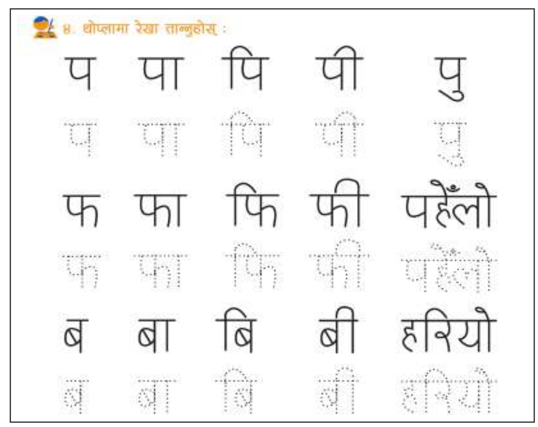

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) औँलाले प, फ, ब र सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा प, फ, ब वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(ग) मार्करले लेखेका वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई पन्चिङ गरेको टीका टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(घ) वर्णको रेखाभित्र पन्चिङ गरेको टीका टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) सम्भव भए मात्रासहितका प, फ, ब वर्णलाई पनि यसैगरी क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले पन्चिङ गरेको टीका टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटी प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२६ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा सिकाइका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

पेडा

पवित्रालाई पेडा मन पर्छ । पसलमा पेडा छ । पेडा किन्न पैसा चाहिन्छ । पवित्राले पोकाबाट पैसा झिकी । ऊ पसल गई । पेडा किनी । उसले पेडा बाँडेर खाई । सबैले पवित्रालाई धन्यवाद दिए । पवित्रालाई फलफूल पनि मन पर्छ । फूलबारीमा फूल फुलेको छ । बारीमा फर्सी फलेको छ । बलरामले फर्सी टिपेर ल्याए । पवित्राले बयर टिपिन् । उनले बहिनीलाई बयर दिइन् । बहिनीले बदाम किनिन् । बेलुकी घर आइन् । घरमा सबै जम्मा भएर बदाम खाए ।

(क) पेडा किन्न के चाहिन्छ ? (ख) सबैले पवित्रालाई किन धन्यवाद दिए ?

(ग) बलरामले के टिपे ? (घ) सबै जना घरमा कति बेला जम्मा भए ?

(ङ) पवित्राले पेडा किन्न के गरिन् ?

(क) प, फ, ब वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका अर्थ खुल्ने गरी वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : पवित्रा, पसल, पेडा, पैसा, पोका, फलफूल, फूलबारी, फूल, बयर, बदाम, बलराम, बहिनी, बारी, बेलुकी शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई प्रश्न पत्ती देखाउनुहोस् र प्रश्न सुनाउनुहोस्, जस्तै : पवित्रालाई के मन पर्छ ? पेडा किन्न के चाहिन्छ ? पेडा कसलाई मन पर्छ ? यस प्रश्नको उत्तर कहाँ होला ? विद्यार्थीलाई उत्तर खोज्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(ग) शिक्षकले 'पेडा' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा प, फ, ब ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'पेडा' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'पेडा' पाठ सहवाचन गराएर प, फ, ब वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त प, फ, ब ध्वनि प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकाले पाठ सुनेर बोध गर्न समस्या भएमा शिक्षकले पूर्ण सहयोगीको भूमिका निर्वाह गरी पाठगत प्रश्नोत्तरको पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) विभिन्न रङका मेटाकार्डमा विसङ्केतन शब्द (पौडी, पाठापाठी, पिन, फटाफट, फुपू, फपाजु, पूज्य, पाडापाडी, बोडी, बाघ, बेत, बिच, फागु) लाई अण्डाकार हुने गरी शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस्, जस्तै :

६. पढ्नुहोस् र साथीलाई सुनाउनुहोस् :

पूजा आई । पाठो देखी । पाठोनजिक गई । पाठाको पेट छामी । पाठो धपाई । चोटामा गई । पापडको पोको देखी । पापड झिकी । पापड खाई । म फटाफट आएँ । म फनन नाचेँ । बाटाको नजिकै बाघ छ । बबिता बाटाको छेउबाट आउँदै थिई । बाटाको छेउबाट बाघ देखी । बाठी बबिता बाघ देखेर दौडी ।

(ख) विद्यार्थीलाई गोलाकारमा सबैले सबैलाई देख्ने गरी राख्नुहोस् र चारओटा समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(ग) तयार भएका शब्दपत्तीहरू सबै विद्यार्थीका हातहातमा दिनुहोस् र पालैपालो समूहमा आफूसँग भएका शब्द पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् । शब्दको सामान्य अर्थ र वाक्यमा प्रयोग गरी सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीसँग प्रश्नोत्तर पनि गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीको समूहमा भएका शब्दपत्तीलाई समूहगत रूपमा कक्षाकोठाको चारै भित्तामा मिलाएर टाँस्न लगाउनुहोस् । शब्द टाँस्दा शब्दपत्तीलाई जोडेर किराको शरीर बन्ने आकारमा टाँस्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले गोलाकार कागजमा किराको मुख देखिने चित्र बनाएर टाँस्नुहोस् । शिक्षकले सिटी बजाएपछि आफ्नो समूहमा के के शब्द रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले फेरि, सिटी बजाएपछि समूहका सबै जनालाई अर्को समूहले बनाएको किराको शरीरमा भएको शब्द पढ्न पठाउनुहोस् । त्यो समूहका साथीले के के टाँसेका रहेछन् ? अवलोकन गर्नुहोस् र यस्तै तरिकाले सबै समूहमा गएर पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(च) शिक्षकले कुन विद्यार्थीलाई कठिनाइ भएको छ, अवलोकन गर्नुहोस् र थप सहयोग पुऱ्याउनुहोस् ।

(छ) शिक्षकले विसङ्केतन शब्दका वाक्यपत्ती देखाउँदै पढेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि पढ्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२७ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

शिक्षकले समस्या भएका विद्यार्थीलाई समूहमा विसङ्केतन शब्द प्रयोग भएका वाक्यको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा पालैपालो शब्दको उच्चारण साथीलाई सुनाई बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

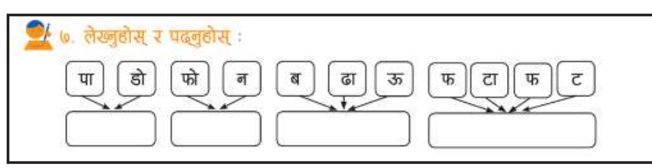

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(क) शिक्षकले काठको दुईओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटामा पा, पू, चो, बा, ब, फ अर्को ब्लकमा डो, जा, टा, घ, बि, र्सी लेख्नुहोस् ।

(ख) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(घ) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई दुईओटा ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा पल्टाउन लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने, समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १२७ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकालाई पढिसकेका वर्ण प्रयोग भएका शब्दबाट वर्ण जोड्न समस्या भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजकीरण गरी प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुई तीनओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको (ओदान, नाक ओखती, तीन, नाउ, कछाड, छाक, कप ठान, कडा, कता, ताक, छेक, दान, डाक, डाम, उखु, उनी, छानी, ताल) शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

८. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :

ओदान, नाक, ओखती, तीन, नाउ, कछाड, छाक, कप, ठान, कडा, कता, ताक, छेक, दान, डाक, डाम, उखु, उनी, छानी, ताल

ओ	ख	ती	न	नी	ड
दा	न	ना	उ	खु	म
न	ख	क	ठा	न	ड
ना	नी	छे	क	प	म
क	छा	ड	ठ	डा	क
थ	क	नी	क	ता	ल

(घ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई एउटा एउटा शब्दपत्ती बाँड्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर आफूसँग भएको शब्द शैक्षणिक पाटीमा पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कति जनाले शब्द पत्ता लगाउन सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२८ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण प्रयोग शब्दजाल पहिचानमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा समस्या भएका विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान र उच्चारण गर्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) पुनरवलोकनका रूपमा विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण दिएर शब्द बनाउन अभ्यास गराउनुहोस् ।

९. तलका शब्द प्रयोग गरी वाक्य बनाउनुहोस् :
पौडी, देउता, परेवा, फोटो, फागु, बाघ, बोडी, बोट ।
जस्तै : भाइ पौडी खेल ।

(ख) शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । यस्ता शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

(ग) विद्यार्थीलाई दुई वा तीन समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् । शब्दमा के के रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई चिह्न भएको शब्दलाई वाक्यको पछाडि राख्नुपर्छ भनेर सचेत गराउनुहोस् । विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट शिक्षकले प्रस्तुत गरेको ढाँचामा वाक्य बनाएर भन्न र लेख्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै : पौडी = पविना पौडी खेल । देउता = देउताको पूजा गर । परेवा = परेवा पाल । फोटो = फोटो खिच । फागु = फागु खेल । बाघ = बाघ आयो । बोडी = बोडी खाऊ । बोट = बोटको निबुवा नटिप ।

(ङ) वाक्य निर्माण गर्दा चिह्नको प्रयोग सँगै सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२८ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण प्रयागे भएका शब्दलाई मौखिक वा लिखित रूपमा प्रयोग गर्न नसकेमा साथी समूहमा वाक्यमा शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गरी वाक्य निर्माण गर्ने पुनः अवसर दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) ब वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : बाजा, बारी, बाँदर, बिरालो, बोको, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई प्रश्नपत्ती देखाउनुहोस् र प्रश्न सुनाउनुहोस्, जस्तै : को को घुम्न गए छन् ? उनीहरूले के के बोकेका थिए ? बाँदर कसरी घुम्दै नाच्यो ? यस प्रश्नको उत्तर कहाँ होला ? विद्यार्थीलाई उत्तर खोज्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

१०. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

सबै रमाए

बाँदर, बिरालो र बोको घुम्न गए । उनीहरूले बाजा बोकेका थिए । बोकाले मादल बजायो । बिरालाले गीत गायो । बाँदर फनफन घुम्दै नाच्यो । उनीहरूले आफ्नै बारीको तरकारी लगेका थिए । पानीको बोतल पनि लगेका थिए । उनीहरूले खाजा खाए । उनीहरूले पानी पिए । सबै रमाए ।

(क) को को घुम्न गए ? (ख) कसले बाजा बजायो ?

(ग) उनीहरूले तरकारी र पानी किन लगेका होलान् ?

(ग) शिक्षकले 'सबै रमाए' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ब ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन तथा सहवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'सबै रमाए' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नको उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'सबै रमाए' पाठ अनुवाचन गराएर फ वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त ब ध्वनि प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्दै आवश्यक रणनीति उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) विद्यार्थीलाई शब्दसँग मिल्ने चित्र पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : पैसा, फर्सी, बाँदर, पुतली, फूल, बिरालो शब्दपत्ती र चित्रपत्ती

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती र चित्रपत्ती देखाएर त्यहाँ भएका शब्द र चित्रको बारेमा पुनरवलोकन गरी खेलका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(घ) निम्नानुसार तरिका उपयोग गरी खेल खेलाउनुहोस् :

(अ) चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । समूहले खेलेको खेल बाँकी विद्यार्थीलाई हेर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) समूहका बिचमा शब्दपत्ती र चित्रपत्तीलाई लहरमा घोप्ट्याएर राख्नुहोस् ।

(इ) समूहबाट कसले पहिला खेल्ने हो, पालो निर्धारण गर्नुहोस् ।

(ई) पहिला खेल्ने विद्यार्थीलाई एउटा शब्दपत्ती र अर्को चित्रपत्ती उल्टाउन लगाउनुहोस्, जस्तै : पैसा शब्दपत्तीसँगै पैसाको चित्रपत्ती पल्टाएमा जित हुन्छ । जित्ने विद्यार्थीले जितेको शब्दपत्ती र चित्रपत्ती राख्न पाउने र खेलको अन्त्यमा जुन खेलाडीको पत्ती धेरै हुन्छ उसले खेलमा जित हासिल गर्दछ ।

यो खेल खेलाउँदा खेल खेल्ने र खेल हेर्ने दुवै समूहका विद्यार्थीलाई शब्द र चित्रको सम्बन्धबारे सिक्ने मौका मिल्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीले पृ. स. १२९ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विसङ्केतन शब्द र मिल्ने चित्रमा जोडा मिलाउन असहज भएमा व्यक्तिगत रूपमा पुनः सिक्ने प्रशस्त अवसर दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) विद्यार्थीलाई प, फ, ब वर्णबाट बनेका पलङ, बल, फर्सी, बस, परेवा, टेलिफोन जस्ता चित्रशब्दपत्ती प्रदर्शन गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(ख) शब्द उच्चारण गर्दा विसङ्केतन वर्ण कागजले छोप्नुहोस् वा विसङ्केतन वर्ण नलेखी बाँकी वर्ण मात्रै लेखेर विद्यार्थीलाई सोध्नुहोस् । यो केको चित्र हो ? कुन वर्ण छैन ? कसरी पढ्ने होला ? विद्यार्थीले भन्न नसकेमा चित्रको पहिलो वर्ण राखेर सोध्नुहोस्, जस्तै : .....र्सी, पहिलो वर्ण राखेर फर्सी । विद्यार्थीलाई शब्दको विसङ्केतन वर्ण पहिचान गराउन धेरै पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) शब्दमा भएको दोस्रो वर्ण पहिचानका लागि शब्दमा भएको दोस्रो वर्ण छोप्नुहोस् र पहिलो वर्ण हेरी दोस्रो वर्ण पत्ता लगाउने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई कठिनाइ भएका सहजीकरण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२९ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थी खाली ठाउँमा प, फ, ब वर्ण भरी बनेका शब्द र त्यसैसँग मिल्ने चित्र, जस्तै : पलङ, बल, फर्सी, बस, परेवा, टेलिफोन जस्ता चित्रशब्दपत्ती प्रदर्शन गरी प्रशस्त स्वसिकाइलाई प्रोत्साहन गनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

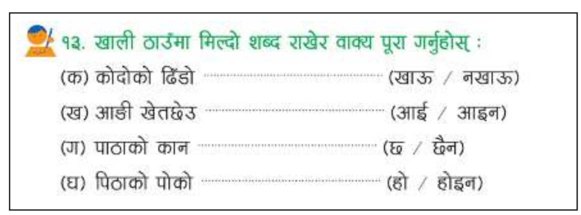

(क) विद्यार्थीहरूलाई विसङ्केतन शब्दहरूको (खाऊ/नखाऊ, गर/नगर, खोज/नखोज, बोक/नबोक, चढ/नचढ, छ/छैन, भन/नभन, पढ/नपढ) क्रियापद शब्दको अगाडि न वर्ण भएका र न वर्ण नभएका शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई तीनओटा एउटा समूहमा राख्नुहोस् ।

(ग) एउटा समूहलाई खाऊ, गर, खोज, बोक, चढ, छ, भन, पढ शब्दपत्ती दिनुहोस् ।

(घ) अर्को समूहलाई नखाऊ नगर, नखोज, नबोक, नचढ, छैन, नभन, नपढ शब्दपत्ती दिनुहोस् ।

(ङ) अर्को समूहलाई ती शब्द प्रयोग गरी वाक्य भन्न तयारी गराउनुहोस् ।

(च) पहिलो समूहले खाऊ शब्द देखाएर सबैले खाऊ भन्ने र दोस्रो समूहले नखाऊ भन्ने तेस्रो समूहले सफा खाना खाऊ । फोहोर खाना नखाऊ भन्ने जस्ता अभ्यास गराउनुहोस् ।

(छ) विद्यार्थीसँग भएका सबै शब्दलाई यसै गरी शब्द उच्चारण र वाक्यमा प्रयोगसमेत गर्न लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२९ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीहरूलाई खाली ठाउँमा विसङ्केतन शब्दहरू भरी सार्थक वाक्य बनाउन असहज भएमा साथी समूहमा (खाऊ/नखाऊ, गर/नगर, खोज/नखोज, बोक/नबोक, चढ/नचढ, छ/छैन, भन/नभन, पढ/नपढ) क्रियापद राखी पूर्ण वाक्य बनाउन प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

(क) शिक्षकले क्रियापदका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस्, जस्तै : खाऊ, गर, खोज, बोक, चढ, छ, भन, पढ का शब्दपत्ती दिनुहोस् ।

(ख) यी शब्द उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि भन्न लगाउनुहोस् ।

१४. खाली ठाउँमा न वर्ण राखेर वाक्य पूरा गर्नुहोस् :

(क) घर जाउ । बजार .... जाउ ।
(ख) बस चढ । रुख .... चढ ।
(ग) पत्र लेख । किताबमा .... लेख ।
(घ) ताजा खाना खाऊ । बासी खाना .... खाऊ ।
(ङ) बाजा बजाऊ । थाल .... बजाऊ ।
(च) फोन गर । चकचक .... गर ।

(ग) शिक्षकले खाऊ, गर, खोज, बोक, चढ, छ, भन, पढ क्रियापद शब्दहरू देखाउँदै भन्नुहोस् र विद्यार्थीलाई न वर्ण प्रयोग गरेर शब्द परिवर्तन गर्न भन्नुहोस् । शब्दको अर्थगत भिन्नताका बारेमा बताइ दिनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १२९ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीहरूलाई खाली ठाउँमा थप्न पर्ने शब्द भर्न समस्या भएमा साथी समूहमा प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

(क) विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा चित्र वर्णन गर्ने, छलफल गर्ने प्रश्नोत्तर गर्ने क्रियाकलाप सञ्चालन गरी उनीहरूमा अन्तर्निहित प्रतिभालाई प्रस्फुटन गर्नुपर्दछ । तसर्थ विभिन्न पोष्टर, चित्र दिएर अनुमान, पूर्वानुमान गर्ने, अभिव्यक्ति दिने खालका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुहोस् ।

(ख) चित्रका बारेमा धेरैभन्दा धेरै प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर र छलफलमा कठिनाइ भएका विद्यार्थीलाई थप समय दिएर सिकाइमा सहायता गर्नुहोस् ।

१५. कुराकानी सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

(क) हामीले कस्ता खानेकुरा खानुपर्छ ?
(ख) हामी कसरी बस्नुपर्छ ?
(ग) सानालाई के गर्नुपर्छ ?

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३० को चित्र हेरी छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर
(ख) सुनाइ समस्या भएर

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएका प्रश्नका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १६

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस् । विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी नमुना वाक्य तथा अनुच्छेद कार्डबोर्ड पेपरमा लेखेर विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् र पढ्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले पढेका वाक्यलाई कापीमा सार्न लगाउनुहोस् ।

सार्नुहोस् :

पख पख नानी । कपको पानी तातो छ । तातो पानी खाने कि नखाने ? बबिता आउँदै थिई । बाटाको छेउबाट बाघ देखी । बाठी बबिता बाघ देखी दौडी ।

....

....

....

....

(ख) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थ ... नुहोस् ।

(ग) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको ... नुहोस् ।

१६. जस्ताको त्यस्तै सार्नुहोस् :

पख पख नानी । कपको पानी तातो छ । तातो पानी खाने कि नखाने ? बबिता आउँदै थिई । बाटाको छेउबाट बाघ देखी । बाठी बबिता बाघ देखी दौडी ।

....

....

....

....

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तक पृ. स. १३० को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले लेखेका नमुना हरफलाई प्रदर्शन पाटी वा कक्षाकोठाको भित्तामा धागो लगाएर देखाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

अनुलेखनले लेखाइ सिप विकासमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएकाले दिइएको अनुच्छेद विद्यार्थीले सहज तरिकाले अनुलेखन गर्न नसकेमा व्यक्तिगत रूपमा यस्तो लेखनको बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

पाठ २५

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	भ, म, य, र वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2) समय व्यवस्थापन सिप (S2.4) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	५	१३१, १३२, १३३, १३४, १३५, १३६
२.	विषयक्षेत्रगत सिकाइ मूल्याङ्कन		१	१३७, १३८

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. ठोस वस्तु
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. ठोस वस्तु
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (बाँसको सिन्का, बालुवा, धुलो माटो, साना सिसीका बिर्का, भटमासका दाना, लप्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती ३. वर्णपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		२. शब्दपत्ती
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वर्णपत्ती

लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वर्णपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

रामो जीवन

भमराले भुनभुन गर्दै, भाइलाई बोलायो
भाइले माथि भिरमा गई, भेडा चरायो
मौरी आयो मह लिई, मक्ख माकुरो
मुसो मकै खोज्न चढ्यो, अग्लो टाकुरो ।
उता गए योगी याक, यता युवक
यमराज भन्दै थिए, यो हो सेवक
रमिलाले केशमा लाइन्, रातो रिबन
रारा जस्तै राम्रो पारौं, हाम्रो जीवन ।

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'राम्रो जीवन' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त चित्र, निर्धारित शब्द भमरा, भाइ, भिर, भुनभुन, भेडा, मक्ख, मकै, माकुरो, मुसो, यमराज, योगी, युवक, रमिला, रारा, रातो, रथ, राम्रो शब्दलाई लक्षित गर्दै बाललयमा वाचन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थी वा एक जना शिक्षकको सहयोग लिनुहोस् । विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहको नेतृत्व आफैले गर्नुहोस् र अर्को समूहको नेतृत्व माथिल्लो कक्षाको विद्यार्थी वा सहयोगी शिक्षकलाई गराउनुहोस् ।

(घ) 'राम्रो जीवन' कविता चार्ट प्रदर्शन गरेर कवितालाई दुई भागमा गाउन अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

पहिलो समूहले : भमराले भुनभुन गर्दै
दोस्रो समूहले : भाइलाई बोलायो
पहिलो समूहले : भाइले माथि भिरमा गई
दोस्रो समूहले : भेडा चरायो

पहिलो समूह : मौरी आयो मह लिई
दोस्रो समूह : मक्ख माकुरो
पहिलो समूह : मुसो मकै खोज्न चढ्यो
दोस्रो समूह : अग्लो टाकुरो

पहिलो समूहले : उता गए योगी याक
दोस्रो समूहले : यता युवक
पहिलो समूहले : यमराज भन्दै थिए
दोस्रो समूहले : यो हो सेवक

पहिलो समूहले : रमिलाले केशमा लाइन्
दोस्रो समूहले : रातो रिबन
पहिलो समूहले : रारा जस्तै राम्रो पारौँ
दोस्रो समूहले : हाम्रो जीवन

(ङ) कविता वाचनपछि प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । भुनभुन कसले गऱ्यो ? मक्ख को भयो ? कसले कसलाई सेवक भनेको होला ? जस्ता समूहका सबैले एकैचोटि प्रश्न सोध्ने, एकैचोटि उत्तर दिने जस्ता रमाइलो तरिकाले क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'राम्रो जीवन' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा भएका म, भ, य र वर्ण तथा मात्रा विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'राम्रो जीवन' लयात्मक पाठ वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । गति, यति र लयसहित अनुवाचन गराई उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको पहिचान गरी छुट्टै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग पाठमा प्रयुक्त चित्रका बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् । छलफलसँगै शिक्षकले तयार गरेको चित्रपत्ती देखाउनुहोस् र चित्रका बारेमा वर्णन गर्न मकै, मुला, मेवा, मौरी, भमरा, भेडा, युवक, योगी, रारा जस्ता शब्द प्रयोग गर्नुहोस् । माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थीद्वारा सिर्जना भएको चित्र छ भने त्यस चित्रलाई पनि वर्णन गराउनुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) बगैँचामा कुन कुन फलफूल छन् ? (आ) फूलमा बसेको के होला ?

(इ) चउरमा के के जनावरहरू छन् ? (ई) युवकले के गर्दै छन् ?

(उ) तिमीलाई मेवा र मुलामध्ये कुन मिठो लाग्छ ?

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै भ, म, य र वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर भ, म, य, र वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

चउरको छेउमा मुलाबारी छ । मुलाबारीमा युवक गए । उनले मुला उखेल्न थाले । मुला ठुलो थियो । उनले मुला उखेल्न सकेनन् । छेउमा मेवाको बोट थियो । मेवा टिप्न खोजे । मेवा काँचै थियो । मेवा पनि टिप्न पाएनन् । उनी फूलबारीमा गए । फूल फुलिरहेको थियो । उनलाई फूल टिप्न मन लाग्यो । फूलमा माउरी आयो । फूल पनि टिप्न सकेनन् । उनी मकैबारीमा गए । बोटमा मकै फलेको थियो । मकै भाँच्ने बिचार गरे । मकैमा मुसो थियो । उनलाई मकै पनि भाँच्न मन लागेन । युवक उता गए । भेडालाई भेटे । भेडाले हामी तपाईंलाई सहयोग गर्छौं भने । सबै भेडाले युवकलाई सहयोग गरे युवकले सबै थोक पाए ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.१३१ को अन्तिम चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् । शिक्षकले चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै भ, म, य, र वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यसरी आंशिक सहयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गरी सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित भएर चित्र छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) भ, म, य, र वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : भमरा, मकै यती, याक, रेडियो, रथ, जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि भमरा भ, मकै म, यती य, याक या, रथ र, रेडियो रे, भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरुको ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले भ, म, य, र वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका भ, म, य, र वर्णगोटी दिनुहोस् । भ, म, य, र वर्णगोटीलाई रङ भरेको भ, म, य, र वर्णमा राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भ, म, य, र वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका भ, म, य, र वर्णका वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा भ, म, य, र वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई भ, म, य, र वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३२ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने भ, म, य, र वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

भ भ म म य य र र

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई भ, म, य, र वर्ण प्रयोग भएका शब्द र चित्र पहिचानमा समस्या भएमा सिकाइका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले ड ढ ण वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) शिक्षकले फोटोकपी पेपरलाई आधा/आधा गर्नुहोस् । पेपरमा फेबिकोलले भ, म, य, र बनाएर सबै विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसमाथि धानका दाना टाँस्न लगाउनुहोस् । एकछिन घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् । नतिजा के भयो, अवलोकन गर्न लगाउनुहोस् । सम्भावित नतिजा बालुवाबाट पेपरमा भ, म, य, र बन्दछ । भ, म, य, र वर्णगत ध्वनि उच्चारण गरेर प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १३२ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्णका थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्तीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । आवश्यकतानुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) भ, म, य, र वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : भँगेरो, भालु, भैँसी, मने, मकै, मुरली, मुसा, मेवा, याक, यमुना, याङी, युधिर, शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट

रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'भालु' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

४. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

भालु

भँगेरो रुखमा थियो । रुखको फेदमा बसी मनेले मुरली बजायो । भैंसीले चउरमा उभिएर घाँस चपायो । मुसाले मेवा खायो । भालु बारीमा लुसुक्क पस्यो । मुसाले भालुलाई देख्यो । मुसाले भन्यो, "मकै नखाऊ है भालु !" गोठबाट याक आयो । याकले भालुलाई लखेट्यो । यमुना र याङी पनि आए । उनीहरूले युधिरलाई बोलाए । याक यमुनाको छेउमा आयो । यमुना, याङी र युधिरले याकलाई घाँस दिए । उनीहरूले मकै पोली खाए । मुसालाई पनि मकै दिए ।

(क) कसले मुरली बजायो ?

(ख) याकले कसलाई लखेट्यो ?

(ग) यमुना र याङीले मकै कसरी खाए ?

(ख) शिक्षकले 'भालु' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा भ, म, य, र वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'भालु' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

(घ) 'भालु' पाठ सस्वरवाचन पटक पटक गरेर पाठमा भएका विभिन्न कामका बारेमा विद्यार्थीसँग छलफल गरी सूची तयार गर्नुहोस् ।

(ङ) ती काममध्ये कुन पहिला भएछ, क्रमैसँग मिलाउन विद्यार्थीसँग प्रश्नोत्तर गरी सहजीकरण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'भालु' पाठ अनुवाचन गराएर भ, म, य, र वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा भ, म, य, र वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा भ, म, य, र वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

भ, म, य, र वर्णको बहुल्यता भएको शिक्षकले सुनाएको पाठका शब्द पहिचानमा समस्या भएमा विद्यार्थीलाई निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् : जस्तै : दोस्रो भाषा भएका कारण, सुनाइमा समस्या भएका कारण अथवा कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण ।

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ ।

सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् ।

कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले उपयुक्त सहजीकरण रणनीति अवलम्बन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

> ६. शब्द प्रयोग गरी वाक्य बनाउनुहोस् :
>
> भकारी, भालु, भुस, भेला, भैलो, भोलि, मलम, मैलो, महिना, रात, रमिता, रुपियाँ, यमुना, चिया, माया, खोया
>
> जस्तै : भकारीमा धान छ ।

(क) पुनरवलोकनका रूपमा विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण दिएर शब्द बनाउन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । यस्ता शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

(ग) विद्यार्थीलाई दुई वा तीन समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् । शब्दमा के के रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई चिह्न भएको शब्दलाई वाक्यको पछाडि राख्नुपर्छ भनेर सचेत गराउनुहोस् । विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट शिक्षकले प्रस्तुत गरेको ढाँचामा वाक्य बनाएर भन्न र लेख्न लगाउनुहोस्, जस्तै : भकारी = भकारीमा धान छ । भालु = भालुका तिखा नङ्ग्रा छन् । भुस = कुखुरालाई भुस राख । भेला = चउरमा भेला राख । भैलो = भाइलाई भैलो खेलाऊ ।

(ङ) वाक्य निर्माण गर्दा चिह्नको प्रयोग सँगै सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् र गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३३ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्णबाट बनेका शब्द प्रयोग गरी छोटा छोटा वाक्य बनाउन समस्या भएमा शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्द प्रयोग गरी वाक्य बनाउन लगाउने प्रशस्त अभ्यास समूहमा गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

> ७. पढ्नुहोस् र साथीलाई सुनाउनुहोस् :
>
> आज भादगाउँमा भिडभाड छ । भादगाउँमा भजन पनि छ । भजन भएको ठाउँमा भोज छ । भात पाकेको छ । भानुका भतिजा भतिजी आए । भानिज पनि आए । दिदी भिनाजु भोजमा गए । भात खाए । भजन गाए । मदन मतानमा छ । ममताले मदनलाई भात दिई । मदन खुसी भयो । यजमानको घर पर छ । रिताको रिबन रातो छ । रिता रातो रिबन बोकी गइन् । रातो रिबन देखेर याक आयो । यती पनि आयो ।

(क) 'आज भादगाउँमा भिडभाड छ । भादगाउँमा भजन पनि छ ।' जस्ता विसङ्केतक वाक्यपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले एक एक वाक्य पढ्न मिल्ने गरी ती वाक्यपत्तीलाई कक्षाकोठाको भित्तामा फरक फरक ठाउँमा माक्सिङ टेपले टाँस्नुहोस् ।

(ग) खेल विधिको प्रयोग गरी वाक्य पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा दुई वा तीन जनाको समूह हुने गरी विद्यार्थीलाई समूह बनाउनुहोस् ।

(ङ) हरेक समूहलाई वाक्यपत्ती टाँसेको स्थानमा उभिन लगाउनुहोस् । जब शिक्षकले सिटी बजाउनुहुन्छ विद्यार्थीले आफ्नो स्थानको वाक्य पढ्नुपर्ने छ, भन्नुहोस् । अर्को पटक सिटी बज्दा अर्को स्थानमा जानुपर्दछ र त्यहाँ भएको वाक्य पढ्नुपर्दछ । सबै वाक्य सबै समूहले पढेपछि मात्र खेल सकिने छ । विद्यार्थीले कसरी पढेका छन्, कुन कुन विद्यार्थीलाई कठिनाइ भएको छ, शिक्षकले अवलोकन गरी सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३३ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीको पठनको गति बढाउन विसङ्केतन शब्द प्रयोग गरी छोटा अनुच्छेद पठनमा समस्या भएमा पठन गति राम्रो भएका विद्यार्थीलाई वाचन गर्न लागाई साथी समूहमा प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् । यसले गर्दा उपयुक्त गतिमा पाठ पढ्न विद्यार्थीलाई उत्प्रेरणा प्रदान गरोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) शैक्षणिक पाटीमा विभिन्न प्रकारका बाटो पत्ता लगाउने खेलका लागि पजल तयार गर्नुहोस् ।

(ख) पजलभित्र बाटामा विभिन्न बारहरू र अवरोधहरू पनि राख्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई विभिन्न बाधा आउँदा पनि कसरी कामलाई सफल बनाउन सकिन्छ ? विभिन्न उपायका बारेमा विद्यार्थीसँग प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् ।

(घ) शिक्षकले तयार गरेको पजलमा मानिस कसरी घर पुगे होला, पत्ता लगाएर देखाइदिनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३४ को पहिलो पजल क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

दिइएको क्रिलयाकलापमा विद्यार्थीको अनुमान, कल्पना र सिर्जनशीलताको उपयोग गर्न बाटो पत्ता लगाउने यस्ता अन्य खेल खेल्न विद्यार्थीलाई असहज भएमा साथी समूहमा प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

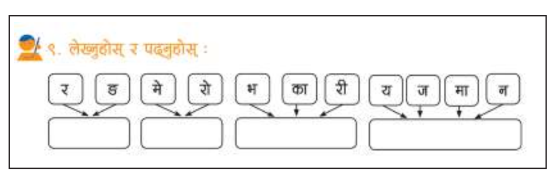

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(क) शिक्षकले काठको तीनओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये एउटामा भ, मु, य, र, भि, म दोस्रो ब्लकमा भ, खि, मु, च, खा, ठा तेस्रो ब्लकमा रा, या, ना, ना, रि, इ लेख्नुहोस् ।

(ख) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(घ) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई तीनओटा ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा पल्टाउन लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो तीन पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने, समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १३४ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस्

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकालाई पढिसकेका वर्ण प्रयोग भएका वर्ण वर्ण जोडी शब्द बनाउन समस्या भएमा शिक्षकले यस्तै प्रकृतिका अन्य नमुना दिएर आवश्यक सहजीकरण गरी प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

१०. खाली ठाउँमा मिल्ने वर्ण राखी शब्द बनाउनुहोस् :

(क) भु......	(क/ट)	भुक	भुट	
(ख) मे......	(च/ट)	....	....	
(ग) रा......	(त/ख)	....	....	
(घ) रो......	(प/ग)	....	....	
(ङ) य......	(ता/ती)	....	....	
(च) भो......	(क/ज/ट)	....	....	....
(छ) भा......	(ग/ट/रा)	....	....	....
(ज) मा......	(ग/ज/न)	....	....	....

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

खेल सामग्री : शब्द बनाउन सकिने विभिन्न विसङ्केतन वर्ण पतीहरू

(क) विद्यार्थीले वर्ण पहिचान गरे नगरेको पुनरवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग कुनै एउटा वर्ण देखाउनुहोस्, जस्तै : भ । विद्यार्थीलाई भ वर्णबाट बन्न सक्ने दुईओटा शब्द भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको सजिलाका लागि वैकल्पिक वर्ण देखाउनुहोस्, जस्तै : भ कारी, भ रिया, (भकारी, भरिया)

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण र सो वर्णसँग मिल्ने शब्दको पछिल्लो वैकल्पिक वर्ण देखाउँदै नयाँ शब्द बनाउने क्रियाकलाप गर्नुहोस् । विद्यार्थीले कतिओटा शब्द निर्माण गर्न सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १३५ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो विसङ्केतक वर्ण र सो वर्णसँग मिल्ने शब्दको पछिल्लो वैकल्पिक वर्ण बनाउने क्रियाकलापमा विद्यार्थीलाई बढीभन्दा बढी अभ्यास गराउनुहोस् । खाली ठाउँमा विभिन्न विकल्प दिएर शब्द भरणको प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

११. सुन्नुहोस् र शब्द चिन्ने खेल खेल्नुहोस् :

(१)

भर	मह	यम	मान	राश
रङ	भरत	यान	भुरा	युग
माथि	रेखा	योगी	मग	मेच
भैलो	भल	राधा	मुट्ठ	याक

(२)

भर	यम	मह	भीम	रातो
यान	भरत	रङ	भुरा	याक
माथि	योगी	मग	यता	मेच
रथ	भैलो	भल	राधा	मुट्ठ

विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई खेल क्रियाकलापबाट पनि गर्न सकिन्छ । सिकाइ मूल्याङ्कन गर्ने खेल खेलौँ :

खेल सामग्री :

- पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृष्ठ १३५ को दोस्रो क्रियाकलापमा भएको दुईओटा तालिकालाई फोटोकपी पेपर आकारमा अलग अलग तालिका निर्माण गर्नुहोस् । यो तालिका विद्यार्थीका लागि हुने छ ।
- शिक्षकका लागि तलका तालिका निर्माण गर्नुहोस् ।
- थप सामग्री : सिमी/मकै/ढुङ्गा का गोटीहरू

शिक्षकका लागि

भर	मह	यम	माम	भरत
यान	भुरा	माथि	योगी	मग
मेच	भैलो	भल	राधा	मुटु
भीम	रङ	रातो	रारा	याक
युग	रथ	रेखा	भोक	रात

- सर्वप्रथम खेल खेल्नका लागि दुई जना विद्यार्थी छान्नुहोस् ।
- विद्यार्थीलाई आमनेसामनेमा राख्नुहोस् । अरू विद्यार्थीलाई खेल हेर्न भन्नुहोस् ।
- शिक्षक कार्ड शिक्षकले राख्नुहोस् र विद्यार्थी कार्ड दुई जना खेलाडी विद्यार्थीलाई बाँड्नुहोस् ।
- सिमी/मकै/ढुङ्गा आदी दुवै जना विद्यार्थीलाई बाँड्नुहोस् ।
- शिक्षकसँग तालिकामा भएको शब्द शिक्षकले उच्चारण गर्नुहोस् । उच्चारण गरेको शब्द विद्यार्थीले आफ्नो तालिकामा भएको शब्द चिनेर, उच्चारण गर्दै सिमी/मकै/ढुङ्गा उक्त शब्दमाथि राख्न लगाउनुहोस् ।
- जुन विद्यार्थीको तालिकामा शब्दमाथि गट्टीले भरिन्छ त्यो विद्यार्थीले हात उठाएर बिङ्गो भन्न लगाउनुहोस् र सोही विद्यार्थी खेलमा विजयी भएको घोषणा गर्नुहोस् ।
- पुनः तालिका सट्टा गरेर खेल्ने अवसर दिँदै अभ्यास गराउनुपर्दछ ।

मूल्याङ्कन

खेलमा कुन विद्यार्थीलाई कस्ता शब्द पहिचान गर्न र उच्चारण गर्न कठिनाइ भएको छ, मूल्याङ्कन गर्दै आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतक वर्ण र सो वर्णसँग मिल्ने शब्द पहिचान गर्न कठिन भएमा शिक्षकले पहिला खेलाएको शब्द चिन्ने खेल समूहमा खेल्न लगाई प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) शिक्षक साथी शिक्षक वा अन्य कक्षाको विद्यार्थीको सहयोग लिई कुराकानीलाई सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा सम्भवसम्म श्रव्य सामग्री तथा मल्टिमिडियाको उपयोग पनि गर्नुहोस् । मल्टिमिडियाको उपयोग गर्दा दुई बालबालिकाको स्वरमा रेकर्ड गराई कक्षामा सुनाउनुहोस् ।

(ख) कक्षाका विद्यार्थीलाई दुई दुई जनाको जोडी बनाउनुहोस् र जोडीमा समूहमा मनिता र माछा बनी कुराकानी गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) अभिवादनका शब्द प्रयोग गर्दै साथी साथीबिच कुराकानी गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् । कुराकानीलाई (कठपुतली/पपेट) प्रदर्शन गरी अभिनेयात्मक कथन पनि गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले थप नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् । अभिवादन गर्न नसक्ने विद्यार्थीलाई आवश्यकतानुसार सहयोग पनि गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) दुई जना विद्यार्थीलाई मनिता र माछा बनी गरेको कुराकानी शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले कठपुतलीमा मनिता र माछाले गरेका कुराकानीको अभिनय अवलोकन गर्नुहोस् । अभिनयमा सुधार गर्नुपर्ने कुरा विद्यार्थीलाई बताइदिनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई कक्षामा अभिनयात्मक कुराकानीमा समस्या भएमा त्यस्ता विद्यार्थी पहिचान गरी कक्षाका विद्यार्थीलाई दुई दुई जनाको जोडी बनी कुराकानी गर्न लगाउनुहोस् । अभिवादनका शब्द प्रयोग गर्दै साथी साथीबिच कुराकानी गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस्

क्रियाकलाप १३

(क) विद्यार्थीहरूलाई विसङ्केतन र सङ्केतन शब्दहरूको संरचना सुल्टो र उल्टो पहिचान गराउनुपर्दछ । कुन शब्दको संरचना सुल्टो छ, कुन शब्दको संरचना उल्टो छ, कुन शब्द ठिक कुन बेठिक भन्ने कुरा तुलना गर्न, पहिचान गर्न लगाउनुपर्दछ ।

(ख) शिक्षकले ती दुवै किसिमका शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

१३. ठिक शब्दमा (✓) र बेठिक शब्दमा (x) चिह्न लगाउनुहोस् :

सही शब्द : बाघ बोट बोको बुझ

घबा	☐	बाघ	☐
बोको	☐	कोबो	☐
टबो	☐	बोट	☐
बुझ	☐	झबु	☐

(ग) विद्यार्थीलाई सुल्टो र उल्टो (घबा बाघ) शब्दपत्ती देखाउनुहोस् । कुन शब्दबाट अर्थ आउँछ ? प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । उल्टो शब्द सुल्टो हुन के गर्नुपर्छ ?

(घ) सुल्टो र उल्टो शब्दपत्तीहरू छ्यासमिस गरी विद्यार्थीलाई दिनुहोस् । मिल्ने शब्द र नमिल्ने शब्दलाई छुट्याउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् । ती सुल्टो र उल्टो शब्द विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउनुहोस् । कुन शब्द पढ्न सजिलो भयो भनी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३६ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

वर्णको क्रम यताउता पारी दिइएका शब्दबाट उपयुक्त वर्ण पहिचान गरी मिल्ने शब्द बनाउन समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी सुल्टो र उल्टो शब्दपत्तीहरू छ्यासमिस गरी विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र साथी समूहमा मिल्ने शब्द र नमिल्ने शब्दलाई छुट्याउन लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

१४. कापीमा सार्नुहोस् :

बाबा यजमानकहाँ जानुभएछ । यता बाटामा बाघ आएछ । नजिकै आगो भेटिएछ । बाघ धपाउने उपाय बनेछ । बाबा मुढो बोकी आउनुभएछ ।

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस् । विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी नमुना वाक्य तथा अनुच्छेद कार्डबोर्ड पेपरमा लेखेर विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् र पढ्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले पढेका वाक्यलाई कापीमा सार्न लगाउनुहोस् ।

(ख) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्किला शब्द, वाक्य लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ग) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(अ) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३६ को तेस्रो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले लेखेका नमुना हरफलाई प्रदर्शन पाटी वा कक्षाकोठाको भित्तामा धागो लगाएर देखाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गरी विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी नमुना वाक्य तथा अनुच्छेद विद्यार्थीलाई कापीमा सार्न समस्या भएमा अभ्यस्त नभएसम्म बारम्बार यस्ता क्रियाकलाप व्यक्तिगत रूपमा गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

१५. 'भालु' पाठमा प्रयोग भएका भ, म, य, र वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

(क) विद्यार्थीहरूले आफ्नै गतिमा सिकाइ हासिल गरिरहेका हुन्छन् । ती हासिल गरेका सिपहरू कत्तिको स्थायी भएका छन् भन्ने कुराका लागि सुधारात्मक सिकाइको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण वा शब्दहरू पहिचान भए नभएको अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिनुहोस् र ती सामग्रीमा विसङ्केतन विशेष गरी भ, म, य, र वर्ण र ती वर्णबाट बनेका शब्द पहिचान गरी वर्ण वा शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३६ को चौथो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई भ, म, य, र वर्ण पहिचान गर्न समस्या भएसम्म पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिई ती सामग्रीमा साथी समूहकमा विसङ्केतन वर्ण, जस्तै : भ, म, य, र वर्ण र ती वर्णबाट बनेका शब्द पहिचान गरी वर्ण वा शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १६

१६. कापीमा सार्नुहोस् :

ग म भ झ

ट ड ढ द य थ

(क) विद्यार्थीलाई पुनरवलोकनको रूपमा विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण दिएर भन्न र लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) यसका लागि विभिन्न वर्णका वर्णपत्ती वा वर्णगोटीहरू प्रयोग गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्न कठिन भएमा सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३६ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई दिइएका वर्ण कापीमा सार्न समस्या भएमा नमुनाका रूपमा विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण दिएर भन्न र कापीमा वा कार्यपत्तीमा लेख्ने प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १७

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलापलाई विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेका छन् उनैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

हाम्रा क्रियाकलाप

कार्यघण्टा : १५

परिचय

'हाम्रो क्रियाकलाप' विषयक्षेत्रमा मात्रासहितका ल, व, स, ह वर्णको पहिचान, उच्चारण र वर्ण विभेदीकरण, समान तथा असमान संरचना भएका शब्दका सुरुका ध्वनि पहिचान र उच्चारण, विसङ्केतन शब्दका मध्ये वा अन्त्यका ध्वनि पहिचान र उच्चारण गर्ने विषयवस्तुमा आधारित छ । अक्षर जोडेर शब्द बनाउन तथा अक्षर छुट्याएर झिकेर, थपेर र परिवर्तन गरेर शब्द निर्माण, दृश्य सामग्रीका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु पहिचान गर्ने पक्षमा जोड दिइएको छ । उमङ्ग, उत्सुकता र आश्चर्य जस्ता संवेगात्मक अभिव्यक्ति बुझेर प्रतिक्रिया, सङ्केतक (थोप्ला, सङ्केत, वर्ण र अङ्क) बाट ल, व, श, ष, स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णको ढाँचा निर्माण, पढेका वर्ण (स्वर र व्यञ्जन) तथा मात्राको सङ्केतन र विसङ्केतन गरी ढाँचाको अनुकरण, चन्द्रबिन्दु (ँ), शिरबिन्दु (ं) र विसर्ग (:) को प्रयोग, समान असमान संरचना भएका शब्दको सूची निर्माण, दैनिक प्रयोगमा आउने, शीर्ष शब्द, लब्ध शब्द तथा विसङ्केतक शब्द अर्थबोधसहित वाक्यमा प्रयोग गर्ने क्रियाकलापमा जोड दिइएको छ । हाउभाउ, गति र शुद्धतासहित विसङ्केतक (वर्ण, शब्द, वाक्य र सरल अनुच्छेद) पाठ पठन, अनुच्छेदको सस्वर र द्रुत वाचन, शब्दमा भएका विभिन्न उच्चारण ढाँचा र अर्थका बारेमा सचेततासहित पाठ पठन, पाठगत सन्दर्भ र परिवेशका आधारमा छलफल र प्रश्नोत्तर, परिवेशगत, पात्रगत र घटनागत सन्दर्भ पहिचान र तुलना गर्ने जस्ता भाषिक पक्षमा केन्द्रित छ । पात्र परिवर्तनसहित कथा निर्माण, वर्ण, शब्द र वाक्यको अनुलेखन तथा श्रुतिलेखन, बढीमा दश वाक्यसम्मका अनुच्छेदको अनुलेखन, पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, विस्मयादिबोधक र उद्धरणको प्रयोग, वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको प्रयोग गरी मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति पक्षको विकास गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

यस एकाइका विषयवस्तुलाई दुईओटा पाठमा समावेश गरिएको छ । यस एकाइको पहिलो पाठमा ल, व, श, ष वर्ण र मात्रासहितका ल, व, श, ष वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुको सन्तुलन र प्रस्तुतीकरण गरिएको छ । दोस्रो पाठमा स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण र मात्रासहितका स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ ।

पाठ २६

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	ल, व, श, ष वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) निर्णय तथा समस्या समाधान (S1.5) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	६	१३९, १४०, १४१, १४२, १४३

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, फर्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी)
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती
कार्यमूलक व्याकरण	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
कार्यमूलक व्याकरण	स्वयम् सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'लामो लुगा लाएर' पाठमा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा ल, व, श, ष वर्णबाट बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीद्वारा भन्ने वातावरण तयार गरी लहरा, लामो, लुगा, लीला लालुपाते, लिची, लिटो, लौका, लौरो, वकिल, वास, वीणा, शशी, शारदा, उषा, ऋषभ जस्ता शब्द सुनाउनुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

लामो लुगा लाएर

लालुपाते फूलले, लहरालाई बोलायो
लौरो बोकी लौकाले, बिरालालाई भगायो ।
वकिल आए वासमा, वीणा मादल हातमा
शशी उषा माझमा, ऋषभ बस्यो साथमा ।
लिची लिटो खाएर, लामो लुगा लाएर
उषा हाँसिन् नाचेर, लीला आए धाएर ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'लामो लुगा लाएर' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्द, जस्तै : लहरा, लामो, लुगा, लीला लालुपाते, लिची, लिटो, लौका, लौरो, वकिल, वास, वीणा, शशी, शारदा, उषा, ऋषभ, शब्दमा प्रयोग भएका ल, व, श, ष वर्ण र मात्रा लागेका शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा ल, व, श, ष वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा ल, व, श, ष वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'लामो लुगा लाएर' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'लामो लुगा लाएर' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा कतिओटा ल, व, श, ष वर्ण छन्, विद्यार्थीलाई गन्न र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'लामो लुगा लाएर' लयात्मक पाठ वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराई ल, व, श, ष वर्ण प्रयोग भएका उच्चारण गर्न कठिन शब्दको पहिचान गरी छुट्टै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग ल, व, श, ष वर्णबाट बन्ने शब्दका लहरा, लामो, लुगा, लीला, लक्ष्मी, लालुपाते, लिची, लौका, लौरो, वकिल, वीणा, शशी, शारदा, शङ्ख, षट्कोण, त्रिशूल, उषा, ऋषभ जस्ता शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर ल, व, श, ष वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा कसले के के गर्दै छन् ?

(आ) करेला कसले टिप्दै छन् ?

(इ) भित्तामा भएको चित्रको नाम के होला ?

(ई) चित्रमा भएको रुखको नाम के के होला ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै ल, व, श, ष वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर ल, व, श, ष वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

लीलानाथको विद्यालय सरस्वती आधारभूत विद्यालय हो । लुना, रीता, शशी र लीलानाथका साथी हुन् । उनीहरूले विद्यालयमा करेसाबारी बनाएका छन् । करेसाबारीमा लौका, काउली, करेला फलेका छन् । विद्यालय पनि सुन्दर बनाएका छन् । रविन सर करेसाबारीमा काम गर्नुहुन्छ । विद्यार्थी लहरमा हिड्छन् । पालैपालो काम गर्छन् । उनीहरू मिलेर चित्र बनाउछन् । शङ्ख, त्रिशूल र षट्कोण राम्रा चित्र हुन् । ती चित्रलाई चित्रपाटीमा टासेका छन् । वकिल दाइलाई यो विद्यालय राम्रो लाग्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १३९ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आंशिक सहयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गरी पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित भएर चित्र छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) ल, व, श, ष वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : लसुन, लुगा, शङ्ख, शशी, वकिल, विणा, षट्कोण जस्ता शब्दको चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई शब्दको पहिलो वर्ण पहिचान गराउनुहोस् । लसुन ल, लुगा लु, शङ्ख श, शशी श, वकिल व, विणा वि, षट्कोण ष भनी पहिलो वर्ण वर्णगत ध्वनिको उच्चारण अभ्यास गराई ध्वनि सचेतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले ल, व, श, ष वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ल, व, श, ष वर्णगोटी दिनुहोस् । ल, व, श, ष वर्णगोटीलाई रङ भरेको ल, व, श, ष वर्णमा राख्न राख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ल, व, श, ष वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका ल, व, श, ष वर्णगोटी दिनुहोस् र वर्णको आकार औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको, आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा ल, व, श, ष वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई छामेर वर्ण पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ल, व, श, ष वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४० को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने ल, व, श, ष वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

ल ल व व श श ष ष

विद्यार्थीलाई ल, व, श, ष वण प्रयोग भएका शब्दको उच्चारण गरी शब्दबाट उक्त वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा सिकाइका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा शब्दमा विसङ्केतन वर्णहरूको पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

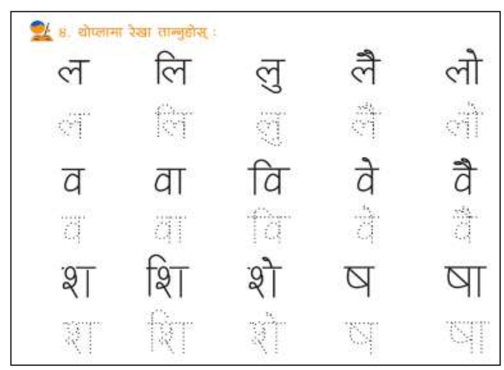

(क) औँलाले ल, व, श, ष सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(ख) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा ल, व, श, ष वर्ण मार्करले लेख्नुहोस् ।

(ग) मार्करले लेखेको वर्णको रेखामा फेबिकोल लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई रातो दालका दाना टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(घ) वर्णको रेखाभित्र रातो दालका दाना टाँसेपछि घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् । प्रदर्शनपछि पढ्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) सम्भव भए मात्रा स ल, व, श, ष वर्णलाई पनि यसै गरी क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) सबै विद्यार्थीले तयार गरेका सामग्रीहरू अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले रातो दालका दाना टाँसेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४० को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गरी औँलाले ल, व, श, ष सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्तीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । आवश्यकतानुसार यस्ता विद्यार्थीलाई गृहकार्य पनि दिई बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) ल, व, श, ष वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : लसुन, लिची, लौका, वकिल, विशेष, शशी, शिरोमणि, शेषकान्त, शेखर, शिव शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई प्रश्नपत्ती देखाउनुहोस् र प्रश्न सुनाउनुहोस्, जस्तै : विशेषका साथीहरू को को हुन् ? विशेषका बुबा को हुन् ? विशेषका बारीमा के के थियो ? यस प्रश्नको उत्तर कहाँ होला ? विद्यार्थीलाई उत्तर खोज्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

५. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

विशेषका बुबा

विशेष साना छन् । उनी एक कक्षामा पढ्छन् । शोभा र उषा विशेषका साथी हुन् । विशेषका बुबा वकिल हुन् । विशेषको बारीमा लौका, लिची र लसुन छ । उनलाई लिची मन पर्छ । शशी, शेखर र शिवलाई पनि विशेषले लिची दिन्छन् । गणेश, शेषकान्त र शिरोमणिले पनि लिची मागे । विशेषले उनीहरूलाई लिची दिए । सबैले मिठो मानेर लिची खाए । सबै खुसी भए ।

(क) विशेषका साथीहरू को को थिए ? (ख) विशेषका बुबा को हुन् ?

(ग) विशेषको बारीमा के के थियो ? (घ) साथीहरू किन खुसी भए ?

(ङ) शिक्षकले भनेको सुनेर मिल्नेमा ठिक (✓) र नमिल्नेमा (X) चिह्न लगाउनुहोस् :

(अ) विशेष कक्षा दुई ☐ एक ☐ मा पढ्छन् ।

(आ) विशेषका बुबा वकिल ☐ किसान ☐ हुन् ।

(इ) विशेषलाई लिची ☐ आँप ☐ मनपर्छ ।

(ई) विशेषका साथीहरू दुःखी ☐ खुसी ☐ भए ।

(उ) विशेषका साथी शोभा ☐ उषा ☐ ललिता ☐ हुन् ।

(ग) शिक्षकले ‘विशेषका बुबा’ पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा ल, व, श, ष ध्वनि आउने शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई शिक्षकले पढेको ‘विशेषका बुबा’ पाठ ध्यानपूर्वक सुन्न र पछि ‘म दुईओटा उत्तर भन्छु, एउटा मिल्ने र अर्को नमिल्ने । अनि प्रश्न सोध्छु’ भन्नुहोस् । विद्यार्थीले मिल्ने उत्तर छानेर भन्नुपर्ने छ भनी विद्यार्थीको ध्यान आकर्षण गर्नुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले ‘विशेषका बुबा’ पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा ‘को/के’ प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा ‘को/के’ प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा ‘को/के’ भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई ‘विशेषका बुबा’ पाठ अनुवाचन गराएर ल, व, श, ष वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त ल, व, श, ष ध्वनि प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई ‘विशेषका बुबा’ पाठ अनुवाचन गराएर ठिक बेठिक उत्तर आउने खालका प्रश्न सोध्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले पाठ सुनेर बोध गर्न समस्या भएमा शिक्षकले पूर्ण सहयोगीको भूमिका निर्वाह गरी पाठगत प्रश्नोत्तरको पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै 'को/के' प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) विभिन्न रङका मेटाकार्डमा विसङ्केतन वर्ण र शब्द (ल व श ष लसुन, लौका, वकिल, वीणा, शरीर, ऋषभ, सडक, सरल, भाषा, जुरेली, काउली, शिशु, सीता, साथी, वेदना विषय, लुतो, कोइला, शुभ, सुपारी) लाई बिरुवाको पात आकारमा शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस्, जस्तै :

(ख) विद्यार्थीलाई विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा चारओटा समूहमा राख्नुहोस् ।

(ग) शब्दपत्तीहरू सबै विद्यार्थीको हात हातमा दिनुहोस् र पालैपालो समूहमा आफूसँग भएको शब्द पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् । शब्दको सामान्य अर्थ र वाक्यमा प्रयोग गरी सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीसँग प्रश्नोत्तर पनि गर्नुहोस् ।

(घ) सबै समूहमा विद्यार्थीलाई कार्डबोर्ड पेपर, गम दिनुहोस् र शब्दवृक्षका लागि मार्करले रेखा कोरिदिनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती टाँसेर शब्द रुखको नमुना बनाउन लगाउनुहोस् । समूहले तयार गरेको शब्द रुखलाई कक्षाकोठाको अलग अलग भित्तामा राख्न लगाउनुहोस् ।

(च) समूहका विद्यार्थीलाई पालैपालो सबै समूहले तयार गरेको शब्द रुखमा भएका शब्द पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४२ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

शब्दपत्तीहरू दौँतरी साथीलाई सुनाउने क्रियाकलापमा विद्यार्थीलाई समस्या भएमा पालैपालो समूहमा शब्द पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् । शब्दको सामान्य अर्थ र वाक्यमा प्रयोगको प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) मेरो घरमा धेरै थाल छन् । साथीका घरमा धेरै लौका छन् । जस्ता विसङ्केतन वाक्यपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीले एक एक वाक्य पढ्न मिल्ने गरी ती वाक्यपत्तीलाई कक्षाकोठाको भित्तामा फरक फरक ठाउँमा राख्नुहोस् ।

> ७. तलका वाक्यहरू पढेर सुनाउनुहोस् :
> मेरा घरमा धेरै थाल छन् । भाइका घरमा धेरै लौका छन् । दाइका बारीमा धेरै मुला छन् । ललिताले लाइटर किनी । वीरले वीणा बजायो । गुरुले शुभकामना दिनुभयो । शिव, उषा, गणेश र शशी आए ।

(ग) विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा दुई वा तीन जनाको समूह हुने गरी विद्यार्थीलाई समूह बनाउनुहोस् ।

(घ) हरेक समूहलाई वाक्यपत्ती राखेको स्थानमा उभिन लगाउनुहोस् । जब शिक्षकले सिटी बजाउनुहुन्छ । विद्यार्थीले आफ्नो स्थानको वाक्य पढ्नुपर्ने छ र अर्को पटक सिटी बज्दा अर्को स्थानमा जानुपर्दछ र त्यहाँ भएको वाक्य पढ्नुपर्दछ । सबै वाक्य सबै समूहले पढेपछि मात्र खेल सकिने छ ।

(ङ) विद्यार्थीले कसरी पढेका छन्, कुन कुन विद्यार्थीलाई कठिनाइ भएको छ, शिक्षकले अवलोकन गरी सहगोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४२ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई उपयुक्त गतिमा पढ्न समस्या भएमा वा फरक फरक मातृभाषी विद्यार्थी भएका कारण गतिसहितको पठनमा समस्या भएमा शिक्षकले अन्य उपयुक्त विधि उपयोग गरी विद्यार्थीलाई पढेर सुनाउने अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुई तीनओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको (होची, चीन, खुन, उषा, तार, ताकी, डाली, किला, लामो, कटहर, ऋषभ, लाभा, शशी, खोला, पटी, लाली गली, नाथ, कप, रुनु) शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

८. मिल्ने वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाई शब्द भन्नुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :

होची, चीन, खुन, उषा, तार, ताकी, डाली, किला, लामो, कटहर, ऋषभ, लाभा, शशी, खोला, पाटी, लाली, गली, नाथ, कप, रुनु

का	खु	तो	डा	ज	क	ज
हो	ची	न	ती	ली	ट	प
रा	रा	अ	ग	ली	ह	कु
का	उ	कि	ला	मो	र	थ
दि	षा	खो	भा	टी	ना	पा
ता	र	खी	पा	श	शी	धा
की	ऋ	ष	भ	रु	नु	रा

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई एउटा एउटा शब्दपत्ती बाँड्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर आफूसँग भएको शब्द शैक्षणिक पाटीमा पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कति जनाले शब्द पत्ता लगाउन सक्ने रहेछन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४२ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण प्रयोग भएका शब्दजाल पहिचानमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा समस्या भएका विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचान र उच्चारण गर्ने अवसर पटक पटक दिनुहोस् । यसका लागि सँगै रहेको साथीको सहयोग लिन लगाई दौँतरी सिकाइ अभ्यासलाई पनि उपयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

> ९. तलका शब्द प्रयोग गरी वाक्य बनाउनुहोस् :
> लिची, लुगा, लौका, वकिल, वीणा, शरीर, उषा, शेखर, गणेश, ऋषभ
> जस्तै : काँचो लिची अमिलो हुन्छ ।

(क) पुनरवलोकनका रूपमा विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण दिएर शब्द बनाउन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले तीन वा चार शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । यस्ता शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

(ग) विद्यार्थीलाई तीन वा चार समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् । शब्दमा के के रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई चिह्न भएको शब्दलाई वाक्यको पछाडि राख्नुपर्छ भनेर सचेत गराउनुहोस् । विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट शिक्षकले प्रस्तुत गरेको ढाँचामा वाक्य बनाएर भन्न र लेख्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै : लिची- काँचो लिची अमिलो छ = पाकेको लिची गुलियो छ । लुगा- मैलो लुगा राख = सफा लुगा लगाऊ । लौका- सानो लौकाको तरकारी बनाऊ = ठुलो लौकाको जुस बनाऊ । वकिल- वकिल काका आउनुभयो । = वकिल काकालाई नमस्कार गर ।

(ङ) वाक्य निर्माण गर्दा चिह्नको प्रयोग सँगै सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४३ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले विसङ्केतन वर्ण प्रयोग भएका शब्दलाई मौखिक वा लिखित रूपमा प्रयोग गर्न नसकेमा साथी समूहमा वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गरी वाक्य निर्माण गर्ने पुनः अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

> १०. चित्र हेरी नाम लेख्नुहोस् :

(क) शिक्षकले विसङ्केतन शब्द बन्ने विभिन्न चित्रपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) ती चित्रपत्ती देखाउँदै चित्रको नाम सोध्नुहोस् ।

(ग) चित्रलाई शैक्षणिक पाटीमा राख्नुहोस् र चित्रमुनि विद्यार्थीले भनेका नाम लेख्नुहोस् । शिक्षकले लेखेको नाम मिले नमिलेका बारेमा विद्यार्थीसँग छलफल गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई क्रमशः सबै चित्र देखाउनुहोस् र चित्रको नाम लेखेर छलफल गर्नुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले लेखेका सबै नाम विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउनुहोस् ।

(च) शैक्षणिक पाटीमा लेखेको चित्रको नामलाई छोप्नुहोस् र विद्यार्थीलाई चित्र मात्र देखाएर चित्रको नाम लेख्न लगाउनुहोस् । कसले कसले लेख्न सके र कसले सकेनन् ? अवलोकन गरेर विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १४३ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले दिइएको चित्र पहिचान गरी चित्रको नाम लेख्न नसकेमा चित्र अनुमान र छलफल र प्रश्नोत्तरका माध्यमबाट शिक्षकले विसङ्केतन शब्द बन्ने विभिन्न चित्रपत्ती देखाउँदै चित्रको नाम लेख्नका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) शिक्षकले लिङ्गअनुसार क्रियापद शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस्, जस्तै : आयो, आई, गयो, गई, खायो, खाई ।

(ख) विद्यार्थीलाई चारओटा समूहमा राख्नुहोस् ।

(ग) सबै समूहलाई क्रियापद शब्द, जस्तै : आयो, विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् र पढ्न लगाउनुहोस् ।

११. खाली ठाउँमा मिल्ने शब्द लेख्नुहोस् :

(क) भाइ .... ।	आयो	आई
(ख) बहिनी .... ।	आयो	आई
(ग) भाइले खाजा .... ।	खायो	खाई
(घ) बहिनीले खाजा .... ।	खायो	खाई
(ङ) भाइ बजार .... ।	गयो	गई
(च) बहिनी बजार .... ।	गयो	गई

(घ) सबै समूहलाई 'आयो' शब्द प्रयोग गरी एक एकओटा वाक्य बनाएर भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेको वाक्य शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई कठिन भएमा नमुना वाक्य शिक्षकले भनी दिनुहोस् र विद्यार्थीलाई सिकाइमा सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४३ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले लिङ्गअनुसार क्रियापद बुझाउने शब्द पहिचान गरी खाली ठाउँ भर्न नसकेमा साथी साथीबिच छलफल गराई लिङ्गअनुसार क्रियाको सङ्गति मिलाउने क्रियाकलापमा विद्यार्थीलाई समूह छलफल गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) वाक्य निर्माणका लागि शब्दपत्तीको तालिका र मेटाकार्डमा शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) मेटाकार्डमा लेखिएको शब्दपत्तीलाई तालिकामा राख्नुहोस् ।

(ग) तालिकामा भएको मेटाकार्डको शब्दपत्ती चलाएर वाक्य निर्माण गरी विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई पनि त्यस्तै गरी वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले बनाएको वाक्यलाई शिक्षकले शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

१२. तालिकामा दिइएका शब्दबाट वाक्य बनाई कापीमा लेख्नुहोस् :

मेरा	घरमा	धेरै	कचौरा	छन् ।
बाबाका			खेलौना	
आमाका			पुतली	
दिदीका	बारीमा		खरायो	
दाइका			मुला	

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४३ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई तालिकामा भएका शब्दबाट वाक्य बनाई कापीमा लेख्न समस्या भएमा साथी समूहमा वाक्य निर्माण गरी लेख्ने बानीको विकासका लागि बारम्बार अभ्यास गराउनुहोस् ।

पाठ २७

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण	प्रयोग सिप (S1.1) निर्णय तथा समस्या समाधान (S1.5) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	८	१४४, १४५, १४६, १४७, १४८, १४९, १५०
२.	विषयक्षेत्रगत सिकाइ मूल्याङ्कन		१	१५१, १५२

(ख) सिकाइ क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती

लेख्यवर्ण सचेतीकरण	स्वयम् सिकाइ		१. ठोस वस्तु (चक, सिमीका दाना, भटमासका दाना, चनाका दाना, फर्सीका बियाँ, मसिना ढुङ्गाका गोटी) २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती
पठन प्रवाह	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती ३. चित्रपत्ती
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		२. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती ३. वर्णपत्ती
कार्यमूलक व्याकरण	दौँतरी सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. वाक्यपत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) ४. वर्णपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. वर्णपत्ती २. मात्रापत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		१. वर्णपत्ती २. वाक्यपत्ती ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. वाक्यपत्ती २. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. वर्णपत्ती २. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. वर्णपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'हुँदैन गर्नु हतार' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

हुँदैन गर्नु हतार

हेर न सेतो हिमाल, हाँसेछ हाम्रो पहाड
सम्म छ तराई मधेश, सुन्दर हाम्रो नेपाल
हातमा हात राखेर साथमा साथ दिएर
काम छन् हाम्रा हजार, हुँदैन गर्नु हतार ।
हरियो वन हेरेर, सगर निलो देखेर
प्रभु र प्रेक्षा नाचेछन्, रक्षा र नेत्र हाँसेछन्
ज्ञानले हट्छ अज्ञान, चित्रले चिन्छ विज्ञान
पढेर मात्र हुन्न है, बुझे पो हट्छ अज्ञान ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त चित्र, निर्धारित शब्द, जस्तै : सगर, सम्म, साथ, सुन्दर, सेतो, हजार, हतार, हरियो, हाम्रो, हात, हिमाल, हेर, रक्षा, प्रेक्षा, नेत्र, पत्र, चित्र, मात्र, ज्ञान, अज्ञान, विज्ञान शब्दलाई लक्षित गर्दै बाललयमा वाचन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थी वा एक जना शिक्षकको सहयोग लिनुहोस् । विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहको नेतृत्व आफैँले गर्नुहोस् र अर्को समूहको नेतृत्व माथिल्लो कक्षाको विद्यार्थी वा सहयोगी शिक्षकलाई गराउनुहोस् ।

(घ) 'हुँदैन गर्नु हतार' कविता चार्ट प्रदर्शन गरेर कवितालाई दुई भागमा गाउन अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

पहिलो समूहले : हेर न सेतो हिमाल
दोस्रो समूहले : हाँसेछ हाम्रो पहाड
पहिलो समूहले : सम्म छ तराई मधेस
दोस्रो समूहले : सुन्दर हाम्रो नेपाल ।

पहिलो समूह : हातमा हात राखेर
दोस्रो समूह : साथमा साथ दिएर
पहिलो समूह : काम छन् हाम्रा हजार
दोस्रो समूह : हुदैन गर्नु हतार ।

पहिलो समूहले : हरियो वन हेरेर
दोस्रो समूहले : सगर निलो देखेर
पहिलो समूहले : प्रभु र प्रेक्षा नाचेछन्
दोस्रो समूहले : रक्षा र नेत्र हाँसेछन् ।

पहिलो समूहले : ज्ञानले हट्छ अज्ञान
दोस्रो समूहले : चित्रले चिन्छ विज्ञान
पहिलो समूहले : पढेर मात्र हुन्न है
दोस्रो समूहले : बुझे पो हट्छ अज्ञान ।

(ङ) कविता वाचनपछि निम्नलिखित प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् :

हिमाल कस्तो छ ? पहाडले के गरेछ ? को को नाचेछन् ? अज्ञानलाई कसले हटाउँछ ? यस क्रममा समूहका सबैले एकैचोटी प्रश्न सोध्ने, एकैचोटी उत्तर दिने जस्ता रमाइलो तरिकाले क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'हुँदैन गर्नु हतार' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा भएका स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण मात्रा विद्यार्थीलाई गन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा प्रयुक्त विसङ्केतन वर्णमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित 'हुँदैन गर्नु हतार' लयात्मक पाठ वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन गराई ह वर्ण प्रयोग भएका उच्चारण गर्न कठिन शब्दको पहिचान गरी छुट्टै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग पाठमा प्रयुक्त चित्रका बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् । छलफलसँगै शिक्षकले तयार गरेको चित्रपत्ती देखाउनुहोस् र चित्रका बारेमा वर्णन गर्न सगर, सम्म, साथ, सुन्दर, सेतो, हजार, हतार, हरियो, हाम्रो, हात, हिमाल, हेर, रक्षा, प्रेक्षा, नेत्र, पत्र, चित्र, मात्र, ज्ञान, अज्ञान, विज्ञान जस्ता शब्दलाई प्रयोग गर्नुहोस् । विद्याथीद्वारा सिर्जना भएको चित्र छ भने त्यस चित्रलाई पनि वर्णन गराउनुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) हाम्रो देश कस्तो छ ?

(आ) चित्रमा भएको गाउँ कसको होला ?

(इ) प्रभु र प्रेक्षा कहाँ जान्छन् ?

(ई) चरा कहाँ उडेको छ ?

(उ) तराईका फाँट कस्ता छन् ?

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

सन्देशको घर सर्लाहीमा छ । सर्लाहीमा सम्म परेका फाँट छन् । उत्तरतिर हरियो पहाड छ । पहाडभन्दा माथि सेता हिमाल छन् । देश विदेशका मानिसहरू तराई घुम्छन् । पहाड चढ्छन् र हिमाल हेर्छन् । हाम्रो देश नेपाल सुन्दर छ । नेपालका मानिस ज्ञानी छन् । नेत्र, प्रेक्षा र रक्षा असल विद्यार्थी हुन । उनीहरू आफ्नो देशका सुन्दर ठाउँ घुम्छन् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४४ को दोस्रो चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा शिक्षकले आंशिक सहयोग गरी व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा प्रदान गरी पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित भएर चित्र छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

३. तपाईं घरमा के के गर्नुहुन्छ, टिपोट गरी कक्षाका साथीलाई सुनाउनुहोस् ।

बालबालिकाहरूलाई जीवनोपयोगी सिप विकास गरी स्वावलम्बी हुन गरिने विभिन्न क्रियाकलापको योजना शिक्षकले बनाउनुपर्दछ । बिहान उठेपछि सिरक डसना मिलाउनुपर्ने, सुत्नेकोठा सफा गर्नु पर्ने, दाँत सफा गर्ने, हातमुख धुने, आफैँ कपाल कोर्ने, समयमा खाना खाने, खाना खाएको थाल आफैँ सफा गर्ने, खाना खाएको ठाउँ आफैँ सफा गर्ने, पोसाक मिलाएर लगाउने, समयमा विद्यालय जाने जस्ता कामहरू आफैँले गरी स्वावलम्बी बन्नुपर्ने बारेमा विद्यार्थीसँग छलफल र प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(क) आमाले गर्ने, बुबाले गर्ने, हजुरआमाले गर्ने, आफूले गर्ने कामको सूची तयार गरी मेटाकार्डमा लेखेर तयार गर्नुहोस्, जस्तै : खाना बनाउने, तरकारी किन्ने, मही बनाउने, पूजा गर्ने, तरकारी केलाउन सहयोग गर्ने ।

(ख) ती कामको सूची देखाएर शिक्षकले पढ्ने अनि सबै विद्यार्थीलाई एक एकओटा वितरण गरी पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीसँग दैनिक रूपमा घरमा, विद्यालयमा गरिने कामका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । आमाले गर्ने, बुबाले गर्ने, हजुरआमाले गर्ने, आफूले गर्ने कामलाई शैक्षणिक पाटीमा तालिकामा देखाउन लगाउनुहोस् । तालिका पूरा भएपछि विद्यार्थीहरूसँग छलफल गर्नुहोस् ।

आमाले गर्ने काम	बुबाले गर्ने काम	हजुआमाले गर्ने काम	आफूले गर्ने काम
खाना बनाउने	**तरकारी किन्ने**	**पूजा पाठ गर्ने**	**तरकारी केलाउने**

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.१४४ को दोस्रो चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

आफूले गर्ने दैनिकी साथी साथीबिचमा साटासाट गर्न लाज मान्ने विद्यार्थी पहिचान गरी बालबालिकाहरूलाई जीवनोपयोगी सिप विकास गरी स्वावलम्बी हुन गरिने विभिन्न क्रियाकलाप गर्ने प्रशस्त मौका दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

(क) स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण प्रयोग भएका शब्द, जस्तै : सगर, साथ, सुन्दर, सेतो, हरियो, हाम्रो, हिमाल, हेर, रक्षा, ज्ञान, प्रेक्षा, नेत्र, पत्र, चित्र, मात्र, अज्ञान, विज्ञान जस्ता शब्दका चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि सगर स, साथ सा, सुन्दर सु, सेतो से, हरियो ह, हाम्रो हा, हिमाल हि, हेर हे, रक्षा र, ज्ञान ज्ञा, अज्ञान ज्ञा, विज्ञान ज्ञा, प्रेक्षा क्षा, नेत्र त्र, पत्र त्र, चित्र त्र भनी वर्णगत तथा शब्दको सुरु, मध्य र अन्त्यका ध्वनि उच्चारण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

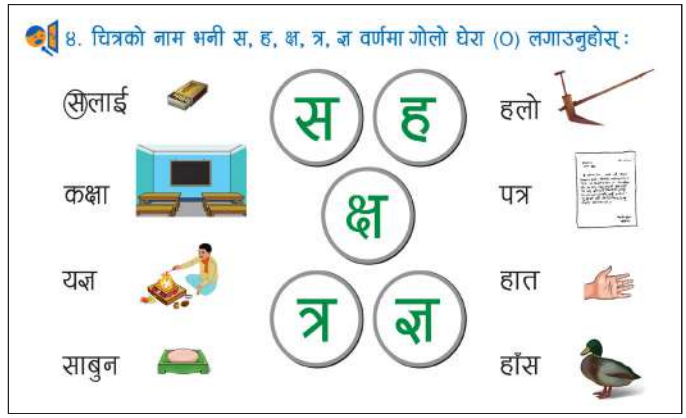

(ख) शिक्षकले स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण ट्रेस गरिएका वर्णपत्तीहरू विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसपछि वर्णभित्र रङ भर्न लगाउनुहोस् र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णगोटी दिनुहोस् । स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णगोटीलाई रङ भरेको स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णमा राख्न लगाएर स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण र गोटीलाई मिल्ने आकारमा राखे नराखेको अथवा उल्टोसुल्टो गरी कसरी राखेका छन्, अवलोकन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई काठ वा प्लास्टिकका स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णगोटी दिएर वर्णको आकारमा औँलाले छाम्न लगाउनुहोस् । औँलाले छाम्दा वर्णको डिको र आकारमा औँलाले लेखे जस्तै गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई आँखा चिम्लन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको हातमा स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण एकै पटक दिनुहोस् । विद्यार्थीलाई वर्ण छामेर पत्ता लगाउन भन्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णका गोटी दिनुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४५ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले रङ भर्न मिल्ने स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र रङ भर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

स स ह ह श श क्ष क्ष त्र त्र ज्ञ ज्ञ

(घ) विद्यार्थीले रङ भरेका वर्णलाई प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । यदि प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गरिएका सामग्रीले भरिएका छन् भने पहिलेका सामग्रीहरू विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्न लगाउनुहोस् र नयाँ सामग्री प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको उच्चारण गरी शब्दबाट उक्त वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा सिकाइका क्रममा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा शब्दमा विसङ्केतन वर्णहरूको पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(अ) औँलाले स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णको आकृति निर्माण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै : हावामा, बालुवामा, पिठामा, माटामा ।

(आ) शिक्षकले फोटोकपी पेपरमा फेबिकोलले स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ बनाएर सबै विद्यार्थीलाई वितरण गर्नुहोस् । त्यसमाथि पन्चिङ गरेको कागजको टीका टाँस्न लगाउनुहोस् । एकछिन घाममा सुकाउन लगाउनुहोस् । नतिजा के भयो, अवलोकन गर्न लगाउनुहोस् । स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ ध्वनि उच्चारण गरेर प्रदर्शन पाटीमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।

५. थोप्लामा रेखा तान्नुहोस् :

स सा सि सी सु से सै सो सौ

ह हा हि ही हु हे है हो हौ

क्ष क्षा क्षि क्षी त्र त्रि त्रै ज्ञ

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १४५ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गरी औँलाले स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ सङ्केतन वर्णको आकृति निर्माण गर्न थोप्लामा रेखा तान्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा कार्यपत्तीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । आवश्यकतानुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण र मात्रा प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका सरल शब्द, जस्तै : सागबारी, साथी, सानीमा, सीमा, सेल, सुगा, सौगात, हरीश, हरियो, हात्ती, हात, अक्षर शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'साथी साथी' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'साथी साथी' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

६. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :

साथी साथी

सिमसिम पानी आयो । सीमा र सौगात घर गए । घरमा हरीश, रक्षा र यज्ञ थिए । घरमा सबै साथी भेट भए । उनीहरू सुकुलमा बसे । सानिमाले उनीहरूलाई सेल दिनुभयो । सेल खाए । परबाट त्रैलोक्य कराए । त्रैलोक्यको सागबारीमा सुगा आएछ । सबैले सुगालाई वनतिर धपाए । पारिपट्टि हरियो वन थियो । वनमा हरिण थियो । हात्ती पनि थियो । हात्तीले हरिणलाई पढाउन थाल्यो । हरिणले क, ख लेख्न जान्यो । हरिणले ह अक्षर लेख्यो । हरिणले क्ष अक्षर पनि लेख्यो । हरिणले हात्तीको हात माग्यो । हात्तीले हात दियो । हरिणले हातमा हात्ती लेखिदियो । हात्ती मुसुक्क हाँस्यो । हरिण र हात्ती मित्र बने ।

(क) सीमा र सौगात कहाँ गए ?
(ख) सेल कसले दियो ?
(ग) वनमा के के थियो ?
(घ) हात्तीलाई कसले पढायो ?
(ङ) हरिणले के के लेख्यो ?
(च) हात्ती किन मुसुक्क हाँस्यो ?

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौं भन्नुहोस् । शिक्षकले 'साथी साथी' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'साथी साथी' पाठ अनुवाचन गराएर निर्धारित वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

बालबालिकाले 'साथी साथी' पाठ सुनेर बोध गर्न समस्या भएमा शिक्षकले पूर्ण सहयोगीको भूमिका निर्वाह गरी पाठगत प्रश्नोत्तरको पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) पुनरवलोकनका रूपमा विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द पढ्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले तीन वा चार शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । यस्ता शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग हुनुपर्दछ ।

> ७. तलका शब्द प्रयोग गरी वाक्य बनाउनुहोस् :
> सडक, सीता, साना, सिक, सुगा, सुन, हात, हामी, हिमाल, होचो, रक्षा, कक्षा, क्षितिज, मित्र, नेत्र, यज्ञ, आज्ञा
> जस्तै : हामी सडकमा साइकल गुडाउँछौं ।

(ग) विद्यार्थीलाई तीन वा चार समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् । शब्दमा के के रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले वाक्य पत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई चिह्न भएको शब्दलाई वाक्यको पछाडि राख्नुपर्छ भनेर सचेत गराउनुहोस् । विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट शिक्षकले प्रस्तुत गरेको ढाँचामा वाक्य बनाएर भन्न र लेख्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै : सडक = हामी सडकमा साइकल गुडाउँछौं । सीता = सुनमती र सीता साथी साथी हुन् । साना = साना विद्यार्थीले ठुला काम गरे । सिक = हिसाब गर अनि सिक ।

(ङ) वाक्य निर्माण गर्दा चिह्नको प्रयोगसँगै सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४६ को दोस्रो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्णबाट बनेका शब्द प्रयोग गरी छोटा छोटा वाक्य बनाउन समस्या भएमा शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका विसङ्केतन शब्द प्रयोग गरी वाक्य बनाउन लगाउने प्रशस्त अभ्यास समूहमा गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) 'सपनामा सडक देखियो । सडकमा साइकल भेटियो ।' जस्ता विसङ्केतन वाक्यपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

> ८. पढ्नुहोस् र साथीलाई सुनाउनुहोस् :
>
> सपनामा सडक देखियो । सडकमा साइकल भेटियो । सागर साइकलमा गयो । सपना सकियो । सडक, साइकल र सागर सबै हराए । हरि र हुलाकी आए । हुलाकीले मही खाए । हुलाकी गए । हरि र क्षितिज बसे । क्षितिज कक्षामा गए । कक्षामा साथीहरू थिए । साथी हसिला थिए । सबै खुसी भए ।

(ख) विद्यार्थीलाई गोलो घेरामा राख्नुहोस् ।

(ग) सबै विद्यार्थीलाई वाक्यपत्तीमा भएका वाक्यहरू शिक्षकले सुनाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीका अगाडि वाक्यपत्तीलाई छ्यासमिस गरेर छोपेर राखिदिनुहोस् ।

(ङ) शिक्षकले सिटी बजाएपछि एक जनाले आफ्ना अगाडि भएको वाक्य हेरी पढेर सुनाउनुपर्ने कुरा विद्यार्थीलाई बताइदिनुहोस् ।

(च) त्यसै गरी पालैपालो शिक्षकले सिटी बजाउँदै विद्यार्थीले आफ्नाअगाडि भएको वाक्य हेरी पढेर सुनाउनुपर्ने कुरा विद्यार्थीलाई बताइदिनुहोस् ।

(छ) रमाइलो तरिकाले खेल विधिबाट विद्यार्थीले वाक्य पढेर सुनाउने अवसर सिर्जना गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई विसङ्केतन शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४६ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीको पठनको गति बढाउन विसङ्केतन शब्द प्रयोग गरी छोटा अनुच्छेद पठनमा समस्या भएमा पठन गति राम्रो भएका विद्यार्थीलाई वाचन गर्न लगाई साथी समूहमा प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) शैक्षणिक पाटीमा विसङ्केतन वर्णका शब्दजाल बनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले शब्दजालमा भएका दुई तीनओटा वर्ण प्रयोग गरी बन्ने शब्दहरूको (बाघ, हाँस, सलाई, साडी, घडी, लामो, आज्ञा, त्रिशूल, मल, ईश, कक्षा, झलमल, नल, कान, पानी, क्षार, कल, हार, पाल, दिल, टिम) शब्दपत्ती बनाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उच्चारण गरेका शब्द शैक्षणिक पाटीको शब्दजालमा कहाँ छन्, पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । पत्ता लागेका शब्दमा चक वा मार्करले घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

> ९. शब्द पत्ता लगाई गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् र कापीमा लेख्नुहोस् :
>
> बाघ, हाँस, लाई, सलाई, साडी, घडी, लामो, आज्ञा, त्रिशूल, मल, ईश, कक्षा, झलमल, नल, कान, पानी, क्षार, कल, हर, पाल, दिल, टिम

बा	घ	हाँ	स	ला	ई	झ
सा	डी	त्रि	ला	मो	श	ल
वे	आ	शू	म	ल	र	म
ल	ज्ञा	ल	क	ह	टि	ल
पा	नी	दि	क्षा	र	का	न
झ	ल	म	ल	न	ल	त्र

(घ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई एउटा एउटा शब्दपत्ती बाँड्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पालैपालो बोलाएर आफूसँग भएको शब्द शैक्षणिक पाटीमा पत्ता लगाउन भन्नुहोस् । कति जनाले शब्द पत्ता लगाउन सक्ने रहेछन् अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४७ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतक वर्णबाट निर्मित शब्द पहिचान गर्न समस्या भएसम्म पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिई ती सामग्रीमा साथी समूहकमा विसङ्केतन वर्ण र ती वर्णबाट बनेका शब्द पहिचान गरी वर्ण वा शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

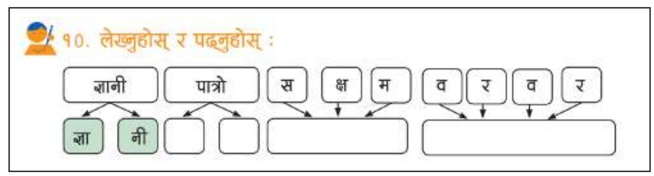

शब्द बनाउने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल खेल्ने तरिका

(अ) शिक्षकले काठको चारओटा वर्गाकार ब्लकमध्ये पहिलो ब्लकमा सा, हा, व, स, ध, पाँ दोस्रो ब्लकमा ला, ल, र, रा, न, च तेस्रो ब्लकमा खा, सा, प, स, ग, थ चौथो ब्लकमा ला, ल, र, र, ढी, र लेख्नुहोस् ।

(आ) खेलको नियम बताइदिनुहोस् र खेल खेल्नका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीका चार चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । कुन विद्यार्थीले खेल खेल्ने हो भनी निधो गर्नुहोस् ।

(ई) खेल सुरु गर्ने विद्यार्थीलाई चारओटा ब्लक दिनुहोस् । त्यो ब्लकलाई उफारेर भुइँमा पल्टाउन लगाउनुहोस् । कुन कुन वर्ण पल्टियो, जोडेर शब्द लेख्न लगाउनुहोस् । कस्तो शब्द बन्यो होला, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यो खेल कम्तीमा पालैपालो चार पटकसम्म खेलाउँदा कस्ता कस्ता शब्द बने, समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १४७ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले पढिसकेका वर्ण प्रयोग भएका वर्ण वर्ण जोडी शब्द बनाउन र शब्दबाट वर्ण छुट्याउन समस्या भएमा शिक्षकले यस्तै प्रकृतिका अन्य नमुना दिएर आवश्यक सहजीकरण गरी प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

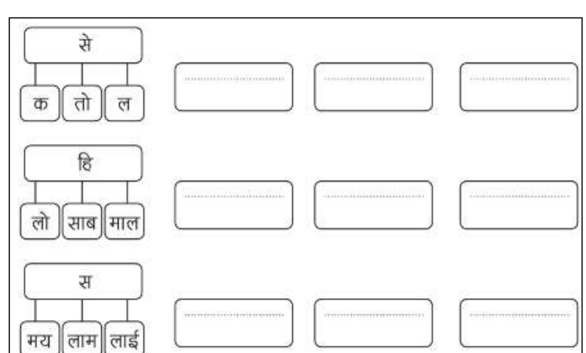

(क) शिक्षकले मेटाकार्डमा विभिन्न वर्णपत्ती तयार गर्नुहोस् । तयार गरेको पत्तीलाई धागो लगाएर झुन्ड्याउन मिल्ने बनाउनुहोस्, जस्तै :

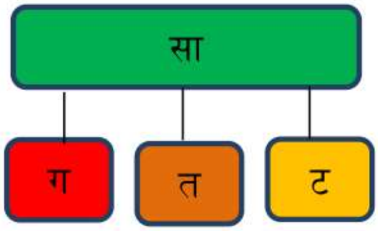

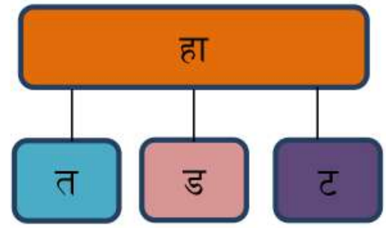

(ख) विद्यार्थीलाई सामग्री देखाएर माथिल्लो वर्णमा तल भएका वर्ण जोडेर कुन कुन शब्द बनाउन सकिन्छ, विद्यार्थीलाई अनुमान गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले भनेका शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् । विद्यार्थीसँग एउटा वर्णमा फरक फरक वर्ण जोड्यो भने फरक अर्थ दिने शब्द बन्दछ भन्ने कुरा बताउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १४७ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विसङ्केतक वर्ण जोडी शब्द बनाउन समस्या भएमा दौँतरी समूहमा प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् । यसका लागि विभिन्न पत्रपत्रिका वा अन्य सामग्री उपयोग गरेर पनि यस्ता क्रियाकलाप प्रशस्त गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

(क) शिक्षकले विसङ्केतन वर्णबाट बनेका शब्दका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस्, जस्तै : क्षमा, भिक्षा, कक्षा, क्षितिज, भित्र, त्रिशूल, मात्रा ।

(ख) विद्यार्थीलाई चारओटा समूहमा राख्नुहोस् ।

(ग) सबै समूहलाई शब्दपत्ती, जस्तै : क्षमा, विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् र पढ्न लगाउनुहोस् ।

(घ) सबै समूहलाई 'क्षमा' शब्द प्रयोग गरी एक एकओटा वाक्य बनाएर भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेको वाक्य शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

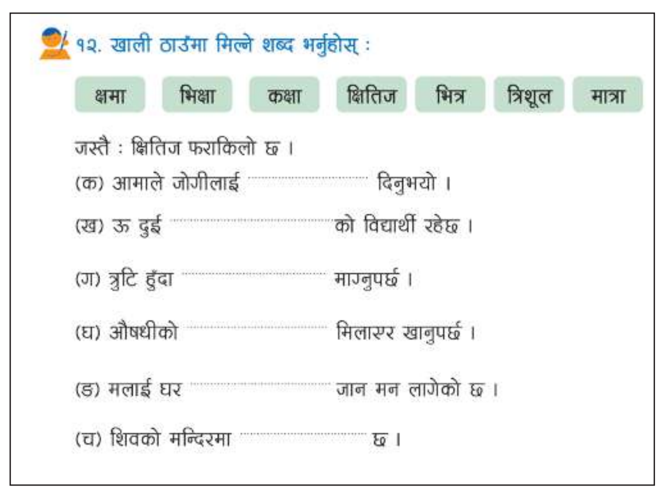
१२. खाली ठाउँमा मिल्ने शब्द भर्नुहोस् :

क्षमा भिक्षा कक्षा क्षितिज भित्र त्रिशूल मात्रा

जस्तै : क्षितिज फराकिलो छ ।
(क) आमाले जोगीलाई .... दिनुभयो ।
(ख) ऊ दुई .... को विद्यार्थी रहेछ ।
(ग) त्रुटि हुँदा .... माग्नुपर्छ ।
(घ) औषधीको .... मिलाएर खानुपर्छ ।
(ङ) मलाई घर .... जान मन लागेको छ ।
(च) शिवको मन्दिरमा .... छ ।

(ङ) शिक्षकले तयार गरेका शब्दपत्तीबाट कुन कुन वाक्य बनाउन सकिने रहेछ ? विद्यार्थीको समूहमा शब्दपत्ती बाँडेर वाक्य भन्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई कठिन भएमा नमुना वाक्य शिक्षकले भनी दिनुहोस् र विद्यार्थीलाई सिकाइमा सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.१४८ को तेस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

दिइएको खाली ठाउँमा मिल्ने शब्द पहिचान गरी लेख्न नसकेमा शिक्षकले विसङ्केतन वर्णबाट बनेका शब्दका शब्दपत्ती देखाउदै साथी समूहमा खाली ठाउँ भर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

(क) विद्यार्थीलाई वर्णमा मात्रा परिवर्तन हुँदा ध्वनि पनि परिवर्तन हुने कुरा प्रयोगात्मक तरिकाबाट सिकाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले चार्ट पेपरमा वर्ण र मात्राको तालिका बनाउनुहोस् ।

(ग) प्लास्टिक वा काठका वर्णगोटी र मात्रा गोटी व्यवस्थापन गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई गोलो घेरामा बसाउनुहोस् । विद्यार्थीको घेरासँगै शिक्षक पनि बस्नुहोस् । सबैले एकै पटक देख्न सक्ने गरी तालिकामा वर्ण र मात्रा प्रयोग गरी ध्वनि उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई तालिकामा पालैपालो वर्ण र मात्रा राख्न लगाउनुहोस् र वर्णको ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

१३. वर्ण र मात्रा मिलाई लेख्नुहोस् :

मात्रा \ वर्ण	ष	स	ह	क्ष	त्र	ज्ञ
ा	षा					
ि						
ो						

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ.स. १४९ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाई अवलोकन गर्नुहोस् :

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले वर्णमा मात्रा परिवर्तन हुँदा ध्वनि पनि परिवर्तन हुने कुरा प्रयोगात्मक तरिकाबाट नसिकेमा विद्यार्थीलाई अभ्यास गराएपछि तालिकामा लेखिएका वर्ण र मात्रा प्रयोग गरी भन्न वा लेख्न नसकेमा वर्ण र मात्राका झ्यालेपत्तीको उपयोग गरी विद्यार्थीलाई वर्ण र मात्राबिचमा जोडा मिलाउने अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

(क) विद्यार्थीलाई वर्णसँग मिल्ने शब्द पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : सा, ह, ही, क्षा, त्रि, ज्ञा शब्दपत्ती र कक्षा, त्रिभुज, ज्ञानी, साइकल, हरि, सही शब्दपत्ती

(ग) खेल सुरु गर्दा विद्यार्थीहरूका नाम मध्ये कुनै एक जनाको नाममा भएको एउटा वर्ण उच्चारण गर्नुहोस् र त्यो वर्णबाट कसको नाम बन्छ ? प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । कम्तीमा चार जनाको नामसँग खेल्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई शिक्षकले तयार गरेका शब्दपत्ती क्रमैसँग देखाउँदै ती वर्णबाट कस्ता कस्ता शब्द बन्छन् छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका शब्दहरूलाई शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

१४. शब्दमा मिल्ने वर्ण खोजी जोडा मिलाउनुहोस् :

(ङ) विद्यार्थीलाई शिक्षकले तयार गरेको वर्णसँग मिल्ने शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र विद्यार्थीले भनेका शैक्षणिक पाटीमा भएको शब्दसँग मिलेको नमिलेको तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

(च) वर्णबाट विभिन्न शब्द बन्न सक्ने कुरा विद्यार्थीसँग गर्नुहोस् र सिकाइमा कठिन भएका विद्यार्थीलाई थप सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १४९ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले शब्द र मात्रासहितका वर्णबिच जोडा मिलाउन असहज मानेमा वर्णसँग मिल्ने शब्द पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् । बारम्बार स्वसिकाइको अवसर प्रदान गरी प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १५

१५. राम्रो अक्षर बनाई कापीमा सार्नुहोस् :

घरभित्र मित्रले आफ्नै चित्र बनाए
पत्र लेखी छात्रले यत्रतत्र पुऱ्याए ।

ज्ञानी मान्छे ज्ञानको यज्ञ गर्दै रहेछन्
जताततै गुरुले ज्ञान छर्दै रहेछन् ।

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस् । विसङ्केतन वर्णबाट बन्ने शब्द प्रयोग गरी नमुना वाक्य कविता तथा अनुच्छेद कार्डबोर्ड पेपरमा लेखेर विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् र पढ्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले पढेका वाक्यलाई कापीमा सार्न लगाउनुहोस् ।

(ख) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर शब्द, वाक्य लेखनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ग) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) कापीमा कविता सार्दा कविताको जस्तै हरफ मिलाएर सार्नुपर्ने पनि सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५० को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले लेखेका नमुना कविताका हरफलाई प्रदर्शन पाटी वा कक्षाकोठाको भित्तामा धागो लगाएर देखाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गरी शुद्ध, सफा र बान्की मिलेका शब्द, वाक्य लेख्न नसकेमा बारम्बार लेखन प्रक्रिया अपनाउन साथी साथीबिच छलफल गर्दै लेख्ने बानी बसाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १६

१६. 'साथी साथी' र 'विशेषका बुबा' पाठमा प्रयोग भएका य, स, ल, व, श, ष, स, ह, क्ष, त्र को वर्णमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् ।

(क) विद्यार्थीहरूले आफ्नै गतिमा सिकाइ हासिल गरिरहेका हुन्छन् । ती हासिल गरेका सिपहरू कत्तिको स्थायी भएको छ भन्ने कुराका लागि सुधारात्मक सिकाइको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ विद्यार्थीलाई विसङ्केतन वर्ण वा शब्दहरू पहिचान भए नभएको अवलोकन गर्नुपर्दछ ।

(ख) विद्यार्थीलाई पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिनुहोस् र ती सामग्रीमा विसङ्केतन विशेष गरी य, स, ल, व, श, ष, स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण र ती वर्णबाट बनेका शब्द पहिचान ती शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५० को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीले विसङ्केतन वर्ण य, र, ल, व, श, ष, स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ, र ती वर्णबाट बनेका शब्द पहिचान गर्न नसकेमा विद्यार्थीलाई पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू दिई ती सामग्रीमा विसङ्केतन विशेष गरी य, र, ल, व, श, ष, स, ह, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण र ती वर्णबाट बनेका शब्द पहिचान गर्न लगाई ती शब्दमा घेरा लगाउन लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १७

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस् । स्वरवर्ण र व्यञ्जन वर्णलाई क्रममा लेख्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) वर्ण लेखनका आधार वर्ण पहिचान गरी ती शब्दका समूहलाई शैक्षणिक पाटीमा प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई कापीमा लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ग) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्किला वर्ण, शब्द र वाक्य लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) वर्ण लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ङ) कापीमा कविता सार्दा कविताको जस्तै हरफ मिलाएर सार्नुपर्ने पनि सिकाउनुहोस् ।

१७. आधार वर्ण पढ्नुहोस् र कापीमा सार्नुहोस् :

ग	म	भ	झ		
त	न	ल	व	ब	क
र	स	श	ख	ए	ऐ
ट	ड	ढ	द	य	थ
प	फ	ष	च	ण	
ड	ङ	ह	इ	ई	
ज	ज्ञ	क्ष	ञ	त्र	ऋ
घ	ध	छ	उ	ऊ	
अ	आ	ओ	औ	अं	अः

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५० को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले लेखेका नमुना कविताका हरफलाई प्रदर्शन पाटी वा कक्षाकोठाको भित्तामा धागो लगाएर देखाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनका आधार वर्ण ग, म, भ, झ बाट लेखाइमा सहज हुने अन्य वर्ण पहिचान गरी वर्ण लेख्न समस्या भएमा स्वसिकाइलाई उत्प्रेरित गर्न यस्ता अभ्यास बारम्बार गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १८

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलापलाई विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलाप पुगेको छ उसैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।

हाम्रो वरपरको संसार

कार्यघण्टा : १५

परिचय

'हाम्रो वरपरको संसार' विषयक्षेत्रमा शब्दका सुरुका क् देखि क्ष् सम्मका हलन्त वर्ण प्रयोग भएका संयुक्त व्यञ्जन वर्णका ध्वनि पहिचान र उच्चारण गर्ने विषयवस्तुमा आधारित छ । विसङ्केतक शब्दका सुरु र अन्त्यका ध्वनि पहिचान र उच्चारण, दृश्य सामग्रीका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु पहिचान गर्ने विषयवस्तुमा आधारित छ । उमङ्ग, उत्सुकता र आश्चर्य जस्ता संवेगात्मक अभिव्यक्ति बुझेर प्रतिक्रिया, हलन्त तथा संयुक्त व्यञ्जन वर्णको उच्चारण र लेख्य सङ्केत पहिचान, अनुनासिकताको उच्चारण र लेख्य सङ्केत पहिचान र प्रयोग, लेख्यवर्णको विविधता ख्याल गरी शब्दको सङ्केतन र विसङ्केतन, आफ्नो परम्परागत मूल्यमान्यताका बारेमा छलफल, दैनिक प्रयोगमा आउने, शीर्ष शब्द, लब्ध शब्द तथा विसङ्केतक शब्द अर्थबोधसहित वाक्यमा प्रयोग गर्ने क्रियाकलापमा केन्द्रित छ । हाउभाउ, गति, यति, लय र शुद्धतासहित पाठ (गीत, कविता) पठन (सस्वर, युगल, समूह र द्रुत) पठन, गति, यति र हाउभाउसहित अनुच्छेद (सस्वर र द्रुत) पठन, पाठगत सन्दर्भ र परिवेशका आधारमा छलफल र प्रश्नोत्तर, पाठको सामान्य साङ्गठनिक ढाँचाको बोधगत (प्रारम्भ, मध्ये र अन्त्य) क्रियाकलाप समावेश छन् । पाठको सार बताई पुनर्कथन, वर्ण, शब्द र वाक्यको अनुलेखन तथा श्रुतिलेखन, निर्धारित शीर्षक तथा विषयवस्तुका आधारमा निर्देशित र स्वतन्त्र रचनामा जोड दिएको छ । लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरको सचेततासहित मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति, वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको प्रयोग गरी मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति, पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, विस्मयादिबोधक र उद्धरणको प्रयोग पक्षलाई समेटिएको छ ।

यस एकाइका विषयवस्तुलाई दुईओटा पाठमा समावेश गरिएको छ । यस एकाइको पहिलो पाठमा क् देखि ण् वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुको सन्तुलन र प्रस्तुतीकरण गरिएको छ । दोस्रो पाठमा त् देखि म् वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुलाई समावेश गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । यस एकाइको अन्तिम पाठमा य् देखि क्ष् वर्णमा आधारित भई विषयवस्तुको सन्तुलन र प्रस्तुतीकरण गरिएको छ ।

पाठ २८

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	क् देखि ण्	प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2) समय व्यवस्थापन सिप (S2.4) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	४	१५३, १५४, १५५, १५६

(ख) सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		१. चित्रपत्ती २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. चित्रपत्ती २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री ३. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. शब्दपत्ती ३. वर्णपत्ती
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. वर्णपत्ती ३. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
शब्दभण्डार	दौँतरी सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'ख्याउटे लङ्गुर' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

ख्याउटे लङ्गुर

क्यामेराले फोटो खिच्न, लाग्यो अङ्कुर
ख्याक्क खुक्क गर्दै आयो, ख्याउटे लङ्गुर
कहाँ थियो फोहोरको, ठुलो डङ्गुर
लङ्गुर भन्छ फोटो खिच्न, दिउँला अङ्कुर ।
बच्चाबच्ची सबै मिली, नाटक हेर्ने हो
डाँडापारि ज्यामी दाइको, घर चिन्ने हो
झ्यालमा बसी गीत गाउँछ, झ्याप्ले कुखुरो
सधैँभरि नाच्छ गाउँछ, चञ्चल च्याखुरो ।
झ्यालबाट झ्याउ फाल्नु, राम्रो होइन
प्लास्टिकले पन्चर टाल्नु, राम्रो होइन
ठ्यौको माथि ट्याम्के दाइले, ट्याम्को ठोकेका
लट्ठ परी डिट्ठा बाले, ठेकी बोकेका ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित क् वर्णदेखि ण् वर्णसम्मका (हलन्त र आधा अक्षरले बनेका संयुक्त शब्द) शब्द जस्तै : क्यामेरा, ख्याउटे, ख्याक्क खुक्क, लङ्गुर, डङ्गुर, बच्चाबच्ची, ज्यामी, झ्याल, ठ्यौको, ट्याम्को शब्दमा प्रयोग भएका हलन्त र आधा वर्ण प्रयोग भएका संयुक्त शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा हलन्त र आधा अक्षरले बनेका संयुक्त शब्दलाई औँलाले देखाउँदै 'ख्याउटे लङ्गुर' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(घ) कविता वाचनको अन्त्यमा प्रश्नोत्तर गर्नुहोस्, जस्तै : क्यामेरा कसले चलाए ? ख्याउटे लङ्गुरले के गऱ्यो ? झ्याप्ले कुखुरो कहाँ बसेर गीत गाउँछ ? जस्ता प्रश्नका आधारमा छलफल गरी पाठमा प्रयुक्त शब्द विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने वातावरण तयार गर्नुहोस् ।

(ङ) कविताको हरफमा प्रयोग भएका अन्तिमका उस्तै उस्तै शब्दको शब्दपत्ती विद्यार्थीलाई देखाएर पालैपालो पढ्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'ख्याउटे लङ्गुर' कविता लय मिलाएर गाउन लगाउनुहोस् ।

(ख) हलन्त र आधा अक्षरले बनेका शब्दमा गोलो घेरा लगाउन भन्नुहोस् र उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) कवितामा हरफमा प्रयुक्त अन्तिमका उस्तै उस्तै सुनिने शब्द लेखेर देखाउन लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, श्रव्य सामग्रीबाट उस्तै लय भएका सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग क्यामेरा, उच्च, ठन्डा, अग्ला, सङ्ख्या, साङ्बो, याङ्जी जस्ता हलन्त र आधा अक्षरले बनेका संयुक्त शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर हलन्त र आधा अक्षरले बनेका संयुक्त वर्णबाट बनेका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

२. चित्र हेरी वर्णन गर्नुहोस् :

(अ) हिमालमा को को जाँदै छन् ? (आ) हिमालमा जाँदा किन बाक्लो लुगा लगाउनुपर्छ ?

(इ) टाकुराहरू कस्ता कस्ता छन् ?

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर ट, ठ वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

रुखभन्दा अग्लो पहाड छ । पहाडभन्दा अग्लो हिमाल छ । हिमालभन्दा माथि आकाश छ । हिमालका चुच्चाले आकाश छुन्छ जस्तो छ । पहाडभन्दा हिमालमा ठन्डा हुन्छ । साङ्बो, याङ्जी र साथीहरू हिमाल चढ्न थाले । उच्च स्थानमा पुगे । स्तुपा देखे, क्यामेराले फोटो खिचे । सबै जना खुसीले रमाए ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५३ को चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोध गर्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

३. क देखि च सम्मका मिल्ने आधा वर्ण लेखी शब्द भन्नुहोस् :

....यामरा	....यालख्याल	आ....लो	सुँ....न	ड....गा
छु....चो	बु....चो	ब....चो	चु....चो	

(क) क देखि च सम्मका आधा वर्ण लागेर र सग्ला वर्णबाट बनेका शब्दपत्तीहरू तयार गर्नुहोस्, जस्तै : क्यामेरा-कयामेरा, ख्यालख्याल-खयालखयाल, आग्लो-आगलो, सुघ्न-सुघन, डुङ्गा-डुङगा, बच्चो-बचचो ।

(ख) विद्यार्थीलाई क्यामेरा-कयामेरा शब्दपत्ती देखाएर पढ्न लगाउनुहोस् । कुन शब्द पढ्नुभयो ? यो शब्दको अर्थ के होला ? अनुमान गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले क्यामेराको चित्र देखाउनुहोस् । विद्यार्थीले अनुमान गरेको शब्दको अर्थ मिलेको नमिलेको छलफल गर्नुहोस् ।

(ग) शब्दपत्ती प्रयोग गरेर शब्दमा भएको फरक वर्ण पहिचान गरी ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले क देखि च वर्ण सम्मका आधा वर्णका वर्णपत्ती देखाउनुहोस् र वर्णको ध्वनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) वर्णको ध्वनि उच्चारणका आधारमा विद्यार्थीलाई क देखि च वर्णसम्मका आधा वर्णको प्रयोग गरी शब्द बनाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५४ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई क देखि च सम्मका मिल्ने आधा वर्ण पहिचान गरी शब्द बनाउन समस्या भएमा वर्णपत्ती र शब्दपत्तीको सहयोगमा व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

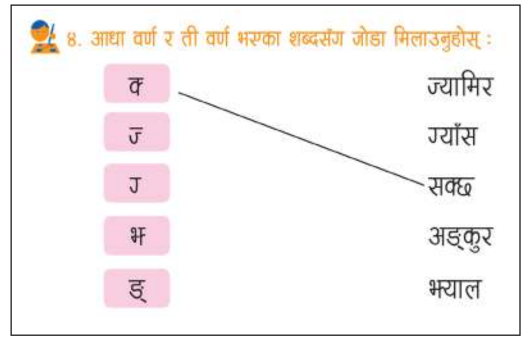

क्रियाकलाप ४

(क) विद्यार्थीलाई वर्णसँग मिल्ने शब्द पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : क्, ज्, ग्, झ्, ङ्शब्दपत्ती र ज्यामिर, ग्याँस, सक्छ, अङ्कुर, झ्याल शब्दपत्ती

(ग) विद्यार्थीलाई शिक्षकले तयार गरेका आधा वर्णपत्तीहरू क्, ज्, ग्, झ्, ङ् क्रमैसँग देखाउँदै ती वर्णबाट कस्ता कस्ता शब्द बन्छन्, छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका शब्दहरूलाई शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई शिक्षकले तयार गरेको आधा वर्णसँग मिल्ने शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र विद्यार्थीले भनेका शब्द शब्दसँग मिलेको नमिलेको तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) वर्णबाट विभिन्न शब्द बन्नसक्ने कुरा विद्यार्थीसँग गर्नुहोस् र सिकाइमा कठिन भएका विद्यार्थीलाई थप सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स.१५४ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण र शब्दको जोडा मिलाउन समस्या भएमा चित्रपत्तीको उपयोग गरी थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) क देखि च सम्मका आधा वर्ण लागेर बनेका शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'ख्यामको क्यामेरा' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'ख्यामको क्यामेरा' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा आधा वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा सग्ला तथा आधा दुवै वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको

अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'ख्यामको क्यामेरा' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'ख्यामको क्यामेरा' पाठ अनुवाचन गराएर आधा वर्णबाट बनेका शब्दको उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । आधा वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा विद्यार्थीलाई आधा वर्णका शब्दहरू भन्न लगाउने र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

आवश्यक सामग्री

शिक्षकले वर्णपत्ती र शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस्, जस्तै : च्या उ, ढ्वा ङ, छ्याङ् ग, ग्याँ स, ज्या ला, ग्वा ला, ज्या मी, ज्यो ती, ज्यो ति ष, भ क्त, ख ण्ड, ब च्चो, च्याउ, ढ्वाङ, छ्याङ्ग, ग्याँस, ज्याला, ग्वाला, ज्यामी, ज्योती, ज्योतिष, भक्त, खण्ड, बच्चो

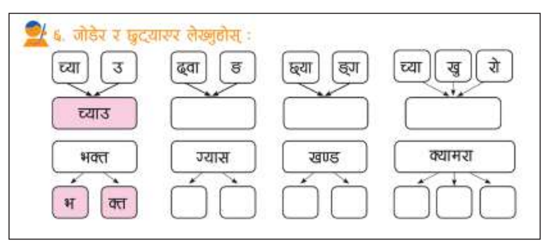

(क) विद्यार्थीलाई आधा वर्णपत्तीहरू च्या उ, ढ्वा ङ, छ्या ङ, ग, ग्याँ स, ज्या ला, ग्वा ला, ज्या मी, ज्यो ति, ज्यो ति ष, भ क्त, ख ण्ड, क्रमैसँग देखाउँदै उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । ती वर्णबाट कस्ता कस्ता शब्द बन्न सक्छन्, छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका शब्दहरूलाई शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूहमा च्या उ, ढ्वा ङ, छ्या, ङ, ग, ग्या स, ज्या ला, ग्वा ला, ज्या मी, ज्यो ति, ज्यो ति ष, भ क्त, ख ण्ड, छ्यासमिस गरी दिनुहोस् र ती वर्णपत्ती जोडेर बनेका शब्दलाई कापीमा लेखेर देखाउन लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले बनाएका शब्दपत्ती सुनाउन लगाउनुहोस् र शिक्षकले तयार गरेको शब्दपत्ती देखाउँदै तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई शिक्षकसँग भएको शब्दपत्ती विद्यार्थी समूहमा दिनुहोस् र ती शब्दमा भएका वर्णलाई छुट्याउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५५ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्दबाट वर्ण छुट्याउन र जोड्न समस्या भएमा त्यस्ता शब्दको सूची बनाउनुहोस् र तिनीहरूका वर्णगत ध्वनि जोड्न तथा छुट्याउन लगाई थप अभ्यास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा मिल्ने र नमिल्ने वर्णबाट बनेका पिनह्विल चार्टको उपयोग पनि गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) विद्यार्थीहरूले सुनेका, जानेका र पहिचान गरेका आधा वर्ण प्रयोग गरी बनेका शब्द, वाक्यलाई अनुभव गर्न विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरू तथा पत्रपत्रिकाको उपयोग गरेर विद्यार्थीका सिकाइ अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको 'ट्याक्टर' पाठलाई शिक्षकले सस्वर वाचन गरी सुनाउनुहोस् । सस्वरवाचन गर्दा आधा वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द मानेर उच्चारण गर्नुहोस् ।

७. पढ्नुहोस् र दिएका शब्दमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् :

ट्याक्टर

स्कुल छुट्टी भयो । कक्षाका सबै बाहिर आए । उनीहरू खेतमा गए । ट्याक्टरले खेत जोत्दै थियो । मानिसले खेतमा ड्याङ बनाए । केटाकेटी ट्याक्टरमा चढ्न खोजे । ट्याक्टर ड्वाङड्वाङ गर्दै गाउँतिर लाग्यो । ट्याक्टरमा खण्ड खण्ड थिए । एकै छिनमा ट्याक्टर टक्क रोकियो । ट्याक्टर बिग्रेछ । ट्याक्टरका चालक पनि तल झरे । ट्याक्टरका चालक ठ्यौकामा बसे । चालकले ट्याक्टर बनाउन सकेनन् ।

छुट्टी | ड्याङ | चढ्न | खण्ड | ठ्यौको

(ग) विद्यार्थीलाई 'ट्याक्टर' पाठ अनुपठन गराएर आधा वर्णबाट बनेका शब्दहरू पहिचान गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५५ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान गरी लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) शिक्षकले ट् वर्ण प्रयोग भएर बनेका घट्ट, चट्ट, भट्ट, झट्ट, चौपट्ट, बट्टा, लट्टा, गट्टा, सट्टा, शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

८. खाली ठाउँमा ट् वर्ण थपी शब्द बनाउनुहोस् :

ग......टा   ब......टा   ल......टा   झ......ट   चौप......टै

(ख) विद्यार्थीलाई समूहमा राख्नुहोस् र आधा ट् वर्ण लागेर बन्ने शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भन्न सकेका वर्णलाई शैक्षिणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई समूहमा घट्ट, चट्ट, भट्ट, झट्ट, चौपट्ट, बट्टा, लट्टा, गट्टा, सट्टा, शब्दपत्ती दिनुहोस् र पढेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेका शैक्षिणिक पाटीका शब्दसँग मेल खाएको नखाएको तुलना गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई स्याबासी पनि दिनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५६ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई खाली ठाउँमा ट् वर्ण थपेर शब्द बनाउन समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) विद्यार्थीलाई वर्णसँग मिल्ने शब्द पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : ट्, ठ्, ड्, ढ्, ण आधा वर्ण भएका पत्ती र ड्याङ, ढ्वाङ, खण्ड, ठ्याक्क, ट्वाक्क शब्दपत्ती

(ग) विद्यार्थीलाई शिक्षकले तयार गरेका आधा वर्णपत्तीहरू ट्, ठ्, ड्, ढ्, ण क्रमैसँग देखाउँदै ती वर्णबाट कस्ता कस्ता शब्द बन्छ, छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका शब्दहरूलाई शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

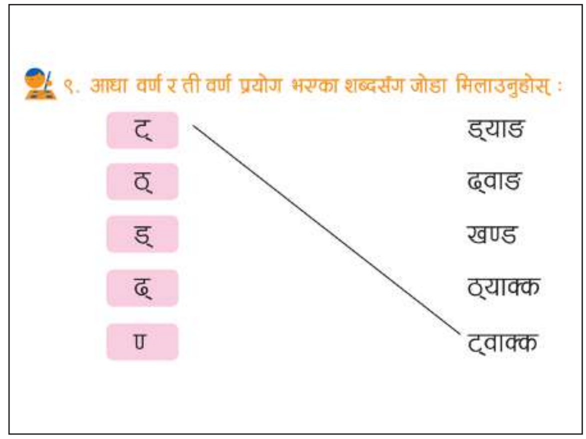
९. आधा वर्ण र ती वर्ण प्रयोग भएका शब्दसँग जोडा मिलाउनुहोस् :

ट्	ड्याङ
ठ्	ढ्वाङ
ड्	खण्ड
ढ्	ठ्याक्क
ण	ट्वाक्क

(घ) विद्यार्थीलाई शिक्षकले तयार गरेको आधा वर्णसँग मिल्ने ड्याङ, ढ्वाङ, खण्ड, ठ्याक्क, ट्वाक्क शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र विद्यार्थीले भनेका शब्द शब्दसँग मिलेको नमिलेको तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

(ङ) वर्णबाट विभिन्न शब्द बन्न सक्ने कुरा विद्यार्थीसँग गर्नुहोस् र सिकाइमा कठिन भएका विद्यार्थीलाई थप सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५६ को दोस्रो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण र शब्दको जोडा मिलाउन समस्या भएमा चित्रपत्तीको उपयोग गरी थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) पुनरवलोकनका रूपमा विद्यार्थीलाई आधा वर्ण लागेर बनेका शब्द पढ्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका आधा वर्ण लागेर बनेका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । क्रियापद भएका शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

(ग) विद्यार्थीका दुई वा तीन समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् ।

१०. तलका शब्द प्रयोग गरी वाक्य लेख्नुहोस् :

लाग्यो ....

नाच्छु ....

छ्याप्यो ....

सुँघ्छे ....

चाख्छे ....

(घ) शिक्षकले वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई चिह्न भएको शब्दलाई वाक्यको पछाडि राख्नुपर्छ भनेर सचेत गराउनुहोस् । विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट शिक्षकले प्रस्तुत गरेका ढाँचामा वाक्य बनाएर भन्न र लेख्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

लाग्यो- मालतीलाई खेल खेल्न मन लाग्यो । नाच्छु- म नाच्छु तर गाउन सक्दिनँ ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई आधा वर्ण मिली बनेका शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५६ को तेस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान गरी वाक्य बनाउन समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विषयवस्तु बोध नभएका कारण समस्या भएमा सन्दर्भ र आशय बुझाई थप अभ्यास गर्ने मौका प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

> ११. तपाईंलाई मनपर्ने कुनै एउटा चराका बारेमा चार वाक्य लेखी शिक्षकलाई देखाउनुहोस् ।

विद्यार्थीको आन्तरिक क्षमतालाई प्रस्फुटन गरी सिर्जनशील बनाउनका लागि विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र लेखनको अभ्यास गर्ने अवसर दिलाउनुपर्छ । यसले विद्यार्थीमा खोज गर्ने, अनुमान गर्ने, पूर्वानुमान गर्ने, तुलना गर्ने क्षमतामा विकास हुन्छ । यस्ता क्रियाकलाप गराउँदा समूह कार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा गर्नुहोस् ।

(क) विद्यार्थीलाई समूहमा राख्नुहोस् । स्वतन्त्र लेखनका नमुनाका बारेमा प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका कुरालाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले आफूले गर्ने कामका बारेमा विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि उनीहरूले गर्ने कामका बारेमा सुनाउन लगाउनुहोस् । आफ्नो विद्यालयका बारेमा सुनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीसँग परिवारका सदस्यले गर्ने कामका बारेमा पनि छलफल गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीसँग भएका छलफलमध्ये कुनै एक विषयका कुराहरू लेखेर देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५६ को चौथो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

> १२. 'ट्याक्टर' पाठ जस्ताको त्यस्तै कापीमा सारेर देखाउनुहोस् ।

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस् । नमुना अनुच्छेद कार्डबोर्ड पेपरमा लेखेर विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् र पढ्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले पढेका वाक्यलाई कापीमा सार्न लगाउनुहोस् ।

(ख) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्की मिलाएर शब्द, वाक्य लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ग) शब्द, वाक्य लेख्दा कापीको हारमा सिधा डिको दिएर अक्षरको आकार सिधा र बान्की मिलाएर अक्षर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(घ) अनुच्छेद अनुलेखन गर्दा जस्तै हरफ मिलाएर सार्नु पर्ने पनि सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५६ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले लेखेका नमुना हरफलाई प्रदर्शन पाटी वा कक्षाकोठाको भित्तामा देखाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् ।

पाठ २९

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	त् देखि म्	प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2) समय व्यवस्थापन सिप (S2.4) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	५	१५७, १५८, १५९, १६०, १६१

(ख) सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता)

दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	दौंतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) २. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती ३. वर्णपत्ती
श्रुतिबोध	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)
शब्दभण्डार	दौंतरी सिकाइ		१. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ) २. शब्दपत्ती ३. चित्रपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. वर्णपत्ती
शब्दभण्डार	दौंतरी सिकाइ		१ चित्रपत्ती २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक २. दैनिक प्रयोगका सामग्री (पेन्सिल, इरेजर, रङ)

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

१. सुन्नुहोस् र लय मिलाई गाउनुहोस् :

डब्बा चढेर

इयाङ पारी आलु रोप्दा, लड्यो लखन
पढ्यो बढ्यो माथि चढ्यो, हाम्रो गगन
खण्ड खण्ड मिलाएर, आठ घण्टा काम
उत्तम उत्तर लेखेर, खुसी भयो राम ।

थ्याच्च बसी मिठो खाना, खाऊ थकाली
कुद्यो कैले उकाली त, कैले ओराली
ध्यान गर्दा विघ्न बाधा, नदेऊ गुरुलाई
टन्न फलाऊ अन्नबाली, मिली दाजुभाइ ।

तिर्खा लागे प्यास मेट, पानी पिएर
फ्याँफ्याँ गर्दै फ्याउरो आयो, टिउरो लिएर
जब्बर अनि गब्बर आए, डब्बा चढेर
भ्यान चढी भ्याङभ्याङ, गम्छा ओढेर ।

(क) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको ‘डब्बा चढेर’ कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी

थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ख) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त चित्र, निर्धारित शब्दलाई लक्षित गर्दै बाललयमा वाचन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा माथिल्ला कक्षाका विद्यार्थी वा एक जना शिक्षकको सहयोग लिनुहोस् । विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहको नेतृत्व आफैँले गर्नुहोस् र अर्को समूहको नेतृत्व माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थी वा सहयोगी शिक्षकलाई गराउनुहोस् ।

(घ) 'डब्बा चढेर' कविता चार्ट प्रदर्शन गरेर कवितालाई दुई भागमा गाउन अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

पहिलो समूहले : ड्याङ पारी आलु रोप्दा
दोस्रो समूहले : लड्यो लखन
पहिलो समूहले : पढ्यो बढ्यो माथि चढ्यो
दोस्रो समूहले : हाम्रो गगन ।

पहिलो समूह : खण्ड खण्ड मिलाएर
दोस्रो समूह : आठ घण्टा काम
पहिलो समूह : उत्तम उत्तर देखेर
दोस्रो समूह : खुसी भयो राम ।

पहिलो समूहले : थ्याच्च बसी मिठो खाना
दोस्रो समूहले : खाऊ नेपाली
पहिलो समूहले : कुद्यो कैलै उकाली त
दोस्रो समूहले : कैले ओराली ।

पहिलो समूहले : ध्यान गर्दा विघ्न बाधा
दोस्रो समूहले : नदेऊ गुरुलाई
पहिलो समूहले : टन्न फलाऊ अन्नबाली
दोस्रो समूहले : मिली दाजुभाइ ।

पहिलो समूहले : तिर्खा लागे प्यास मेट
दोस्रो समूहले : पानी पिएर
पहिलो समूहले : फ्याँफ्याँ गर्दै फ्याउरो आयो
दोस्रो समूहले : टिउरो लिएर ।

पहिलो समूहले : जब्बर अनि गब्बर आए
दोस्रो समूहले : डब्बा चढेर
पहिलो समूहले : भ्यान चढी भ्याइनभ्याइ
दोस्रो समूहले : गम्छा ओडेर ।

(ङ) कविता वाचनपछि प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । लखन कसरी लडेछ ? राम किन खुसी भएछ ? गुरुलाई के गर्नुहुन्न ? गम्छा ओडेर को को आएछन् ? समूहका सबैले एकैचोटी प्रश्न सोध्ने, एकैचोटी उत्तर दिने जस्ता रमाइलो तरिकाले क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'डब्बा चढेर' कवितामा फरक रङ भएका उस्तै वर्णमा पेन्सिलले घेरा लगाउन भन्नुहोस् ।

(ख) कवितामा भएका आधा वर्णबाट बनेका शब्दलाई कापीमा लेखी सुनाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, श्रव्य सामग्रीबाट उस्तै लय भएका सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग पाठमा प्रयुक्त चित्रका बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् । छलफलसँगै शिक्षकले तयार गरेका चित्रपत्ती देखाउनुहोस् र चित्रका बारेमा वर्णन गर्न आधा वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्नुहोस् । माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थीद्वारा सिर्जना भएको चित्र छ भने त्यस चित्रलाई पनि वर्णन गराउनुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको चित्र उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) विद्यार्थीहरू के के गर्दै छन् ? (आ) विद्यार्थीले के के सामग्री बोकेका छन् ? सामग्रीको नाम भन्नुहोस् ।

(इ) खेलाडीले प्रयोग गर्ने सामग्री भन्नुहोस् ?

(ख) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै आधा वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर आधा वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

जब्बर र गब्बर खेल खेल्न सिपालु छन् । उनीहरू फुटबल खेलाडी हुन । खेल खेल्दा जुत्ता र गन्जी लगाउँछन् । उनका साथी चम्पा र पम्फा पनि खेलाडी हुन् । डोल्मा र साङ्बो कलाकार हुन् । उनीहरू डम्फुको तालमा नाच्न सिपालु छन् । कार्यक्रममा बक्खु लगाउँछन् । जामा लगाउँछन् । आफ्नो काममा मिहिनेतका साथ गर्छन् । बिदाको दिन गाउँमा सबै जम्मा हुन्छन् । गाउँका विद्यार्थीलाई नयाँ कुरा सिकाउँछन् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५७ को अन्तिम चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोध गर्न समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) शिक्षकले न् वर्ण प्रयोग भएर बनेका सुन्छ, भन्छ, रुन्छ, छुन्छ, खन्छ, बन्छ, धुन्छ, हुन्छ धुन्छ, गुन्छ, फुन्छ शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूहमा राख्नुहोस् र आधा न् वर्ण लागेर बन्ने शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भन्न सकेका वर्णलाई शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

३. खाली ठाउँमा न्‍ वर्ण थपी शब्द भन्नुहोस् :

सु........छ भ........छ रु........छ ख........छ

ब........छ छु........छ धु........छ हु........छ

(ग) विद्यार्थीलाई समूहमा सुन्छ, भन्छ, रुन्छ, छुन्छ, खन्छ, बन्छ, धुन्छ, हुन्छ धुन्छ, गुन्छ, फुन्छ शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र पढेर सुनाउनुहोस् ।

(घ) ती शब्दलाई विद्यार्थीको समूहमा दिनुहोस् । समूहका विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्न लगाएर उनीहरूले भनेका शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् । शब्दका अर्थ र वाक्यमा प्रयोग जस्ता कुराहरू छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५८ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई न्‍ वर्ण पहिचान गरी भर्न समस्या भएमा र शब्द पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति गर्दै वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गर्दै शब्दपत्तीको उपयोग गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा शब्द सङ्कलन गर्ने खेल खेलाउनुहोस् :

खेल सामग्री : शब्द लेख्नका लागि विद्यार्थी सङ्ख्याअनुसार खाली पत्ती र साइन पेन, शब्द वर्गीकरणका लागि तालिका

खेल खेल्ने तरिका

(क) विद्यार्थीलाई तीन वा चार समूहमा बाँड्नुहोस् ।

४. तलका शब्दलाई मिल्ने कोठामा लेख्नुहोस् :

भात, बेन्च, दौरा, रोटी, टोपी, टेबुल, सारी, दाल, दराज

खाना	काठका सामान	लुगा
भात	टेबल	सारी
....	....	....
....	....	....

(ग) समूहका विद्यार्थीलाई पुग्ने गरी खाली पत्तीहरू वितरण गर्नुहोस् ।

(घ) ती पत्तीमा स्वतन्त्र रूपमा विद्यार्थीले जानेका शब्द लेख्न लगाउनुहोस् । शब्द खोजीका लागि शब्दका क्षेत्र (खाना, काठका सामान, लुगा, अन्य)

(ङ) सबै विद्यार्थीले लेखेका शब्दलाई छ्यासमिस हुने गरी सङ्कलन गर्नुहोस् र शिक्षकले तयार गरेको शब्द वर्गीकरणका तालिका प्रदर्शन गरेर विद्यार्थीले लेखेका शब्द पालैपालो तालिकामा राख्न लगाउनुहोस् ।

खाना	काठका सामान	लुगा	अन्य

(च) तालिकामा भएका शब्दका बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५८ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान गरेर समूहमा विभाजन गर्न समस्या भएमा चित्रपत्तीको सहयोगमा व्यक्तिगत रूपमा सहयोग गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) विद्यार्थीहरूले सुनेका, जानेका र पहिचान गरेका आधा वर्ण प्रयोग गरी बनेका शब्द, वाक्यलाई अनुभव गर्न विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरू र पत्रपत्रिकाको उपयोग गरेर विद्यार्थीका सिकाइ अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको 'न्याउली र न्याउरी' पाठलाई शिक्षकले सस्वर वाचन गरी सुनाउनुहोस् । सस्वर वाचन गर्दा आधा वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द मानेर उच्चारण गर्नुहोस् ।

५. पढ्नुहोस् र दिइएका शब्दमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् :

न्याउली र न्याउरी

एउटा रुख थियो । रुखमुनि एक जना ज्ञानी बस्थे । उनी सधैँ ध्यान गर्थे । रुखको हाँगामा एउटा न्याउली बस्थ्यो । ऊ रुखको टुप्पामा जान्थ्यो । एक दिन न्याउली टुप्पाबाट तल खस्यो । न्याउली खसेको न्याउरीले देख्यो । न्याउरीले ध्यान गरिरहेको मानिसलाई बोलायो । ध्यानमा भएकाले उनी बोलेनन् । न्याउरी कुद्दै हात्तीकहाँ गयो । उसले हात्तीलाई डाकेर ल्यायो । हात्तीले सुँडले उचालेर न्याउलीलाई गुँडमा राखिदियो । न्याउली खुसी भयो । न्याउरी पनि खुसी भयो ।

ध्यान न्याउली हात्ती जान्थ्यो कुद्दै

(ग) विद्यार्थीलाई 'न्याउली र न्याउरी' पाठ अनुपठन गराएर आधा वर्णबाट बनेका शब्दहरू पहिचान गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५८ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण

(ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ ।

सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसकेको अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् ।

कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

> ६. शब्दको बिचमा ट र प वर्ण थपी शब्द लेख्नुहोस् र भन्नुहोस् :
>
> (क) ट्या......प झ्या......प क्वा......प छ्या......प
>
> (ख) ड......फा आ......नो ......याउरो ......याट्ट

(क) शिक्षकले प्, फ् वर्ण प्रयोग भएर बनेका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई समूहमा राख्नुहोस् र आधा प्, फ् वर्ण प्रयोग भएर बन्ने शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका वर्णलाई शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई समूहमा ट्याप्प, झ्याप्प, क्वाप्प, ठप्प, घ्वाप्प, छ्याप्प, डफ्फा, आफ्नो, फ्याउरो, प्याट्ट शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र पढेर सुनाउनुहोस् ।

(घ) ती शब्दलाई विद्यार्थीको समूहमा दिनुहोस् । समूहका विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्न लगाएर उनीहरूले भनेका शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् । शब्दका अर्थ र वाक्यमा प्रयोग जस्ता कुराहरू पनि छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५९ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरणमा प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

> ७. सुन्नुहोस् र उत्तर भन्नुहोस् :
>
> **दुम्सी र फ्याउरो**
>
> ठुलो जङ्गल थियो । जङ्गलमा दुम्सी बसेको थियो । त्यही जङ्गलमा फ्याउरो पनि बसेको थियो । त्यही ब्वाँसो पनि थियो । एक रात दुम्सी दुलाबाट बाहिर आयो । दुम्सीको खाना भ्याकुर थियो । दुम्सीले भ्याकुर खन्न लागेको थियो । दुम्सीलाई फ्याउरो र ब्वाँसाले देखे । दुवैले दुम्सीलाई झम्टे । दुम्सी काँडा फाली दौड्यो । फ्याउरो र ब्वाँसाले दुम्सीलाई भेटेनन् ।
>
>
>
> (क) दुम्सी कहाँ बस्थ्यो ? (ख) दुम्सीले के खान्थ्यो ?
>
> (ग) दुम्सी कसरी दौडियो ?
>
> (घ) फ्याउरो र ब्वाँसाले दुम्सी भेटेको भए के गर्थे होलान् ?

(क) फ्, म् वर्ण प्रयोग भई बनेका शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका संयुक्त शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'दुम्सी र फ्याउरो' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले 'दुम्सी र फ्याउरो' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा फ् म् वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'दुम्सी र फ्याउरो' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा

'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईंहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईंहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'दुम्सी र फ्याउरो' पाठ अनुवाचन गराएर क वर्ण र मात्राबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । यस क्रममा मात्रायुक्त फ्, म् वर्ण प्रयोग भएका शब्दको पटक पटक उच्चारण गराएर विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा फ्, म् वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीले भनेका शब्द टिपोट गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

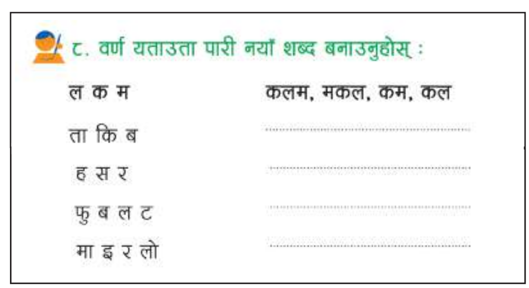

(क) विद्यार्थीसँग एउटा शब्दबाट धेरैओटा शब्द निर्माण गर्न सकिने कुरा छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) एउटै शब्दबाट धेरै शब्द बन्ने शब्दको उदाहरण दिएर विद्यार्थीलाई त्यसबाट बन्ने शब्द टिप्न लगाउनुहोस्, जस्तै : महाभारत = महा, भारत, भात, हार, हात, तर, मत, मर

(ग) कुनै सरल शब्द बन्ने गरी प्लास्टिक वा काठका वर्णगोटी विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र ती वर्णगोटीबाट धेरै शब्द बनाउने तरिका बताइदिनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १५९ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान र लेखनमा आधारित भई थप कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

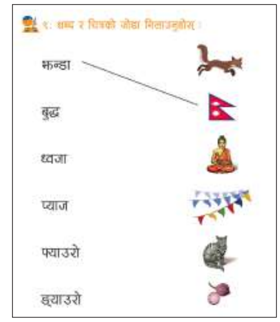

विद्यार्थीलाई शब्दसँग मिल्ने चित्र पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् । खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : शब्दपत्ती र चित्रपत्ती ।

खेल खेल्ने तरिका

(क) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती र चित्रपत्ती देखाएर त्यहाँ भएका शब्द र चित्रका बारेमा पुनरवलोकन गरी खेलका लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(ख) फोटोमा भएको चित्र र शब्दलाई काटेर छुट्याउनुहोस् । निम्नानुसार तरिका उपयोग गरी खेल खेलाउनुहोस् :

- (अ) चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । समूहले खेलेको खेल बाँकी विद्यार्थीलाई हेर्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) समूहका बिचमा शब्दपत्ती र चित्रपत्तीलाई लहरमा घोप्ट्याएर राख्नुहोस् ।
- (इ) समूहबाट कसले पहिला खेल्ने हो, पालो निर्धारण गर्नुहोस् ।
- (ई) पहिला खेल्ने विद्यार्थीलाई एउटा शब्दपत्ती र अर्को चित्रपत्ती उल्टाउन लगाउनुहोस्, जस्तै : पैसा शब्दपत्तीसँगै पैसाको चित्रपत्ती पल्टाएमा जित हुन्छ । जित्ने विद्यार्थीले जितेको शब्दपत्ती र चित्रपत्ती राख्न पाउने र खेलको अन्त्यमा जुन खेलाडीको पत्ती धेरै हुन्छ उसले खेलमा जित हासिल गर्दछ ।

यो खेल खेलाउँदा खेल खेल्ने र खेल हेर्ने दुवै समूहका विद्यार्थीलाई शब्द र चित्रको सम्बन्ध बारे सिक्ने मौका मिल्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६० को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द र चित्र पत्ता लगाउन समस्या भएमा विद्यार्थीलाई शब्दको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणको नै सिकाइ नभएको अवस्था रहेकाले शब्दको अर्थबोध एवम् सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणसम्बन्धी अभ्यास पुनः गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

(क) शिक्षकले विद्यार्थीलाई अक्षर लेखन प्रक्रियाका चरणहरूको अनुसरण गर्न लगाउनुहोस् । आधा वर्ण प्रयोग गरी बनेका नमुना वाक्य तथा अनुच्छेद कार्डबोर्ड पेपरमा लेखेर विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् र पढ्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले पढेका वाक्यलाई कापीमा सार्न लगाउनुहोस् ।

> १0. जस्ताको त्यस्तै कापीमा सार्नुहोस् :
>
> बुद्ध नेपालको लुम्बिनीमा जन्मेका हुन् । उनका बुबाको नाम शुद्धोदन हो । आमाको नाम मायादेवी हो । उनकी आमा माइत जाँदै थिइन् । त्यति नै बेला बाटामा बुद्ध जन्मेका थिए । बुद्ध ज्ञानी भए । उनले पाएको ज्ञान सबैलाई बाँडे ।

(ख) लेखन प्रक्रिया भाषाको महत्त्वपूर्ण कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई शुद्ध, सफा र बान्किला शब्द, वाक्य लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(ग) वाक्य लेख्दा कापीको हारमा डिको सिधा दिएर अक्षरका आकार प्रकारलाई बान्की मिलाएर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६० को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले लेखेका नमुना हरफलाई प्रदर्शन पाटी वा कक्षाकोठाको भित्तामा देखाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) पुनरवलोकनको रूपमा विद्यार्थीलाई आधा वर्ण लागेर बनेका शब्द पढ्न अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) शिक्षकले दुई वा तीन शब्दका वाक्य बन्ने खालका आधा वर्ण लागेर बनेका शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् । क्रियापद शब्दपत्तीमा चिह्नको प्रयोग पनि हुनुपर्दछ ।

(ग) विद्यार्थीलाई दुई वा तीन समूह बनाउनुहोस् । ती समूहमा वाक्य बन्न सक्ने शब्दपत्तीको समूह दिनुहोस् । शब्दमा के के रहेछन्, पढ्न लगाउनुहोस् ।

११. तलका शब्द प्रयोग गरी वाक्य लेख्नुहोस् :

झन्डा ....

प्यारो ....

अम्बा ....

भ्यागुतो ....

भन्छन् ....

(घ) शिक्षकले वाक्य पत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यको ढाँचा देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई चिह्न भएको शब्दलाई वाक्यको पछाडि राख्नुपर्छ भनेर सचेत गराउनुहोस् । विद्यार्थीसँग भएको शब्दबाट शिक्षकले प्रस्तुत गरेको ढाँचामा वाक्य बनाएर भन्न र लेख्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई आधा वर्णबाट बनेका शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् र उच्चारण गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६१ को पहिलो क्रियाकलाप गराउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान गरी लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा विषयवस्तुबोध नभएका कारण समस्या भएमा सन्दर्भ र आशय बुझाई कार्य सम्पादन गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् । उनीहरूलाई यस्तै अन्य उदाहरणमा आधारित भई थप अभ्यास गर्ने मौका प्रदान गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

विद्यार्थीको आन्तरिक क्षमतालाई प्रस्फुटन गरी सिर्जनशील बनाउनका लागि स्वतन्त्र लेखनको अभ्यास गर्ने अवसर दिलाउनुपर्छ । यसले विद्यार्थीमा खोज गर्ने, अनुमान गर्ने, पूर्वानुमान गर्ने, तुलना गर्ने क्षमताको विकास हुन्छ । यस्ता क्रियाकलाप गराउँदा समूह कार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा गराउनुपर्दछ ।

१२. तपाईंलाई मनपर्ने कुनै एउटा जनावरका बारेमा पाँच वाक्यमा वर्णन गर्नुहोस् :

....

....

....

....

....

(क) विद्यार्थीलाई समूहमा राख्नुहोस् । स्वतन्त्र लेखनका नमुनाका बारेमा प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका कुरालाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले कुनै जनावर वा मन्दिरका बारेमा विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि उनीहरूले देखेका ठाउँ कुनै घटनाहरू सुनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीसँग उनीहरूलाई मन पर्ने जनावरका बारेमा कुराकानी गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीसँग भएका छलफलमध्ये कुनै एक विषयका कुराहरू लेखेर विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६१ को अन्तिम क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई शब्द पहिचान, र लेखनमा आधारित भई थप कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

पाठ ३०

(क) सिकाइ सहजीकरण योजना

क्र. स.	विषयवस्तु	व्यवहारकुशल सिप	अनुमानित घन्टी	पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको सम्बन्धित पृष्ठसङ्ख्या
१.	य् देखि त्र् र ` (रेफ)	प्रयोग सिप (S1.1) सिकाइ सिप (S1.2) समय व्यवस्थापन सिप (S2.4) सञ्चार सिप (S3.1) सहकार्य सिप (S3.2) दृश्य साक्षरता सिप (S4.3)	५	१६२, १६३, १६४, १६५, १६६
२.	विषयक्षेत्रगत सिकाइ मूल्याङ्कन		१	१६७, १६८
३.	सिकाइ शृङ्खला			१६९, १७०

(ख) सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका आधार

यस पाठको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपूर्व निम्नानुसारको पूर्वतयारी गर्नुहोस् :

भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र	क्रियाकलापको आधार	क्रियाकलापको सङ्केत र क्रम	सिकाइ सामग्री
ध्वनि सचेतीकरण	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. कविता चार्ट २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको गीत वा कविता) ३. ठोस वस्तु
दृश्यबोध	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. चित्रपत्ती २. ठोस वस्तु
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		१. वर्णपत्ती २. शब्दपत्ती ३. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
लेख्यवर्ण सचेतीकरण	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. वर्णपत्ती २. शब्दपत्ती
पठन प्रवाह	दौंतरी सिकाइ		१. श्रव्यदृश्य सामग्री २. दैनिक प्रयोगका सामग्री
पठन प्रवाह	शिक्षकको पूर्ण सहयोग		१. शब्दपत्ती २. श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री
शब्दभण्डार	शिक्षकको आंशिक सहयोग		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वाक्यपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती ३. वर्णपत्ती
शब्दभण्डार	दौंतरी सिकाइ		२. शब्दपत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. वाक्यपत्ती
शब्दभण्डार	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती ३. चित्रपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. शब्दपत्ती
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री २. पाठ्य तथा कार्यपुस्तक
लेखाइ	स्वयम् सिकाइ		१. दैनिक प्रयोगका सामग्री

(ग) सिकाइ क्रियाकलाप

क्रियाकलाप १

(क) विद्यार्थीहरूलाई 'चल्ला' मा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्र वर्णन र छलफल गर्दा य्, त्र, र् (रेफ) लागेर बन्ने शब्दहरू विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा रहेको 'चल्ला' कविता वा त्यसको कविता चार्ट वा सम्बन्धित पृष्ठ प्रदर्शन गर्दै शिक्षकले गति, यति, लय र हाउभाउसहित गाएर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँगै गाउनुहोस् र लयबद्ध वाचनमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई उपयुक्त चिह्न, सङ्केत र क्रियाको उपयोग गरी थप सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा क्रमिक सिकाइ रणनीति (शिक्षकले गरेर देखाउने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने, विद्यार्थी विद्यार्थीसँगै अभ्यास गर्ने र विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा अभ्यास गर्न लगाउने) उपयोग गर्नुहोस् ।

(ग) कविता वाचन गर्दा कवितामा प्रयुक्त निर्धारित शब्दलाई लक्षित गरी उच्चारण गर्नुहोस् ।

(घ) कवितामा य्, त्र, र् (रेफ) वर्ण भिन्न रङमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसर्थ कविता वाचन गर्दा य्, त्र, र् (रेफ) वर्णलाई औँलाले देखाउँदै 'चल्ला' कविता लययुक्त शब्द सस्वरवाचन गरेर सुनाउनुहोस् । त्यसपछि क्रमिक सिकाइ रणनीतिअनुसार पटक पटक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ङ) कविता वाचनको अन्त्यमा कवितामा प्रयुक्त संयुक्त वर्ण प्रयोग भएका शब्दसँग आधारित भएर प्रश्नोत्तर, छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'चल्ला' कविताका अन्तिम उस्तै उस्तै शब्द लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) कवितामा प्रयोग भएका संयुक्त वर्णबाट बनेका शब्द लेख्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप २

(क) विद्यार्थीसँग य्, त्र, र् आधा वर्णबाट बन्ने शब्दका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका र सुनेका दैनिक प्रयोग हुने शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीसँग छलफलमा भएका कुराहरूलाई जोडेर 'य् त्र र्' आधा वर्णका शब्दपत्ती र पाठमा प्रयोग भएका चित्रसँग विषयवस्तुलाई जोडेर प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । छलफल गर्दा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव नभएमा पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको उपयोग गरी सिकाइ सहजीकरण कार्यलाई निरन्तरता दिनुहोस् । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा निम्नानुसारका प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सिकाइ र अभिव्यक्तिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् :

(अ) चित्रमा कसले के के गर्दै छन् ?　　(आ) परेवा कसरी उड्यो ?

(इ) गाडी चलाउने मानिसलाई के भनिन्छ ?　　(ई) हुलाकी दाइले पसले दाइलाई के दिएको होला ?

(ग) विद्यार्थीलाई चित्र हेरी छलफल गराउँदा धेरैभन्दा धेरै य्, त्र्, र् वर्णबाट बनेका शब्दहरू जवाफ आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(घ) प्रश्नोत्तर तथा छलफलपश्चात् चित्रमा भएका मानिस तथा वस्तुलाई पात्र बनाएर य्, त्र्, र् वर्णबाट बनेका शब्दलाई प्रयोग गर्दै चित्र वर्णन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

चल्लालाई भोक लागेछ । उनीहरू चुर्रचुर्र गर्न थाले । उसकी आमा कुखुरी चारो खोज्दै थिई । परेवाका हुल पनि आए । पसले दाइले चारो दिनुभयो । सबैले चारो खान थाले । हुलाकी दाइ पत्र बोकेर पसल गए । पसले दाइलाई पत्र दिए । पसले दाइले धन्यवाद दिए । ड्राइभर दाइ गाडीमा बसे । गाडीको अगाडि परेवा आए । गाडी घुरुर्र गऱ्यो । परेवा भुर्र भुर्र उडे । परेवाले भुर्र भुर्र गरेको लक्ष्मीलाई रमाइलो लाग्यो । लक्ष्मीले यो कुरा त्र्यम्बकलाई बताइन् ।

(ङ) चित्र वर्णन गर्दा सेरोफेरोका मिल्ने सिकाइ उपलब्धि छनोट गरी त्यसका आधारमा एकीकृत शिक्षण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६२ को दोस्रो चित्र हेरी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् र वर्णन गरे नगरेको मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई चित्र हेरी बोधमा समस्या भएमा सहपाठी शिक्षण र अभ्यास, व्यक्तिगत रूपमा उत्प्रेरणा र सहयोग, सान्दर्भिक शब्द तथा वाक्यमा आधारित छलफल गराई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ३

(क) शिक्षकले र् (ऱ) वर्ण प्रयोग भएर बनेका पऱ्यो, सऱ्यो, गऱ्यो, हऱ्यो, पऱ्यो, भऱ्यो, टऱ्यो जस्ता शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

३. खाली ठाउँमा ऱ थपी शब्द भन्नुहोस् :

प......यो　स......यो　झ......यो　ग......यो　भ......याङ

(ख) विद्यार्थीलाई समूहमा राख्नुहोस् र आधा र् वर्ण लागेर बन्ने शब्दको बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका वर्णलाई शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई समूहमा पऱ्यो, सऱ्यो, गऱ्यो, हऱ्यो, पऱ्यो, भऱ्यो, टऱ्या शब्दपत्ती देखाउनुहोस् र पढेर सुनाउनुहोस् ।

(घ) ती शब्दलाई विद्यार्थीको समूहमा दिनुहोस् । समूहका विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्न लगाएर उनीहरूले भनेका शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् । शब्दका अर्थ र वाक्यमा प्रयोग जस्ता कुराहरू छलफल गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६२ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरणमा प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ४

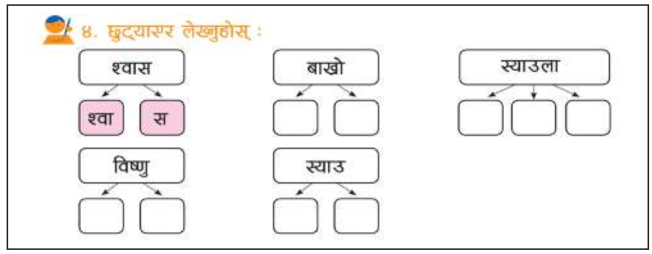

आवश्यक सामग्री

शिक्षकले शब्दपत्ती र वर्णपत्ती तयार गर्नुहोस्, जस्तै : श्वास, बाखो, स्याउला, विष्णु, स्याउ, ल्याएको, श्वा स, बा खो, स्या उ ला, वि ष्णु, स्या उ

(क) शिक्षकले तयार गरेको श्वास, बाखो, स्याउला, विष्णु, स्याउ, ल्याएको जस्ता शब्दपत्ती विद्यार्थीलाई देखाउनुहोस् र ती शब्दमा प्रयोग भएका वर्णलाई छुट्याउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले छुट्याएका वर्ण शैक्षणिक पाटीमा लेखेर देखाउनुहोस् । विद्यार्थीले भनेका वर्णहरूका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । शिक्षकले तयार गरेको शब्द र वर्णपत्ती देखाउँदै तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई शिक्षकसँग भएको शब्दपत्ती विद्यार्थी समूहमा दिनुहोस् र ती शब्दमा भएका वर्णलाई छुट्याउन लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६३ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

निर्धारित क्रियाकलाप सम्पन्न गर्न विद्यार्थीले असहजता महसुस गरेमा शब्दाक्रमण सिपका आधारमा शब्दमा वर्ण जोड्ने र छुट्याउने अभ्यास गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ५

(क) शिक्षक, साथी, शिक्षक वा अन्य कक्षाका विद्यार्थीको सहयोग लिई कुराकानीलाई सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा सम्भवसम्म श्रव्य सामग्री तथा मल्टिमिडियाको उपयोग पनि गर्नुहोस् । मल्टिमिडियाको उपयोग गर्दा दुई बालबालिकाको स्वरमा रेकर्ड गराई कक्षामा सुनाउनुहोस् ।

(ख) कक्षाका विद्यार्थीलाई दुई दुई जनाको जोडी बनाउनुहोस् र जोडी समूहमा विष्णु र श्याम बनी कुराकानी गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) अभिवादनका शब्द प्रयोग गर्दै साथी साथीबिच कुराकानी गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् । कुराकानीलाई (कठपुतली पपेट) प्रदर्शन गरी अभिनेयात्मक कथन पनि गर्नुहोस् । यसका लागि शिक्षकले थप नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् । अभिवादन गर्न नसक्ने विद्यार्थीलाई आवश्यकतानुसार सहयोग पनि गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) दुई जना विद्यार्थी विष्णु र श्याम बनी गरेको कुराकानी शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६३ 'स्याउ' पाठमा विष्णु र श्यामले गरेका कुराकानीलाई कठपुतलीमा अभिनय गराएर अवलोकन गर्नुहोस् । अभिनयमा सुधार गर्नुपर्ने कुरा विद्यार्थीलाई बताइदिनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई लय र हाउभाउसहित वाचनमा समस्या भएमा व्यक्तिगत रूपमा अनुवाचन, उस्तै लय भएका श्रव्य सामग्री श्रवण र अनुवाचन, उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दको छुट्टै रूपमा उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ६

(क) आधा वर्ण प्रयोग भएका शब्द र ती शब्दलाई अर्थगत रूपमा वाक्य निर्माण गर्न प्रयोग गरिएका संयुक्त शब्दका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती प्रदर्शन गरी त्यसका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य (मोबाइल वा अन्य कुनै माध्यमबाट रेकर्ड गरिएको) सामग्रीको पनि उपयोग गर्नुहोस् । त्यसपछि 'स्यालको बिहे' पाठ सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

६. पढ्नुहोस् र उत्तर लेख्नुहोस् :

स्यालको बिहे

आज स्यालको बिहे छ । सबै जनाको जन्त जाने लक्ष्य छ । जन्त गएर भोज खाने लक्ष्य छ । जरायो बाजेले भन्न थाले । छिटो जाऔँ । भरे दुलही भित्र्याउन ढिला हुन्छ । बाटामा रुख ढलेका छन् । पन्छाउँदै जानुपर्छ । दुलही भित्र्याएपछि बेलुका नाच्नुपर्छ । सबै खुसी भएर जन्त जान्छन् ।

(क) आज कसको बिहे छ ?

....

(ख) जन्त गएर के खाने ?

....

(ग) जन्त किन जानुपर्छ, शिक्षकलाई सोधेर लेख्नुहोस् ।

....

(ख) शिक्षकले 'स्यालको बिहे' पाठ सस्वरवाचन गरी मोबाइल फोनमा रेकर्ड गर्नुहोस् । रेकर्ड सुनाउँदा संयुक्त वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द हुन् भन्नुहोस् र ती शब्द पटक पटक उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् । यस क्रममा स्वर वर्ण प्रयोग भएका शब्द भए तिनीहरूको पनि पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको अनुवाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले उच्चारण गर्न नसकेका शब्द भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् । टिपोट गरेका शब्द जनाउने चित्र वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्न सम्भव भएमा चित्रपत्ती वा ठोस वस्तु प्रदर्शन गर्दै शब्दको सँगसँगै उच्चारण गराउनुहोस् । राम्ररी उच्चारण गर्न नसकेसम्म अभ्यास गराइरहनुहोस् ।

(ग) शिक्षकले अब हामी पाठगत प्रश्नको उत्तर खोज्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने छौँ भन्नुहोस् । शिक्षकले 'स्यालको बिहे' पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रश्नसँग सम्बन्धित उत्तर बताइदिनुहोस् । त्यसैअनुरूप विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गराउनुहोस् । पाठ पढिसकेपछि कुनै एउटा 'को/के' प्रयोग भएको प्रश्न सोध्नुहोस् । यस प्रश्नमा 'को/के' भनेको छ, त्यसैले यस प्रश्नको उत्तर पाठलाई ध्यान दिएर सुने भेट्टाइन्छ भनी बताउनुहोस् । एउटा प्रश्न सोधी म पाठ पढ्छु, तपाईँहरू उत्तर पत्ता लगाउनुहोस् भन्नुहोस् । यदि तपाईँहरूले प्रश्नको उत्तर भेट्टाएपछि पाठ पढ्न रोक्ने छु भन्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर आएमा पठन रोक्नुहोस् र उत्तर भन्ने अवसर दिनुहोस् । यसरी पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा भएका र अन्य सान्दर्भिक प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसका लागि पाठ्य तथा कार्यपुस्तकमा प्रयोग भएका प्रश्नको उपयोग गर्नुहोस् । यदि विद्यार्थी समर्थ पाइएमा कसरी र किन प्रश्न पनि निर्माण गरी सोध्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई 'स्यालको बिहे' पाठ पटक पटक सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रश्न सोधेर उत्तर भन्न र विद्यार्थीले शिक्षकलाई प्रश्न सोधेर शिक्षकले उत्तर भनेर प्रश्नको उत्तर दिने तरिकाका बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीले भनेका प्रश्न शैक्षणिक पाटीमा लेखिदिनुहोस् र उत्तर लेख्ने तरिका पनि लेखेर सहजीकरण गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई 'स्यालको बिहे' पाठ अनुवाचन गराएर संयुक्त वर्णबाट बनेका शब्द उत्तर आउने गरी प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

(ख) कक्षामा संयुक्त वर्णबाट बन्ने शब्दहरू भन्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले टिपोट गरी प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ग) 'स्यालको बिहे' पाठ ध्यानपूर्वक पढेर प्रश्नको उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई बोध गरी प्रश्नोत्तरमा समस्या भएमा निम्नानुसारको अवस्था विश्लेषण गरी प्रश्नोत्तरमा सहजीकरण गर्नुहोस् :

(क) विषयवस्तु बुझ्न नसकेर (ख) सुनाइ समस्या भएर (ग) अन्य

विद्यार्थीले विषयवस्तु बुझ्न नसकेर प्रश्नोत्तरमा समस्या आएको भए उनीहरूलाई पाठमा दिइएको वा अन्य कुनै सान्दर्भिक चित्र प्रदर्शन गरी त्यसका आधारमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषामा उत्तर दिन चाहेमा उनीहरूको प्रस्तुतिलाई स्वागत गर्दै थप प्रस्तुतिका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् । सुनाइ समस्या भएमा सङ्केतको उपयोग गर्नुहोस् । अन्य कुनै कारण भएमा आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ७

(क) विद्यार्थीहरूले सुनेका, जानेका र पहिचान गरेका आधा र् (र्‍ रेफ) वर्ण प्रयोग गरी बनेका शब्द, वाक्यलाई अनुभव गर्न विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरू, पत्रपत्रिकाको उपयोग गरेर विद्यार्थीका सिकाइ अवलोकन गर्नुहोस् ।

(ख) पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको 'हर्क र आर्या' पाठलाई शिक्षकले सस्वरवाचन गरी सुनाउनुहोस् । सस्वरवाचन गर्दा आधा वर्णबाट बनेका शब्दलाई मुख्य शब्द मानेर उच्चारण गर्नुहोस् । रेफ लागेर बनेका धेरै शब्दपत्ती देखाउँदै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

७. पढ्नुहोस् र दिएका शब्दमा गोलो घेरा (O) लगाउनुहोस् :

हर्क र आर्या

हर्कले चर्खा चलायो । आर्या पनि आई । चर्खा चलाउन खोजी । हर्कले आर्यासँग छुर्पी माग्यो । आर्यासँग छुर्पी थिएन । आर्याले पेडा र बर्फी दिई । हर्क पेडा र बर्फी खाँदै बार्दलीमा गयो । उसले पिर्का ल्यायो । हर्कले आर्यालाई पिर्का दियो । पिर्का पाएर आर्या खुसी भई । आर्याले हर्कलाई बरफ दिई । हर्कले भन्यो, "हुर्रे, क्या मिठो बरफ !"

चर्खा छुर्पी बर्फी पिर्का हुर्रे

(ग) विद्यार्थीलाई 'हर्क र आर्या' पाठ अनुपठन गराएर आधा वर्णबाट बनेका शब्दहरू पहिचान गराउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६४ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई पाठ सुनी शब्द पहिचानमा समस्या भएमा निम्नानुसार जस्तै त्यसको कारण पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) दोस्रो भाषा भएका कारण (ख) सुनाइमा समस्या भएका कारण

(ग) कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण

उल्लिखित अवस्थामध्ये पहिलो अवस्था भएमा मातृभाषामा उक्त शब्दको अर्थ बताई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । अर्थबोध भएको शब्द उच्चारण गर्न विद्यार्थीलाई पनि सहज हुन्छ । सुनाइ समस्या भएका कारण उच्चारण गर्न नसक्ने अवस्था रहेमा सङ्केतको सहयोग लिनुहोस् । कक्षाको सिकाइमा सक्रिय सहभागी नभएका कारण समस्या आएको भए शिक्षकले आफ्नो रणनीति परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क्रियाकलाप ८

(क) शिक्षकले शब्दमा रेफ लागेका र रेफ नलागेका शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस्, जस्तै : चर्खा चखा, पिर्का पिका, फिर्ता फिता, पर्छ पछ ।

(ख) विद्यार्थीलाई रेफ नलागेका र रेफ लागेका शब्द उच्चारण गरेर शब्दको ध्वनिमा आउने परिवर्तनका बारेमा शब्दपत्ती देखाएर उच्चारण गरी सुनाउनुहोस् ।

८. अन्तिम वर्णमाथि रेफ (र्‍) थपी लेख्नुहोस् :

कमा	पिका	फिता	बिख	बफी
....	....	....	....	....
पूव	मूख	सप	सूय	फुती
....	....	....	....	....

(ग) शिक्षकले उच्चारण गरको जस्तै गरी रेफ लागेका शब्दको ध्वनि उच्चारण विद्यार्थीलाई पनि गर्न लगाउनुहोस् ।

(घ) शिक्षकले रेफ नलागेका शब्द विद्यार्थीलाई दिएर रेफको प्रयोग गरी शब्द लेख्न लगाएर उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६४ को अन्तिम क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् र अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप ९

(क) विद्यार्थीहरूलाई विसङ्केतन शब्दहरूको संरचना सुल्टो, उल्टो र छ्यासमिसे गराई अर्थगत शब्दलाई पहिचान गराउने क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्दछ । कुन शब्दको संरचना सुल्टो छ, कुन शब्दको संरचना उल्टो छ, कुन शब्द ठिक कुन बेठिक भन्ने कुरा तुलना गरी पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

९. दिइएका वर्ण यताउता पारी शब्द बनाउनुहोस् :

खु कु रा	कुखुरा	वा रे प	....
यू र म	....	र ह जु	....
का टि पे	....	ला हे रौं	....
क क्ष शि	....	वि र्थी द्या	....
ला ई म	....	न म सु	....

(ख) शिक्षकले त्यस्ता किसिमका शब्दहरूको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई छ्यासमिसे (ता, ब, कि) ज वर्णपत्ती देखाउनुहोस् । ता, ब, कि बाट कुन शब्द बन्छ, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । शब्दलाई कापीमा लेखेर देखाउन लगाउनुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई छ्यासमिसे वर्णपत्ती दिनुहोस् र मिल्ने बनाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् । कुन शब्द पढ्न सजिलो भयो, प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६५ को पहिलो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १०

१०. वाक्य बनाई लेख्नुहोस् :

म रामलखन सीता पेम्बाहरू	घर	गए । जान्छु । गइन् । जाने छ ।

(क) म घर जान्छु ।

(ख) ....

(ग) ....

(घ) ....

(क) वाक्य निर्माण गर्नका लागि शिक्षकले विभिन्न शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

विद्यार्थीलाई अङ्ग्रेजी यु आकारमा राख्नुहोस् । अगाडिको भागमा तीन जना विद्यार्थी लहरमा राख्नुहोस् ।

(ख) यु आकारमा बस्ने विद्यार्थीलाई कापी र कलम लिएर बस्न भन्नुहोस् ।

(ग) अगाडि लहरमा बस्ने विद्यार्थीमध्ये पहिलोलाई म, रामलखन, सीता, पेम्बा लेखिएको शब्दपत्ती, बिचमा बस्नेलाई घर लेखिएको शब्दपत्ती र अर्कालाई गए, जान्छु, गइन्, जाने छ, लेखिएका शब्दपत्ती दिनुहोस् ।

(घ) सबै विद्यार्थीलाई अगाडि बस्ने साथीले देखाएका शब्दपत्ती ध्यानपूर्वक हेरेर लेख्न सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) अगाडि बस्ने पहिलो विद्यार्थीले आफूसँग भएको पहिलो शब्दपत्ती देखाउँदै यो के हो ? भनी प्रश्न गर्न लगाउनुहोस् र अरू विद्यार्थीलाई शब्द हेरेर उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । उच्चारणपछि सबैलाई लेख्न लगाउनुहोस् ।

(च) त्यस्तै गरी दोस्रो विद्यार्थीले आफूसँग भएको शब्दपत्ती देखाउँदै यो के हो ? प्रश्न गर्ने र अरू विद्यार्थीले शब्द हेरेर उच्चारण गर्नुहोस् । उच्चारणपछि सबैलाई लेख्न लगाउनुहोस् ।

(छ) त्यस्तै गरी तेस्रो विद्यार्थीले आफूसँग भएको पहिलो शब्दपत्ती देखाउँदै यो के हो ? प्रश्न गर्ने र अरू विद्यार्थीले शब्द हेरेर उच्चारण गर्नुहोस् । उच्चारणपछि सबैलाई लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ज) सबै विद्यार्थीलाई के के वाक्य लेखियो भनी प्रश्न गर्नुहोस् । लेखेको वाक्य भन्न लगाउनुहोस् । वाक्य मिले नमिलेका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । मिलेन भने के गर्नुपर्ला ? वाक्यमा भएको कुन शब्द फेर्नुहोस् ? जस्ता प्रश्नोत्तर गरेर विद्यार्थीलाई तालिकाबाट वाक्य निर्माण गर्न सिकाउनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६५ को दोस्रो क्रियाकलाप गर्न लगाएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप ११

(क) विद्यार्थीलाई शब्दसँग मिल्ने चित्र पत्ता लगाउने खेल खेलाउनुहोस् ।

(ख) खेलका लागि आवश्यक सामग्री, जस्तै : घण्ट, बाच्छो, क्यामेरा, मान्छे, च्याउ, मन्दिरका शब्दपत्ती र चित्रपत्ती तयार पार्नुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती र चित्रपत्ती देखाएर त्यहाँ भएका शब्द र चित्रका बारेमा पुनरवलोकन गरी खेलको लागि तयारी गराउनुहोस् ।

(घ) निम्नानुसारका तरिकाको उपयोग गरी खेल खेलाउनुहोस् :

(अ) चार जनाको समूह बनाउनुहोस् । समूहले खेलेको खेल बाँकी विद्यार्थीलाई हेर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) समूहका बिचमा शब्दपत्ती र चित्रपत्तीलाई लहरमा घोप्ट्याएर राख्नुहोस् ।

(इ) समूहबाट कसले पहिला खेल्ने हो, पालो निर्धारण गर्नुहोस् ।

(ई) पहिला खेल्ने विद्यार्थीलाई एउटा शब्दपत्ती र अर्को चित्रपत्ती उल्टाउन लगाउनुहोस्, जस्तै : मन्दिर शब्दपत्तीसँगै मन्दिरको चित्रपत्ती पल्टाएमा जित हुन्छ । जित्ने विद्यार्थीले जितेको शब्दपत्ती र चित्रपत्ती राख्न पाउने र खेलको अन्त्यमा जुन खेलाडीका पत्ती धेरै हुन्छन् उसले खेलमा जित हासिल गर्दछ । यो खेल खेलाउँदा खेल खेल्ने र खेल हेर्ने दुवै समूहका विद्यार्थीलाई शब्द र चित्रको सम्बन्ध बारे सिक्ने मौका मिल्छ ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६५ को अन्तिम क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई शब्द र चित्र पत्ता लगाउन समस्या भएमा विद्यार्थीलाई शब्दको सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणको नै सिकाइ नभएको अवस्था रहेकाले शब्दको अर्थबोध एवम् सङ्केतीकरण तथा विसङ्केतीकरणसम्बन्धी अभ्यास पुनः गराउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १२

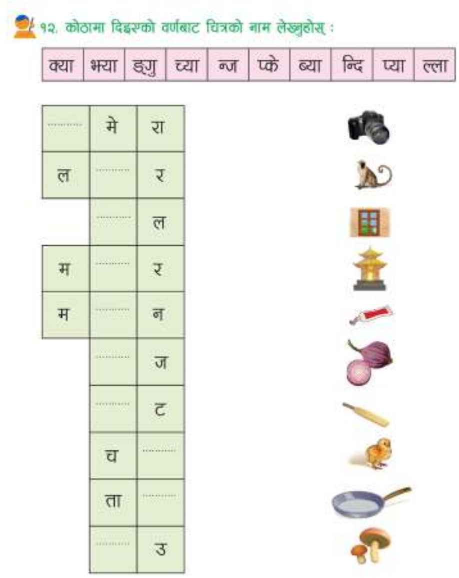

विद्यार्थीलाई संयुक्त वर्ण लागेर बन्नेका शब्दहरू पुनरवलोकन गर्नुहोस् ।

(क) शिक्षकले संयुक्त वर्ण प्रयोग हुने नामको चित्र र चित्रको अपूर्ण नाम लेखिएको शब्दपत्ती तयार गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई चित्रपत्ती देखाउनुहोस् र चित्रको नाम भन्न लगाउनुहोस् । विद्याथीले भनेका शब्द शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् । पुनः चित्रको अपूर्ण नाम भएको शब्दपत्ती देखाउनुहोस् । यो के होला ? यसमा कुन वर्ण वा शब्द छैन ? यो शब्द कसले बनाउन सक्छ ? प्रश्नोत्तर गरी विद्यार्थीलाई नै शब्द निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीले निर्माण गरेका शब्द अवलोकन गरी सिकाइमा कठिनाइ भएका विद्यार्थीलाई थप सहयोग गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६६ को पहिलो क्रियाकलाप गराएर अवलोकन गर्नुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई वर्ण पहिचानमा समस्या भएमा कक्षाको सिकाइ सहजीकरण प्रयोग नभएको विधि वा प्रयोग भएकै विधिको पुनरावृत्ति वा उक्त विधिलाई नयाँ शैलीमा प्रस्तुत गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा पठित वा विसङ्केतन गरिसकेका वर्णहरूको समूहमा निर्धारित वर्ण राखी सो वर्ण पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

क्रियाकलाप १३

विद्यार्थीले जानेका कुरालाई विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा लेखनको अभ्यास गराउँदा उनीहरूमा खोज, अनुमान, पूर्वानुमान र तुलना गर्ने क्षमतामा विकास हुन्छ । यस्ता क्रियाकलाप गराउँदा समूह कार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा गर्नुपर्दछ ।

१३. तपाईंको घर वरपर के के छन्, लेखी शिक्षकलाई देखाउनुहोस् ।

(क) विद्यार्थीलाई समूहमा राख्नुहोस् । स्वतन्त्र लेखनका नमुनाका बारेमा प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका कुरालाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् ।

(ख) शिक्षकले आफनो घर वरपरको वातावरणमा भएका कुराहरू विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् । घरनजिकै भएको करेसाबारीमा फलेका सागसब्जी, रोपेको समय वा मौसम, रोप्ने मानिसहरू, गोडमेल गरेको समय, फूलका कोपिलाको आकार, फूलको रङ, फुल्न लागेको समय जस्ता कुरामा आफ्नो अनुभव विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् ।

(ग) घरभन्दा अलि पर घर छिमेकी, नजिकै रहेको चौतारो, मठमन्दिर आदिका बारेमा पनि विद्यार्थीसँग कुराकानी, छलफल गरेर मानिस सामाजिकीकरण हुनुपर्ने कुराहरू छलफल गर्नुहोस् ।

(घ) विद्यार्थीलाई यस्ता खालका क्रियालाप गराउँदा अनुमान पूर्वानुमान गर्न लगाएर विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र लेखन गर्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(ङ) स्वतन्त्र लेखनका कार्य गर्दा आफूलाई थाहा नभएको कुरा आमा, बुबा, हजुरबुबा हजुरआमा, छिमेकलाई पनि सोध्नुपर्दछ भन्ने कुरा विद्यार्थीलाई बताईदिनुहोस् ।

मूल्याङ्कन

विद्यार्थीलाई पाठ्य तथा कार्यपुस्तकको पृ. स. १६६ को दोस्रो क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

सुधारात्मक सिकाइ

विद्यार्थीलाई विषयवस्तु लेखनमा समस्या भएमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा सान्दर्भिक अभ्यासपत्ती वा कापीको उपयोग गर्दै विद्यार्थीलाई थप अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् । सोहीअनुसार यस्ता विद्यार्थीलाई कक्षाकार्य तथा थप अभ्यास पनि दिनुहोस् ।

क्रियाकलाप १४

(क) निर्धारित क्रियाकलापमध्ये श्रुतिबोधसम्बद्ध क्रियाकलाप र प्रश्नहरू शिक्षकले पढेर सुनाइदिनुहोस् र त्यसका आधारमा मूल्याङ्कन अभिलेख राख्नुहोस् । बोलाइसम्बद्ध क्रियाकलापमा शिक्षकले अवलोकन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्नुहोस् ।

(ख) लिखित रूपमा उत्तर दिने क्रियाकलाप विद्यार्थी आफैँलाई गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) जुन विद्यार्थी सिकाइका क्रममा यस क्रियाकलापमा पुगेको छ उसैलाई मात्र यो क्रियाकलाप एकै दिन (एक घण्टा) मा गराउनुहोस् ।

(घ) यस क्रियाकलापको मूल्याङ्कनपश्चात् आवश्यक भएमा थप मूल्याङ्कन गरी थिम/विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमको अनुसूची भरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ङ) विद्यार्थीलाई भित्तामा राखिएको वा अन्य प्रकारले व्यवस्थित गरिएको चार्टमा आफूले सकेको पाठमा रङ भर्न लगाउनुहोस् ।